ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΒΛΟΥΣΟΥ

251
ΕΣΙ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ΣΥΝΤΕΤΑΓΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΒΔΟΜΗ
ΑΜΕΤΑΒΛΗΤΟΣ

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ
ΔΕΠΑΣΤΑ-ΣΦΥΡΑ-ΓΕΡΑΡΔΟΥ
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1910

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον ἐνταῦθα τὴν ὑπογρ
φήν μου καταδιώκεται ὡς κλεψίτυπον.

Κ. Βλούδα

Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀδελφῶν Γερώνδων
(Γαλατᾷ, Πεμπτοπαζάρῳ, ὄπισθεν τοῦ Ἀγκοπιὰν Χάν, ἀρ. 17, 19.)
(559)

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α΄ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 1. ΟΝΟΜΑ, ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ. Ἑλλὰς ὠνομάζετο τὸ κατ' ἀρχὰς μία καὶ μόνη πόλις τῆς Θεσσαλίας· ἐκ ταύτης δὲ τὸ ὄνομα «Ἑλλὰς» μετεδόθη ὕστερον ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ εἰς τὸ νότιον τῆς Θεσσαλίας μέρος, ἔπειτα καὶ εἰς ὅλην τὴν πρὸς Ν τῶν Θερμοπυλῶν κειμένην ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, τέλος δὲ καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς πέριξ νήσους. Ἡ Ἑλλὰς ὡρίζετο πρὸς Β μὲν ὑπὸ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Μακεδονίας, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας τρεῖς πλευρὰς περιβρέχεται ὑπὸ θαλάσσης, ἤτοι πρὸς Δ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἰονίου, πρὸς Ν δὲ καὶ Α ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Διαιρεῖται δὲ φυσικῶς εἰς τέσσαρα μεγάλα μέρη, τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ Βόρειος Ἑλλάς, ἡ Μέση ἢ κυρίως Ἑλλάς, ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆσοι.

§ 2. ΠΑΡΑΛΙΑ. Ἡ παραλία τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολυσχιδεστάτη καὶ διὰ τοῦτο ἔκπαλαι ἡ χώρα αὕτη εἶναι προσφορωτάτη εἰς τὴν ναυτιλίαν. Κυριώτατοι ἐκ τῶν πολλῶν κόλπων αὐτῆς εἶναι ὁ Θερμαϊκός, ὁ

Παγασητικός, ὁ Μαλιακός, ὁ Σαρωνικός, ὁ Ἀργολικός, ὁ Λακωνικός, ὁ Μεσσηνιακός, ὁ Κορινθιακός καὶ ὁ Ἀμβρακικός.

§ 3. ΟΡΗ ΚΑΙ ΠΕΔΙΑΔΕΣ. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἐν γένει χώρα ὀρεινή. Κυριώτατον ὄρος ἐν τῇ Βορείῳ Ἑλλάδι εἶναι ἡ ὀροστοιχία τῆς Πίνδου, ἥτις φέρεται ἀπὸ Β πρὸς Ν. Ἀπὸ ταύτης ἀποσπῶνται διάφοροι κλάδοι, πληροῦντες ὅλην τὴν χώραν πρὸς Δ καὶ Α. Καὶ πρὸς Δ μὲν φέρονται τὰ Κεραύνια ὄρη ἀπολήγοντα εἰς τὴν Ἀκροκεραυνίαν ἄκραν· πρὸς Α δὲ βορειότερον μὲν τὰ Καμβούνια ἐκτεινόμενα μέχρι τοῦ δασώδους καὶ πολυκορύφου Ὀλύμπου, νοτιώτερον δὲ ἡ Ὄθρυς φθάνουσα μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Ὁ Ὄλυμπος, ἐξακολουθῶν ΝΑ παρὰ τὴν παραλίαν, σχηματίζει τὴν Ὄσσαν καὶ τὸ Πήλιον. Μεταξὺ τῆς Πίνδου, τῶν Καμβουνίων, τῆς Ὄθρυος καὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐκτείνεται ἡ μεγάλη καὶ εὔφορος Θεσσαλικὴ πεδιάς, ἡ μεγίστη πεδινὴ χώρα τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Πίνδος, ἐξακολουθοῦσα καὶ πρὸς Ν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, σχηματίζει τὴν ὀροστοιχίαν τοῦ Κόρακος φθάνουσαν μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἀπὸ τοῦ Κόρακος ἀποσπῶνται πρὸς Δ μὲν τὰ ὄρη τὰ πληροῦντα τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν, πρὸς Α δὲ βορειότερον μὲν ἡ ὀροστοιχία τῆς Οἴτης, νοτιώτερον δὲ ὁ Παρνασσός. Παραφυὰς τῆς Οἴτης πρὸς Α εἶναι ὁ Καλλίδρομος, ὅστις, ταπεινούμενος ἀποτόμως πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐσχημάτιζε τὸ πάλαι τὸ διάσημον στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν. ΝΑ τοῦ Παρνασσοῦ ὑψοῦνται διάφορα μεμονωμένα ὄρη, ὡς ὁ Ἑλικών, ὁ Κιθαιρών, ἡ Πάρνηθα, τὸ καλλιμάρμαρον Πεντελικόν, ὁ ὀνομαστὸς διὰ τὸ μέλι του Ὑμηττός καὶ τὸ ἀργυροῦχον Λαύρειον.

Καὶ ἡ Πελοπόννησος εἶναι λίαν ὀρεινή. Κέντρον τῶν ὀρέων αὐτῆς εἶναι τὸ ὀροπέδιον τῆς Ἀρκαδίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀποσπῶνται πολλαὶ ὀροστοιχίαι. Ὑψίστη τούτων εἶναι τὸ Ταΰγετον, ὅπερ φέρεται ἀπὸ Β πρὸς Ν.

§ 4. ΠΟΤΑΜΟΙ ΚΑΙ ΛΙΜΝΑΙ. Ἡ Ἑλλὰς ἔχει μὲν πολλοὺς ποταμούς, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν εἶναι τόσον ὀλιγόυδροι, ὥστε ξηραίνονται κατὰ τὸ θέρος. Κυριώτατοι τούτων εἶναι οἱ ἑξῆς· 1) ὁ Πηνειός· οὗτος διαρρέει τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα καὶ διὰ τῆς ὡραίας κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, ἥτις σχηματίζεται μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὄσσης, ἐκβάλλει εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον· 2) ὁ Σπερχειός, ὁ Ἀχελῷος, ὁ μέγιστος ποταμὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ Κηφισὸς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι· 3) ὁ Ἀλφειός, ὁ Πάμισος καὶ ὁ Εὐρώτας ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἐκ δὲ τῶν λιμνῶν ἀξιοσημείωτοι εἶναι ἡ Παμβῶτις ἐν τῇ Βορείῳ καὶ ἡ Κωπαὶς ἐν τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι.

§ 5. ΧΩΡΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Α΄ Βόρειος Ἑλλάς. Αὕτη περιελάμβανε δύο χώρας τὴν Ἤπειρον πρὸς Δ καὶ τὴν Θεσσαλίαν πρὸς Α.

1) Ἡ Ἤπειρος, χωριζομένη διὰ μὲν τῶν Κεραυνίων ὀρέων ἀπὸ τῆς Ἰλλυρίας, διὰ δὲ τῆς Πίνδου ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, εἶναι χώρα κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρεινή. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς, θεωρούμενοι ὡς βάρβαροι ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, διεκρίνοντο εἰς πολλοὺς καὶ διαφόρους λαούς, κυριώτεροι τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ Χάονες, οἱ Θεσπρωτοί, οἱ Μολοσσοὶ κ. ἄ. Ἐπισημόταται δὲ πόλεις αὐτῆς ἦσαν ἡ ἱερὰ Δωδώνη καὶ ἡ Ἀμβρακία (νῦν Ἄρτα).

2) Ἡ Θεσσαλία, χώρα εὔφορος καὶ ἱπποτρόφος, εἶχε πολλὰς πόλεις, κυριώταται τῶν ὁποίων ἦσαν ἡ Λά-

ρισα, αἱ Φεραί, ἡ Λαμία, ἡ Φάρσαλος, καὶ ἡ παραλία Ἰωλκός.

Β' Μέση Ἑλλάς. Αὕτη περιελάμβανεν ἐννέα χώρας, αἵτινες ἀπὸ Δ πρὸς Α ἦσαν αἱ ἑξῆς:

1) Ἡ ὀρεινὴ καὶ ἀγρία Ἀκαρνανία, ἔχουσα ἐπισημοτάτην πόλιν τὴν Στράτον.

2) Ἡ ὀρεινὴ ἐπ' ἴσης καὶ δασώδης Αἰτωλία, χωριζομένη ἀπὸ τῆς προηγουμένης διὰ τοῦ Ἀχελῴου, εἶχε πόλεις τὴν Καλυδῶνα, τὸ Θέρμον κ. ἄ.

3) Ἡ Δυτικὴ Λοκρὶς παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον κατῳκεῖτο ὑπὸ τῶν λεγομένων Ἑσπερίων ἢ Ὀζολῶν Λοκρῶν καὶ εἶχε πόλεις τὴν Ἄμφισσαν, τὴν Ναύπακτον κ. ἄ.

4) Ἡ μικρὰ καὶ ὀρεινὴ Δωρίς, ἡ κοιτὶς τῶν Δωριέων.

5) Ἡ Ἀνατολικὴ Λοκρὶς παρὰ τὴν Εὐβοϊκὴν θάλασσαν καὶ τὸν Μαλιακὸν κόλπον κατῳκεῖτο ὑπὸ τῶν λεγομένων Ὀπουντίων καὶ Ἐπικνημιδίων Λοκρῶν.

6) Ἡ Φωκίς, χώρα ὀρεινὴ ἀλλ' εὔφορος, κειμένη ἑκατέρωθεν τοῦ Παρνασσοῦ, εἶχε πόλεις τοὺς Δελφούς, ὅπου ἦτο ὁ περίφημος ναὸς καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, τὴν Κρῖσαν, τὴν Ἐλάτειαν κ. ἄ.

7) Ἡ Βοιωτία, χώρα πεδινὴ καὶ εὔφορος κειμένη περὶ τὴν Κωπαΐδα λίμνην καὶ τὸν Ἀσωπὸν ποταμόν, εἶχε πολλὰς καὶ μεγάλας πόλεις. Ἐπισημόταται ἐκ τούτων ἦσαν ἡ Κορώνεια, ὁ Ὀρχομενὸς καὶ ἡ Χαιρώνεια πρὸς Δ τῆς Κωπαΐδος· τὸ Δήλιον καὶ ἡ Αὐλὶς ἐπὶ τῆς Εὐβοϊκῆς θαλάσσης· ἡ Τάναγρα, παρὰ τὸν Ἀσωπόν· ἡ Ἀλίαρτος, αἱ Θεσπιαί, τὰ Λεῦκτρα, αἱ Θῆβαι, ἡ πρωτεύουσα τῆς χώρας, καὶ αἱ Πλαταιαὶ πρὸς Ν τῆς Κωπαΐδος.

8) Ἡ Ἀττικὴ (ἔχουσα ἐν καιρῷ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπὲρ τὸ 1/2 ἑκατομμ. κατοίκων), χώρα ὀρεινή, λεπτόγειος καὶ ὀλίγον εὔφορος, παρῆγε κυρίως σῖτον, λαμπρὸν ἔλαιον, ἐξαίρετα σῦκα καὶ εὐῶδες μέλι· εἶχεν ὅμως ξηρὸν καὶ ὑγιεινὸν κλῖμα καὶ εὔδιον οὐρανόν. Πρωτεύουσα αὐτῆς ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, ἡ μεγίστη καὶ ἐπισημοτάτη πόλις τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἑστία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔχουσα τρεῖς λιμένας, τὸ Φάληρον, τὴν Μουνιχίαν καὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ ὑπὲρ τὰς 100 ἢ κατ' ἄλλους περὶ τὰς 180 χιλιάδας κατοίκων. Πρὸς Δ αὐτῶν ἔκειτο ἡ Ἐλευσίς, ἔνθα ὑπῆρχε περίφημος ναὸς τῆς Δήμητρος.

9) Ἡ Μεγαρίς, χώρα μικρὰ καὶ ὀρεινή, ἐξετείνετο πρὸς Δ τῆς Ἀττικῆς μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ καὶ εἶχε πρωτεύουσαν τὰ Μέγαρα.

Γ' Πελοπόννησος. Αὕτη, συνδεομένη μετὰ τῆς Μέσης Ἑλλάδος διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ, περιελάμβανεν ἐννέα χώρας, αἵτινες ἦσαν αἱ ἑξῆς:

1) Ἡ Κορινθία (ἔχουσα ἐπὶ τῆς ἀκμῆς της 600 000 κατοίκων) ΝΔ τῆς Μεγαρίδος, χώρα ὀρεινή· πρωτεύουσα αὐτῆς ἦτο ἡ Κόρινθος μὲ 300 000 κατ., ἡ πολυανθρωποτάτη, ἐμπορικωτάτη καὶ πλουσιωτάτη πόλις τῆς Ἑλλάδος, κειμένη μεταξὺ δύο θαλασσῶν καὶ ἔχουσα δύο λιμένας, τὸ Λέχαιον ἐν τῷ Κορινθιακῷ καὶ τὰς Κεγχρεὰς ἐν τῷ Σαρωνικῷ κόλπῳ.

2) Ἡ Σικυωνία πρὸς Δ τῆς Κορινθίας εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Σικυῶνα.

3) Ἡ Φλιασία πρὸς Ν τῆς Σικυωνίας εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Φλιοῦντα.

4) Ἡ Ἀχαΐα πρὸς Δ τῆς Φλιασίας παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον περιελάμβανε 12 ὁμοσπόνδους πολιτείας.

5) Ἡ Ἦλις πρὸς Ν τῆς Ἀχαΐας, χώρα εὔφορος καὶ πλουσία, εἶχε πόλεις τὴν Ἦλιν, πρωτεύουσαν τῆς χώρας, τὴν Πίσαν κ. ἄ. Ἐνταῦθα ἦτο καὶ ἡ Ὀλυμπία, ὅπου ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες· διὰ τοῦτο ἡ Ἦλις ἐθεωρεῖτο χώρα ἱερὰ καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἐβλάπτετο ἐν καιρῷ πολέμου.

6) Ἡ Μεσσηνία πρὸς Ν τῆς προηγουμένης, ἡ εὐφορωτάτη χώρα τῆς Ἑλλάδος, εἶχε πόλις τὴν Πύλον, τὴν Μεσσήνην, τὰς ὀχυρὰς Εἶραν καὶ Ἰθώμην κ. ἄ.

7) Ἡ Λακωνικὴ πρὸς Δ τῆς Μεσσηνίας, χώρα ὀλίγον εὔφορος, περικυκλουμένη πανταχόθεν ὑπὸ ὀρέων καὶ διὰ τοῦτο ἐξησφαλισμένη ἀπὸ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν. Ἐπισημότεραι πόλεις αὐτῆς ἦσαν ἡ Σπάρτη ἢ Λακεδαίμων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐρώτα, ἡ μεγίστη μετὰ τὰς Ἀθήνας καὶ ἰσχυροτάτη πόλις τῆς Ἑλλάδος, ἔχουσα 60 000 περίπου κατοίκων, ἡ Σελλασία, τὸ ἐπίνειον τῆς Σπάρτης Γύθειον κ. ἄ.

8) Ἀργολικὴ ἢ Ἀργολὶς πρὸς Β τῆς Λακωνικῆς διῃρεῖτο εἰς πέντε μέρη : α) τὴν Θυρεᾶτιν ἢ Κυναυρίαν μετὰ τῆς πόλεως Θυρέας· β) τὴν Ἀργείαν, ἧς πόλεις ἦσαν τὸ Ἄργος, αἱ Μυκῆναι, ἡ Τίρυνς, ἡ Νεμέα κ. ἄ. γ) τὴν Ἐπιδαυρίαν μετὰ τῆς πόλεως Ἐπιδαύρου· δ) τὴν Τροιζηνίαν μετὰ τῆς πόλεως Τροιζῆνος καὶ ε) τὴν Ἑρμιονίδα μετὰ τῆς πόλεως Ἑρμιόνης.

9) Ἐν τῷ μέσῳ ὅλων τούτων τῶν χωρῶν ὑψοῦτο ἡ Ἀρκαδία, χώρα ἐντελῶς μεσόγειος καὶ ὀρεινή· ἐπισημότεραι πόλεις αὐτῆς ἦσαν ἡ Μαντίνεια, ἡ Τεγέα καὶ ἡ βραδύτερον συνοικισθεῖσα Μεγαλόπολις.

Δ' Αἱ νῆσοι. Ἡ Ἑλλὰς περικυκλοῦται ὑπὸ πολυαρίθμων νήσων, κυριώταται τῶν ὁποίων εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει εἶναι ἡ εὔοινος Κέρκυρα, ἡ Λευκάς, ἡ πετρώδης Ἰθάκη, πατρὶς τοῦ Ὀδυσσέως, ἡ Κεφαλληνία, ἡ τερπνὴ καὶ εὔφορος Ζάκυνθος καὶ τὰ Κύθηρα.

2) Ἐν τῷ Σαρωνικῷ κόλπῳ εἶναι ἡ Καλαύρεια, ἡ Αἴγινα καὶ ἡ Σαλαμίς.

3) Ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει εἶναι αἱ λεγόμεναι Βόρειοι Σποράδες, ἡ μεγαλόνησος Εὔβοια καὶ αἱ Κυκλάδες, ὀνομασθεῖσαι οὕτω, διότι κεῖνται ὡς ἐν κύκλῳ περὶ τὴν νῆσον Δῆλον· ἐπισημόταται ἐκ τούτων ἦσαν ἡ Δῆλος, ὅπου κατὰ πενταετίαν ἐτελεῖτο πανήγυρις πρὸς τιμὴν τῶν ἐνταῦθα γεννηθέντων θεῶν Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος, ἡ εὐφορωτάτη πασῶν Νάξος καὶ ἡ καλλιμάρμαρος Πάρος;

Β' ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διαιρεῖται συνήθως εἰς πέντε τμήματα ἢ περιόδους. Ἐκ τούτων ἡ μὲν πρώτη ἀρχίζει ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ φθάνει μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν, ἤτοι μέχρι τοῦ 1 104 π. Χρ. Ἡ δὲ δευτέρα ἀρχίζει ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ φθάνει μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων (1 104—492 π. Χρ.). Ἡ δὲ τρίτη ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (492—431 π. Χρ.). Ἡ δὲ τετάρτη ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρω-

νείᾳ μάχης (431—338 π. Χρ.). Ἡ δὲ πέμπτη ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης μέχρι τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους (338—146 π. Χρ.).

Τετράδραχμον τῶν Ἀθηνῶν

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν (1 104 π. Χρ.)

Α΄ ΠΕΛΑΣΓΟΙ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

§ 6. ΠΕΛΑΣΓΟΙ. Ποῖοι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, οἵτινες ἐπάτησαν τὸ ἀκαλλιέργητον τῆς Ἑλλάδος ἔδαφος, καὶ πόσα ἔτη πρὸ Χριστοῦ αὕτη τὸ πρῶτον κατῳκήθη, περὶ τούτων εἶναι ἀδύνατον ἡ ἱστορία νὰ γνωρίζῃ. Φαίνεται ὅτι οἱ πρῶτοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι δὲν εἶχον κατοικίας καὶ ἐνδύματα καὶ δὲν ἐγνώριζον τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀλλ' ἔζων ἐν σπηλαίοις καὶ ἐτρέφοντο μὲ χόρτα, ῥίζας φυτῶν κ. τ. λ. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἱκανῶν ἐτῶν ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα πιθανῶς ἐκ τῆς Ἀσίας κλάδος τῆς Ἀρίας ἢ Ἰνδευρωπαϊκῆς φυλῆς, ὅστις εἶχεν ἀρκετὰ στοιχεῖα ἡμερώσεως. Οἱ λαοί, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὸν κλάδον τοῦτον, ἦσαν πολλοί, Πελασγοί, Δρύοπες, Κουρῆτες, Ἄβαντες, Μινύαι κ. ἄ. Ἀλλ' ἐξ ὅλων τούτων οἱ Πελασγοὶ ἦσαν οἱ πολυπληθέστατοι· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐπεκράτησε κατόπιν ὡς περιληπτικὸν ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν τῶν κατοικησάντων ἐν Ἑλλάδι.

Οἱ Πελασγοὶ εἶχον μονίμους κατοικίας καὶ ἦσαν ἄνθρωποι φιλήσυχοι καὶ εἰρηνικοί· ἠσχολοῦντο κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν, πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῆς ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένης γῆς ἔκτιζον ἀκροπόλεις ὀχυρὰς τὰς Λαρίσας λεγομένας. Τὰ τείχη τῶν Λαρισῶν τούτων ὡς

καὶ ἄλλα κτίρια πελασγικά (ὑδραγωγεῖα, ὀχετοὶ κ. τ. τ.) ἦσαν ᾠκοδομημένα ἐκ πελωρίων λίθων κατειργασμένων ἢ ἀκατεργάστων, συνηρμοσμένων τεχνικώτατα ἄνευ ἄμμου καὶ ἀσβέστου, τόσον δὲ ὀγκώδη καὶ κολοσσιαῖα, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον αὐτὰ Κυκλώπεια, ἀποδίδοντες τὴν κτίσιν των εἰς τοὺς μυθολογουμένους μονοφθάλμους Κύκλωπας. Λείψανα τοιούτων κτιρίων σῴζονται καὶ σήμερον ἐν Μυκήναις, Τίρυνθι, Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας κ. ἄ. Οἱ Πελασγοὶ ἐλάτρευον πολλοὺς θεούς, οἵτινες παρίστανον συμβολικῶς αὐτὰς τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, τὴν γῆν, τὸν ἥλιον κ. τ. τ. Τὰ μέγιστα δὲ ἐτίμων τὸν Δία, οὗτινος ὑπῆρχε καὶ περίφημον μαντεῖον ἐν Δωδώνῃ τῆς Ἠπείρου (§ 5). Ἐδῶ οἱ ἱερεῖς ὑπηρέτουν τὸν θεὸν κοιμώμενοι χαμαὶ καὶ ἀνιπτόποδες, αἱ δὲ ἱέρειαι ἐξήγουν τὰς θελήσεις του ἐκ τῆς κινήσεως τῶν φύλλων τῆς ἱερᾶς δρυὸς καὶ τοῦ φλοίσβου τῆς γείτονος ψυχρᾶς πηγῆς.

§ 7. ΕΛΛΗΝΕΣ. Τοὺς Πελασγοὺς ἀντικατέστησαν βραδύτερον οἱ Ἕλληνες. Οὗτοι ἦσαν μὲν ὁμόφυλοι τῶν Πελασγῶν, ἀλλὰ πολὺ πολεμικώτεροι καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένοι ἢ οἱ Πελασγοί. Οἱ Ἕλληνες κατῴκουν κατ' ἀρχὰς περὶ τὴν Θεσσαλικὴν Ἑλλάδα (§ 1)· ἔπειτα ὅμως προχωρήσαντες ἐκεῖθεν καὶ πρὸς νότον, ὑπέταξαν βαθμηδὸν τοὺς Πελασγούς, τοὺς ὁποίους ἐξεδίωξαν ἢ ἐξηλλήνισαν. Τοιουτοτρόπως τὸ ὄνομα τῶν Πελασγῶν ἐξηφανίσθη βαθμηδόν, ἐπεκράτησε δὲ πανταχοῦ τὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' ὧν καὶ ἡ χώρα ὠνομάσθη βραδύτερον Ἑλλάς, ἐν ᾧ πρότερον ἐκαλεῖτο Πελασγία.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν γενάρχης καὶ προπάτωρ τῶν Ἑλλήνων ἦτο ὁ Δευκαλίων, βασιλεὺς τῆς Φθιώτιδος τῆς Θεσσαλίας. Ἐπὶ τοῦ Δευκαλίωνος τούτου συνέβη, ὡς ἐμυθεύετο, κατακλυσμὸς ἐν τῇ Ἑλλάδι,

ἐκ τοῦ ὁποίου διεσώθη ἐντὸς κιβωτοῦ μόνος αὐτὸς μετὰ τῆς γυναικός του Πύρρας. Ὁ Δευκαλίων ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Ἕλληνα, καὶ ἐκ τούτου ἔλαβον τὸ ὄνομα οἱ Ἕλληνες. Ἐκ δὲ τῶν υἱῶν τοῦ Ἕλληνος Δώρου καὶ Αἰόλου καὶ τῶν ἐγγόνων αὐτοῦ Ἴωνος καὶ Ἀχαιοῦ ὠνομάσθησαν αἱ τέσσαρες φυλαί, εἰς ἃς ἀνέκαθεν διεκρίνοντο οἱ Ἕλληνες, ἤτοι οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰολεῖς, οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Ἀχαιοί.

§ 8. ΞΕΝΟΙ ΑΠΟΙΚΟΙ. Πλὴν τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων λέγεται ὅτι καὶ ξένοι ἐλθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας, ἐδίδαξαν τοὺς ἀγροίκους Ἕλληνας διαφόρους ὠφελίμους τέχνας καὶ ἐξημέρωσαν αὐτούς. Οὕτως ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Κέκροψ, ἐλθὼν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἀττικήν, ἔκτισε τὴν Κεκροπίαν, τὴν ἀρχαιοτάτην ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐδίδαξε τοὺς ἀγρίους τῆς Ἀττικῆς κατοίκους τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου, τῆς ἐλαίας, καὶ τῆς ἀμπέλου καὶ εἰσήγαγε παρ' αὐτοῖς τὸν γάμον καὶ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν. Ὅτι ὁ βασιλόπαις Κάδμος, ἐλθὼν ἐκ τῆς Φοινίκης εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν Καδμείαν, περὶ τὴν ὁποίαν ἐκτίσθησαν βραδύτερον αἱ Θῆβαι καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν μεταλλουργίαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ γράφειν διὰ τοῦ ἀλφαβήτου. Ὅτι ὁ Δαναός, ἐλθὼν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸ Ἄργος, ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξε τοὺς Ἀργείους τὴν ὄρυξιν φρεάτων. Τέλος ὅτι ὁ Πέλοψ, ἐλθὼν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Πῖσαν τῆς Ἤλιδος, ἔγινε διὰ δόλου βασιλεὺς αὐτῆς καὶ τόσον πολὺ διεφημίσθη, ὥστε ἀπ' αὐτοῦ, ὡς λέγεται, ὅλη ἡ χερσόνησος ὠνομάσθη Πελοπόννησος, ἐν ᾧ πρότερον ἐλέγετο Ἀπία.

Ὅλα ταῦτα εἶναι βεβαίως μῦθοι, ἐν τούτοις ἐμφαίνουσι σαφῶς ὅτι μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς ὑπῆρξε

κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐκείνους χρόνους σχέσις καὶ ἐπιμιξία, ἥτις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν παρέλαβον ἔξωθεν οἱ Ἕλληνες, τοῦτο μετέβαλον καὶ ἀφωμοίωσαν οὕτως, ὥστε πᾶν ἴχνος τῆς ξενικῆς καταγωγῆς του ἐξηφανίσθη βαθμηδόν.

Β' ΗΡΩΙΚΟΣ ΑΙΩΝ

§ 9. ΗΡΩΕΣ. Ἡ ἱστορία τῶν σκοτεινῶν τούτων χρόνων δὲν ἔχει ναναφέρῃ ὡρισμένα πράγματα καὶ γεγονότα, ἀλλὰ μόνον ἥρωας, ἤτοι ἄνδρας περὶ ὧν ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες ὅτι εἶχον ὑπεράνθρωπον ἀνδρείαν καὶ ἰσχύν. Οἱ ἥρωες κατεδίωκον καὶ ἐξωλόθρευον, ὡς μυθολογεῖται, τοὺς λῃστάς, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦσαν πολυάριθμοι, ἐφόνευον τὰ ἄγρια θηρία, ἅτινα ἔβλαπτον τὴν χώραν, καὶ ἐπροστάτευον τοὺς ἀδυνάτους κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς βίας τῶν κακούργων. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἐπίστευον περὶ αὐτῶν ὅτι κατήγοντο ἐκ τῶν θεῶν, τοὺς ὠνόμαζον δὲ ἡμιθέους καὶ ἐτίμων αὐτοὺς ὡς καὶ τοὺς θεούς. Πᾶσα φυλὴ Ἑλληνική, πᾶσα πόλις καὶ πᾶσα ἐπίσημος ἀκόμη οἰκογένεια εἶχε τὸν ἥρωα αὐτῆς, ὃν ἐτίμα καὶ ἐπεκαλεῖτο ἐν καιρῷ κινδύνου. Οἱ ἥρωες ἦσαν πολλοί, ἐπισημότατοι δὲ ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Περσεύς, ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεύς.

§ 10. ΠΕΡΣΕΥΣ. Ὁ Περσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ θεοῦ Διὸς καὶ τῆς Δανάης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους Ἀκρισίου. Οὗτος ἡλικιωθεὶς ἀπέκοψε τὴν φοβερὰν τῆς Μεδούσης κεφαλήν, ἥτις ἔφερεν ἀντὶ τριχῶν ὄφεις καὶ εἶχε τὴν ἰδιότητα νὰ μεταβάλλῃ εἰς λίθους ὅλους τοὺς ἀτενίζοντας εἰς αὐτήν. Ἔπειτα ἔσωσεν ἀπό τινος θαλασσίου τέρατος καὶ ἔλαβε σύζυγον τὴν Ἀνδρομέδαν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Αἰθιοπίας. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐφόνευσεν ἀκουσίως τὸν πάππον του Ἀκρίσιον καὶ παρεχώρησεν εἰς τὸν συγγενῆ του Μεγαπένθη τὸ βασίλειον τοῦ Ἄργους, λαβὼν ἀντὶ τούτου παρ' ἐκείνου τὸ βασίλειον τῆς Τίρυνθος, ὅπου ἔκτισε νέαν πόλιν, τὰς Μυκήνας. Ὁ Περσεὺς ἀποθανὼν ἀφῆκε πολλοὺς υἱούς, ἐξ ὧν ὁ μὲν Σθένελος ἔγινε βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, ὁ δὲ Ἀλκαῖος βασιλεὺς τῆς Τίρυνθος. Ἀλλ' ὁ Σθένελος, ἀποθανόντος τοῦ Ἀλκαίου, ἐδίωξε τὸν υἱὸν τούτου Ἀμφιτρύωνα καὶ κατέλαβε καὶ τὸ βασίλειον τῆς Τίρυνθος, τὸ ὁποῖον διετήρησε κατόπιν καὶ ὁ υἱός του Εὐρυσθεύς.

Κεφαλὴ Μεδούσης

§ 11. ΗΡΑΚΛΗΣ. Ὁ Ἡρακλῆς, ὁ μέγιστος ἥρως τῆς Ἑλλάδος ἐλέγετο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, συζύγου τοῦ ἐγγόνου τοῦ Περσέως Ἀμφιτρύωνος. Ὁ Ἡρακλῆς ἐγεννήθη καὶ ηὐξήθη εἰς τὰς Θήβας, ὅπου εἶχε καταφύγῃ ὁ πατήρ του Ἀμφιτρύων, ὅτε ἐδιώχθη ὑπὸ τοῦ Σθενέλου. Ὕστερον ὅμως ἀκολουθῶν τὰς ἀποφάσεις τῶν θεῶν ἦλθεν εἰς Μυκήνας καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Εὐρυσθέως, οὗτος δὲ ἐπέβαλε τότε εἰς αὐτὸν δώδεκα φοβερὰ ἔργα (ἄθλους). Ὁ Ἡρακλῆς

ἐξετέλεσεν αὐτά, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἀνελθὼν εἰς τὸν Ὄλυμπον, τὴν κατοικίαν τῶν θεῶν, ἔγινε καὶ αὐτὸς ἀθάνατος, ὅπως ἦσαν οἱ θεοί, καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θεὰν τῆς νεότητος Ἥβην.

Ἡρακλῆς

§ 12. ΘΗΣΕΥΣ. Θησεύς, ὁ ἐπιλεγόμενος Ἀττικὸς Ἡρακλῆς, ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Αἰγέως καὶ τῆς Αἴθρας. Οὗτος, θέλων νὰ φανῇ ἐφάμιλλος τοῦ Ἡρακλέους, ἐφόνευσε πολλοὺς φοβεροὺς κακούργους καὶ λῃστάς· ἀπήλλαξε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοῦ σκληροῦ ἐκείνου φόρου, τὸν ὁποῖον ἔστελλον κατὰ πᾶν ἔνατον ἔτος εἰς τὴν Κρήτην, φονεύσας ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ τὸ ἀνθρωποφάγον τέρας, τὸν Μινώταυρον, καὶ πλεῖστα ἄλλα κατορθώματα καὶ μόνος καὶ μετ' ἄλλων ἡρώων ἐξετέλεσε. Βραδύτερον ὅμως, ἐπειδὴ παρημελήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἔφυγεν εἰς τὴν νῆσον Σκῦρον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

§ 13. Ο ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΟΣ ΠΛΟΥΣ (1 350). Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, πολλοὶ ἐκ τῶν ἡρώων συνενωθέντες ἔκαμον κοινὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ὡς πρώτη δὲ

τοιαύτη ἐπιχείρησις ἀναφέρεται ὁ Ἀργοναυτικὸς πλοῦς, ὅστις ἔχει ὡς ἑξῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ (§ 5) Κρηθέως ὁ Πελίας, ὁ νεώτερος υἱὸς αὐτοῦ, ὑποσκελίσας τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν του Αἴσονα, κατέλαβεν αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ὅτε δὲ ἡλικιώθη ὁ υἱὸς τοῦ Αἴσονος Ἰάσων καὶ ἀπήτησε παρὰ τοῦ θείου του νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν πατέρα του τὸν ἁρπαγέντα θρόνον,

Ὁ Θησεὺς φονεύει τὸν Μινώταυρον

ἐκεῖνος ἀπεκρίθη, ὅτι τότε μόνον θὰ ἀπέδιδεν αὐτόν, ὅταν ὁ Ἰάσων θὰ τῷ ἔφερεν ἐκ τῆς χώρας Κολχίδος (νῦν Λαζίας) τὸ χρυσόμαλλον δέρας.

Ἀλλὰ τί ἦτο τὸ χρυσόμαλλον τοῦτο δέρας; Ἀθά-

μας, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ὀρχομενοῦ τῆς Βοιωτίας, εἶχε σύζυγον τὴν θεὰν Νεφέλην, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Φρῖξον καὶ τὴν Ἕλλην. Ἐπειδὴ ὅμως ὕστερον συνεζεύχθη καὶ τὴν θνητὴν Ἰνώ, ἡ Νεφέλη ὀργισθεῖσα ἔστειλε κατὰ τῆς χώρας ἀνομβρίαν. Τότε ἡ Ἰνώ, ἥτις ἐφθόνει τὰ τέκνα τῆς Νεφέλης, κατέπεισε τὸν Ἀθάμαντα νὰ θυ-

Φρίξος καὶ Ἕλλη

σιάσῃ τὸν Φρῖξον εἰς τὸν Δία, διὰ νὰ παύσῃ ἡ ξηρασία δῆθεν. Ἀλλ' ἡ Νεφέλη ἔδωκε τότε εἰς τὰ τέκνα της χρυσόμαλλον κριόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καθίσαντα ἐκεῖνα ἔφυγον ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ. Καθ' ὁδὸν ὅμως ἡ μὲν Ἕλλη ὁλισθήσασα ἔπεσε καὶ ἐπνίγη εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις ἐπωνομάσθη ἀπ' αὐτῆς Ἑλλήσποντος· ὁ δὲ Φρῖξος, φθάσας αἰσίως εἰς Κολχίδα, ἐθυσίασεν εἰς τὸν Δία τὸν κριόν, τὸ δὲ δέρμα αὐτοῦ ἐχάρισεν εἰς τὸν Αἰήτην τὸν βασιλέα τῆς Κολχίδος.

Ὁ Ἰάσων ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ πονηροῦ Πελίου. Ἀφ' οὗ λοιπὸν παρέλαβεν ὡς συμπλωτῆρας τὸν Ἡρακλέα, τὸν Θησέα, τοὺς ἀδελφοὺς Κάστορα καὶ Πολυδεύκην, τὸν Πηλέα, τὸν μουσικὸν Ὀρφέα, καὶ ἄλλους, πεντήκοντα ἐν ὅλῳ ἥρωας, ἐπέβη μετ' αὐτῶν εἰς πλοῖον, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ναυπηγήσαντος αὐτὸ Ἄργου ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἀργώ, καὶ ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ. Μετὰ πολλὰς περιπετείας οἱ Ἀργοναῦται ἔφθασαν εἰς τὴν Κολχίδα. Ἐδῶ ὁ Ἰάσων, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς Μηδείας τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, ἥρπασε τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ὅπερ ἐφύλαττεν δράκων ἀκοίμητος καὶ πολυόμματος, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰωλκόν, ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς Μηδείας.

Ὁ Ἀργοναυτικὸς μῦθος εἶναι πανάρχαιος, ὑποδεικνύει δὲ σαφῶς τὴν μέχρι τοῦ Εὐξείνου ἐπέκτασιν τῶν θαλασσίων ταξιδίων πρῶτον μὲν τῶν ναυτικῶν τῆς Ἰωλκοῦ κατοίκων (Μινυῶν), ἔπειτα δὲ καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων.

§ 14. Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΕΠΙ ΘΗΒΑΣ. Κοινὴ ἐπ' ἴσης ἐπιχείρησις ἦτο καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, ὅστις συνέβη ὡς ἑξῆς. Ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν Λάϊος, ἀπόγονος τοῦ Κάδμου, ἔλαβε χρησμὸν ὅτι ὁ υἱός, τὸν ὁποῖον θὰ ἐγέννα ἡ σύζυγός του Ἰοκάστη, θὰ ἐφόνευεν αὐτόν. Ἅμα λοιπὸν ἡ Ἰοκάστη ἐγέννησεν υἱόν, ὁ Λάϊος διετρύπησεν εὐθὺς κατὰ τὰς πτέρνας καὶ συνέδεσε τοὺς πόδας τοῦ παιδίου, ἔπειτα δὲ παρέδωκεν αὐτὸ εἴς τινα ἐκ τῶν ποιμένων του, διὰ νὰ τὸ ἐκθέσῃ εἰς τὸν Κιθαιρῶνα. Ἀλλ' ὁ ποιμήν, ἐλεήσας τὸ ἀθῷον βρέφος, ἔδωκεν αὐτὸ εἴς τινα Κορίνθιον βουκόλον καὶ οὗτος εἰς τὸν κύριόν του, τὸν βασιλέα τῆς Κορίνθου Πόλυβον. Ὁ Πόλυβος, ὢν ἄτεκνος, υἱοθέτησε τὸ βρέφος καὶ ὠνόμασεν Οἰδίποδα, διότι εἶχε τοὺς πόδας ᾠδηκότας (= πρησμένους). Ὅτε ἡλι-

κιώθη ὁ Οἰδίπους καὶ ἔμαθεν ἐκ τύχης, ὅτι δὲν ἦτο γνήσιον τέκνον τοῦ Πολύβου, μετέβη κρυφὰ εἰς τοὺς Δελφούς, διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον περὶ τῶν ἀληθῶν αὐτοῦ γονέων. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ μαντεῖον εἶπε πρὸς αὐτόν

Οἰδίπους καὶ Σφιγξ

ὅτι ἤθελε φονεύσῃ τὸν πατέρα του καὶ ὅτι ἤθελε λάβῃ ὡς γυναῖκα τὴν μητέρα του, ὁ Οἰδίπους ἐν τῇ ἀγωνίᾳ του ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς τὴν Κόρινθον,

ἣν ἐνόμιζε πατρίδα του, ὅπως μὴ πληρωθῇ ἡ ἀπαίσιος προφητεία τοῦ θεοῦ.

Ἐν ᾧ ὅμως ἐπήγαινε διὰ τῆς Φωκίδος πρὸς τὰς Θήβας, συνήντησεν εἰς μίαν στενωπὸν γέροντά τινα· ἐπειδὴ δὲ ἑκάτερος αὐτῶν ἐπέμενε νὰ περάσῃ πρῶτος, ἔγινε σφοδρὰ ἔρις μεταξύ των, καθ' ἣν ὁ Οἰδίπους ἐφόνευσε τὸν γέροντα, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ, ὅτι ἦτο ὁ Λάϊος ὁ γνήσιος πατήρ του. Ἔπειτα δὲ ἐξακολουθήσας τὴν πορείαν ἔφθασεν εἰς Θήβας. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἡ Σφίγξ, τέρας φοβερόν, καθημένη ἐπί τινος βράχου ἔξωθεν τῆς πόλεως, προέτεινεν εἰς τοὺς διαβάτας αἴνιγμα καὶ ἔπειτα ἐφόνευεν αὐτούς, ἐὰν μὴ ἔλυον αὐτό. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἤδη εἶχον φονευθῇ ὑπὸ τοῦ τέρατος, Κρέων ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης, ὅστις εἶχε παραλάβῃ τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν φόνον τοῦ Λαΐου, ἐκήρυξεν ὅτι ὅστις ἤθελεν ἀπαλλάξῃ τὰς Θήβας ἀπὸ τῆς Σφιγγός, ἤθελε λάβῃ τὴν βασιλείαν τῶν Θηβῶν καὶ τὴν Ἰοκάστην ὡς γυναῖκα. Ὁ Οἰδίπους πλησιάσας λύει τὸ αἴνιγμα καὶ τὴν μὲν Σφίγγα ἀναγκάζει νὰ κρημνισθῇ ἐκ τοῦ βράχου καὶ νὰ φονευθῇ, αὐτὸς δὲ ὡς ἀμοιβὴν λαμβάνει τὸν θρόνον τῶν Θηβῶν καὶ τὴν μητέρα του ὡς σύζυγον, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ καὶ αὐτήν.

Μετά τινα ὅμως ἔτη τὸ διπλοῦν τοῦτο ἀνοσιούργημα ἀπεκαλύφθη. Καὶ τότε ἡ μὲν Ἰοκάστη ἀπηγχονίσθη ἐξ αἰσχύνης, ὁ δὲ Οἰδίπους, τυφλωθεὶς ἰδιοχείρως, φεύγει ἐκ τῆς πατρίδος του καὶ πλανᾶται ὡς ἐπαίτης χειραγωγούμενος ὑπὸ τῆς εὐγενοῦς θυγατρός του Ἀντιγόνης, μέχρις ὅτου ἦλθεν εἰς τὸν Κολωνόν, χωρίον τῆς Ἀττικῆς, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οἰδίποδος οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυνείκης συνεφώνησαν νὰ ἔχωσιν ἑκάτερος τὴν βασιλείαν ἐπὶ ἓν ἔτος ἐκ περιτροπῆς. Πρῶτος ἐβασίλευσεν ὁ πρεσβύτερος Ἐτεοκλῆς· ἀλλ' ἀφ'

οὗ παρῆλθε τὸ ἔτος, ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν ἀδελφόν του. Τότε ὁ Πολυνείκης κατέφυγε πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Ἄργους Ἄδραστον καὶ μετά τινα χρόνον ἐξεστράτευσεν ἐκεῖθεν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κατὰ τῶν Θηβῶν ἐκστρατεύσαντες ἥρωες ἦσαν μετὰ τοῦ Πολυνείκους καὶ τοῦ Ἀδράστου ἑπτά, διὰ τοῦτο καὶ ὁ πόλεμος ὠνομάσθη πόλεμος τῶν ἑπτὰ

Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυνείκης

ἐπὶ Θήβας. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ δύο ἀδελφοὶ μονομαχήσαντες ἐφόνευσαν ἀλλήλους· ὁ δὲ Κρέων, ὁ διάδοχος τῆς βασιλείας, ἐξελθὼν ἐναντίον τῶν πολιορκητῶν ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσεν ὅλους τοὺς Ἀργείους ἥρωας πλὴν τοῦ Ἀδράστου. Οὕτω διελύθη ὁ πόλεμος οὗτος τῶν ἑπτά.

Μετὰ τὴν μάχην ὁ ὑπερήφανος Κρέων ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Πολυνείκους. Ἡ

εὐσεβὴς ὅμως Ἀντιγόνη, θέλουσα νὰ κηδεύσῃ τὸν ἀγαπητόν της ἀδελφόν, παρέβη τὴν βάρβαρον διαταγὴν τοῦ θείου της· οὗτος δ' ὀργισθεὶς διέταξε νὰ θάψωσιν αὐτὴν ζῶσαν.

Δέκα ἔτη μετὰ τὸν προαναφερθέντα πόλεμον ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῶν Θηβῶν οἱ υἱοὶ τῶν ἑπτὰ Ἀργείων ἀρχηγῶν, οἱ λεγόμενοι Ἐπίγονοι, διὰ νὰ ἐκδικήσωσι τὸν φόνον τῶν πατέρων των. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκυρίευσαν τὰς Θήβας, ἔδωκαν τὴν βασιλείαν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Πολυνείκους Θέρσανδρον.

§ 15. Ο ΤΡΩΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1 193—1 184).

Ἀλλ' ὁ μέγιστος καὶ ἐπισημότατος τῶν πολέμων τοῦ ἡρωικοῦ αἰῶνος εἶναι ὁ Τρωικός, ὅστις ἔγινεν ἐκ τοιαύτης αἰτίας.

Εἰς τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔκειτο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ ὀχυρὰ καὶ πλουσία πόλις Ἴλιον ἢ Τροία, πρωτεύουσα τῆς περιῳ χώρας, ἥτις ὠνομάζετο Τρῳάς. Βασιλεὺς τῆς Τροίας ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ πλουσιώτατος καὶ εὐτυχὴς καθ' ὅλα Πρίαμος. Ὁ Πρίαμος εἶχε πολλοὺς υἱούς, ἐξ ὧν ἀνδρειότατος μὲν ἦτο ὁ Ἕκτωρ, ὡραιότατος δὲ ὁ Πάρις. Ὁ Πάρις λοιπὸν οὗτος, ἐν ᾧ περιηγεῖτο τὴν Ἑλλάδα, ἦλθε καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ ξανθὸς Μενέλαος. Οὗτος ἐφιλοξένησε τὸν Πάριν μεγαλοπρεπῶς· ἔπειτα δὲ ἀναγκασθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς Κρήτην, ἀνέθηκε τὴν περιποίησιν τοῦ ξένου εἰς τὴν ὡραίαν Ἑλένην τὴν σύζυγον αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Πάρις ἀποπλανήσας παρὰ τὸ δίκαιον τῆς φιλοξενίας τὴν Ἑλένην, ἔφυγε μετ' αὐτῆς εἰς τὴν Τρῳάδα. Ὁ οὕτως ὑβρισθεὶς Μενέλαος, ἅμα ἐπιστρέψας εἰς τὴν Σπάρτην, ἔσπευσε νὰνακοινώσῃ τὸ συμβὰν εἰς τὸν ἐνδοξότατον βασιλέα τῶν Μυκηνῶν καὶ ἀδελφόν του Ἀγα-

μέμνονα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τῆς Ἑλλάδος βασιλεῖς. Ὅλοι δὲ ἀπεφάσισαν νὰ συνεκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Τροίας, διὰ νὰ ἐκδικήσωσι τὴν ὕβριν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν ὡς ὕβριν καθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ἐπιφανέστατοι δὲ τῶν τότε βασιλέων τῆς Ἑλλάδος ἦσαν οἱ ἑξῆς· οἱ ἀδελφοὶ Ἀγαμέμνων καὶ Μενέλαος, υἱοὶ τοῦ Ἀτρέως καὶ ἔγγονοι τοῦ Πέλοπος· ὁ γέρων καὶ πολύπειρος βασιλεὺς τῆς Πύλου Νέστωρ· ὁ πανοῦργος βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεύς· ὁ ξανθὸς καὶ νεαρὸς υἱὸς τοῦ Πηλέως Ἀχιλλεύς, βασιλεὺς τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Μυρμιδόνων, ὁ ἀνδρειότατος καὶ ὡραιότατος ὅλων τῶν ἡρώων· ὁ φίλος τοῦ Ἀχιλλέως Πάτροκλος· ὁ υἱὸς τοῦ Τυδέως Διομήδης· Αἴας ὁ υἱὸς τοῦ Τελαμῶνος καὶ βασιλεὺς τῆς Σαλαμῖνος· Αἴας ὁ υἱὸς τοῦ Ὀϊλέως καὶ βασιλεὺς τῶν Λοκρῶν· ὁ Κρὴς Ἰδομενεὺς κ. ἄ. Οἱ βασιλεῖς οὗτοι, ἀφ' οὗ ἐξέλεξαν γενικὸν ἀρχιστράτηγον τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ συνήθροισαν 100 περίπου χιλιάδας μαχητῶν, συνῆλθον εἰς τὴν Αὐλίδα, πόλιν παράλιον τῆς Βοιωτίας, καὶ ἐκεῖθεν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ἀσίαν· φθάσαντες δὲ εἰς τὴν Τρῳάδα ἤρχισαν εὐθὺς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τρώων.

Οἱ Τρῶες εἶχον μὲν γενναίους ἀρχηγούς, καθὼς τὸν Ἕκτορα, τὸν εὐσεβῆ Αἰνείαν, τὸν Ἀντήνορα καὶ ἄλλους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν τὸ ἥμισυ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐφοβοῦντο κυρίως τὴν ἀνδρείαν τοῦ Ἀχιλλέως, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν ὑψηλῶν καὶ ἰσχυρῶν τειχῶν τῆς πόλεώς των καὶ ἐκεῖθεν ἀπέκρουον τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν. Διὰ ταῦτα ἐννέα ὁλόκληρα ἔτη παρέμειναν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Τρῳάδα, πολιορκοῦντες τὸ Ἴλιον, διαρπάζοντες τὰς περιξ πόλεις καὶ χωρία καὶ μαχόμενοι κατὰ τῶν Τρώων, ὁσάκις οὗτοι ἐτόλμων νὰ ἐξέλθωσιν

ἐκ τῶν τειχῶν των. Μόλις δὲ κατὰ τὸ δέκατον ἔτος καὶ μὲ δόλον κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι τὴν Τροίαν.

Κατὰ τὴν συμβουλὴν δηλονότι τοῦ πανούργου Ὀδυσσέως κατεσκεύασαν μέγαν ξύλινον ἵππον (δούρειον ἵππον), ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκλείσθησαν οἱ ἀνδρειότατοι ἐκ τῶν ἡρώων, οἱ δὲ ἄλλοι Ἕλληνες εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖά των καὶ προσεποιήθησαν ὅτι ἀπέπλευσαν, πράγματι δ' ἐκρύβησαν ὄπισθεν τῆς Τενέδου νήσου. Οἱ Τρῶες, καθὼς εἶδον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέπλευσαν, ἐξῆλθον περιχαρεῖς ἐκ τῶν τειχῶν των καὶ εἰσήγαγον τὸν ἵππον εἰς τὴν πόλιν των, μετὰ δὲ τοῦτο ἐτράπησαν εἰς διασκεδάσεις καὶ χορούς. Τὴν αὐτὴν ὅμως νύκτα ἐξελθόντες οἱ ἐν τῷ ἵππῳ κεκρυμμένοι ἥρωες, ἀνοίγουσι τὰς πύλας τοῦ Ἰλίου καὶ διὰ πυρῶν εἰδοποιοῦσι καὶ εἰς τοὺς ἐν Τενέδῳ κρυπτομένους, ὅπως ἐπιστρέψουν. Τοιουτοτρόπως τὸ Ἴλιον ἑλληλατήθη καὶ ἐπυρπολήθη, ὁ γέρων Πρίαμος ἐσφάγη, ἐκ δὲ τῶν Τρώων οἱ μὲν πλεῖστοι κατεσφάγησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν, ὀλίγοι δὲ μόνον ἐσώθησαν διὰ φυγῆς.

Ἀλλὰ καὶ οἱ νικηταὶ δὲν ὑπῆρξαν καθ' ὅλα εὐτυχεῖς. Ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Πάτροκλος καὶ ἄλλοι ἀπέθανον μαχόμενοι, πρὶν κυριευθῇ ἡ Τροία. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ὅσοι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄλλοι μὲν ἀπέθανον καθ' ὁδόν, ὡς ὁ Αἴας ὁ τοῦ Ὀϊλέως· ἄλλοι δὲ ἐπιστρέψαντες εἰς τὰς πατρίδας των εὗρον θάνατον οἰκτρόν, ὡς ὁ Ἀγαμέμνων, δολοφονηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του Αἰγίσθου καὶ τῆς ἀπίστου γυναικός του Κλυταιμήστρας· ἄλλοι δὲ μόλις μετὰ πολυετεῖς πλάνας κατώρθωσαν νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτως ὁ μὲν Μενέλαος μόλις μετὰ ὀκτὼ ἔτη ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ μετὰ τῆς Ἑλένης εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἐπὶ δέκα ἔτη ἐπλανήθη εἰς ἀγνώστους

τόπους, μέχρις ὅτου ἐπανίδῃ τὴν πιστὴν σύζυγόν του Πηνελόπην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Τηλέμαχον. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Ἰθάκην ἐτιμώρησε καὶ τοὺς ὑπερεκατὸν μνηστῆρας, οἵτινες κατὰ τὴν ἀπουσίαν του κατεσπατάλων τὰ ὑπάρχοντά του καὶ ἤθελον νὰ νυμφευθοῦν τὴν Πηνελόπην.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων (1 104 — 492 π. Χρ).

Α' ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

§ 16. ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΩΝ ΚΑΙ ΒΟΙΩΤΩΝ (1 124). Ἑξήκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὰ Τρωικὰ συνέβησαν ἐν Ἑλλάδι μεγάλαι ταραχαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ προελθοῦσαι ἐκ τῶν μεταναστάσεων πολλῶν Ἑλληνικῶν λαῶν. Τὸ σύνθημα τῶν μεταναστάσεων τούτων ἔδωκαν οἱ Θεσσαλοί. Οὗτοι, ἀναχωρήσαντες ἐκ τῆς Ἠπείρου, ὅπου κατῴκουν ἕως τότε, ὑπερέβησαν τὴν Πίνδον καὶ κατέλαβον τὴν πρὸς Α αὐτῆς κειμένην πεδιάδα, ἥτις ἔκτοτε ἀπ' αὐτῶν μετωνομάσθη Θεσσαλία. Ἐκ δὲ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς χώρας ἄλλοι μὲν ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς κατακτητάς, ἄλλοι δέ, ὡς οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ παρὰ τὸν Ὄλυμπον κατοικοῦντες Δωριεῖς, μετενάστευσαν πρὸς Ν. Καὶ οἱ μὲν Βοιωτοὶ κατέλαβον τὴν περὶ τὴν Κωπαΐδα λίμνην χώραν, ἥτις ἔκτοτε ὠνομάσθη Βοιωτία, οἱ δὲ Δωριεῖς ἐκυρίευσαν μεταξὺ τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρνασσοῦ χώραν, ἥτις ἔκτοτε ὠνομάσθη ἀπ' αὐτῶν Δωρίς.

§ 17. ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ ἢ ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΗΡΑΚΛΕΙΔΩΝ (1 104). Μετ' ὀλίγα ὅμως ἔτη οἱ πολεμικοὶ Δωριεῖς, στενοχωρούμενοι ἐν τῇ μικρᾷ καὶ πενιχρᾷ Δωρίδι, ἀπεφάσισαν νὰ μεταναστεύσωσι περαιτέρω εἰς τὴν Πελο-

πόννησον. Εἰς τοῦτο δὲ προέτρεπον αὐτοὺς κατὰ τοὺς μύθους καὶ ἥρωές τινες, οἱ Ἡρακλεῖδαι, ἤτοι ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους, οἵτινες ἤθελον νὰ ἀνακτήσουν δῆθεν τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως ἁρπαγέντα καὶ ἤδη ὑπὸ τῶν ἀπογόνων ἐκείνου κατεχόμενα κτήματα τοῦ προπάτορός των Ἡρακλέους (§ 11). Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν λοιπὸν τῶν Ἡρακλειδῶν τούτων, τοῦ Τημένου, τοῦ Κρεσφόντου καὶ τοῦ Ἀριστοδήμου (διὰ τοῦτο ἡ μετανάστασις αὕτη τῶν Δωριέων λέγεται καὶ κάθοδος, ἤτοι ἐπιστροφή, τῶν Ἡρακλειδῶν) ἐξεκίνησαν οἱ Δωριεῖς ἐκ τῆς Δωρίδος· συνενωθέντες δὲ μὲ τοὺς γείτονάς των Αἰτωλούς, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ὄξυλος, κατῆλθον εἰς τὴν Ναύπακτον (§ 5, Β΄ 3). Ἀφ' οὗ δὲ ἐναυπήγησαν ἐνταῦθα πολλὰ πλοῖα, διεπέρασαν εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Πελοποννήσου. Καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβον τὴν Ἦλιν, ὅπου κατῴκησαν τοὺς Αἰτωλούς· ἔπειτα δὲ διαιρεθέντες εἰς διαφόρους μοίρας, προυχώρησαν πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς καὶ μετὰ μακροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους Ἀχαιοὺς ἐκυρίευσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Λακωνικήν, τὴν Ἀργολίδα, τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Κόρινθον. Μόνη ἡ Ἀρκαδία, ἐπειδὴ ἦτο ὀρεινὴ καὶ πενιχρά, διέφυγε τὸν ζυγὸν τῶν Δωριέων· διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἀρκάδες ὕστερον καυχώμενοι ὠνόμαζον ἑαυτοὺς αὐτόχθονας καὶ προσελήνους, ἤτοι παλαιοτέρους τῆς σελήνης. Ἐκ δὲ τῶν ἐγχωρίων Ἀχαιῶν, οἱ μὲν πλεῖστοι ἔφυγον ἔξω τῆς Πελοποννήσου· ἐκ δὲ τῶν ἀπομεινάντων ἄλλοι μὲν ἔγιναν δοῦλοι τῶν ἐπιδρομέων ἢ συνῴκησαν ὑπὸ ὅρους μετ' αὐτῶν· ἄλλοι δὲ ἐπελθόντες εἰς τὴν Ἰωνίαν ἐδίωξαν τοὺς Ἴωνας καὶ κατέλαβον αὐτοὶ τὴν χώραν, ἥτις ἔκτοτε ἀπ' αὐτῶν ὠνομάσθη Ἀχαΐα.

Οἱ δὲ Ἡρακλεῖδαι ἀρχηγοί, ἀφ' οὗ κατέκτησαν τὴν

Πελοπόννησον, διενεμήθησαν τὴν χώραν διὰ κλήρου· καὶ ὁ μὲν Κρεσφόντης ἔλαβεν τὴν Μεσσηνίαν, ὁ δὲ Τήμενος τὴν Ἀργολίδα, οἱ δὲ δίδυμοι υἱοὶ τοῦ προαποθανόντος Ἀριστοδήμου Προκλῆς καὶ Εὐρυσθένης ἔλαβον τὴν ὀρεινὴν καὶ ὀλίγον εὔφορον Λακωνικήν.

§ 18. Ο ΚΟΔΡΟΣ (1066). Ἐν τούτοις οἱ Δωριεῖς, μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὴν κατάκτησιν μόνης τῆς Πελοποννήσου, διέβησαν καὶ τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν καὶ κατέλαβον τὴν Μεγαρίδα. Θὰ ἐκυρίευον τὰς Ἀθήνας, ἂν μὴ ἔσωζεν αὐτοὺς ἡ αὐταπάρνησις τοῦ βασιλέως Κόδρου. Τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐρωτηθὲν περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου τούτου, ἀπήντησεν, ὅτι ἐκεῖνο ἐκ τῶν δύο στρατευμάτων ἤθελε νικήσῃ, οὗτινος ὁ βασιλεὺς θὰ ἐφονεύετο ὑπὸ ἀνδρὸς ἐχθροῦ. Τὸν χρησμὸν τοῦτον μαθόντες καὶ οἱ Δωριεῖς διέταξαν αὐστηρῶς τοὺς στρατιώτας των νὰ μὴ φονεύσωσι τὸν βασιλέα τῶν Ἀθηναίων Κόδρον. Τότε ὅμως ὁ ἐνάρετος καὶ φιλόπατρις ἐκεῖνος βασιλεύς, μεταμφιεσθεὶς εἰς χωρικόν, εἰσδύει ἄγνωστος εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Δωριέων· ἐδῶ προκαλεῖ ἐπίτηδες εἰς ἔριν καὶ πληγώνει ἕνα ἐξ αὐτῶν, ἐκεῖνος δὲ τὸν φονεύει παρευθύς. Ὅταν ἔμαθον τὰ γενόμενα οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν κήρυκα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ζητοῦντες τὸν νεκρὸν τοῦ βασιλέως των. Διὰ ταῦτα διέκοψαν τὸν πόλεμον καὶ ἐπέστρεψαν ταχέως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀρκεσθέντες εἰς τὴν Μεγαρίδα, ἥτις ἐκδωρισθεῖσα ἀπετέλεσεν ἔκτοτε ἰδιαίτερον αὐτόνομον κράτος.

Β΄ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

1 Ο ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΟΥ (820 π. Χρ.)

§ 19. ΣΠΑΡΤΙΑΤΑΙ, ΠΕΡΙΟΙΚΟΙ ΚΑΙ ΕΙΛΩΤΕΣ. Ἐκ τῶν διαφόρων Δωρικῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐσχηματί-

σθησαν ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ Δωριέων, ἐπισημότατον καὶ ἰσχυρότατον ἀπέβη ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ τῆς Σπάρτης, τῆς πρωτευούσης τῆς Λακωνικῆς.

Ὅτε ἡ Πελοπόννησος κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Δωριέων, ἡ Λακωνικὴ ἔλαχεν, ὡς εἴδομεν (§ 17), εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀριστοδήμου Εὐρυσθένην καὶ Προκλέα. Οὗτοι ἐβασίλευσαν ὁμοῦ, καὶ ἔκτοτε ἐπεκράτησε νὰ βασιλεύωσι πάντοτε ἐν Σπάρτῃ δύο συγχρόνως βασιλεῖς. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς χώρας διεκρίνοντο ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῶν Δωριέων εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς **Σπαρτιάτας**, τοὺς **περιοίκους** ἢ **Λακεδαιμονίους** καὶ τοὺς **εἵλωτας**. Καὶ οἱ Σπαρτιᾶται μὲν ἐλέγοντο οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς ὡς συγκεντρωμένοι ἐν τῇ Σπάρτῃ. Περίοικοι δὲ ἢ Λακεδαιμόνιοι ὠνομάζοντο οἱ ἀπόγονοι ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ἐγχωρίων Ἀχαιῶν, οἵτινες εἶχον ὑποταχθῇ ἑκουσίως εἰς τοὺς Δωριεῖς· οὗτοι ἦσαν μὲν προσωπικῶς ἐλεύθεροι καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ δὲν εἶχον δικαιώματα πολιτικὰ καὶ ἐπλήρωνον φόρους εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Εἵλωτες δέ, ἤτοι δοριάλωτοι, ἐλέγοντο οἱ ἀπόγονοι ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ἐγχωρίων, οἵτινες μόνον μετὰ μακρὰν καὶ ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἶχον ὑποταχθῇ εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς. Οἱ εἵλωτες ἦσαν δοῦλοι τοῦ κοινοῦ τῆς Σπάρτης, τοῦτο δὲ προσήρμοζεν αὐτοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἑκάστου Σπαρτιάτου, ὅστις ὅμως δὲν εἶχε δικαίωμα μήτε νὰ πωλήσῃ μήτε νὰ θανατώσῃ κανένα ἐξ αὐτῶν.

§ 20. Ο ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ ΝΟΜΟΘΕΤΗΣ. Ἐν τούτοις πολὺ ταχέως ἐγεννήθησαν ἐν Σπάρτῃ ἔριδες καὶ ταραχαί. Τὸ μῖσος, ὅπερ ἔτρεφον οἱ ἡττημένοι πρὸς τοὺς νικητάς· ἡ ἀντιζηλία τῶν δύο βασιλέων πρὸς ἀλλήλους· ἡ ἔλλειψις ὡρισμένων νόμων, οἵτινες νὰ κανονίζουν ἀκριβῶς τὰ δικαιώματα βασιλέων καὶ λαοῦ· ἡ συγκέντρωσις σχεδὸν ὅλων τῶν γαιῶν εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων μόνον

οἰκογενειῶν, ἐν ᾧ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν πολιτῶν ἦσαν πτωχότατοι· ὅλα ταῦτα συχνότατα προυκάλουν ἐμφυλίους ταραχὰς καὶ στάσεις, αἵτινες ἔφεραν τὴν Σπάρτην εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ὀλέθρου. Ἀλλ' εὐτυχῶς, ὅτε τὸ κακὸν ἐκορυφώθη, ἀνεφάνη ἐν τῇ Σπάρτῃ φιλόπατρις καὶ ἱκανώτατος ἀνήρ, ὅστις ἔσωσεν αὐτήν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Λυκοῦργος.

Λυκοῦργος

Ὁ Λυκοῦργος ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης Εὐνόμου. Τὸν Εὔνομον φονευθέντα κατά τινα στάσιν τοῦ λαοῦ διεδέχθη ὁ πρωτότοκος υἱός του **Πολυδέκτης**· ὅτε δὲ ἀπέθανε καὶ οὗτος ἄτεκνος, παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ Λυκοῦργος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ σύζυγος τοῦ Πολυδέκτου ἐφάνη μετ' ὀλίγον ὅτι ἦτο ἔγκυος, ὁ δικαιότατος Λυκοῦργος ἐκήρυξεν εἰς τὸ δημόσιον, ὅτι αὐτὸς θὰ βασιλεύσῃ ὡς ἐπίτροπος τοῦ γεννηθησομένου ὀρφανοῦ, ἂν τοῦτο ἦτο ἄρρεν. Τότε ἡ φιλόδοξος βασίλισσα προέτεινεν εἰς τὸν Λυκοῦργον νὰ φονεύσῃ ἡ ἰδία τὸ παιδίον, ἂν ἐκεῖνος ἐδέχετο νὰ νυμφευθῇ αὐτήν. Ὁ ἐνάρετος Λυκοῦργος, θέλων νὰ σώσῃ τὸ παιδίον, προσεποιήθη μὲν ὅτι δέχεται τὴν ἀποτρόπαιον πρότασιν τῆς νύμφης του, πράγματι δὲ ἔβαλε φύλακας, οἵτινες, ἅμα ἐγεννήθη τὸ παιδίον, τὸ ἔλαβον καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τὸν Λυκοῦργον. Οὗτος δέ, λαβὼν μετὰ χαρᾶς τὸ βρέφος, εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας ἄρχοντας· «Βασιλεὺς ὑμῖν γέγονεν ὦ Σπαρτιᾶται,» καὶ ὠνόμασεν αὐτὸ Χαρίλαον. Ἐπί τινα ἀκόμη χρόνον ἐκυβέρνησεν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Χαριλάου· βραδύτερον ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Σπάρτης, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι οἱ περὶ τὴν ὠργισμένην νύμφην του διέδιδον, ὅτι ἤθελε νὰ φονεύσῃ τὸ παιδίον καὶ νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν βασιλείαν,

ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἤθελε νὰ ἑτοιμάσῃ τὴν νομοθεσίαν του, δι' ἧς καὶ μόνης θὰ ἐσῴζετο ἡ Σπάρτη. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἐπεσκέφθη διαφόρους χώρας καὶ ἐσπούδασε τοὺς νόμους καὶ τὰ ἤθη καὶ ἄλλων μὲν λαῶν, μάλιστα δὲ τῶν Κρητῶν, οἵτινες ἐφύλαττον πιστῶς τὰ ἀρχαῖα ἤθη τῶν Δωρικῶν προγόνων των.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ ἀναρχία τόσον πολὺ προώδευσεν ἐν Σπάρτῃ, ὥστε ὅλοι ἐστράφησαν πρὸς τὸν Λυκοῦργον καὶ προσεκάλεσαν αὐτὸν ὡς τὸν μόνον ἄξιον νὰ σώσῃ τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα. Ὁ Λυκοῦργος ὑπήκουσε προθύμως· ἀφ' οὗ δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἤρχισεν ἀμέσως τὴν νομοθεσίαν του, ἣν ἐμελέτα πρὸ πολλοῦ καὶ ἥτις εἶχεν ὡς ἑξῆς.

§ 21. ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ. Ὁ Λυκοῦργος ἀφῆκε νὰ ὑπάρχῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἡ προαναφερθεῖσα (§ 19) διάκρισις τῶν πολιτῶν εἰς Σπαρτιάτας ἢ κυρίους, εἰς περιοίκους ἢ ὑποτελεῖς καὶ εἰς εἵλωτας ἢ δούλους. Οἱ δύο βασιλεῖς ἔμειναν καὶ πάλιν, ἀλλ' ἡ δύναμις αὐτῶν ἦτο ἡ ἀρχιστρατηγία ἐν καιρῷ πολέμου. Τιμὰς ὅμως ἀπελάμβανον πολλάς· δημοσίαν σίτησιν, τιμητικὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας θέσιν, λαμπρὰν ταφὴν καὶ τὸ τρίτον τῶν λαφύρων. Πολὺ μεγαλυτέραν δύναμιν εἶχε νῦν ἡ γερουσία. Αὕτη ἦτο συνέδριον ἐξ εἴκοσι ὀκτὼ ἰσοβίων καὶ ἀνευθύνων γερουσιαστῶν, οἵτινες ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἔπρεπε δὲ νὰ εἶναι ἄνω τῶν ἑξήκοντα ἐτῶν καὶ ἄμεμπτοι τὸν βίον. Πρόεδροι τῆς γερουσίας ἦσαν οἱ δύο βασιλεῖς. Ἡ γερουσία διηύθυνεν ὅλας τὰς τοῦ κράτους ὑποθέσεις καὶ προεβουλεύετο περὶ ὅλων ἐκείνων, ἅτινα κατόπιν ἔμελλε νὰ ἀποδεχθῇ ἢ νὰ ἀπορρίψῃ ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ, ἥτις ἐν Σπάρτῃ ἐλέγετο ἀπέλλα. Ἡ δὲ ἀπέλλα αὕτη, εἰς ἣν μετεῖχον ὅλοι οἱ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη γεγονότες

Σπαρτιᾶται, συνήρχοντο ἅπαξ τοῦ μηνός· εἶχεν ὅμως τὸ δικαίωμα μόνον νὰ δεχθῇ ἢ ν' ἀπορρίψῃ τὰ ὑπὸ τῆς γερουσίας διὰ τῶν βασιλέων προτεινόμενα, ὄχι δὲ καὶ νὰ συζητήσῃ ἢ νὰ προτείνῃ ἄλλα νέα.

Τὴν ἀνωτάτην ὅμως ἐν Σπάρτῃ ἐξουσίαν εἶχον οἱ ἔφοροι λεγόμενοι. Οὗτοι ἦσαν πέντε καὶ ἐξελέγοντο ἐπ' ἴσης ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ δι' ἓν καὶ μόνον ἔτος. Οἱ ἔφοροι κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν κυρίως ἀντιπρόσωποι τῶν βασιλέων μὲ δικαστικὰ καὶ ἀστυνομικὰ καθήκοντα· ἀλλὰ κατόπιν ἀπέβησαν βαθμηδὸν ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς πολιτείας. Οὕτω διὰ τῶν ἐφόρων τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης ἔλαβε χαρακτῆρα ὀλιγαρχικόν.

§ 22. ΙΣΟΤΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ. Ὁ Λυκοῦργος ἐνωρίτατα ἐνόησεν ὅτι ὅλαι αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες ἐν Σπάρτῃ προήρχοντο ἐκ τῆς ἀνισότητος τῶν περιουσιῶν τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο διῄρεσεν ὅλην τὴν Λακωνικὴν εἰς 39 000 ἐν συνόλῳ μερίδας, ἤτοι 9 000 ἴσας μερίδας διὰ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ 30 000 ἴσας ἀλλὰ μικροτέρας διὰ τοὺς περιοίκους. Καὶ διὰ νὰ ἔχῃ ἕκαστος πολίτης ἰδικήν του κτηματικὴν περιουσίαν καὶ νὰ μὴ ἔχῃ ἄλλος μεγαλυτέραν καὶ ἄλλος μικροτέραν, εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ πωλήσῃ τὴν μερίδα του· ἀλλ' ἅμα τις ἀπέθνῃσκεν, ἡ μερὶς μετέβαινεν ἀδιαίρετος εἰς τὸν πρωτότοκον υἱόν του, ὅστις ὤφειλε νὰ φροντίζῃ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν του, ἢ ἐν ἐλλείψει υἱοῦ εἰς τὴν ἔγγαμον θυγατέρα του.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ Λυκοῦργος ἀπηγόρευσε καὶ τὴν χρῆσιν παντὸς χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ νομίσματος, ἀντ' αὐτῶν δὲ εἰσήγαγεν ὀγκώδη σιδηρᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα σχεδὸν οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχον. Οὕτω παρεκωλύθησαν μέν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, πολλὰ ἐγκλήματα, δωροδοκίαι, ἁρπαγαὶ καὶ μάλιστα κλοπαί, παρελύθη ὅμως καὶ τὸ ἐμπό-

ριόν καὶ πᾶσα μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ συγκοινωνία, τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς δὲν ἤθελε καὶ ὁ Λυκοῦργος. Διὰ τοῦτο ἀπηγόρευσεν εἰς μὲν τοὺς ξένους νὰ διαμένωσιν ἐπὶ πολὺ ἐν Σπάρτῃ, διότι ἠδύναντο νὰ διαφθείρωσι τὰ ἁπλᾶ ἤθη τῶν Σπαρτιατῶν· εἰς δὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἀπηγόρευσε νὰ μεταβαίνωσιν εἰς ξένους τόπους ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, διότι ἠδύναντο νὰ δεχθῶσι ξένα ἤθη καὶ νὰ συνεθίσωσιν εἰς βίον ἀνετώτερον.

§ 23. ΣΥΣΣΙΤΙΑ. Ὁ Λυκοῦργος, θέλων νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἰσότητα τῶν πολιτῶν, νὰ προφυλάξῃ δὲ αὐτοὺς συγχρόνως καὶ ἐκ τῆς τρυφῆς, εἰσήγαγε τὰ λεγόμενα συσσίτια, ἤτοι κοινὰ δεῖπνα, εἰς τὰ ὁποῖα ὤφειλον νὰ συντρώγουν ὅλοι οἱ πολῖται. Μόνον αἱ γυναῖκες ἔτρωγον κατ' οἶκον καὶ ἐκ τῶν ἀνδρῶν μόνον ὅσοι ἐπέστρεφον ἀπὸ τὸ κυνήγιον ἀργά. Χάριν τῶν συσσιτίων τούτων ἕκαστος πολίτης ὤφειλε νὰ συνεισφέρῃ κατὰ μῆνα ὡρισμένον ποσὸν κριθῆς, οἴνου, τυροῦ, σύκων καὶ μικρὸν χρηματικὸν ποσόν. Τὰ Σπαρτιατικὰ συσσίτια ἦσαν λιτότατα· κυριώτατον φαγητὸν αὐτῶν ἦτο ὁ μέλας ζωμός, ἤτοι κρέας χοίρειον βρασμένον ἐντὸς αἵματος καὶ ὡς μόνον καρύκευμα ἔχον ἅλας καὶ ὄξος.

§ 24. ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ. Ὁ Λυκοῦργος, βλέπων ὅτι μόνον διὰ τῆς σωματικῆς ἀνδρείας καὶ πολεμικῆς ὑπεροχῆς ἠδύναντο νὰ κρατήσωσιν οἱ Σπαρτιᾶται εἰς ὑποταγὴν τοὺς πολυαρίθμους* καὶ πάντοτε ἐχθρικῶς διακειμένους ἐγχωρίους, διέταξε νὰ ἀνατρέφωνται καὶ ζῶσι στρατιωτικῶς. Ἤρχιζε δὲ ἡ στρατιωτικὴ αὕτη ἀνατροφὴ ἀπὸ τῆς παιδικῆς τῶν ἀκόμη ἡλικίας. Ἅμα ἐγεννᾶτο τὸ παιδίον, ἐξητάζετο ὑπὸ τῶν

* Μέχρι πρὸ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης (371 π. Χρ.) οἱ εἵλωτες ἀνέβαινον εἰς 224 000 περίπου ψυχῶν.

ἀρχόντων· καὶ ἂν μὲν ἦτο ἀνάπηρον ἢ καχεκτικόν, ἐρρίπτετο εἰς τοὺς Ἀποθέτας, τόπον βαραθρώδη τοῦ ὄρους Ταϋγέτου· ἂν δὲ εἶχε σῶμα ἄρτιον καὶ ὑγιές, ἀφήνετο εἰς τοὺς γονεῖς του. Ἔμενον δὲ τὰ παιδία πλησίον τῶν γονέων των μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους τούτου παρελαμβάνοντο ὑπὸ τῆς πολιτείας καὶ κατετάσσοντο εἰς βούας καὶ εἰς ἴλας· οὕτω δ' ἀνετρέφοντο ὅλα δημοσίᾳ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐπιτήρησιν ἑνὸς ἐκ τῶν γερόντων, τοῦ λεγομένου παιδονόμου. Κυριώτατος δὲ σκοπὸς τῆς δημοσίας ταύτης ἀγωγῆς· τῶν παίδων ἦτο ἡ γύμνασις καὶ ἀποσκλήρυνσις τοῦ σώματος· διὰ τοῦτο πρωτίστη ἐνασχόλησις αὐτῶν ἦτο ἡ γυμναστική. Ἐγυμνάζοντο δὲ οἱ μὲν παῖδες ἰδίως εἰς τὸν δρόμον, τὸ ἅλμα, τὸ ἀκόντιον, τὸν δίσκον καὶ τὴν πάλην· οἱ δὲ νέοι εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν ὅπλων, τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, τὸ κυνήγιον καὶ τὴν πυρρίχην, εἶδος χοροῦ ἐνόπλου. Πρὸς τούτοις περιεπάτουν πάντοτε ἀνυπόδητοι καὶ ἀσκεπεῖς καὶ καὶ ἐφόρουν ἑλαφρὰ ἐνδύματα· ἀπὸ δὲ τοῦ δωδεκάτου ἔτους καὶ θέρος καὶ χειμῶνα ἐφόρουν ἓν καὶ μόνον ἔνδυμα καὶ ἐκοιμῶντο ἄνευ καλύμματος ἐπὶ ξηροῦ χόρτου ἢ ἀχύρου, οἱ δὲ μεγαλύτεροι ἐπὶ στιβάδων ἐκ καλάμων, τοὺς ὁποίους μόνοι ἔκοπτον ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐρώτα ποταμοῦ. Ἡ τροφὴ των ἦτο λιτοτάτη καὶ ὀλίγη. Ὅστις ὅμως ἤθελε νὰ φάγῃ κατὰ κόρον, ἠδύνατο νὰ κλέψῃ. Καὶ τοῦτο, διὰ νὰ ἀσκῆται ἐνωρὶς εἰς τὸν δόλον καὶ εἰς τὰ τεχνάσματα, ἀναγκαῖα ὄντα ἐν καιρῷ πολέμου τόσον ὅσον καὶ ἡ δύναμις τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο ὅστις ἐφωρᾶτο κλέπτων, ἐτιμωρεῖτο ὄχι ὡς ἔνοχος, ἀλλ' ὡς ἀνεπιτήδειος περὶ τὸ κλέπτειν.

Γράμματα δὲ οἱ παῖδες τῶν Σπαρτιατῶν ἐμάνθανον ὀλίγα. Ὅλη ἡ παίδευσις αὐτῶν συνίστατο εἰς ἀνάγνωσιν ὀλίγην καὶ γραφὴν καὶ εἰς τὴν ἀποστήθισιν τῶν νόμων

(ρητρῶν) τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου. Πολὺ τελεία ὅμως ἦτο ἡ μουσικὴ μόρφωσις αὐτῶν, τὰ δὲ ᾄσματα αὐτῶν ἐξύμνουν τοὺς ἀποθνήσκοντας ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὠνείδιζον τοὺς λιποτάκτας καὶ δειλούς. Ἐδιδάσκοντο δ' οἱ παῖδες νὰ εἶναι καὶ σεμνοὶ κατὰ τὸ ἦθος, εὐπειθεῖς καὶ νὰ σέβωσι πολὺ τοὺς γέροντας. Διότι ὤφειλον νὰ ἐγείρωνται μὲν καὶ νὰ σιωπῶσιν ἐνώπιον αὐτῶν, ἐρωτώμενοι δὲ ν' ἀποκρίνωνται εὐθὺς καὶ εὐστόχως δι' ὀλίγων λέξεων· ἡ δὲ βραχυλογία αὕτη ἦτο ὀνομαστὴ τὸ πάλαι καὶ ἐλέγετο λακωνισμός.

Διήρκει δὲ ἡ δημοσία αὕτη ἀγωγὴ τῶν νέων μέχρι τοῦ τριακοστοῦ των ἔτους, ὅτε πλέον ἠδύναντο νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὰ τῆς πολιτείας καὶ νὰ νυμφευθῶσιν.

Ὁμοίως σκληρῶς καὶ αὐστηρῶς ἀνετρέφοντο καὶ τὰ κοράσια· διότι καὶ αὐτὰ ὑπεβάλλοντο εἰς τὰς αὐτὰς ἀσκήσεις καὶ οἱ παῖδες καὶ ἐμάνθανον νὰντέχωσιν εἰς ὅλους τοὺς κόπους καὶ τὰς κακουχίας. Διὰ τοῦτο αἱ Σπαρτιάτιδες ἦσαν ὄχι μόνον ὑγιεῖς καὶ ῥωμαλέαι καὶ ἐγέννων τέκνα ἐπ' ἴσης ὑγιᾶ καὶ ῥωμαλέα, ἀλλ' ἦσαν καὶ ἀνδρεῖαι, ὑπερήφανοι καὶ φιλοπάτριδες. Αἱ Λάκαιναι ἐκαυχῶντο, ὅτι μόναι αὗται ἐγέννων ἄνδρας· δίδουσαι δὲ τὴν ἀσπίδα εἰς τοὺς υἱούς των ἀπερχομένους εἰς τὸν πόλεμον, τοῖς ἔλεγον· «Ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς.»

§ 25. ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΙΑΤΩΝ. Ὄχι μόνον δὲ οἱ παῖδες καὶ οἱ νέοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνδρες ὤφειλον νὰ γυμνάζωσι τὸ σῶμά των σχεδὸν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Οἱ περίοικοι κατεγίνοντο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὰς τέχνας, οἱ δὲ δυστυχεῖς εἵλωτες ἐκαλλιέργουν ὡς δοῦλοι τὰς γαίας τῶν Σπαρτιατῶν. Αὐτοὶ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται οὐδὲν ἄλλο ἔργον εἶχον παρὰ νὰ πολεμῶσιν ἢ νὰ προετοιμάζωνται εἰς πόλεμον· διότι ὁ πόλεμος ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἤθη των διέμειναν

τραχέα, αἱ δὲ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι οὐδέποτε ἐτιμήθησαν ἐν Σπάρτῃ. Ἐντὸς τῆς πόλεως ἔζων ὡς ἐν στρατοπέδῳ, ὁ δὲ χρόνος, καθ' ὃν ὁ πόλεμος διήρκει, ἦτο δι' αὐτοὺς χρόνος χαρᾶς καὶ ἑορτῆς. Πρὸ τῆς μάχης ἐκοσμοῦντο ὡς δι' ἑορτήν· ἐνδεδυμένοι δὲ χλαμύδα ἐρυθράν, ἔχοντες μακρὰν τὴν κόμην καὶ τὴν γενειάδα καὶ τὸν μύστακα ἐξυρισμένον, ὥρμων ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ μουσικὴν αὐλῶν. Ἐκ τῆς μάχης δὲ δὲν ἔφευγον, ἀλλὰ μένοντες εἰς τὴν θέσιν των ἀσάλευτοι ἢ ἐνίκων ἢ ἀπέθνῃσκον. Ὁ ἀποθνήσκων ἐν τῇ μάχῃ ἐθάπτετο δαφνοστεφής, ὁ δὲ δειλὸς καὶ λιποτάκτης ἔχανε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ ὑφ' ὅλων ἐκαλεῖτο τρέσας.

§ 26. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ. Ἀφ' οὗ ἐτέθησαν οἱ νόμοι οὗτοι, ὁ Λυκοῦργος μετέβη εἰς τοὺς Δελφούς, διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον, ἂν ἡ νομοθεσία του εἶχεν ἔλλειψίν τινα. Προηγουμένως ὅμως ὥρκισε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ μὴ μεταβάλωσιν αὐτήν, ἕως ὅτου ἐπιστρέψῃ. Τὸ μαντεῖον ἐπεκύρωσε τοὺς νόμους του· αὐτὸς δὲ τότε, θέλων, ὥστε οἱ Σπαρτιᾶται νὰ εἶναι δεσμευμένοι πάντοτε ὑπὸ τοῦ ὅρκου των, δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ μετέβη εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου καὶ ἀπέθανεν, ὡς λέγεται. Ἐπὶ πέντε σχεδὸν αἰῶνας ἡ νομοθεσία τοῦ Λυκούργου διετηρήθη ἀκεραία, καὶ ἡ Σπάρτη καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἦτο ἡ πρώτη τῆς Ἑλλάδος δύναμις· ἅμα ὅμως ἤρχισε νὰ μὴ τιμᾶται ἡ νομοθεσία τοῦ Λυκούργου, εὐθὺς ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ καὶ ἡ Σπάρτη*.

* Ἐν τούτοις περὶ τῆς περιωνύμου ταύτης νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου οὐδὲν εἶναι βέβαιον ἱστορικῶς, οὔτε δηλαδὴ τί ἐκ τῆς Σπαρτιατικῆς πολιτείας εἶναι ἴδιον αὐτοῦ ἔργον καὶ τί παλαιοὶ θεσμοὶ τῶν Δωριέων, οὔτε ὅλως ἂν ὑπῆρξε πράγματί ποτε ὁ Λυκοῦργος, ὁ δημιουργὸς αὐτῆς. Τὸ ἀληθὲς

2. ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ, ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

§ 27. ΑΦΟΡΜΗ ΤΩΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ. Δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἔδειξαν, πόσον ἀνδρεῖοι καὶ ἰσχυροὶ ἔγιναν διὰ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου· πρῶτοι δὲ ἐδοκίμασαν τοῦτο οἱ γείτονες καὶ συγγενεῖς αὐτῶν Μεσσήνιοι. Ἡ Μεσσηνία ἦτο ἡ εὐφορωτάτη χώρα τῆς Πελοποννήσου, τοῦτο δ' ἐνωρὶς ἐκίνησε τὴν πλεονεξίαν τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἄλλως πρὸ πολλοῦ εἶχον ἀρχίσῃ νὰ εὑρίσκωσι μικρὰν καὶ ἀνεπαρκῆ πλέον τὴν Λακωνικήν. Ταχέως δὲ εὑρέθη καὶ ἡ πρὸς πόλεμον ἀπαιτουμένη ἀφορμή. Οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον κοινόν τινα ναὸν εἰς τὰ μεθόρια τῶν δύο βασιλείων. Ἐν ᾧ λοιπόν, ὡς λέγεται, παρθένοι Σπαρτιάτιδες ἐπανηγύριζον μίαν φορὰν ἐδῶ, νέοι τινὲς Μεσσήνιοι ἥρπασαν αὐτάς, ἐφόνευσαν δὲ καὶ τὸν Τήλεκλον βασιλέα τῶν Σπαρτιατῶν, ὅστις ἐζήτησεν αὐτὰς ὀπίσω. Οἱ Σπαρτιᾶται, ἐκδικούμενοι τὴν ὕβριν ταύτην, ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Μεσσηνίων καὶ ὡρκίσθησαν νὰ μὴ καταθέσωσιν αὐτά, πρὶν κυριεύσωσι τὴν Μεσσηνίαν.

§ 28. ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (743—724). Ἅμα ὁ πόλεμος ἀπεφασίσθη, οἱ Σπαρτιᾶται εἰσέβαλον ἐξαίφνης εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἄμφειαν, πόλιν μεθόριον καὶ ὀχυράν· ἔπειτα δέ, ὁρμώμενοι ἐντεῦθεν, ἐλεηλάτουν τοὺς ἀγροὺς τῶν Μεσσηνίων. Οὗτοι κατ' ἀρχὰς ἠμύνοντο γενναίως ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν, λεηλατοῦντες καὶ αὐτοὶ τὰ

εἶναι ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται 400 περίπου ἔτη πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐρρύθμισαν τὸ πολίτευμα αὐτῶν, τὸ ὁποῖον καὶ διεφύλαξαν ἀμετάβλητον σχεδὸν μέχρι τῶν τελευταίων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας χρόνων.

παράλια αὐτῶν· ἀλλ' ὕστερον ἀπέκαμον. Ὅθεν ἀφῆκαν τὰς ἀτειχίστους πόλεις των εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ ὀχυρὸν φρούριον Ἰθώμην, κείμενον ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους. Ἐπί τινα ἔτη ἀντέστησαν γενναίως καὶ ἐντεῦθεν· ἔπειτα ὅμως στενοχωρούμενοι ὑπὸ τῆς πολιορκίας, τῆς πείνης καὶ ἄλλων ταλαιπωριῶν, ἔστειλαν καὶ ἠρώτησαν τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, τί νὰ κάμουν. Ἐκεῖνο δὲ ἀπήντησεν, ὅτι ὤφειλον νὰ θυσιάσωσιν εἰς τοὺς θεοὺς τοῦ ᾅδου κόρην ἐξ αἵματος βασιλικοῦ. Τότε ὁ φιλόπατρις καὶ γενναῖος Ἀριστόδημος, ἐπειδὴ κατήγετο καὶ αὐτὸς ἐξ αἵματος βασιλικοῦ, ἐθυσίασε τὴν κόρην του ἰδιοχείρως χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Ἐκ τῆς θυσίας ταύτης λαβόντες θάρρος οἱ Μεσσήνιοι, ἐπέπεσον ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτούς. Κατόπιν ὅμως γενομένης νέας μάχης, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Εὐφάης ἐφονεύθη, καὶ τότε ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ γενναῖος Ἀριστόδημος (729). Ἐπὶ ἓξ ἀκόμη ἔτη ἀντέστη καὶ αὐτὸς ἡρωικῶς· ἀλλ' ὕστερον ἀπελπίσας περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος του καὶ βλέπων, ὅτι μάτην ἐθυσίασε τὴν κόρην του, ηὐτοκτόνησεν ἐπὶ τοῦ τάφου της. Τέλος τὸ εἰκοστὸν ἔτος τοῦ πολέμου ἡ Ἰθώμη ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν· καὶ τότε ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν Μεσσηνίων κατέφυγον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὸ Ἄργος, ἄλλοι δὲ μετενάστευσαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν. Ὅσοι δ' ἔμειναν ἐν Μεσσηνίᾳ, οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ θεωρῶσι τοῦ λοιποῦ ὡς πρωτεύουσαν τὴν Σπάρτην, νὰ ποδίδωσι τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων τῶν γαιῶν των εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καί, ὅτε ἀπέθνησκε βασιλεὺς ἢ ἄρχων τις τῆς Σπάρτης, νὰ ἔρχωνται καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν κηδείαν μετὰ τῶν γυναικῶν των μελανειμονοῦντες.

§ 29. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

(645—628). Ὀγδοήκοντα περίπου ἔτη ἐβάστασαν οἱ δυστυχεῖς Μεσσήνιοι τὸν ἐπονείδιστον ζυγὸν τῆς Σπάρτης, ὡς ὄνοι καταπονούμενοι ὑπὸ βαρῶν μεγάλων. Ὅτε ὅμως ἡ σκληρότης τῶν Σπαρτιατῶν ἤρχισε νὰ γίνηται ἀφόρητος, τότε ἔλαβον τὰ ὅπλα κατ' αὐτῶν προτιμῶντες νὰ ἀποθάνουν μᾶλλον ἢ νὰ εἶναι πλέον δοῦλοι. Ἡ τύχη ἦτο κατ' ἀρχὰς ὑπὲρ αὐτῶν. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολυμηχάνου καὶ ἡρωικοῦ συμπολίτου των Ἀριστομένους, βοηθούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων, Ἀργείων καὶ Σικυωνίων, ἐπολέμησαν, ἐφόνευσαν, ἐνίκησαν τοὺς Σπαρτιάτας ἐπανειλημμένως, ἔκαυσαν τὰς πόλεις, κατέστρεψαν τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν καὶ εἰς τοιαύτην ἐπὶ τέλους τοὺς ἔφεραν ἀμηχανίαν, ὥστε οὗτοι ἤρχισαν νὰ ἀμφιβάλλωσι περὶ τῆς νίκης καὶ κατὰ συμβουλὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἐζήτησαν, ὡς λέγεται, παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἀρχηγόν. Οἱ Ἀθηναῖοι ζηλοτυποῦντες ἔστειλαν τότε εἰς αὐτοὺς πρὸς ἐμπαιγμὸν ποιητήν τινα χωλὸν καὶ δυσειδῆ ὀνομαζόμενον Τυρταῖον. Ἀλλ' ὁ Τυρταῖος οὗτος ἀκριβῶς ἔσωσε κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν τὴν Σπάρτην. Διότι εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἤξευρε νὰ ἐνθουσιάζῃ μὲ τὰ πολεμικά του ᾄσματα τοὺς Σπαρτιάτας, ὥστε, ὅτε οὗτοι ἀνενέωσαν τὸν πόλεμον, κατετρόπωσαν τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὴν Εἶραν, φρούριον ἀπρόσιτον καὶ ὀχυρόν.

Ἔνδεκα ὅλα ἔτη ὁ φιλόπατρις Ἀριστομένης ὑπερήσπισε τὴν Εἶραν ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν. Συγχρόνως δὲ ὁρμώμενος ἐντεῦθεν ἔκαμε τολμηρὰς ἐπιδρομὰς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Λακωνικήν. Μ' ὅλον ὅτι δὲ κατά τινα ἐπιδρομὴν συνελήφθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐρρίφθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν Καιάδαν, βάραθρον τοῦ Ταϋγέτου, ἐν τούτοις ἐξῆλθε πάλιν ἐξ αὐτοῦ τῇ βοηθείᾳ, ὡς λέγεται, ἀλώπεκος καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν Σπάρτην ἐξηκολούθησε τοὺς ἡρωικοὺς ἀγῶνάς του ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν. Μεθ' ὅλα ὅμως ταῦτα οἱ ἐχθροὶ εἰσῆλθον ἐπὶ τέλους διὰ προδοσίας εἰς τὴν Εἶραν. Τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ὑπερήσπισεν αὐτὴν ἀκόμη ὁ ἡρωικὸς Ἀριστομένης. Ὕστερον βλέπων τὸ μάταιον τῆς ἀντιστάσεως, ἀνεκάλεσε τοὺς Μεσσηνίους ἐκ τῆς μάχης, ἔβαλε τὰ γυναικόπαιδα εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τοῦ νεύματος καὶ τῆς κινήσεως τοῦ δόρατος ἔδειξεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὅτι ἤθελε νὰποσυρθῇ. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσβάλωσιν αὐτόν· καὶ τότε ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ὁ ἀκατάβλητος Ἀριστομένης δὲν ἔμεινεν ἀργός· ἐκλέξας 500 Μεσσηνίους, ἠθέλησε νὰ ἐπιπέσῃ μετ' αὐτῶν κατὰ τῆς Σπάρτης. Τὸ σχέδιον ὅμως αὐτοῦ προυδόθη ὑπὸ τοῦ ἀθλίου βασιλέως τῶν Ἀρκάδων, καὶ τότε ἀπῆλθεν, ὡς λέγεται, εἰς τὴν νῆσον Ῥόδον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐκ δὲ τῶν Μεσσηνίων ὅσοι μὲν ἔμειναν ἐν Μεσσηνίᾳ, ἔγιναν οἱ δυστυχεῖς δοῦλοι τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ ἄλλοι διέπλευσαν εἰς τὴν νῆσον Σικελίαν καὶ κατέλαβον τὴν πόλιν Ζάγκλην, τὴν ὁποίαν μετωνόμασεν Μεσσήνην.

§ 30. ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας οἱ Σπαρτιᾶται ἔστρεψαν τὰ ὅπλα των καὶ κατὰ τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Τεγεάτας, τοὺς μαχιμωτάτους τῶν Ἀρκάδων, νὰ γίνωσι σύμμαχοι αὐτῶν (550). Ἓν ἔτος μετὰ ταῦτα ἐταπείνωσαν καὶ τοὺς Ἀργείους καὶ ἀφῄρεσαν ἀπ' αὐτῶν ὁλόκληρον τὴν Κυνουρίαν μετὰ τῆς Θυρέας (§ 3). Τοιουτοτρόπως διὰ τῶν εὐτυχῶν τούτων πολέμων ἡ Σπάρτη ἔγινε κυρία ὅλης τῆς μεσημβρινῆς Πελοποννήσου. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον καὶ αἱ ἄλλαι πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ἀχαΐας, συνεμάχησαν μετ' αὐτῆς καὶ

ἀνεγνώρισαν τὴν Σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν*, τότε ἡ Σπάρτη ἀπέβη ἡ πρώτη τῆς Ἑλλάδος δύναμις, τὸ δὲ ὄνομά της ἔγινε γνωστὸν καὶ εἰς χώρας ἀπωτάτας.

Γ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

§ 31. Ο ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ. Ὅπως ἐν Πελοποννήσῳ ὑπερίσχυσε καὶ διεκρίθη βαθμηδὸν ἡ Σπάρτη, τοιουτοτρόπως καὶ ἔξω τοῦ Ἰσθμοῦ διεκρίθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον αἱ Ἀθῆναι, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἀττικῆς. Πρῶτος κατὰ τὴν μυθολογίαν βασιλεὺς τῆς χώρας ταύτης ἐγένετο ὁ Κέκροψ. Οὗτος, ὡς λέγεται, συνήνωσε τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς εἰς δώδεκα ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων δήμους, ἔκτισε τὴν Κεκροπίαν, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν χώραν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ (§ 8). Ἐκ τῶν βασιλέων, οἵτινες ἐβασίλευσαν μετὰ τὸν Κέκροπα, ὀνομαστότατος ὑπῆρξεν ὁ Θησεύς (§ 12). Οὗτος πρῶτος κατέστησε τὴν Ἀττικὴν ἓν κράτος, καταπείσας τοὺς δώδεκα ἕως τότε αὐτονόμους δήμους της νὰ καταλύσωσιν ἕκαστος πᾶς ἰδιαιτέρας του ἀρχὰς καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν ὅλοι ὡς κέντρον καὶ πρωτεύουσαν κοινὴν τοῦ ἡνωμένου κράτους τὰς Ἀθήνας. Τοῦτο δὲ εἶναι ὁ λεγόμενος συνοικισμός. Πλὴν τούτου ὁ Θησεὺς διῄρεσεν, ὡς λέγεται, ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς εὐπατρίδας, ἤτοι εὐγενεῖς, τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς

* Οἱ σύμμαχοι δηλ. οὗτοι ἦσαν μὲν ἀνεξάρτητοι πολιτικῶς, ἀλλ' ὤφειλον κατὰ πᾶσαν μὲν κοινὴν ἐπιχείρησιν καὶ σύσκεψιν νὰ παραχωρῶσιν εἰς τὴν Σπάρτην τὰ πρωτεῖα, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, δίδοντες ὅσους ἄνδρας καὶ χρήματα διέταττεν ἡ Σπάρτη καὶ ὑποτασσόμενοι εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτῆς ὡς εἰς στρατηγούς.]

δημιουργούς, ἤτοι τεχνίτας, καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ κράτος του πολλοὺς κοινωφελεῖς θεσμούς.

§ 32. ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θησέως οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθησαν νὰ κυβερνῶνται ὑπὸ βασιλέων μέχρι τοῦ γενναίου Κόδρου, ὅστις κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπέθανεν, ὡς εἴδομεν (§ 18), ἑκουσίως ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν (1066). Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ ἐξησθένει ἡ βασιλεία καὶ τὸ πολίτευμα ἐγίνετο ὀλιγαρχικόν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πλὴν τοῦ βασιλέως ἐξελέγοντο καὶ δύο ἄλλοι ἰσόβιοι ἄρχοντες, ὁ ἄρχων καὶ ὁ πολέμαρχος, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τοῦ 752 ἐξελέγοντο ἄρχοντες δεκαετεῖς, καὶ τέλος (ἀπὸ τοῦ 683) ἔδωκαν τὴν ἐξουσίαν εἰς ἐννέα συγχρόνους ἐνιαυσίους ἄρχοντας, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ὠνομάζετο ἄρχων ἐπώνυμος, ὁ δὲ δεύτερος βασιλεύς, ὁ δὲ τρίτος πολέμαρχος, οἱ δὲ λοιποὶ ἓξ θεσμοθέται. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μόνον ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Κόδρου, ὕστερον ὅμως (ἀπὸ τοῦ 714) ἀδιακρίτως ἐξ ὅλων τῶν εὐπατριδῶν. Ἔκτοτε λοιπὸν οἱ εὐπατρίδαι, συγκεντρώσαντες εἰς τὰς χεῖράς των ὅλας τὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως, ἀπέβησαν τυραννικοὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς πολίτας· κατέθλιβον αὐτοὺς δι' ὑπερόγκων φόρων· τοῖς ἐδάνειζον χρήματα ἐπὶ βαρυτάτῳ τόκῳ καί, ὅταν οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποδώσωσι τὸ δάνειον, ἥρπαζον τὰς γαίας των καὶ τοὺς ἠνάγκαζον νὰ ἐργάζωνται ὡς δοῦλοι εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἢ τοὺς ἐπώλουν ὡς δούλους εἰς τοὺς ξένους· τὸ δὲ χείριστον, αὐτοὶ μόνοι ἦσαν δικασταί καί, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον γραπτοὶ νόμοι, ἐδίκαζον μὲ πολλὴν ἀδικίαν καὶ προσωποληψίαν. Δι' ὅλα ταῦτα ὁ λαὸς ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ παιτήσῃ παρ' αὐτῶν νόμους γραπτοὺς καὶ ὡρισμένους.

§ 33. Ο ΔΡΑΚΩΝ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ εὐπατρίδαι ἐκώφευον εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ λαοῦ· ὕστερον ὅμως βλέποντες, ὅτι δὲν συνεκρατεῖτο πλέον, ἀνέθηκαν (τῷ 621) εἰς τὸν Δράκοντα, εὐπατρίδην καὶ αὐτόν, νὰ συντάξῃ νόμους. Ὁ Δράκων ἐνομοθέτησε νὰ ἐκλέγωνται ἄρχοντες ἐκ τῶν πλουσίων, ἡ δὲ βουλὴ νὰ ποτελῆται ὑπὸ 401 ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν 30 ἐτῶν, τὴν δὲ ἀνωτάτην ἐποπτείαν ἀνέθηκεν εἰς τὴν βουλὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἀλλ' οἱ ποινικοὶ νόμοι, τοὺς ὁποίους συνέταξεν ὁ Δράκων, ἦσαν τόσον αὐστηροί, ὥστε ἐλέγετο περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν γεγραμμένοι μὲ αἷμα καὶ ὄχι μὲ μελάνην· διότι ὄχι μόνον ὁ φόνος, ἀλλὰ καὶ πᾶσα κλοπὴ ἐτιμωρεῖτο κατ' αὐτοὺς διὰ θανάτου. Οἱ εὐπατρίδαι ἤλπισαν, ὅτι διὰ τῶν αὐστηροτάτων τούτων νόμων ἤθελον ἐπαναφέρῃ τὸν λαὸν εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ὑποταγήν· ἀλλ' ἠπατήθησαν. Ἡ αὐστηρότης τῶν νόμων ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ τοὐναντίον ηὔξησε τὰ ἐγκλήματα τῶν πολιτῶν· τὰ μίση ἐπετάθησαν, φοβεραὶ δὲ ἔριδες καὶ στάσεις τοῦ λαοῦ ἐσάλευον συχνὰ τὴν πολιτείαν, ἥτις ἐπὶ τέλους ἤθελε καταστραφῇ, ἂν μὴ ἔσωζεν αὐτὴν ὁ υἱὸς τοῦ Ἐξηκεστίδου Σόλων.

§ 34. Ο ΣΟΛΩΝ· Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις περὶ τὸ 640 π. Χρ. καὶ κατήγετο ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Κόδρου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐδαπάνησεν, ὡς λέγεται, τὴν περιουσίαν του εἰς ἀγαθοεργίας, ὁ Σόλων ἠναγκάσθη νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ χάριν τούτου περιηγήθη κατὰ τὴν νεότητα αὐτοῦ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ὄχι μόνον χρήματα πολλὰ ἀπέκτησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπολλαπλασίασε τὰς γνώσεις του, συναναστρεφόμενος μετὰ σοφῶν ἀνδρῶν καὶ μελετῶν ἐπιμελῶς τὰ πολιτεύματα καὶ ἤθιμα πολλῶν λαῶν. Ἐπιστρέψας

δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἕνα μόνον εἶχε πόθον, νὰ ἀφιερώσῃ ἅπασαν τὴν πεῖραν καὶ πολυμάθειαν αὐτοῦ* ἐπ' ἀγαθῷ τῶν Ἀθηναίων. Τοιαύτη δὲ περίστασις δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπολέμουν κατὰ τῶν Μεγαρέων διὰ τὴν νῆσον Σαλαμῖνα· ἀλλ' ἀποκαμόντες τέλος ἔπαυσαν τὸν πόλεμον καὶ ἔθηκαν συγχρόνως νόμον νὰ τιμωρηθῇ διὰ θανάτου πᾶς, ὅστις ἤθελε τολμήσῃ νὰ προτείνῃ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμῖνος. Ὁ Σόλων ὅμως, μὴ ἀνεχόμενος τὸ αἶσχος τοῦτο, προσεποιήθη τὸν παράφρονα καὶ ἐπαρουσιάσθη μίαν ἡμέραν αἴφνης εἰς τὴν ἀγοράν· ἐκεῖ ἀνέβη ἐπὶ λίθου ὑψηλοῦ καὶ ἀπήγγειλεν ἐνθουσιώδες ποίημα, δι' οὗ προέτρεπε τοὺς συμπολίτας του νὰ ἀνακτήσωσι τὴν Σαλαμῖνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνθουσιασθέντες κατήργησαν τὸν περὶ Σαλαμῖνος νόμον· ἐκλέξαντες δὲ στρατηγὸν αὐτὸν τὸν Σόλωνα, ἔπλευσαν εὐθὺς κατὰ τῆς Σαλαμῖνος καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν (604). Ἔκτοτε ὁ Σόλων ἔγινεν ὁ ἐπισημότερος ἀνὴρ τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐκτιμῶντες τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν καὶ πεῖράν του, τὸν ἐξέλεξαν μετ'

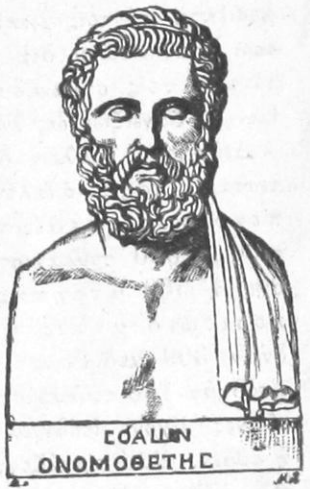

* Ἕνεκα τῆς πείρας καὶ πολυμαθείας του συγκατηριθμήθη καὶ ὁ Σόλων μετὰ τῶν λεγομένων *σοφῶν τῆς Ἑλλάδος*, οἵτινες ἦσαν ἑπτὰ οἱ ἑξῆς: *Θαλῆς* ὁ Μιλήσιος, *Περίανδρος* ὁ Κορίνθιος, *Κλεόβουλος* ὁ Ῥόδιος, *Χείλων* ὁ Λακεδαιμόνιος, *Βίας* ὁ Πριηνεύς, *Πιττακὸς* ὁ Μυτιληναῖος καὶ ὁ εἰρημένος Σόλων.

ὀλίγον (594) ἄρχοντα ἐπώνυμον, παραγγείλαντες συγχρόνως εἰς αὐτὸν νὰ θέσῃ νέους νόμους καὶ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα. Τοῦτο δὲ κατώρθωσεν ὁ Σόλων διὰ δύο μέσων, διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν χρεῶν καὶ διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος.

§ 35. ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ (594). Πρὸ παντὸς ὁ Σόλων ἀνεκούφισε τὰ βαρέα χρέη τῶν πτωχῶν διὰ τῆς λεγομένης σεισαχθείας, ἤτοι ἀποσείσεως τοῦ ἄχθους τῶν χρεῶν των. Ἠλάττωσε τὸν τόκον· ὕψωσε τὴν ἀξίαν τῆς μνᾶς ἀπὸ 73 εἰς 100 δραχμάς, σμικρύνας τοιουτοτρόπως τὰ χρέη τῶν πτωχῶν κατὰ εἰκοσιεπτὰ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν· ἀνεκήρυξεν ἐλευθέρους ὅλους, ὅσοι ἦσαν δοῦλοι διὰ χρέη, καὶ ἀπηγόρευσε τοῦ λοιποῦ τὸ ἐπὶ τοῖς σώμασι δανείζειν, ἤτοι τὸ νὰ λαμβάνῃ ὁ δανείζων ὡς ἐνέχυρον τὸ σῶμα τοῦ δανειζομένου.

Δεύτερον ὁ Σόλων διῄρεσεν ὅλους τοὺς πολίτας εἰς τέσσαρας τάξεις ἀναλόγως τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν· τοὺς πεντακοσιομεδίμνους, οἵτινες εἶχον ἐτήσιον εἰσόδημα 500 τουλάχιστον μεδίμνους* σίτου ἢ κριθῆς ἢ 500 μετρητὰς* οἴνου ἢ ἐλαίου· τοὺς τριακοσιομεδίμνους ἢ ἱππεῖς, οἵτινες εἶχον εἰσόδημα 300 μεδίμνους· τοὺς ζευγίτας, οἵτινες εἶχον εἰσόδημα 150 τουλάχιστον μεδίμνους· καὶ τοὺς θῆτας, οἵτινες εἶχον εἰσόδημα μικρότερον τῶν 150 μεδίμνων ἢ οὐδέν, ἀλλ' εἰργάζοντο ὡς μισθωτοὶ εἰς τὰ κτήματα τῶν ἄλλων. Μόνοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς τρεῖς πρώτας ἐκ τῶν τάξεων ἠδύναντο νὰ διορίζωνται εἰς τὰς ἀμίσθους τότε δημοσίας θέσεις, ἀλλὰ καὶ οὗτοι μόνοι ἐφορολογοῦντο καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἐχορήγουν τὰς εἰς

* Εἷς μέδιμνος ἰσοῦτο πρὸς 52,53 λίτρας σημερινάς, εἷς δὲ μετρητὴς πρὸς 39,39 λίτρας.

τὸν πόλεμον δαπάνας· οἱ δὲ θῆτες εἶχον μόνον τὸ δικαίωμα νὰ μετέχουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὸ δικαστήριον τῆς ἡλιαίας. Καὶ ἐν καιρῷ πολέμου οἱ μὲν ἀνήκοντες εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις ὑπηρέτουν ὡς ὁπλῖται καὶ ἱππεῖς, οἱ δὲ θῆτες μόνον ὡς ψιλοὶ καὶ κωπηλάται. Πλὴν τῶν τεσσάρων τούτων τάξεων ὑπῆρχον τότε ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἄλλαι δύο, οἱ μέτοικοι, ἤτοι οἱ ἐν Ἀθήναις κατοικοῦντες ξένοι βιομήχανοι καὶ ἔμποροι, εἰς οὓς δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἀπόκτησις κτηματικῆς περιουσίας, καὶ οἱ δοῦλοι*.

Τὴν δὲ κυβέρνησιν μετερρύθμισεν ὁ Σόλων ὡς ἑξῆς. Οἱ ἐνιαύσιοι ἐννέα ἄρχοντες ἦσαν μὲν καὶ πάλιν ὡς καὶ πρότερον, τώρα ὅμως δὲν εἶχον δύναμιν πολιτικήν, ἀλλὰ μόνον ὡρισμένα δικαστικὰ καὶ θρησκευτικὰ καθήκοντα. Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἶχε τώρα ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Αὐτὴ ἐξέλεγε τοὺς ἐννέα ἄρχοντας καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἔχοντας θέσεις δημοσίας καὶ ἐζήτει μετὰ τὸ τέλος τῆς ὑπηρεσίας των λόγον τῶν πράξεων αὐτῶν· αὐτὴ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· αὐτὴ ὥριζε τοὺς φόρους καὶ ἔθετε νέους νόμους ἢ κατήργει παλαιούς. Πᾶς πολίτης Ἀθηναῖος εἰκοσιτουλάχιστον ἐτῶν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μετέχῃ εἰς αὐτὴν καὶ νὰ ψηφοφορῇ. Αἱ προτάσεις ἐγίνοντο δεκταὶ διὰ πλειονοψηφίας, καθ' ἣν ἡ ψῆφος καὶ τοῦ ἐσχάτου ἐκ τῶν πολιτῶν εἶχε τόσην δύναμιν, ὅσην καὶ ἡ τοῦ εὐπατρίδου.

Ἀλλὰ περὶ οἱασδήποτε ὑποθέσεως καὶ ἂν ἀπεφάσιζεν ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ, ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἔπρεπε νὰ συζη-

* Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν ὅλοι οἱ δοῦλοι τῆς Ἀττικῆς ἀνέβαινον εἰς 365 περίπου χιλιάδας ἀπέναντι 90 χιλιάδων κατοίκων ἐχόντων δικαιώματα πολίτου.

τηθῇ καὶ νὰ ἀποφασισθῇ προηγουμένως ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ἔπειτα δὲ ὡς προβούλευμα εἰσήγετο ὑπ' αὐτῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, ἥτις ἀπέρριπτεν ἢ ἐπεδοκίμαζεν αὐτήν. Συνίστατο δὲ ἡ Βουλὴ ἐκ 400 βουλευτῶν ἐκλεγομένων δι' ἓν ἔτος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ ἐξ ἐκείνων ἐκ τῶν πολιτῶν, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις καὶ εἶχον ὑπερβῆ τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος.

Ὁ δὲ Ἄρειος πάγος ἦτο δικαστήριον καὶ συγχρόνως καὶ βουλή. Καὶ ὡς δικαστήριον μὲν ἐδίκαζε περὶ φόνων ἐκ προμελέτης καὶ ἄλλων τοιούτων ἐγκλημάτων· ὡς βουλὴ δὲ εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐπίβλεψιν ἐπὶ τῆς πολιτείας, διὰ νὰ φυλάττωνται οἱ νόμοι, ἠδύνατο δὲ νὰ κυρώνῃ καὶ αὐτὰς τὰς ἀποφάσεις τῆς βουλῆς καὶ τοῦ λαοῦ. Πρὸς τούτοις ἐπετήρει τὴν δημοσίαν παίδευσιν καὶ ἀγωγὴν τῆς νεολαίας καὶ ἐπέβλεπε τὰ ἤθη καὶ τὴν διαγωγὴν τῶν πολιτῶν, διὰ νὰ ζῶσι βίον τίμιον καὶ ἀποφεύγωσι τὴν πολυτέλειαν καὶ ἀσωτίαν.

Τὴν ἀπονομὴν δὲ τῆς δικαιοσύνης ἀνέθηκεν ὁ Σόλων καὶ εἰς ἄλλα δικαστήρια, μάλιστα δὲ εἰς τὴν Ἡλιαίαν, τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῶν Ἀθηνῶν. Διῃρεῖτο δὲ ἡ Ἡλιαία εἰς δέκα τμήματα καὶ συνέκειτο, ὡς λέγεται, ἐξ 6 000 δικαστῶν, ἡλιαστῶν, οἵτινες ἐξελέγοντο διὰ κλήρου ἐξ ὅλων τῶν πολιτῶν τῶν ὑπερβάντων τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος.

Ὁ Σόλων ἐνομοθέτησε καὶ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων, ἥτις διέφερε πολὺ τῆς τῶν Σπαρτιατῶν. Διότι ἐγύμναζον μὲν οἱ μὲν Ἀθήναις παῖδες ἀρκετὰ τὸ σῶμά των διὰ τῆς γυμναστικῆς, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἐκαλλιέργουν τὸ πνεῦμά των διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς μουσικῆς. Διὰ τοῦτο αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, αἵτινες ἐν Σπάρτῃ κατεφρονοῦντο ὡς ἄχρηστοι καὶ περιταί, ἐν

Ἀθήναις πολὺ ἐξετιμῶντο· γνώσεις δὲ πολλαὶ καὶ λεπτότης τρόπων ἐθωροῦντο ὡς κτήματα πολύτιμα, τὰ ὁποῖα πᾶς Ἀθηναῖος ὡρέγετο καὶ ἐπεδίωκε. Διήρκει δὲ ἡ ἀνατροφὴ τῶν νέων ἐν Ἀθήναις μέχρι τοῦ 16ου ἔτους. Κατὰ τὸ 18ον ἔτος οἱ νέοι ἐκηρύττοντο στρατεύσιμοι· ἐπὶ ἓν ἔτος ἐξησκοῦντο εἰς τὰ ὅπλα, τὸ δεύτερον ἔτος ὑπηρέτουν ὡς περίπολοι ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἐγίνοντο πλέον τέλειοι στρατιῶται καὶ πολῖται.

§ 36. ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ. Ἀφ' οὗ ἐτελείωσεν ὁ Σόλων τὴν νομοθεσίαν του καὶ ὥρκισε τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ δέκα τοὐλάχιστον ἔτη νὰ μὴ μεταβάλωσιν αὐτήν, ὕστερον ἀπεδήμησε (τῷ 593) εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐδῶ ἐγνώρισεν, ὡς λέγεται, καὶ τὸν πλουσιώτατον βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσον, πρὸς τὸν ὁποῖον κομπάζοντα διὰ τὰ πλούτη του καὶ ἀπαιτοῦντα διὰ τοῦτο νὰ ὀνομάζηται εὐδαιμονέστατος, εἶπε τὸ σοφὸν ἐκεῖνο λόγιον· «Μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε.»

Νόμισμα τοῦ Κροίσου

§ 37. Η ΤΥΡΑΝΝΙΣ ΤΟΥ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΥ (560–527. Ὅτε ὁ Σόλων μετὰ δεκαετῆ ἀπουσίαν (593–583) ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας, εὗρε τοὺς Ἀθηναίους διῃρημένους εἰς τρία μεγάλα κόμματα, τὰ ὁποῖα ἤριζον πρὸς ἄλληλα καὶ ἐσάλευον δεινῶς τὴν πολιτείαν. Ἦσαν δὲ τὰ κόμματα ταῦτα τὰ ἑξῆς· τὸ τῶν πεδιέων, τῶν πλουσίων δηλαδὴ εὐπατριδῶν, ὧν τὰ κτήματα ἐκειντο εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τῆς Ἀττικῆς· τὸ τῶν παράλων, εἰς ὃ ἀνῆκον οἱ τὰ νότια παράλια τῆς Ἀττικῆς κατοικοῦντες ἁλιεῖς καὶ ναυτίλοι καὶ οἱ ἔμποροι καὶ βιομήχανοι τῆς πόλεως· καὶ τὸ τῶν

διακρίων, εἰς ὃ ἀνῆκον οἱ μικροὶ γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι οἱ κατοικοῦντες τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς καὶ ὅλοι οἱ πτωχότεροι πολῖται. Καὶ τῶν μὲν πεδιέων κομματάρχης ἦτο ὁ Λυκοῦργος, τῶν δὲ παράλων ὁ Μεγακλῆς, τῶν δὲ διακρίων ὁ πονηρὸς Πεισίστρατος, ἐξάδελφος τοῦ Σόλωνος.

Ὁ Πεισίστρατος λοιπὸν οὗτος, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ εἰς ἄκρον ἰδιοτελής, ἐσκέφθη νὰ καταλάβῃ αὐτὸς μόνος τὴν ἀνωτάτην ἐν Ἀθήναις ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο πολὺ εὔγλωττος, γλυκύτατος τοὺς τρόπους καὶ πρὸ πάντων πλούσιος καὶ γενναιόδωρος, προσείλκυσε πολὺ ταχέως τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Ἡμέραν δέ τινα πληγώσας ἰδιοχείρως ἑαυτὸν ἔρχεται καθημαγμένος εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐδῶ διηγεῖται, ὅτι οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ οἱ εὐπατρίδαι ἠθέλησαν δῆθεν νὰ δολοφονήσωσιν αὐτὸν ὡς φίλον τοῦ λαοῦ, καὶ παρακαλεῖ τὸν λαὸν νὰ τῷ δώσῃ πρὸς ἀσφάλειαν φύλακάς τινας τοῦ σώματος. Ὁ Σόλων, ὅστις ἐξ ἀρχῆς διέβλεπε τὰ ἐπίβουλα σχέδια τοῦ φιλοδόξου συγγενοῦς του καὶ πολλάκις μέχρι τοῦδε εἶχε συστήσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ αὐτόν, ἀντέτεινε καὶ τότε, ἀλλὰ μάτην. Ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Πεισίστρατον 50 ῥοπαλοφόρους ὡς σωματοφύλακας. Τούτους λοιπὸν αὐξήσας ἐκεῖνος μετ' ὀλίγον εἰς 600 κατέλαβεν αἰφνης τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἔγινε τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ λαὸς ἐπεδοκίμαζε τὸ κίνημα αὐτοῦ, μόνος πάλιν ὁ φιλόπατρις Σόλων ἠκούσθη θρηνῶν τὴν δουλοσύνην τῶν συμπολιτῶν του. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς προσεῖχεν εἰς αὐτόν, ἀπεσύρθη πλήρης ἀγανακτήσεως καὶ λύπης ἐκ τοῦ δημοσίου βίου καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον (559) ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα ἐτῶν. Ὁ δὲ Πεισίστρατος ἐδιώχθη μὲν κατ' ἀρχὰς δύο φορὰς ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν συνενωθέντων κατ' αὐτοῦ κομμάτων

τοῦ Μεγακλέους καὶ τοῦ Λυκούργου, τέλος ὅμως κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ ὁριστικῶς τὴν μοναρχίαν, ἣν καὶ διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (541—527).

Μ' ὅλον ὅτι δ' ὁ Πεισίστρατος κατέλαβε τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς βίας, ἀλλ' ὅμως ἐκυβέρνησε σωφρόνως καὶ μετριοπαθῶς καὶ ὠφέλησε μεγάλως τὰς Ἀθήνας. Ἐφύλαξε κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς νόμους καὶ τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος· ἐνεψύχωσε τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν μὲ λαμπροὺς ναοὺς καὶ ἄλλας μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομάς. Ὁ Πεισίστρατος ἐπροστάτευσε καὶ τὰς ὡραίας τέχνας καὶ τὰ γράμματα, προσκαλῶν εἰς τὴν αὐλήν του διασήμους καλλιτέχνας καὶ λογίους· πρῶτος δὲ αὐτὸς συνέστησε βιβλιοθήκην δημοσίαν καὶ διέταξε νὰ συναθροισθῶσιν εἰς ἓν ὅλον τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, τὰ ὁποῖα ἕως τότε εὑρίσκοντο διεσπαρμένα. Καὶ ὠνομάζετο μὲν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τύραννος, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἐσήμαινε τότε, ὅπως σήμερον, ἄνθρωπον ὠμὸν καὶ βίαιον, ἀλλὰ τοιοῦτον, ὅστις κατελάμβανε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει. Ὁ Πεισίστρατος, ἀποθνήσκων τῷ 527 ἐν γήρατι βαθεῖ, ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ, ὅτι εἰργάσθη διὰ τὴν δόξαν τῆς πατρίδος του.

§ 38. ΟΙ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΙΔΑΙ (527—510). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισιστράτου παρέλαβε τὴν τυραννίδα ὁ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ Ἱππίας· ἀλλὰ μετεῖχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ ὁ νεώτερος υἱός του Ἵππαρχος. Ὁ Ἱππίας ἐκυβέρνησε κατ' ἀρχὰς πράως καὶ φρονίμως, ὡς καὶ ὁ πατήρ του· ἐτήρησε τοὺς πλείστους ἐκ τῶν νόμων, ἠλάττωσε τοὺς φόρους καὶ ἐν γένει εἰργάσθη μετὰ ζήλου ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ. Ὁ δὲ Ἵππαρχος ἐφρόντιζε κυρίως περὶ τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων, προσκαλῶν εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ τοὺς ὀνομα-

στοτάτους τῶν τότε ποιητῶν. Ἀλλ' ἡ ἐξῆς ἀσήμαντος αἰτία ἔκαμε τὸν Ἱππίαν βραδύτερον πολὺ σκληρόν, τέλος δὲ ἐπέφερε καὶ αὐτὴν τὴν ἐξορίαν του.

Ἐν Ἀθήναις ἔζων τότε δύο νέοι φίλοι, ὀνομαζόμενοι Ἀριστογείτων καὶ Ἁρμόδιος. Τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἁρμοδίου τούτου ὁ Ἵππαρχος ἀπεδίωξε μίαν φορὰν ἔκτινος θρησκευτικῆς πομπῆς. Ὁ δὲ Ἁρμόδιος, θέλων νὰ ἐκπλύνῃ τὴν δεινὴν ταύτην πρὸς τὴν οἰκογένειάν του προσβολήν, συνώμοσε μὲ τὸν πιστὸν φίλον του Ἀριστογείτονα καὶ ἄλλους τινὰς νέους νὰ θανατώσῃ τοὺς τυράννους. Ὡς ἡμέρα τῆς σφαγῆς αὐτῶν ὡρίσθη ἡ μεγάλη τῶν Παναθηναίων ἑορτή.

Ὅτε λοιπὸν ἦλθεν ἡ ἡμέρα, ἐν ᾧ ὁ Ἱππίας διέταττεν ἔξω τῆς πόλεως τὰ τῆς πομπῆς, προσῆλθον καὶ οἱ συνωμόται μὲ τὰ ἐγχειρίδια ὑπὸ κλάδους μυρσίνης, τοὺς ὁποίους ἔφερον διὰ τὴν ἑορτήν· ἐπειδὴ ὅμως εἶδον ἕνα ἐκ τῶν συνωμοτῶν νὰ συνομιλῇ μὲ τὸν Ἱππίαν, ἐνόμισαν ὅτι προυδόθησαν καὶ ἔσπευσαν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Ἵππαρχος, θέλοντες νὰ φονεύσωσι τοὐλάχιστον αὐτόν. Τὰ ξίφη τῶν δύο φίλων διεσπάραξαν τὸν Ἵππαρχον (514). Γενομένης ὅμως ταραχῆς, ὁ μὲν Ἁρμόδιος διετρυπήθη παρευθὺς ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Ἱππάρχου, ὁ δὲ Ἀριστογείτων συλληφθεὶς φέρεται πρὸς τὸν Ἱππίαν. Οὗτος διατάττει νὰ βασανίσωσιν αὐτὸν σκληρῶς, διὰ νὰ φανερώσῃ καὶ τοὺς ἄλλους συνωμότας. Ὁ δὲ Ἀριστογείτων, θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τὸν τύραννον, ὀνομάζει ὡς τοιούτους ὅλους τοὺς φίλους τοῦ Ἱππίου, οἵτινες φέρονται εὐθὺς καὶ θανατοῦνται. Καὶ ὅταν ὁ τύραννος ἠρώτησεν αὐτόν, ἂν ἦσαν καὶ ἄλλοι συνωμόται, «Σὺ μόνος μένεις ἀκόμη ἄξιος θανάτου,» ἀπεκρίθη ὁ Ἀριστογείτων. Τότε λοιπὸν ἐθανατώθη καὶ αὐτός.

Ἔκτοτε ὁ Ἱππίας, δυσπιστῶν πρὸς ὅλους, ἐκυβέρνησε

σκληρῶς, ἄλλους μὲν ἐκ τῶν ἐπιφόβων πολιτῶν φονεύων, ἄλλους δ' ἐξορίζων καὶ ἁρπάζων τὰ κτήματα καὶ χρήματα αὐτῶν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπετάχυνε τὴν πτῶσίν του. Οἱ ἐξόριστοι Ἀλκμεωνίδαι, ἰσχυρὰ καὶ πλουσία οἰκογένεια τῶν Ἀθηνῶν, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ Σπαρτιατικοῦ στρατοῦ, ἐπῆλθον ἐναντίον τοῦ Ἱππίου καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτὸν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως. Οὗτος φοβηθεὶς ἀπέστειλε κρυφίως πρὸς ἀσφάλειαν τὰ τέκνα του ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς· ἐν ᾧ ὅμως ταῦτα ἔφευγον, συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν. Τότε ὁ Ἱππίας, θέλων νὰ σώσῃ τὰ τέκνα του, ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν ἀκρόπολιν καὶ νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς (510). Κατέφυγε δὲ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Δαρεῖον, ἐλπίζων, ὅτι τῇ βοηθείᾳ αὐτοῦ ἤθελεν ἐπιστρέψῃ πάλιν ὡς τύραννος εἰς τὰς Ἀθήνας.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, χαίροντες διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, ἀνήγειραν ἀνδριάντας εἰς τοὺς δύο τυραννοκτόνους, τὸν Ἀριστογείτονα καὶ τὸν Ἁρμόδιον, κατὰ δὲ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰ συμπόσια ἔψαλλον ὕμνους πρὸς τιμὴν τῶν ἐλευθερωτῶν αὐτῶν.

§ 39. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΛΕΙΣΘΕΝΟΥΣ. Ἐν τούτοις μόλις ἐδιώχθη ὁ Ἱππίας, ἤρχισαν πάλιν αἱ ἔριδες τῶν παλαιῶν κομμάτων. Δύο ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων πολιτῶν, ὁ Κλεισθένης καὶ ὁ Ἰσαγόρας, ἐκεῖνος μὲν ὡς προστάτης τοῦ λαοῦ, οὗτος δὲ ὡς ἀρχηγὸς τῶν εὐπατριδῶν, ἀνεφάνησαν ὡς κομματάρχαι πάλιν καὶ ἐφιλονίκουν περὶ τῆς ἀρχῆς. Ὑπερισχύσας δ' ἐπὶ τέλους ὁ Κλεισθένης ὄχι μόνον ὑπεστήριξε τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος, ἀλλὰ καὶ μετερρύθμισεν αὐτὸ ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον. Πλὴν ἄλλων ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν φυλῶν ἀπὸ τεσσάρων, εἰς ὅσας διῃροῦντο ἀνέκαθεν οἱ Ἀθηναῖοι, εἰς δέκα καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν

ἀπὸ 400 (§ 35) εἰς 500 καὶ εἰσήγαγε τὸν λεγόμενον ὀστρακισμόν. Ἦτο δὲ τοῦτο πρόσκαιρος ἐξορία ἐπὶ 10 ἔτη, ἥτις ἐπεβάλλετο εἰς ἐκεῖνον ἐκ τῶν πολιτῶν, ὅστις, ὅπως ὁ Πεισίστρατος, ἐνομίζετο ἐπικίνδυνος εἰς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἡ ἐξορία αὕτη δὲν ἦτο τιμωρία, διότι ὁ ὀστρακιζόμενος δὲν ἔχανεν οὔτε τὴν τιμὴν οὔτε τὴν περιουσίαν του· ἐλέγετο δὲ ὀστρακισμός, διότι τὸ ὄνομα τοῦ μέλλοντος νὰ ἐξοστρακισθῇ ἐγράφετο ἐπὶ ὀστράκου.

Δ΄ ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

1. ΠΡΩΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ

§ 40. ΑΙΟΛΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ (1 054). Αἱ προεκτεθεῖσαι (§§ 16, 17) μεταναστάσεις τῶν Θεσσαλῶν, τῶν Βοιωτῶν καὶ μάλιστα τῶν Δωριέων ἠνάγκασαν πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος νὰ φύγωσιν ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Μ. Ἀσίας καὶ νὰ κτίσωσιν ἐκεῖ νέας πόλεις, τὰς λεγομένας ἀποικίας, αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων ταχέως ὑπερέβαλον τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸν πολιτισμόν. Ἐκ τῶν Ἀχαιῶν, ὅσοι ἐδιώχθησαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων ἢ δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτούς, πολλοὶ μέν, ὡς εἴδομεν (§ 17), ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, ἄλλοι ἦλθον εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐκ δὲ τῆς Βοιωτίας, ἀφ' οὗ συνηνώθησαν μὲ Βοιωτοὺς καὶ διαφόρους ἄλλους λαούς, ἀνεχώρησαν ἄλλοι μὲν διὰ ξηρᾶς, ἄλλοι δὲ διὰ θαλάσσης καὶ κατέλαβον τὰς νήσους Τένεδον καὶ Λέσβον, ὡς καὶ τὴν ἀπέναντι τῶν νήσων τούτων παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ Ἕρμου ποταμοῦ. Ὅλοι οὗτοι ἐδῶ ἐλθόντες Ἀχαιοὶ καὶ λοιποὶ λαοί, οἵτινες οὔτε Ἴωνες ἦσαν οὔτε Δωριεῖς, ὠνομάσθησαν κατόπιν Αἰολεῖς· ἡ ὑπ' αὐτῶν καταληφθεῖσα Μικρασιατικὴ λωρὶς ὠνομάσθη Αἰολίς, αἱ δὲ ἀποικίαι των Αἰολικαί. Ἐν τῇ Αἰολίδι ἦσαν πολλαὶ πόλεις, ἐξ ὧν δώδεκα μὲν ἀπετέλουν εἶδός τι ὁμοσπονδίας, μεγίστη δὲ ἦτο ἡ Κύμη. Ἐκ δὲ τῶν νησιωτικῶν ἀποικιῶν σπουδαιοτάτη ἐγένετο ἡ Μυτιλήνη, ἡ μεγίστη τῶν ἓξ πόλεων τῆς Λέσβου. Αὕτη ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐσπαράσσετο ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν· ὅτε ὅμως ἔγινε τύραννος αὐτῆς ὁ Πιττακὸς (590—580), εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, οὗτος ἐπανέφερε τὴν τάξιν διὰ τῆς συνετῆς καὶ αὐστηρᾶς διοικήσεως αὐτοῦ καὶ ἡ Μυτιλήνη ἔγινε πλουσία καὶ ὀνομαστή. Ἐκ τῆς Μυτιλήνης ἦτο καὶ ὁ ποιητὴς Ἀλκαῖος καὶ ἡ ποιήτρια Σαπφώ, ἡ «δεκάτη τῶν Μουσῶν.»

§ 41. ΙΩΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ· Ἀλλὰ πολὺ ἀξιολογώτεραι τῶν Αἰολικῶν ἀποικιῶν ἀπέβησαν αἱ ἀποικίαι τῶν Ἰώνων. Καθὼς δηλαδὴ οἱ Ἀχαιοὶ ἐδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Δωριέων, τοιουτοτρόπως καὶ οἱ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ Ἴωνες διωχθέντες, καθὼς εἴδομεν (§ 17), ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσωσιν ἐν τῇ ἀγόνῳ ταύτῃ χώρᾳ, ἀνεχώρησαν καὶ ἐξ αὐτῆς μὲ πολλοὺς καὶ ἄλλους ὁμοφύλους των ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ κατέλαβον πρῶτον μὲν τὰς πλείστας τῶν Κυκλάδων νήσων, ἔπειτα τὰς μεγάλας νήσους Σάμον καὶ Χίον καὶ τέλος τὴν ἀπέναντι τῶν νήσων τούτων καὶ πρὸς νότον τῆς Αἰολίδος ὡραίαν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Καὶ ἡ μὲν παραλία αὕτη ὠνομάσθη Ἰωνία, αἱ δὲ πόλεις, ὅσαι κατῳκήθησαν ὑπὸ τῶν Ἰώνων, Ἰωνικαὶ ἀποικίαι. Καὶ αἱ Ἰωνικαὶ ἀποικίαι ἦσαν δώδεκα, δέκα μὲν ἐπὶ τῆς Ἰωνίας (αἱ

Ἐρυθραί, ἡ Τέως, ἡ Λέβεδος, ἡ Κολοφών, ἡ Ἔφεσος, αἱ Κλαζομεναί, ἡ Φώκαια, ἡ Πριήνη, ἡ Μυοῦς καὶ ἡ Μίλητος), δύο δὲ ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων νήσων Χίου καὶ Σάμου. Ὅπως δὲ αἱ Αἰολικαί, τοιουτοτρόπως καὶ αἱ Ἰωνικαὶ ἀποικίαι, εἰς ἃς συμπεριελήφθη ἔπειτα καὶ ἡ πρότερον Αἰολικὴ Σμύρνη, ἀπετέλουν εἶδός τι ὁμοσπονδίας.

Νόμισμα τῆς Σμύρνης

α΄) Ἐκ τῶν πόλεων τῆς Ἰωνίας μεγίστη καὶ πλουσιωτάτη ἐγένετο ἡ Μίλητος διά τε τὸ ἀπέραντον ἐμπόριον αὐτῆς καὶ διὰ τὰς τέχνας καὶ τὴν περὶ τὰ γράμματα ἐπιμέλειαν τῶν Μιλησίων· ἐκ τῆς Μιλήτου ἦτο ὁ σοφὸς Θαλῆς καὶ ἄλλοι λόγιοι ἄνδρες. Ἡ Τέως ἦτο καὶ αὐτὴ ἐμπορική· ἐξ αὐτῆς ἦτο καὶ ὁ Ἀνακρέων, περίφημος λυρικὸς ποιητής. Ὀνομαστὴ ἐπ' ἴσης ἦτο καὶ ἡ Φώκαια, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐνεπορεύοντο εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μεσογείου, εἰς τὴν Ἰβηρίαν καὶ Γαλλίαν. Ἡ Ἔφεσος ἦτο ἔνδοξος διὰ τὸν ἐν αὐτῇ λαμπρότατον ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ Κολοφὼν εἶχεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν, μάλιστα δὲ τὸ ἱππικὸν αὐτῆς ἦτο τόσον ἀξιόμαχον, ὥστε διελύετο ὁ πόλεμος, εὐθὺς ἅμα ἐπεφαίνετο τοῦτο εἰς τὴν μάχην.

Ἐν δὲ τῇ Σμύρνῃ ἐγεννήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ περιφανέστατος τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ὁ πρῶτος ἐπικὸς ποιητὴς τοῦ κόσμου, ὁ Ὅμηρος (850;), τὴν πατρίδα τοῦ ὁποίου ἑπτὰ πόλεις διεφιλονίκουν τὸ πάλαι*.

Ὁ Ὅμηρος ἐποίησε δύο μεγάλα ποιήματα, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι ψάλλει τὴν ὀργὴν τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τοὺς ἀγῶνας τῶν Τρώων καὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ πελευταῖον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου καὶ τοῦ Ἕκτορος· ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ διηγεῖται τὰς πλάνας τοῦ Ὀδυσσέως, τὴν πίστιν τῆς Πηνελόπης καὶ τὸν φόνον τῶν μνηστήρων.

Ὅμηρος

β΄) Ἐκ δὲ τῶν νησιωτικῶν ἀποικιῶν ἀρίστη ἦτο ἡ Σάμος, διά τε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἅτινα πρωίμως ἀνέδειξαν αὐτὴν πόλιν μεγάλην καὶ πλουσίαν· ὅθεν ὑπῆρχε καὶ παροιμία «Φέρει Σάμος καὶ ὀρνίθων γάλα». Τὰ μάλιστα δὲ ἰσχυρὰ ἀπέβη ἡ Σάμος ἐπὶ τοῦ τυράννου Πολυκράτους (537—524)· οὗτος, κατασκευάσας στόλον ἰσχυρόν, ἔγινε κύριος τῶν πλείστων ἐκ τῶν πέριξ νήσων καὶ πολλῶν πόλεων τῆς Ἰωνίας.

* Αἱ πόλεις αὗται ἦσαν αἱ ἑξῆς: ἡ Σμύρνη, ἡ Ῥόδος, ἡ Κολοφών, ἡ Σαλαμὶς τῆς Κύπρου, ἡ Χίος, αἱ Ἀθῆναι καὶ τὸ Ἄργος.

Ἐκ τῆς Σάμου ἦτο καὶ ὁ Πυθαγόρας (580–500), ὅστις πρῶτος ὠνόμασεν ἑαυτὸν φιλόσοφον.

§ 42. ΔΩΡΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ. Ἀλλὰ καὶ Δωριεῖς πολλοί, ἀναχωρήσαντες μετὰ τοὺς Ἴωνας ἐκ τῆς Ἀργολίδος καὶ Λακωνικῆς ἡνωμένοι μὲ Ἴωνας καὶ Ἀχαιούς, κατέλαβον τὰς νήσους Κρήτην, Ῥόδον, Κῶν κ. ἄ., ὡς καὶ τὴν πρὸς νότον τῆς Ἰωνίας παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας, ἥτις ἀπ' αὐτῶν ἔλαβε τὸ ὄνομα Δωρίς. Ἐκ τῶν Δωρικῶν ἀποικιῶν ἓξ πόλεις ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν τὴν λεγομένην Δωρικὴν ἑξάπολιν· αἱ πόλεις αὗται ἦσαν ἡ Κῶς, αἱ τρεῖς πόλεις τῆς Ῥόδου καὶ δύο ἠπειρωτικαὶ αἱ μέγισται πασῶν, ἡ Κνίδος καὶ ἡ Ἁλικαρνασσός, ἡ πατρὶς τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας Ἡροδότου.

2. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ (800 – 600 π. Χρ.).

§ 43. ΑΙ ΚΑΤΑ ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΟΣ, ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΑΠΟΙΚΙΑΙ. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθεισῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Μ. Ἀσίας, ὕστερον ἀπῳκίσθησαν καὶ ἄλλα παράλια καὶ νῆσοι ὄχι μόνον ἐξ Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν Μικρασιατικῶν ἀποικιῶν, ἤτοι τῆς Θήρας, Ῥόδου, Φωκαίας καὶ μάλιστα ἐκ τῆς Μιλήτου, ἥτις μόνη ἔσπειρεν 80 ἀποικίας κατὰ τὰ παράλια ἰδίως τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Προποντίδος. Αἱ νέαι αὗται ἀποικίαι κατὰ τοῦτο διαφέρουσι τῶν παλαιῶν, ὅτι ἐκεῖναι μὲν προῆλθον ἐκ τῆς γενικῆς ἀναστατώσεως τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ αὗται ἐστέλλοντο ἢ ἕνεκα πλεονάσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἢ ἕνεκα ἐμφυλίων ταραχῶν ἢ πρὸς σύστασιν ἐμπορικῶν σταθμῶν. Καὶ αἱ μὲν πρῶται ἀποικίαι ἐντελῶς ἀπεξενώθησαν ἀπὸ τῆς χώρας

ἢ τῆς πόλεως, ἐξ ἧς ὡρμήθησαν τὸ πρῶτον· αὗται δὲ διέσωζον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην καὶ εὐσέβειαν καὶ ἐκάλουν αὐτὴν μητρόπολιν, ὡς θεωροῦσαι ἑαυτὰς μὲν θυγατέρας, ἐκείνην δὲ μητέρα· ἄλλως ὅμως αἱ ἀποικίαι ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν μητροπόλεων.

α΄) Εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἑλλησπόντου ἀπῳκίσθησαν ἐπὶ μὲν τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς αὐτοῦ ἡ Ἄβυδος καὶ ἡ εὔοινος Λάμψακος, ἐπὶ δὲ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡ Μάδυτος καὶ ἡ Σηστός.

β΄) Εἰς τὰ παράλια τῆς Προποντίδος ἀπῳκίσθησαν: Ἐπὶ μὲν τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς αὐτῆς ἡ Κύζικος (ἐκ τῆς Μιλήτου, 750) καὶ ἡ Χαλκηδών (ἐκ τῶν Μεγάρων, 675). Ἐπὶ δὲ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς: ἡ Βισάνθη, ἥτις βραδύτερον ὠνομάσθη Ῥαιδεστός (ἐκ τῆς Σάμου), ἡ Πέρινθος (βραδύτερον Ἡράκλεια), ἡ Σηλυβρία (ἐκ τῶν Μεγάρων, 622) καὶ τὸ Βυζάντιον ἡ νῦν Κωνσταντινούπολις (ἐκ τῶν Μεγάρων, 658) ἐν μαγευτικῇ καὶ σπουδαιοτάτῃ θέσει κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Βοσπόρου καὶ ἀπέναντι τῆς Χαλκηδόνος.

γ΄) Εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀπῳκίσθησαν: Ἡ πλουσία καὶ ἐμπορικὴ Σινώπη (ἐκ τῆς Μιλήτου, 785), ἡ Ἀμισός, τὰ Κοτύωρα (νῦν Ὀρδοῦ), ἡ Κερασοῦς καὶ ἡ Τραπεζοῦς, ὅλαι ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου· ἡ Φᾶσις (νῦν Πότι) καὶ ἡ Διοσκουριὰς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου· ἡ Τάναϊς ἐπὶ τοῦ δέλτα τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ· τὸ Παντικάπαιον (νῦν Κέρτς) καὶ ἡ Θεοδοσία ἐπὶ τῆς Κριμαίας· ἡ Ὀλβία παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βορυσθένους (νῦν Δνειπέρου)· ἡ Ἴστρος, οἱ Τόμοι (νῦν Κωστάντζα), ἡ Ὀδησσὸς

(νῦν Βάρνα), ἡ Μεσημβρία, ἡ Ἀγχιάλη (νῦν Ἀγχίαλος), ἡ Ἀπολλωνία (νῦν Σωζούπολις) καὶ ἡ Σαλμυδησσός, ὅλαι ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου.

δ΄) Εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἀπῳκίσθησαν: ἡ Θέρμη (ὕστερον Θεσσαλονίκη)· αἱ πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ἐξ ὧν ἐπισημόταται ὑπῆρξαν ἡ Ποτίδαια, ἡ Ὄλυνθος καὶ τὰ Στάγειρα, πατρὶς τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους· ἡ πλουσία εἰς μέταλλα καὶ εἰς ξυλείαν νῆσος Θάσος, ἧς οἱ κάτοικοι εἶχον περὶ τὰ 300 τάλαντα ἐτήσιον εἰσόδημα· τὰ Ἄβδηρα, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τὴν ἀπειροκαλίαν καὶ μωρίαν των (ὅθεν καὶ ἡ λέξις ἀβδηριτισμός)· ἡ Μαρώνεια, ἡ Αἶνος κ. ἄ.

ε΄) Εἰς τὰς νήσους καὶ παράλια τοῦ Ἰονίου πελάγους ἀπῳκίσθη ἡ Κέρκυρα ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου νήσου καὶ ἡ Ἐπίδαμνος εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας.

Νόμισμα τῆς Κρότωνος

στ΄) Εἰς τὰ παράλια τῆς κάτω Ἰταλίας, ἥτις διὰ τὸ πλῆθος τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὠνομάσθη Μεγάλη Ἑλλάς, ἀπῳκίσθησαν: ἡ Κύμη — τὸ Ῥήγιον — οἱ Ἐπιζεφύριοι Λοκροί — ἡ Κρότων, ἧς οἱ κάτοικοι διεκρίθησαν διὰ τὴν εἰς τὴν γυμναστικὴν ἐπίδοσιν αὐτῶν· οἱ κατάλογοι τῶν Ὀλυμπιονικῶν ἀπηρίθμουν

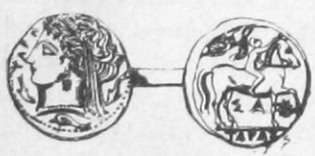

Νόμισμα τοῦ Τάραντος

πληθὺν στεφάνων ἀπονεμηθέντων εἰς νικητὰς Κροτωνιάτας, περιφημότατος δὲ πάντων ἦτο Μίλων ὁ Κροτωνιάτης· — Σύβαρις· ταύτης οἱ κάτοικοι, ἀποκτήσαντες διὰ τοῦ ἐμπορίου μεγίστην δύναμιν καὶ μυθώδη πλούτη, ἔγιναν παροιμιώδεις διὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν φιληδονίαν (ὅθεν καὶ ἡ λέξις συβαριτισμός)· ἡ Σύβαρις εἶχεν 190 000 κατοίκων καὶ 25 ὑπηκόους πόλεις, πολεμήσασα δὲ πρὸς τὸν Κρότωνα παρέταξε 300 000 συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἡττηθεῖσα ἐξηφανίσθη κατὰ κράτος (510)· — ὁ Τάρας, πόλις ἐμπορικωτάτη, μεγάλη καὶ πλουσία.

Νόμισμα τῶν Συρακουσῶν

Νόμισμα τῆς Μασσαλίας

ζ΄) Εἰς τὰ παράλια τῆς νήσου Σικελίας ἀπῳκίσθησαν πολλαὶ καὶ ὀνομασταὶ πόλεις: ἡ Ζάγκλη, ἥτις μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Μεσσηνίων (§ 29) ἔλαβε τὸ ὄνομα Μεσσήνη· — ἡ Νάξος, ἥτις ἔκτισε δύο νέας πόλεις, τὴν Κατάνην καὶ τοὺς Λεοντίνους· — αἱ Συράκουσαι (ἐκ τῆς Κορίνθου, 734), ἡ μεγίστη, πλουσιωτάτη καὶ ἰσχυροτάτη τῶν πόλεων τῆς Σικελίας· — ἡ Γέλα καὶ τὸ κτίσμα ταύτης

Νόμισμα τῆς Κυρήνης

ὁ Ἀκράγας, ἡ μεγίστη μετὰ τὰς Συρακούσας πόλις τῆς Σικελίας· — τὰ Ὑβλαῖα Μέγαρα, ἡ Σελινοῦς, ἡ Πάνορμος, ἡ Ἰμέρα κ. ἄ. πι.

ιη') Εἰς δὲ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου ἀπῳκίσθησαν: ἡ Μασσαλία (ἐκ τῆς Φωκαίας) κατὰ τὴν Γαλλίαν, πόλις πλουσία καὶ μεγάλη καὶ μητρόπολις πολλῶν ἀποικιῶν· — τὸ Σάγουντον κατὰ τὴν Ἱσπανίαν· — ἡ Κυρήνη κατὰ τὴν Ἀφρικήν· αὕτη ηὐξήθη τάχιστα ἕνεκα τῆς εὐφορίας τῆς χώρας καὶ ἔγινε διὰ τοῦ ἐμπορίου μητρόπολις τῆς Βάρκης καὶ ἄλλων πόλεων Ἑλληνικῶν· — ἡ ἐμπορικωτάτη Ναύκρατις κατὰ τὴν Αἴγυπτον.

Ε ΕΝΟΤΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

§ 44. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες οὐδέποτε ἀπετέλεσαν ἓν ὅλον κράτος, ἀλλ' ἦσαν διῃρημένοι πάντοτε εἰς πολλὰς μικρὰς καὶ ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων πολιτείας, ἐκ τούτων δὲ ἡ κατὰ καιροὺς ἰσχυροτάτη ἐπεβάλλετο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων καὶ ἐγίνετο ἡγεμὼν αὐτῶν, ὅπως ἡ Σπάρτη (§ 30). Ἡ ταυτότης ὅπως τῆς καταγωγῆς, ἡ ὁμοιότης τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἠθῶν συνήνουν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς φυλὰς (§ 7) εἰς ἓν ἔθνος, τὰ μέλη τοῦ ὁποίου ὠνόμαζον ἑαυτὰ δι' ἑνὸς ὀνόματος Ἕλληνας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη, ἅτινα ἐκάλουν διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος βαρβάρους. Ἀλλ' ὅ,τι συνέδεε τοὺς Ἕλληνας κυρίως πρὸς ἀλλήλους, ἦτο ἡ ὁμοιότης τῆς θρησκείας καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέοντα κοινὰ ἱδρύματα, ἤτοι τὰ μαντεῖα, αἱ ἀμφικτυονίαι καὶ οἱ δημόσιοι ἀγῶνες.

§ 45. ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Οἱ ἀρχαῖοι

Ἕλληνες δὲν ἐλάτρευον, ὡς ἡμεῖς σήμερον, ἕνα μόνον Θεόν, ἀλλὰ πολλοὺς θεοὺς καὶ θεάς. Οἱ θεοὶ δὲ οὗτοι δὲν ἦσαν ἄλλο εἰ μὴ προσωποποίησις τῶν δυνάμεων καὶ φαινομένων τῆς περικυκλούσης ἡμᾶς φύσεως ἢ παρίστων ἀρετὰς καὶ πάθη τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ φοβερὸν φαινόμενον τῶν βροντῶν καὶ κεραυνῶν, ἡ γλυκύτης τοῦ οὐρανίου φωτός, ὁ ψιθυρισμὸς τοῦ ἀνέμου καὶ ὁ φλοῖσβος τῆς πηγῆς, ὁ φθόνος καὶ ἡ ἔρις, ὅλα ἀπεδίδοντο ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν Ἑλλήνων εἰς χωριστὰς θεότητας, αἵτινες ἐφανέρωνον ἑαυτὰς διὰ τοιούτων φαινομένων. Οἱ Ἕλληνες ἐφαντάζοντο τοὺς θεοὺς αὐτῶν ὡς ἔχοντας ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀνθρώπινα αἰσθήματα καὶ πάθη καὶ ἀνάγκας ἀνθρωπίνας. Ὅπως οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ οἱ θεοὶ εἶχον γονεῖς καὶ τέκνα, ἔτρωγον ἀμβροσίαν καὶ ἔπινον νέκταρ, κατῴκουν εἰς σπήλαια καὶ ὄρη, ἐνεδύοντο καὶ ὡδοιπόρουν, ὠργίζοντο, ἔχαιρον καὶ ἐλυποῦντο. Ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ἦτο, ὅτι οὗτοι εἶχον μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ ἀνωτέρας γνώσεις ἢ οἱ ἄνθρωποι καὶ ἦσαν ἄνοσοι, ἀθάνατοι καὶ αἰωνίως νεαροί.

Οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἄπειροι, διῃροῦντο δὲ εἰς τρεῖς τάξεις, εἰς θεοὺς τοῦ οὐρανοῦ, θεοὺς τῆς θαλάσσης καὶ θεοὺς τῆς γῆς. Ἑκάστη τάξις περιελάμβανε πάλιν δύο εἴδη θεῶν, ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους. Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ ὅλων τῶν θεῶν κατεῖχον οἱ θεοὶ τοῦ οὐρανοῦ, οἵτινες ἐκαλοῦντο καὶ Ὀλύμπιοι, διότι κατῴκουν, ὡς ἐλέγετο, ἐπὶ τοῦ πολυκορύφου καὶ μεγαλοπρεποῦς Θεσσαλικοῦ Ὀλύμπου.

1) Ἐκ τῶν θεῶν τοῦ οὐρανοῦ ἀνώτεροι μὲν ἦσαν οἱ ἑξῆς: ὁ Ζεύς, ὁ ὕπατος καὶ μέγιστος πάντων τῶν θεῶν, προστάτης τῶν νόμων καὶ τῶν πόλεων· ἡ Ἥρα, σύζυγος τοῦ Διὸς καὶ προστάτις τοῦ συζυγικοῦ βίου· ἡ θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ θεὰ τῆς σοφίας Ἀθηνᾶ· οἱ ἀδελ-

φοὶ Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις, ἐκεῖνος μὲν προστάτης παντὸς ὡραίου καὶ καλοῦ καὶ θεὸς τῆς μουσικῆς, αὕτη δὲ θεὰ τοῦ κυνηγίου· ἡ θεὰ τοῦ κάλλους Ἀφροδίτη· ὁ Ἥφαιστος, θεὸς τοῦ πυρὸς καὶ τεχνῶν· ὁ θεὸς τοῦ πολέμου Ἄρης· ὁ ἄγγελος τῶν θεῶν

Ὀλύμπιοι θεοί.

Ἑρμῆς, θεὸς τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἐμπορίου· ἡ Ἑστία, θεὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Ἐκ δὲ τῶν κατωτέρων θεῶν τοῦ οὐρανοῦ ἄξιοι ἰδίας μνείας εἶναι ἡ θεὰ τῆς δικαιοσύνης Θέμις· αἱ ἐννέα Μοῦσαι, προ-

στάτιδες τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ μάλιστα τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως· αἱ τρεῖς Χάριτες· ὁ Ἥλιος· ἡ Σελήνη· ὁ θεὸς τῆς ἰατρικῆς Ἀσκληπιός· αἱ τρεῖς Μοῖραι· ἡ Τύχη κ. ἄ. π.

3) Θεοὶ τῆς θαλάσσης ἦσαν ὁ Ποσειδῶν, ὁ κραταιὸς δεσπότης τῆς θαλάσσης καὶ ὅλων τῶν θεῶν αὐτῆς· ἡ σύζυγός του Ἀμφιτρίτη καὶ ὁ υἱός του Τρίτων· ὁ Ὠκεανός· ὁ Νηρεὺς μετὰ τῶν Νηρηίδων κ. ἄ. π.

3) Θεοὶ δὲ τῆς γῆς ἦσαν ἡ Γῆ· ὁ θεὸς τοῦ οἴνου Διόνυσος ἢ Βάκχος· αἱ Νύμφαι καὶ οἱ Σάτυροι· ἡ Δημήτηρ, θεὰ τῆς γεωργίας· ἡ τῆς Δήμητρος θυγάτηρ Περσεφόνη καὶ ὁ σύζυγος τῆς Περσεφόνης Πλούτων, ὁ φοβερὸς κυρίαρχος τοῦ ᾅδου, ὅπου κατῴκουν αἱ Ἐρινύες καὶ ἔμενον αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν.

§ 46. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΑΝΤΕΙΑ. Οἱ Ἕλληνες πιστεύοντες, ὅτι ἔκτακτα φυσικὰ φαινόμενα, οἷον σεισμοί, λοιμοί, ἀφορίαι κ. τ. τ., ἐσήμαινον τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν, ἀναγκαῖον ἐθεώρουν νὰ ζητῶσι πρὸ πάσης ἐπιχειρήσεως καὶ ἐργασίας τὴν γνώμην καὶ τὰς ὁδηγίας τῶν θεῶν, διὰ νὰ εἶναι αἱ πράξεις των ἀρεσταὶ εἰς αὐτοὺς καὶ μὴ προκαλῶσι τὴν ὀργήν των. Οὕτως ἐγεννήθη παρ' αὐτοῖς ἡ μαντική, τὴν ὁποίαν ἐπετήδευον οἱ μάντεις. Οὗτοι ἐξετάζοντες τὰ σπλάγχνα τῶν θυμάτων, μελετῶντες τὴν πτῆσιν τῶν πτηνῶν καὶ τὰ διάφορα φαινόμενα καὶ ἑρμηνεύοντες τὰ ὄνειρα, ἐμάντευον τὰς θελήσεις τῶν θεῶν καὶ ἀνεύρισκον τὰς ὑπ' αὐτῶν διδομένας εἰς τοὺς ἀνθρώπους συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας. Κυριώτατα δὲ κέντρα τῆς μαντικῆς ἦσαν τὰ μαντεῖα, ἤτοι οἱ ναοὶ θεῶν τινων, εἰς οὓς ἐρχόμενοι οἱ Ἕλληνες ἐζήτουν νὰ μάθωσι τὴν θέλησιν τῶν θεῶν.

Ἐν Ἑλλάδι ἦσαν πολλὰ μαντεῖα, ἐξ ὧν ὀνομαστὸν

ἦτο παρὰ μὲν τοῖς Πελασγοῖς τὸ ἐν Δωδώνῃ (§ 6), παρὰ δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα Ἕλλησι τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος. Εἰς τὸ ἐσώτατον μέρος, ἤτοι τὸ ἄδυτον, τοῦ ναοῦ τούτου ὑπῆρχε χρυσοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ βαραθρῶδες χάσμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνέβαινον ὑπόγειοι ἐνθουσιαστικοὶ ἀτμοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ἔκειτο χρυσοῦς τρίπους. Ὅτε λοιπὸν ἤρχετό τις, ἵνα ἐρωτήσῃ τὸν θεόν, ἱέρειά τις, ἡ Πυθία, ἀνέβαινεν ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ ἐκείνου τρίποδος· ἐκεῖθεν δέ, ἀφ' οὗ ἐζαλίζετο ὑπὸ τῶν ἀτμῶν καὶ διετίθετο εἰς μανιώδη καὶ σπασμωδικὴν κατάστασιν, ἀπήγγελλε διακεκομμένας καὶ ἀσαφεῖς λέξεις, τὰς ὁποίας ἐμμέτρως ἑρμηνεύων καὶ ἀναγράφων ὁ ἐκεῖ πλησίον ἱστάμενος προφήτης παρέδιδεν εἰς τὸν ἐρωτῶντα. Ἡ δὲ ἀπάντησις αὕτη, οὖσα σχεδὸν πάντοτε αἰνιγματώδης καὶ διφορουμένη, ἦτο ὁ χρησμός. Ἡ πρὸς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν πίστις τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀπεριόριστος, καὶ ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπεχείρουν τι ἄνευ τῆς γνώμης τῆς Πυθίας, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ Ἕλληνες συνεβουλεύοντο αὐτήν, φέροντες καὶ δῶρα πλουσιώτατα.

§ 47. ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΙΑΙ. Αἱ ἀμφικτυονίαι ἦσαν σύνδεσμοι λαῶν κατοικούντων περὶ ξ κοινοῦ τινος ναοῦ καὶ εἶχον σκοπὸν τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν αὐτοῦ. Ἐπισημοτάτη τῶν ἀμφικτυονιῶν ἦτο ἡ Δελφική, ἥτις ἐλέγετο καὶ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον. Εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο μετεῖχον δώδεκα λαοί, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἔστελλε δύο ἀντιπροσώπους, τοὺς λεγομένους πυλαγόρας ἢ ἱερομνήμονας. Οὗτοι, συνερχόμενοι δὶς τοῦ ἔτους, τὸ μὲν ἔαρ ἐν Δελφοῖς, τὸ δὲ φθινόπωρον ἐν Θερμοπύλαις, ἐφρόντιζον κυρίως περὶ τοῦ Δελφικοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων ἑορτῶν καὶ προσεῖχον, ὥστε οἱ

σύμμαχοι νὰ φέρωνται φιλανθρώπως πρὸς ἀλλήλους τόσον ἐν πολέμῳ ὅσον καὶ ἐν εἰρήνῃ. Οὕτως οἱ ἀμφικτύονες ἦσαν δι' ὅρκου ὑποχρεωμένοι νὰ μὴ καταστρέφωσι καμμίαν ἐκ τῶν ἀμφικτυονίδων πόλεων ἐκ θεμελίων καὶ καμμίαν νὰ μὴ στερῶσι τὸ ὕδωρ μήτε ἐν πολέμῳ μήτε ἐν εἰρήνῃ.

§ 48. ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ. Ἀλλὰ πολὺ σφιγκτότερον τῶν μέσων τούτων συνέδεον τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἀλλήλους τέσσαρες μεγάλαι ἑορταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς τελούμενοι πανελλήνιοι ἀγῶνες. Αἱ ἑορταὶ αὗται ἦσαν τὰ Νέμεα, τὰ Ἴσθμια, τὰ Πύθια καὶ τὰ Ὀλύμπια.

Καὶ τὰ μὲν Νέμεα ἐτελοῦντο κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος ἐν Νεμέᾳ τῆς Ἀργολικῆς πρὸς τιμὴν τοῦ Διός· κατ' αὐτὰ ἐγίνοντο μουσικοὶ καὶ γυμνικοὶ καὶ ἱππικοὶ ἀγῶνες, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάμβανον ὡς ἆθλον στέφανον ἐλαίας ἢ σελίνου.

Τὰ δὲ Ἴσθμια ἐτελοῦντο κατὰ πᾶν τρίτον ἐπ' ἴσης ἔτος ἐν τῷ Ἰσθμῷ πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος· κατ' αὐτὰ ἐγίνοντο ἐπ' ἴσης μουσικοὶ καὶ γυμνικοὶ ἀγῶνες καὶ ἱπποδρομίαι, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάμβανον ἐπ' ἴσης στέφανον σελίνου.

Τὰ δὲ Πύθια ἐτελοῦντο κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος ἐν Δελφοῖς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος· κατ' αὐτὰ ἐγίνοντο κατ' ἀρχὰς μὲν μόνον μουσικοί, ἔπειτα δὲ προσετέθησαν καὶ γυμνικοὶ καὶ ἱππικοὶ ἀγῶνες, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάμβανον στέφανον δάφνης.

Τὰ δὲ Ὀλύμπια, τὰ μέγιστα καὶ λαμπρότατα πάντων, ἐτελοῦντο κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ τῆς Ἤλιδος πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διός*. Ἡ δὲ Ὀλυμπία αὕτη δὲν ἦτο πόλις, ἀλλὰ πεδιὰς τερπνὴ

* Ἡ ὀλυμπιακὴ τετραετία, καλουμένη ὀλυμπιάς, ἐχρησίμευε βραδύτερον παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ ὡς χρονολογία· ἐλογίζετο δὲ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς πρώτης ὀλυμπιάδος ἀπὸ τοῦ 776 π. Χρ., ὅτε κατὰ πρῶτον ἤρχισαν νὰ ἀναγράφωνται τὰ ὀνόματα τῶν ὀλυμπιονικῶν.

καὶ καλλίδενδρος ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλφειοῦ, πλήρης ἱερῶν ἀλσῶν, βωμῶν, ἀγαλμάτων καὶ ναῶν, ἐπισημότατος τῶν ὁποίων ἦτο ὁ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Εἰς

Ὀλύμπιος Ζεύς.

τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας συνέρρεον ἀπανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων πόλεων ἐκτὸς αὐτῆς θεωροί, ἤτοι ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν

πολιτειῶν, καὶ χιλιάδες πανηγυριστῶν, οἱδὲ ἀθληταὶ ἦσαν μόνον γνήσιοι Ἕλληνες, ἔχοντες πλήρη τὰ πολιτικὰ δικαιώματα αὐτῶν καὶ μὴ διαπράξαντες ἀσέβειάν τινα. Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες διήρκουν πέντε ἡμέρας. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἐτελοῦντο αἱ συνήθεις

Ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

θυσίαι. Τὴν δὲ δευτέραν οἱ ἀθληταὶ διηγωνίζοντο ἐν τῷ σταδίῳ* εἰς τὸ στάδιον, τὸν δίαυλον καὶ δόλιχον, εἶτα εἰς τὴν πάλην καὶ πυγμὴν καὶ τέλος

---

* **Στάδιον** ἐλέγετο τὸ εἰς τοὺς ἀγῶνας παρεσκευασμένον μέρος διὰ τοὺς δρομεῖς· τοῦτο εἶχε σχῆμα ἐπίμηκες καὶ μῆκος 600 ποδῶν ἢ 100 ὀργυιῶν (=184,97 μέτρων). Καὶ ὁ μὲν ἁπλοῦς δρόμος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τοῦ σταδίου (τῆς **ἀφέσεως**) μέχρι τοῦ ἑτέρου (τοῦ **καμπτῆρος**) ἐλέγετο καὶ αὐτὸς **στάδιον**· δρόμος δὲ διπλοῦς ἀπὸ τῆς ἀφέσεως μέχρι τοῦ καμπτῆρος καὶ ἐκεῖθεν πάλιν μέχρι τῆς ἀφέσεως ἐλέγετο **δίαυλος**· ἓξ δέ, ἑπτά, ὀκτώ, εἴκοσιν ἢ καὶ εἴκοσι τέσσαρες δίαυλοι ἀπετέλουν τὸν **δόλιχον**.

εἰς τὸ παγκράτιον, τὸ δυσκολώτατον τῶν γυμνικῶν ἀγωνισμάτων, ὅπερ ἦτο συνένωσις τῆς πάλης καὶ τῆς πυγμῆς. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ ἐγίνοντο ἁρματοδρομίαι καὶ ἱπποδρομίαι, εἰς ἃς ἐλάμβανον μέρος τὰ ἐπισημότατα γένη τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ ἐπισημότατοι τῶν ἡγεμόνων. Τὴν τετάρτην ἡμέραν οἱ ἄριστοι τῶν ἀθλητῶν διηγωνίζοντο εἰς τὸ λεγόμενον πένταθλον, ἤτοι εἰς τὸν δρόμον, τὸ ἅλμα, τὴν δισκοβολίαν, τὴν πάλην καὶ τὸν ἀκοντισμόν. Τὴν δὲ τελευταίαν ἡμέραν ὁ κῆρυξ ἀνεκήρυττε τὸ ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα τοῦ νικητοῦ, ὅστις, προσερχόμενος ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἀπείρων πανηγυριστῶν, ἐλάμβανε παρὰ τῶν κριτῶν τοῦ ἀγῶνος, τῶν λεγομένων Ἑλλανοδικῶν, καλλίνικον βραβεῖον· τοῦτο δὲ δὲν ἦτο χρήματα ἢ ἄλλο πολύτιμον, ἀλλ' ἁπλοῦς στέφανος ἀγριελαίας. Ἐν τούτοις ἡ τιμὴ αὕτη ἦτο ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ζηλωτὴ οὐ μόνον διὰ τὸν νικητήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν πατρίδα του. Μετὰ ταῦτα ἡ νίκη ἐπαναγυρίζετο διὰ φαιδρῶν συμποσίων καὶ ᾀσμάτων τῶν ἀρίστων ποιητῶν*, ἅτινα ἐψάλλοντο πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ· καὶ ὅτε αἱ χιλιάδες ἐκεῖναι τῶν Ἑλλήνων θεατῶν ἐπέστρεφον εἰς τὰς πατρίδας των, τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ διεφημίζετο καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' αἱ τιμαὶ τῶν νικητῶν δὲν περιωρίζοντο ἕως ἐδῶ. Φέροντες πορφύραν καὶ ἐπιβαίνοντες εἰς ἅρμα συρόμενον ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων, ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα των· εἰσερχόμενοι δὲ εἰς αὐτὴν διὰ ῥήγματος ἀνοιγομένου εἰς τὸ τεῖχος πρὸς τιμήν των, ἀνευφημοῦντο ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν καὶ ἐλάμβανον ἐκτάκτους τιμὰς καὶ ὠφελείας. Πλὴν δὲ

* Ἐν τῇ ἐξυμνήσει τῶν Ὀλυμπιονικῶν, Πυθιονικῶν καὶ ἄλλων νικητῶν διέπρεψε τὰ μάλιστα ὁ Θηβαῖος *Πίνδαρος* (522–442), ὁ μέγιστος λυρικὸς τῆς Ἑλλάδος ποιητής.

τούτων οἱ ὀλυμπιονῖκαι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἱδρύσωσι καὶ τὸν ἀνδριάντα αὐτῶν ἐκεῖ ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Εἰς τοὺς προεκτεθέντας διὰ τοῦ σώματος ἀγῶνας προσετέθησαν βραδύτερον καὶ ἀγῶνες ῥητορικῆς, ποιήσεως καὶ ἱστορίας. Οὕτω λέγουσι περὶ τοῦ Ἡροδότου (§ 42), ὅτι ἀνέγνωσεν ἐν Ὀλυμπίᾳ κατὰ τοὺς ἀγῶνας εἰς ἐπήκοον ὅλων τεμάχια τῆς ἱστορίας του καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν παρὼν τότε καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐδάκρυσεν ἐκ τῆς συγκινήσεως. Ἐφ' ὅσον διήρκουν οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες κατέπαυε πᾶς πόλεμος καὶ γενικὴ ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα εἰρήνη, διὰ βαρέος δὲ προστίμου ἐτιμωρεῖτο, ὅστις ἐτόλμα νὰ παραβῇ τὴν ἱερὰν διακοπήν.

ς' ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ

§ 49. ΑΙ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΛΥΔΟΥΣ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΣ. Αἱ κατὰ τὴν Μ. Ἀσίαν ἀποικίαι προώδευσαν μὲν ταχέως καὶ ὑπερέβαλον τὴν καθαυτὸ Ἑλλάδα εἴς τε τὸν πλοῦτον καὶ τὸν πολιτισμόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των ἐπὶ μακρόν. Πολεμούμεναι ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Λυδίας, μεσογείου χώρας τῆς Μ. Ἀσίας, ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ ὑποταγῶσιν εἰς τὸν Κροῖσον, τὸν τελευταῖον βασιλέα τῶν Λυδῶν. Ὁ ζυγὸς τοῦ Κροίσου δὲν ἦτο βαρύς· οἱ Ἕλληνες ἐπλήρωνον μὲν φόρον εἰς αὐτόν, ἄλλως ὅμως ἐκυβερνῶντο ὅπως ἤθελον οἱ ἴδιοι καὶ δὲν ὑποχρεοῦντο νὰ τὸν ἀκολουθῶσιν ἐν καιρῷ πολέμου. Ὅτε ὅμως ὁ Μέγας Κῦρος, ὁ μεγαλεπήβολος βασιλεὺς τοῦ νεοσυστάτου Περσικοῦ κράτους, ἐνίκησε καὶ ἐζώγρησε τὸν Κροῖσον καὶ κατέλυσε τὸ βασίλειον αὐτοῦ (546), τότε καὶ αἱ ἐπὶ τῆς Μ. Ἀσίας

ἀποικίαι τῶν Αἰολέων καὶ Ἰώνων, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ἡ Χίος καὶ ἡ Λέσβος ἀνεγνώρισαν τὴν Περσικὴν ἀρχήν. Οἱ Πέρσαι, καταλύσαντες τὰ ἀριστοκρατικὰ ἢ δημοκρατικὰ πολιτεύματα τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, διώρισαν ἐν αὐταῖς τυράννους ἀφωσιωμένους εἰς αὐτούς καὶ ταῖς ἐπέβαλον ὄχι μόνον φόρον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεκστρατεύσωσιν ἐν καιρῷ πολέμου μετ' αὐτῶν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου, ὅστις ἐβασίλευσεν ἔτη τινὰ μετὰ τὸν Κῦρον, ἡ Περσικὴ κυριαρχία ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ τῆς πανισχύρουΣάμου (516), ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου, ὅπου ἦρχε τότε ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Προποντίδος, ἐπὶ τῶν νοτίων παραλίων τοῦ Εὐξείνου, ἐφ' ὅλων τῶν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος Θρᾳκικῶν φυλῶν καὶ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας (512). Τοιουτοτρόπως οἱ Πέρσαι ἔφθασαν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς καθαυτὸ Ἑλλάδος, ἐσχεδίαζον δὲ πιθανῶς νὰ ἐκστρατεύσωσι καὶ κατ' αὐτῆς, ὅτε ἀπρόοπτον συμβὰν ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀναβάλωσιν εἰς ἄλλους χρόνους τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κατακτητικοῦ αὐτῶν σχεδίου. Τὸ συμβὰν τοῦτο εἶναι ἡ ἀποστασία τῶν Ἰώνων.

§ 50. ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΙΩΝΩΝ (500—494). Εἷς ἐκ τῶν τυράννων, τοὺς ὁποίους διώρισαν οἱ Πέρσαι εἰς τὰς ἀποικίας τῆς Μ. Ἀσίας, ἦτο καὶ ὁ Ἱστιαῖος, τύραννος τῆς Μιλήτου, τῆς πλουσιωτάτης καὶ πολυανθρωποτάτης τῶν πόλεων τῆς Ἰωνίας. Τὸν Ἱστιαῖον τοῦτον θέλων νὰνταμείψῃ ὁ Δαρεῖος διά τινα ἐκδούλευσίν του πρὸς αὐτόν, τῷ ἐχάρισε πλούσιόν τινα τόπον τῆς Μακεδονίας πλησίον τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ. Ἐδῶ ὁ Ἱστιαῖος ἔκτισε τὴν πόλιν Μύρκινον, ἥτις τόσον πολὺ ηὐξήθη καὶ προώδευσεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου, ὥστε ἐκίνησε

τὸν φθόνον καὶ τὸν φόβον τῶν Περσῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Δαρεῖος προσεκάλεσε πλησίον του τὸν Ἱστιαῖον, λόγῳ μὲν διὰ νὰ τὸν ἔχῃ σύμβουλον καὶ φίλον, πράγματι δὲ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τὸν τύραννον. Ὁ Ἱστιαῖος, διορίσας ἐπίτροπόν του ἐν Μιλήτῳ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Ἀρισταγόραν, ἀνέβη ἀνύποπτος εἰς τὸν Δαρεῖον εἰς τὰ Σοῦσα*. Ἀλλὰ στενοχωρούμενος ἐκεῖ καὶ θέλων νὰ ἀπαλλαγῇ, διεμήνυσε κρυφίως εἰς τὸν Ἀρισταγόραν νὰ κινήσῃ τοὺς Ἴωνας εἰς ἐπανάστασιν, διότι ἤλπιζεν, ὅτι θἀπεστέλλετο ὑπὸ τοῦ βασιλέως πρὸς κατάπαυσιν αὐτῆς. Ὁ Ἀρισταγόρας, ἐπειδὴ εἶχε περιπέσῃ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως, ἐδέχθη προθυμότατα τὴν πρότασιν τοῦ πενθεροῦ του καὶ ἀπεστάτησεν εὐθύς. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπέθηκε τὴν τυραννίδα καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς Μιλησίους τὴν δημοκρατίαν· ἔπειτα δὲ ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν καὶ ἄλλους Ἴωνας, ἐκδιώξας παντοχόθεν τοὺς τυράννους καὶ ἐγκαταστήσας πανταχοῦ δημοκρατίας. Τοιουτοτρόπως τῷ 500 π. Χρ. ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν ἐλεύθεραι καὶ ἕτοιμοι νἀγωνισθῶσιν ἐναντίον τῶν Περσῶν.

§ 51. Ο ΑΡΙΣΤΑΓΟΡΑΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ. Ἐν τούτοις ὁ Ἀρισταγόρας, βλέπων, ὅτι οἱ Ἴωνες δὲν θὰ ἠδύναντο μόνοι νὰ καταβάλωσι τοὺς Πέρσας, μετέβη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς εὕρεσιν συμμάχων. Καὶ πρῶτον μὲν ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν βασιλέα Κλεομένην. Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἤκουσε τὸν Ἀρισταγόραν μετὰ προσοχῆς ὁμιλοῦντα μὲ μεγάλην εὐγλωττίαν περὶ τοῦ πλούτου τῶν Περσῶν, περὶ τῆς ἀνανδρίας καὶ πολεμικῆς των ἀπειρίας καὶ περὶ τῆς δόξης, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμ-

* Τὰ **Σοῦσα** ἦσαν ἡ μόνιμος πρωτεύουσα τῶν βαπιλέων τῶν Περσῶν, ἡ δὲ **Περσέπολις** καὶ τὰ **Ἐκβάτανα** ἦσαν προσωρινοὶ ἔδραι, ἐν αἷς οὗτοι διέμενον καθ' ὡρισμένας μόνον ἐποχὰς τοῦ ἔτους.

βανον οἱ Σπαρτιᾶται κατακτῶντες τὴν Ἀσίαν. Ἔπειτα ὅμως ἠρώτησεν αὐτόν· «Πόσων ἡμερῶν δρόμος εἶναι ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Ἰωνίας μέχρι τῶν Σούσων;» Ἀκούσας δὲ ὅτι ἦτο τριῶν μηνῶν, τῷ εἶπε· «Φίλε Μιλήσιε, νὰ φύγῃς ἀμέσως ἐκ τῆς Σπάρτης· διότι εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ προπείνῃ τις εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἀπομακρυνθῶσι τόσων ἡμερῶν δρόμον ἀπὸ τῆς θαλάσσης.» Τότε ὁ Ἀρισταγόρας προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ διὰ χρημάτων. Καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν Κλεομένην, ἐὰν ἐδέχετο τὴν πρότασίν του, κατ' ἀρχὰς μὲν δέκα τάλαντα*· ἔπειτα δέ, ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν ἐπείθετο, ηὔξησε τὴν προσφοράν του μέχρι 50 ταλάντων. Τότε ὅμως ἡ Γοργώ, τὸ ἐνναετὲς θυγάτριον τοῦ Κλεομένους, τὸ ὁποῖον παρευρίσκετο κατὰ τὴν συνδιάλεξιν, ἔκραξεν ἐξαίφνης· «Πάτερ, θὰ σὲ διαφθείρῃ διὰ τῶν χρημάτων ὁ ξένος, ἂν δὲν ἀποσυρθῇς!» Ὁ Κλεομένης, εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῆς συμβουλῆς ταύτης τοῦ παιδίου, ἀπεσύρθη παρευθύς, τὴν ἰδίαν δὲ ἡμέραν ἔφυγε καὶ ὁ Ἀρισταγόρας ἐκ τῆς Σπάρτης καὶ μετέβη εἰς Ἀθήνας. Ἐδῶ ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Οἱ Ἀθηναῖοι, εἴτε διότι ἦσαν ὠργισμένοι ἐναντίον τοῦ Δαρείου, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοῖς ἐπαναφέρῃ τὸν ἔκπτωτον Ἱππίαν, εἴτε διότι συνεπάθουν πρὸς τοὺς Ἴωνας ὡς ὁμοφύλους, ἔστειλαν πρὸς βοήθειαν αὐτῶν 20 τριήρεις, εἰς τὰς ὁποίας προσέθηκαν καὶ πέντε ἄλλας οἱ κάτοικοι τῆς Ἐρετρίας πόλεως τῆς Εὐβοίας.

§ 52. ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΩΝΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΑΣΙΑΣ. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐνισχύθησαν οἱ Ἴωνες τοιουτοτρόπως, ἀπεβιβάσθησαν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 499 εἰς τὴν Ἔφεσον καὶ προχωρήσαντες ἐκεῖθεν ἐκυρίευσαν καὶ κατέκαυσαν τὰς Σάρδεις, τὴν παλαιὰν καθέδραν τῶν βασιλέων

* *Τάλαντον* ποσότης νομισμάτων ἴση πρὸς 6000 δραχμὰς Ἀττικάς.

τῶν Λυδῶν. Τότε ὅμως οἱ Πέρσαι ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων κατεδίωξαν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς πλησίον τῆς Ἐφέσου. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ Ἐρετριεῖς ἀφῆκαν εἰς τὴν τύχην των τοὺς Ἴωνας καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δὲ Ἴωνες ἐξηκολούθησαν μόνοι τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Περσῶν. Καὶ ἐκίνησαν μὲν εἰς ἐπανάστασιν καὶ ἄλλας πολλὰς ἀκόμη πόλεις ἀνηκούσας εἰς τοὺς Πέρσας, ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε στρατηγὸν ἱκανὸν εἶχον οὔτε ἐνήργουν τι μὲ ὡρισμένον σχέδιον καὶ τάξιν, ὑπέκυψαν καὶ πάλιν εἰς τοὺς Πέρσας. Ἡ φοβερὰ ἧττα, τὴν ὁποίαν ἔπαθον ἐν τῇ πλησίον τῆς νήσου Λάδης ναυμαχίᾳ (494), ἦτο τὸ τελευταῖον καίριον τραῦμα τῆς Ἰωνικῆς ἀποστασίας. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ Πέρσαι συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς δυνάμεις των κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς Μιλήτου καὶ μετὰ πολύμηνον πολιορκίαν ἐξεπόρθησαν αὐτήν· καὶ τότε ἄλλους μὲν ἐκ τῶν κατοίκων της κατέσφαξαν, ἄλλους δὲ ἐξηνδραπόδισαν. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη καὶ ἡ Χίος, ἡ Λέσβος, ἡ Τένεδος καὶ ἄλλαι πόλεις. Ὁ Ἱστιαῖος, ὁ πρωταίτιος τῆς ἀποστασίας ταύτης, ἀπεκεφαλίσθη· ὁ δὲ Ἀρισταγόρας ἀπέθανεν ἐνωρίτερον (τῷ 497), ἐν ᾧ ἐπολέμει κατὰ τῶν Θρᾳκῶν πλησίον τῆς Μυρκίνου.

Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἀποστασία τῶν Ἰώνων.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων
μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ (492—431 π. Χρ.).

Α΄ ΑΜΥΝΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΑΣ

1. ΠΡΩΤΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ (492 π. Χρ.).

§ 53. ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΔΟΝΙΟΥ. Μόλις ἐτελείωσεν ἡ ἀποστασία τῶν Ἰώνων, ὁ Δαρεῖος ἐνεθυμήθη πάλιν τὰ παλαιὰ περὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος σχέδια αὐτοῦ, Λαβὼν λοιπὸν νῦν ὡς ἀφορμὴν τὸ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἐβοήθησαν τοὺς ἀποστάτας Ἴωνας καθ' ἑαυτοῦ, ἔστειλε λόγῳ μὲν κατ' αὐτῶν, πράγματι δὲ καθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μαρδόνιον. Οὗτος, ἄγων πολυάριθμον πεζὸν στρατὸν καὶ στόλον, διέβη τὸν Ἑλλήσποντον καὶ προυχώρησε μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ του μέχρι τῆς Μακεδονίας· ἀλλ' ἐδῶ προσεβλήθη αἴφνης ὑπὸ Θρακικῆς φυλῆς καὶ ἔπαθε πολλὰς ζημίας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ στόλος του κατεστράφη κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τρικυμίας, ἐν ᾧ περέπλεε τὸ ὄρος Ἄθων, ὁ Μαρδόνιος δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, ἀλλ' ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν ἄπρακτος.

2. ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ (490 π. Χρ.).

§ 54. ΤΙΜΩΡΙΑ ΤΩΝ ΕΡΕΤΡΙΕΩΝ. Ὁ Δαρεῖος, οὐδόλως ἀποθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ἀποτυχίας ταύτης τοῦ γαμβροῦ του, ἤρχισε νὰ προετοιμάζῃ νέας καὶ πολὺ

μεγαλυτέρας πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις. Θέλων δὲ συγχρόνως νὰ δοκιμάσῃ, τί ἐφρόνουν οἱ Ἕλληνες περὶ αὐτοῦ, ἔστειλεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα κήρυκας, διὰ νὰ ζητήσωσι παρὰ τῶν Ἑλλήνων γῆν καὶ ὕδωρ, ἄτινα κατὰ τοὺς Πέρσας ἐσήμαινον ὑποταγήν. Καὶ πολλαὶ μὲν ἠπειρωτικαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλαι αἱ νησιωτικαὶ φοβηθεῖσαι ἔδωκαν τὰ ζητηθέντα. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιᾶται τόσον πολὺ ὠργίσθησαν διὰ τὴν ὑβριστικὴν ταύτην ἀπαίτησιν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ὥστε συνέλαβον παρὰ τὸ δίκαιον τοὺς κήρυκας καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς ἐκεῖνοι μὲν εἰς βάραθρον, οὗτοι δὲ εἰς φρέαρ λέγοντες· «Λάβετε ἐντεῦθεν ὅσην γῆν καὶ ὅσον ὕδωρ θέλετε!» Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔγιναν αἱ δέουσαι παρασκευαί, ὁ Δαρεῖος διώρισεν ἀρχηγοὺς τῆς ἐκστρατείας τὸν Δᾶτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην, παραγγείλας εἰς αὐτοὺς ῥητῶς νὰ ἐξανδραποδίσωσι τοὺς Ἀθηναίους καὶ Ἐρετριεῖς καὶ νὰ φέρωσιν ἐνώπιόν του τὰ ἀνδράποδα.

Τετράδραχμον τῆς Ἐρετρίας.

Οἱ δύο στρατηγοί, ἄγοντες μεθ' ἑαυτῶν 600 τριήρες, 100 χιλιάδας πεζῶν καὶ 10 χιλιάδας ἱππέων, ἔπλευσαν διὰ μέσου τῶν Κυκλάδων νήσων· ἀφ' οὗ δὲ ἐκυρίευσαν αὐτάς, ἀπεβιβάσθησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ ὥρμησαν κατὰ τῆς Ἐρετρίας. Ἐξ ἡμέρας ἀντέστησαν ἐκ τῶν τειχῶν των γενναίως οἱ Ἐρετριεῖς. Τὴν ἑβδόμην ὅμως διὰ προδοσίας δύο ἐκ τῶν πολιτῶν οἱ Πέρσαι ἔγιναν κύριοι τῆς Ἐρετρίας· καὶ τοὺς μὲν ναοὺς

διήρπασαν καὶ κατέκαυσαν, τοὺς δὲ κατοίκους ἐξηνδραπόδισὰν κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Δαρείου.

§ 55. ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ. Ο ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. Μετὰ ταῦτα οἱ Πέρσαι ἔπλευσαν ἀπὸ τῆς Ἐρετρίας εἰς τὸ ἀπέναντι παράλιον τῆς Ἀττικῆς, κατὰ συμβουλὴν δὲ τοῦ ὁδηγοῦ αὐτῶν Ἱππίου ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκεῖ. Ὅτε ἔμαθον οἱ Ἀθηναῖοι ταῦτα, εὐθὺς ἔστειλαν ταχυδρόμον εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ζητήσωσι βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἐπεθύμουν μὲν πολὺ νὰ βοηθήσωσιν αὐτούς, ἀλλὰ κατά τινα θρησκευτικὴν συνήθειαν ἐκωλύοντο νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τὸν μῆνα ἐκεῖνον πρὸ τῆς πανσελήνου· ἦτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐννέα ἡμερῶν. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατελείφθησαν μόνοι ἀπέναντι τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ· ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἐδειλίασαν οἱ ὀλίγοι ἀλλὰ φιλότιμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἀλλ' ἐξῆλθον εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ αὐτοὶ καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τόπου ὑψηλοῦ, διὰ νὰ μὴ ἐνοχλῶνται ὑπὸ τῶν ἵππων τῶν Περσῶν. Ἀνέβαινε δὲ ὅλος ὁ Ἀθηναϊκὸς στρατὸς εἰς 10 000 ὁπλίτας Ἀθηναίους καὶ ἄλλους περίπου τόσους ἐλαφρῶς ὡπλισμένους δούλους· ἂν δὲ προσθέσωμεν εἰς τούτους καὶ 1 000 Πλαταιεῖς, οἵτινες αὐθορμήτοι ἔσπευσαν εἰς τὸν Μαραθῶνα πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὁ ἀγωνισθεὶς ἐν Μαραθῶνι ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀνέβαινε εἰς 20 000 μόλις ἄνδρας! Ὡδήγουν δὲ τοὺς Ἀθηναίους δέκα στρατηγοί, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ Μιλτιάδης, ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος.

Ὁ Μιλτιάδης ἦτο φιλόπατρις ἀνήρ, ἱκανώτατος δὲ καὶ γενναῖος στρατηγός. Πλὴν δὲ τούτου, ἐπειδὴ ἐπὶ 25 ὅλα ἔτη (518—493) εἶχε χρηματίσῃ τύραννος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου καὶ εἶχε σπουδάσῃ ἐκ τοῦ πλησίον

τοὺς Πέρσας καὶ τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι αὐτῶν, ἦτο ὁ καταλληλότατος μεταξὺ τῶν δέκα στρατηγῶν, ὅπως ὁδηγήσῃ τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ.

§ 56. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ. Ἐν Μαραθῶνι οἱ δέκα στρατηγοὶ συνεκρότησαν πολεμικὸν συμβούλιον· ἀλλ' αἱ γνῶμαί των ἐσχίσθησαν εἰς δύο. Καὶ οἱ μὲν πέντε ἐξ αὐτῶν ἐν οἷς καὶ ὁ Μιλτιάδης, ἔλεγον ὅτι ἔπρεπε νὰ συνάψωσιν ἀμέσως μάχην, οἱ δὲ λοιποὶ πέντε συνεβούλευον νὰ περιμείνωσι καὶ τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ὁ Μιλτιάδης ὅμως προσελθὼν εἰς τὸν πολέμαρχον, ὅστις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίζῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, ἐκέρδισε καὶ αὐτὸν ὑπὲρ τῆς γνώμης του, καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ μάχη. Τότε εἷς ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν, ὁ Ἀριστείδης, ἀναγνωρίζων τὴν στρατηγικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Μιλτιάδου καὶ συναισθανόμενος, ὅτι μόνος αὐτὸς ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ τότε, παρῃτήθη τὴν ἀρχιστρατηγίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαστος τῶν στρατηγῶν εἶχεν ἀνὰ μίαν ἡμέραν ἐκ περιτροπῆς, καὶ παρεχώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Μιλτιάδην. Τοῦτο ἔκαμον καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί, καὶ οὕτως ὁ Μιλτιάδης ἀνεκηρύχθη ἀρχιστράτηγος.

Μιλτιάδης.

§ 57. Η ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΜΑΧΗ (490). Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης δὲν συνῆψε μάχην, εἰ μὴ ὅτε ἦλθεν ἡ ἡμέρα τῆς ἰδικῆς του ἀρχιστρατηγίας· καὶ τότε παρέταξε τὸν στρατόν του ὡς ἑξῆς. Εἰς μὲν τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἔταξε τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον μετὰ τῆς φυλῆς αὐτοῦ·

μετ' αὐτὸν ἔταξε κατὰ σειρὰν καὶ τὰς λοιπὰς ἐννέα φυλὰς τῶν Ἀθηναίων καὶ τελευταίους εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοὺς Πλαταιεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἐφοβεῖτο, μήπως ὁ στρατός του περικυκλωθῇ ὑπὸ τοῦ πολυαριθμοτέρου ἐχθρικοῦ, ἐξίσωσε τὸ μέτωπον τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸ τῶν Περσῶν καὶ ἐπύκνωσε μὲ ὅσον ἠδύνατο τὰς πτέρυγας, διότι ἤθελε δι' αὐτῶν κυρίως νὰ ὑπερισχύσῃ, ἠραίωσε δὲ τὸ κέντρον, ὅπου ἐμάχετο ὁ Ἀριστείδης. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ κῆρυξ ἀπήγγειλε τὴν προσευχὴν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Πλαταιέων καὶ ἡ σάλπιγξ τοῦ Μιλτιάδου ἐσήμανε τὴν ἔφοδον, εὐθὺς ὥρμησαν οἱ Ἀθηναῖοι τρέχοντες καὶ ἀλαλάζοντες καὶ ὅλοι ὁμοῦ συνεπλάκησαν πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε μακρὸς καὶ πεισματώδης. Πρῶτοι οἱ ἐν τῷ κέντρῳ Πέρσαι, διασπάσαντες τὸ ἀραιὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, κατεδίωξαν αὐτό· αἱ δὲ δύο ὅμως τῶν Ἑλλήνων πτέρυγες, ὅπου αἱ σειραὶ τῶν ὁπλιτῶν ἦσαν πυκνότεραι, ἐνίκησαν καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰς ἀντιπάλους πτέρυγας· ἔπειτα δὲ συνενωθεῖσαι ἐπέπεσον ἐκ τῶν ὄπισθεν κατὰ τοῦ νικηφόρου κέντρου τῶν Περσῶν καὶ ἐνίκησαν καὶ τοῦτο. Τέλος ὅλος ὁ Περσικὸς στρατὸς ἐτράπη εἰς φυγήν.

Οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν αὐτὸν μέχρι τῆς θαλάσσης· ἀφ' οὗ δὲ ἔφθασαν αὐτοῦ, ἐπεχείρησαν ἄλλοι μὲν νὰ καύσωσι τὰ πλοῖα τῶν ἐχθρῶν, ἄλλοι δὲ νὰ συλλάβωσιν αὐτά. Ἐκεῖ λοιπὸν συνεκροτήθη νέος φοβερὸς ἀγὼν περὶ τῶν πλοίων, καθ' ὃν ἔπεσον ἐκ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλοι μὲν ἄνδρες πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ καὶ δὴ καὶ ὁ Καλλίμαχος καὶ ὁ ἀτρόμητος Κυναίγειρος, ὅστις κρατήσας πλοιόν τι ἀπὸ τῆς πρύμνης ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διὰ πελέκεως. Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι ἑπτὰ μόνον πλοῖα ἐχθρικὰ ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσι, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέπλευσαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ ἔνδοξος ἐν Μαραθῶνι μάχη, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν Ἀθηναίων ἔπεσον 192 πλὴν τῶν δούλων καὶ τῶν Πλαταιέων, ἐκ δὲ τῶν Περσῶν 6 400. Μεταξὺ τούτων ἦτο, ὡς λέγεται, καὶ ὁ Ἱππίας· ἀλλὰ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ πρώην τύραννος ἀπέθανεν ἐν Λήμνῳ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ στόλου τῶν Περσῶν.

§ 58. ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΑΧΗΝ. Οἱ δὲ Πέρσαι πλεύσαντες μετὰ σπουδῆς πρὸς νότον, αἴφνης ἔκαμψαν τὸ Σούνιον· εἶχον δὲ σκοπὸν νὰ ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὸ Φάληρον καὶ νὰ κυριεύσωσιν ἐκεῖθεν τὰς Ἀθήνας, πρὶν ἐπιστρέψωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ Μαραθῶνος. Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐννοήσας ταῦτα, ἀφῆκεν ἐν Μαραθῶνι τὸν Ἀριστείδην μετὰ 1 000 ὁπλιτῶν, ἵνα φυλάττῃ τοὺς τραυματίας καὶ τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἦσαν πάμπολλα, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπέστρεψεν αὐθημερὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρετάχθη ἔξωθεν αὐτῶν. Ὅτε λοιπὸν τὴν ἐπαύριον ὁ Δᾶτις καὶ ὁ Ἀρταφέρνης παρετήρησαν ἐκ τοῦ Φαλήρου τοὺς γενναίους Μαραθωνομάχους παρατεταγμένους καὶ ἑτοίμους νὰ ἀγωνισθῶσι πάλιν, δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν ξηράν, ἀλλ' ἀπέπλευσαν κατησχυμμένοι.

Τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ δισχίλιοι ἐκ τῶν Σαρτιατῶν μετὰ πολλῆς σπουδῆς. Ἀφ' οὗ δὲ ἦλθον εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ παρετήρησαν τοὺς νεκροὺς τῶν ἐχθρῶν, ἔπειτα ἐπαινέσαντες τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀνδρείαν των ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Τὴν λαμπρὰν καὶ ἔνδοξον ἐν Μαραθῶνι νίκην ἑώρταζον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ κατὰ τοὺς ἔπειτα ἀκόμη χρόνους. Τοὺς πεσόντας συμπολίτας των ἔθαψαν ἐκεῖ, ὅπου καὶ ἔπεσον, τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν ἐχάραξαν ἐπὶ δέκα μαρμαρίνων στηλῶν εἰς μνήμην αἰωνίαν. Ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, ἀνεγείραντες εἰς αὐτὸν ἐκεῖ μὲν

ἐν Μαραθῶνι μνημεῖον ἐκ μαρμάρου, ἐν Δελφοῖς δὲ ἀνδριάντα χάλκινον.

§ 59. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ (489). Ἐν τούτοις ὁ Μιλτιάδης δὲν ἀπέλαυσεν ἐπὶ μακρὸν τὴν εὐτυχίαν ταύτην. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔγινε ταχέως ἀντικείμενον τοῦ φθόνου. Παλαιοὶ καὶ ἰσχυροὶ ἐχθροί του ἐζήτουν παντοιοτρόπως νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ὕποπτον εἰς τὸν λαόν, ὅτι δῆθεν ἐθήρευε τὴν τυραννίδα· ἡ δὲ ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας, τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐπεχείρησε κατὰ τῆς νήσου Πάρου, ἐβοήθησεν αὐτούς, ὅπως ἐπὶ τέλους καταστρέψωσι τὸν νικηφόρον στρατηγόν. Διότι κατηγορήσαντες αὐτὸν ἐπὶ ἀπάτῃ, ἐπέτυχον, ὥστε νὰ καταδικασθῇ εἰς πρόστιμον 50 ταλάντων, ἤτοι 300 000 παλαιῶν δραχμῶν. Ὀλίγας ὅμως ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην ἀπέθανεν ὁ γηραιὸς ἥρως τοῦ Μαραθῶνος συνεπείᾳ τῆς πληγῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβῃ πολεμῶν κατὰ τῆς Πάρου, τὰ δὲ 50 τάλαντα ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱός του Κίμων.

Θεμιστοκλῆς.

§ 60. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου τὴν μεγίστην ἐν Ἀθήναις δύναμιν εἶχον τώρα Ἀριστείδης ὁ υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου καὶ Θεμιστοκλῆς ὁ υἱὸς τοῦ Νεοκλέους, δημοκρατικοὶ μὲν καὶ οἱ δύο τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ πολὺ διάφοροι ἀλλήλων κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν πολιτικὴν πορείαν. Καὶ ὁ μὲν Ἀριστείδης ἦτο ἁπλούστατος τὰ ἤθη καὶ πρᾳότατος· εἶχεν εὐγενῆ ψυχὴν καὶ τόσον ἀπεστρέφετο τὸ ψεῦδος, τὴν βωμολοχίαν καὶ τὴν ἀπάτην, ὥστε οὐδὲ χάριν ἀστειότητος ὑπέφερεν αὐτά· εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἠγάπα τὴν δικαιοσύνην, ὥστε αὐτὸς μόνος ἐκ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐπωνομάσθη δίκαιος. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἐκ παιδικῆς ἀκόμη ἡλικίας ἦτο ὁρμητικὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ φιλοδοξότατος· ἐξ ἄλλου ὅμως διεκρίθη ἐνωρίτατα διὰ τὴν βαθεῖαν σύνεσιν, τὴν ταχεῖαν ἀντίληψιν καὶ τὴν εὔστοχον κρίσιν του περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων· διότι καὶ περὶ τῶν παρόντων ταχέως καὶ ὀρθῶς ἠδύνατο πάντοτε νὰ κρίνῃ καὶ περὶ τῶν μελλόντων ὀρθῶς νὰ συμπεραίνῃ. Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς τὸν Ἀριστείδην μετεχειρίζετο πᾶν μέσον, καὶ αὐτὴν τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν πανουργίαν, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος· ἦτο δὲ καὶ φιλοχρήματος καὶ δὲν ἠσχύνετο δωροδοκούμενος ἀναφανδόν.

Ἀριστείδης

§ 61. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΚΑΙ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ. Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ πρὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης διεκρίνετο μεγάλως ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ κυρίως μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην καὶ ἡ φιλοδοξία του ἐκορυφώθη καὶ ἡ μεγάλη πολιτικὴ σύνεσίς του κατεφάνη.

Διότι, ἐν ᾧ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐθεώρουν τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὡς τὸ τέλος τοῦ Περσικοῦ πολέμου, μόνος ὁ Θεμιστοκλῆς ἐθεώρει αὐτὴν ὡς ἀρχὴν μεγαλυτέρων ἀγώνων. Ἦτο δὲ τῆς γνώμης, ὅτι ἐν περιπτώσει νέου

τινὸς πολέμου οἱ Ἕλληνες μόνον κατὰ θάλασσαν θὰ ἠδύναντο νὰ νικήσωσι τοὺς Πέρσας. Διὰ τοῦτο συνίστη εἰς τοὺς συμπολίτας του νὰ μὴ διανέμωνται πλέον πρὸς ἀλλήλους τὰ 50 τάλαντα, ἅτινα ἐτησίως ἀπελάμβανον ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου, ἀλλὰ νὰ διαθέσωσιν αὐτὰ εἰς ναυπήγησιν πολεμικῶν πλοίων. Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ πολεμικοῦ συτήματος, τὸ ὁποῖον τοὺς ὁπλίτας Μαραθωνομάχους θὰ μετέβαλλεν εἰς ναύτας καὶ εἰς κωπηλάτας, δὲν ἤρεσκε καθόλου εἰς τὸν Ἀριστείδην. Διὰ τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν πολιτικῶν γνωμῶν οἱ δύο ἄνδρες ἀντεπολιτεύοντο ἀλλήλους ἰσχυρῶς, ἕως ὅτου ὑπερισχύσας ὁ Θεμιστοκλῆς ὁριστικῶς ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς πόλεως διὰ τοῦ ὀστρακισμοῦ τὸν πολιτικὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ (483). Ὁ ἀγαθὸς Ἀριστείδης, ἐγκαταλείπων τὰς Ἀθήνας, ηὐχήθη εἰς τοὺς θεοὺς νὰ μὴ ἔλθωσι ποτὲ οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τὸν ἐνθυμηθῶσιν. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς, μὴ ἔχων πλέον κανένα ν' ἀντιπράττῃ εἰς τὰ σχέδια αὐτοῦ, ἐκμεταλλευόμενος δὲ φρονίμως καὶ τὸν πόλεμον, ὅστις ὑπῆρχε τότε μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Αἰγινητῶν, εὐκόλως κατέπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ διαθέσωσι τὰ ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου χρήματα εἰς ναυπήγησιν τριήρων. Οὕτω δὲ μέχρι τοῦ 480 π. Χρ. ηὔξησε τὸ ναυτικὸν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ 70 τριήρων, ὅσας ἕως τώρα εἶχον, εἰς 200· ὁ δὲ στόλος οὗτος καὶ τὴν Ἑλλάδα τότε ἀπὸ τῆς δουλείας ἔσωσε καὶ τὸν Θεμιστοκλέα ἐσαεὶ ἐδόξασε.

3. ΤΡΙΤΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ (480 π. Χρ.)

§ 62. ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙ ΤΟΥ ΞΕΡΞΟΥ. Ὁ ὑπερήφανος Δαρεῖος, ὀργισθεὶς διὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι ἐπονείδιστον ἥτταν τοῦ στρατοῦ του, ἀπεφάσισεν ὁ ἴδιος νὰ

ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς τοῦτο ἤρχισε νὰ ἑτοιμάζῃ νέας καὶ πολὺ μεγαλυτέρας πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις. Αἴφνης ὅμως νοσήσας ἀπέθανε (485 π. Χρ.).

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δαρείου Ξέρξης, ἀνὴρ κενόδοξος καὶ ἀλαζών, δὲν ἤθελε κατ' ἀρχὰς νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος· ὕστερον ὅμως προτρεπόμενος ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου, ὅστις ἤλπιζε νὰ γίνῃ σατράπης τῆς Ἑλλάδος, ἀπεφάσισε τὴν ἐκστρατείαν. Θέλων δὲ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ἕλληνας συγχρόνως καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἤρχισε νέας καὶ φοβερὰς ἑτοιμασίας. Ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη ἐκινεῖτο ὅλη ἡ Ἀσία. Ἑξήκοντα καὶ ἓν διάφορα ἔθνη, ὑποτεταγμένα τότε εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ἐστρατολογήθησαν διὰ τὴν νέαν ταύτην ἐκστρατείαν· πλεῖστα πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ ἐναυπηγήθησαν καὶ ἄπειροι ζωοτροφίαι συνηθροίσθησαν. Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἄλλα δύο μεγάλα καὶ σπουδαῖα ἔργα ἔγιναν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ξέρξου. Πρῶτον δῆλον ὅτι διωρύχθη τὸ ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθωνος στενόν, ὅπως ἀποφύγῃ ὁ στόλος τὸν κινδυνώδη πλοῦν περὶ τὸν Ἄθων. Δεύτερον δὲ Φοίνικες καὶ Αἰγύπτιοι τεχνῖται ἔζευξαν ἐκ πλοίων ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου γέφυραν διπλῆν, ἵνα διαβῇ ἀσφαλῶς ὁ πεζικὸς στρατὸς ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Μόλις ὅμως ἐζεύχθησαν αἱ γέφυραι, φοβερὰ τρικυμία διέλυσεν αὐτάς. Τότε ὁ Ξέρξης θυμωθεὶς διέταξε τοὺς μὲν ἀρχιτέκτονας τῶν γεφυρῶν νὰ ἀποκεφαλίσωσι, τὴν δὲ θάλασσαν νὰ μαστιγώσωσι καὶ νὰ ῥίψωσιν ἁλύσεις εἰς αὐτήν. Εὐθὺς δὲ ἄλλοι ἀρχιτέκτονες διαταχθέντες ἔζευξαν δύο νέας καὶ πολὺ στερεωτέρας γεφύρας.

§ 63. ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΞΕΡΞΟΥ. Ὅτε λοιπὸν ἡτοιμάσθησαν τὰ πάντα, ἐξεκίνησε καὶ ὁ Ξέρξης κατὰ τὸ ἔαρ

τοῦ 480 ἐκ τῶν Σάρδεων καὶ μετέβη μεθ' ὅλου τοῦ πεζοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε συνέλθῃ καὶ ὁ στόλος. Ἐδῶ καθίσας ἐπὶ θρόνου μαρμαρίνου παρετήρει ὅλον τὸν στρατόν. Βλέπων δὲ τὰ μὲν παράλια καὶ τὰς πεδιάδας κεκαλυμμένας ὑπ' ἀνθρώπων, τὸν δὲ Ἑλλήσποντον ὅλον κεκρυμμένον ἐκ τῶν πλοίων, ἐμακάρισε πρῶτον ἑαυτὸν καὶ ἔπειτα ἐδάκρυσεν· ἐρωτηθεὶς δὲ διὰ τοῦτο, ἀπεκρίθη· «Ἐσκέφθην πόσον βραχὺς εἶναι ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου· μετὰ ἑκατὸν ἔτη οὐδεὶς ἐξ ὅλων τούτων τῶν ἀνθρώπων θέλει ζῇ!» Τὴν δὲ ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας ἤρχισεν ὁ στρατὸς νὰ διαβαίνῃ τὰς γεφύρας· διήρκεσε δὲ ἡ διάβασις αὐτοῦ ἑπτὰ ὅλας ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας ἄνευ τινὸς διακοπῆς. Ἀφ' οὗ δὲ διέβησαν ὅλοι, ὁ μὲν πεζὸς στρατὸς προυχώρησε διὰ τῆς Θράκης, ὁ δὲ στόλος παρέπλεε τὰ παράλια αὐτῆς. Αἱ δύο δυνάμεις συνηντήθησαν καὶ πάλιν ἐν Δορίσκῳ, ὅστις ἦτο πεδιὰς καὶ πόλις τῆς Θράκης πλησίον τοῦ Ἕβρου ποταμοῦ. Ἐδῶ κατὰ πρῶτον ἀπηρίθμησεν ὁ Ξέρξης τὰς πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις του. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὁ μὲν πεζικὸς στρατὸς αὐτοῦ, ἐξαιρουμένων τῶν δούλων,

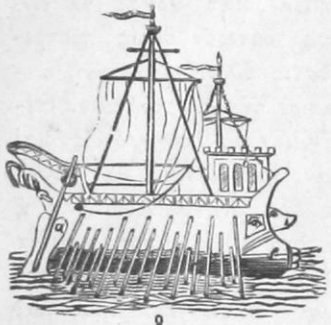

8

Τριήρης.

7

Πλοῖον φορτηγόν.

τῶν μαγείρων καὶ τῶν γυναικῶν, ἀνέβαινε μετὰ τοῦ πληρώματος τῶν πλοίων εἰς 2 1/2 περίπου ἑκατομμύρια ἀνδρῶν, ὁ δὲ στόλος του* συνέκειτο ἐκ 1 207 πλοίων πολεμικῶν καὶ 3 000 φορτηγῶν. Μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν ὁ πεζὸς στρατός, προχωρήσας ἄνευ ἀντιστάσεως ἔφθασε τέλος εἰς τὴν Θέρμην, τὴν νῦν Θεσσαλονίκην, ὅπου συνηντήθη πάλιν μὲ τὸν στόλον.

§ 64. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Πρὶν ὁ Ξέρξης ἐκκινήσῃ ἐκ τῶν Σάρδεων, εἶχε στείλῃ εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος πλὴν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν κήρυκας, ὅπως ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐννοήσαντες ἐκ τούτου, ὅτι αὐτοὺς κυρίως ἀπέβλεπεν ὁ πόλεμος, συνεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας εἰς γενικὴν σύνοδον ἐν τῷ Κορινθιακῷ Ἰσθμῷ, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ κοινῆς ὑπερασπίσεως τῆς χώρας. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ, εἰς ἣν εἴτε ἕνεκα ἀντιζηλίας πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Σπαρτιατῶν ἢ τὴν εὐγενῆ πρωτοβουλίαν τῶν Ἀθηναίων εἴτε ἕνεκα τοῦ φόβου τῶν Περσῶν ἔλαβον μέρος ὀλίγαι μόνον πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἀπεφασίσθη τῇ προτάσει τοῦ Θεμιστοκλέους πρῶτον μὲν νὰ παύσωσιν οἱ Ἕλληνες τὰς ὑφισταμένας πρὸς ἀλλήλους ἔχθρας, ἔπειτα δὲ νὰ στείλωσι πρέσβεις εἰς τὸ Ἄργος, τὰς Συρακούσας, τὴν Κρήτην, τὴν Κέρκυραν κ. ἄ., ὅπως ἀντεπεξέλθωσιν ὅλοι ὁμοῦ κατὰ τοῦ ἐπερχομένου φοβεροῦ ἐχθροῦ.

Δυστυχῶς ὅμως ὀλίγοι ὑπήκουσαν εἰς τὴν περὶ κοινῆς ἀμύνης πρόσκλησιν ταύτην τῆς συνόδου. Οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Συρακούσιοι, μὴ ἀναγνωρίζοντες τὴν ἡγεμονίαν τῶν Σπαρτιατῶν, ἔμειναν ὅλως ἀδιάφοροι· ἐπ' ἴσης καὶ οἱ Κρῆτες. Οἱ Κερκυραῖοι ὑπεσχέθησαν μὲν ἐξή-

* Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι βεβαίως ὑπερβολικός· ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ περιορίζουσι τὸ ὅλον τοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξου εἰς 1 ἑκατομμ. ἀνδρῶν.

κοντα τριήρεις, ἀλλὰ δὲν ἔστειλαν αὐτάς. Οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν Βοιωτῶν, ἐπειδὴ εἶχον ἔχθραν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἔδωκαν γῆν καὶ ὕδωρ εἰς τοὺς Πέρσας. Οἱ δὲ Θεσσαλοὶ ἐδήλωσαν, ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ πολεμήσουν, ἂν οἱ Ἕλληνες τοῖς ἔστελλον βοήθειαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας των.

Οἱ ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἐδέχθησαν προθύμως τὴν πρότασιν τῶν Θεσσαλῶν καὶ ἔστειλαν ἀμέσως πρὸς αὐτοὺς 10 000 ὁπλιτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Σπαρτιάτου Εὐαινέτου. Οὗτοι, ἐλθόντες εἰς τὴν Θεσσαλίαν, κατέλαβον τὰ Τέμπη (§ 4)· ὕστερον ὅμως φοβηθέντες τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐχθρῶν καὶ μαθόντες, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλη διάβασις ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Τότε καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἐμήδισαν πλέον φανερῶς.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπανελθὼν εἰς τὸν Ἰσθμόν, κατέπεισε τοὺς ἐκεῖ ἀντιπροσώπους τῶν Ἑλλήνων νὰ ἀντεπεξέλθωσι καὶ πάλιν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ φράξωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν εἰς τὴν κυρίως τοὐλάχιστον Ἑλλάδα εἴσοδον. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ὁ μὲν ἕτερος ἐκ τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης Λεωνίδας παραλαβὼν 300 Σπαρτιάτας ἐκλεκτούς, 1 000 περιοίκους, 2 800 Πελοποννησίους, 700 Θεσπιεῖς, 400 Θηβαίους (ἐκ τῆς φατρίας, ἥτις δὲν ἐμήδιζε), 1 000 Φωκεῖς καὶ 1 000 σχεδὸν Λοκρούς, ἤτοι 7 200 ἐν συνόλῳ ἄνδρας, προκατέλαβε τὴν στενοπορίαν τῶν Θερμοπυλῶν (§ 3)· ὁ δὲ στόλος συνιστάμενος ἐκ 280 τριήρων, ἐξ ὧν αἱ 147 ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, προσωρμίσθη ὑπὸ τὸν Σπαρτιάτην Εὐρυβιάδην εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, ἀκρωτήριον κατὰ τὸ βορειανατολικὸν ἄκρον τῆς Εὐβοίας. Ἀξιομνημόνευτος δὲ εἶναι ἡ γενναιόφρων καὶ πατριωτικὴ διαγωγή, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν

ἐνταῦθα. Διότι, ἐν ᾧ ἡ ναυαρχία ἀνῆκεν εἰς αὐτοὺς ὡς ἔχοντας τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν πλοίων, οὗτοι βλέποντες, ὅτι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἐδέχοντο νὰ πολεμήσωσιν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν Ἀθηναίου, παρεχώρησαν τὴν ναυαρχίαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· διότι ἐσκέφθησαν, ὅτι, ἂν ἐγίνετο τότε ἔρις περὶ ἡγεμονίας, ἡ Ἑλλὰς θὰ κατεστρέφετο.

2. Η ΕΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙΣ ΜΑΧΗ (κατὰ Ἰούλιον 480). Ὁ δὲ Ξέρξης, ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Θέρμης, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀκωλύτως καὶ φθάσας πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν ἐστρατοπέδευσε. Θέλων δὲ νὰ μάθῃ, ποῖοι καὶ πόσοι ἄνθρωποι κατεῖχον τὸ στενὸν καὶ τί ἔκαμνον ἐκεῖ, ἔστειλε κατάσκοπον ἱππέα. Οὗτος πλησιάσας εἶδε μόνον τοὺς ἔξω τοῦ στρατοπέδου τεταγμένους Σπαρτιάτας, οἵτινες μετὰ πολλῆς ἀδιαφορίας ἐγυμνάζοντο καὶ ἐκτενίζοντο. Ὅτε δὲ ὁ ἱππεὺς ἐπέστρεψε καὶ εἶπε ταῦτα πρὸς τὸν Ξέρξην, ἐκεῖνος ἐξεπλάγη καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν Λεωνίδαν ζητῶν τὰ ὅπλα. Ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος ἀπήντησε λακωνικῶς· «Μολὼν λαβέ.» Τέσσαρας ἀκόμη ἡμέρας περιέμενεν ὁ Ξέρξης, ἐλπίζων ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἀποσυρθῇ ἐκ τοῦ στενοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἔφευγον, ἀλλ' ἔμενον ἐκεῖ ἀσάλευτοι, ἔστειλε μέρος τοῦ στρατοῦ του διατάξας νὰ συλλάβωσι καὶ νὰ φέρωσιν αὐτοὺς ἐνώπιόν του ζῶντας.

Πέρσης λογχοφόρος.

Οἱ Πέρσαι ἐπέπεσον μὲν ὁρμητικῶς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἔπαθον φοβερὰν καταστροφὴν καὶ ὑπεχώρησαν. Τότε ὁ Ξέρξης ἔστειλεν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τὸ ἄνθος τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, τοὺς ἀθανάτους

λεγομένους· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἔπαθον τὰ ἴδια. Τὴν ἐπαύριον οἱ Πέρσαι ἀνενέωσαν πάλιν τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεκρούσθησαν αἰσχρῶς. Ὁ ὑπερήφανος Ξέρξης ἤρχισεν ἤδη νὰ φοβῆται, μήπως δὲν κατορθώσῃ νὰ διαβῇ τὰς Θερμοπύλας, ὅτε ἄθλιος Τραχίνιος, ὁ Ἐφιάλτης, παρουσιασθεὶς εἶπε πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐγνώριζε μίαν ἀτραπόν, ἥτις διὰ τῆς Οἴτης ἔφερε κάτω εἰς τὰς Θερμοπύλας εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ξέρξης εὐχαριστηθεὶς ἐκ τούτου ἔστειλεν, εὐθὺς ἅμα ἐνύκτωσε, τοὺς ἀθανάτους, διὰ νὰ περικυκλώσωσι τοὺς Ἕλληνας. Οὗτοι δὲ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ προδότου ἔφθασαν περὶ τὴν αὐγὴν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους· ἐδῶ εὗρον τοὺς χιλίους Φωκεῖς φυλάττοντες τὴν ἀτραπόν· ἀφοῦ δὲ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγήν, ἔπειτα κατέβαινον ταχέως.

Ὅτε ὁ Λεωνίδας ἔμαθε παρ' αὐτομόλων τὰ τῆς προδοσίας καὶ παρετήρησεν, ὅτι ἦτο ἀδύνατος πλέον ἡ σωτηρία τοῦ στενοῦ, τοὺς μὲν συμμάχους ἀπέλυσεν εἰς τὰς πατρίδας των, διότι δὲν ἤθελε νὰ καταστραφῶσι μάτην, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τριακοσίων ἔμεινεν αὐτοῦ, ὅπως ἀποθάνῃ κατὰ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του· ἔμειναν δὲ ἑκουσίως καὶ οἱ Θεσπιεῖς, τοὺς δὲ Θηβαίους ἐκράτησεν ὁ Λεωνίδας ὡς μηδίζοντας. Ὅτε δὲ ἔγινεν ἡμέρα, ὁ Λεωνίδας πρῶτον μὲν ἐθυσίασεν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ προεγευμάτισε ταχέως μετὰ τῶν περὶ αὐτόν· ἔπειτα δὲ ὡς εἶδε τοὺς ἐχθροὺς προβαίνοντας, ἐξήγαγε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ εὐρυχωρότερον μέρος τοῦ στενοῦ, καὶ τότε ἤρχισε πεισματώδης καὶ ἀπηλπισμένη μάχη. Οἱ Πέρσαι ἔπιπτον κατὰ σωρούς· διότι ὄπισθεν οἱ ἀρχηγοί, κτυπῶντες αὐτοὺς διὰ τῶν μαστίγων, τοὺς ἠνάγκαζον νὰ προχωρῶσι. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν, ἔτι δὲ πλειότεροι κατεπατοῦντο ζῶντες ὑπ' ἀλλήλων. Οἱ δὲ Ἕλληνες γνωρίζοντες, ὅτι ἔμελλον νὰ

ἀποθάνωσιν, ἅμα ἔφθασαν οἱ μετὰ τοῦ Ἐφιάλτου Πέρσαι, κατέβαλλον ὅσην εἶχον ῥώμην ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Τέλος τὰ δόρατα τῶν Σπαρτιατῶν ἐθραύσθησαν ἐν τῷ ἀγῶνι, καὶ τότε ἐφόνευον τοὺς Πέρσας μὲ τὰ ξίφη. Τότε ἔπεσεν καὶ ὁ γενναῖος Λεωνίδας, καὶ λυσσώδης ἀγὼν ἔγινε διὰ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ. Τετράκις ἐπέπεσον οἱ Πέρσαι πανσθενεί, ὅπως ἁρπάσωσιν αὐτόν, καὶ τετράκις οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέκρουσαν αὐτοὺς καὶ ἔλαβον τὸν νεκρὸν μὲ τὴν ἀνδρείαν των. Ὅτε ὅμως ἔφθασαν καὶ οἱ μετὰ τοῦ Ἐφιάλτου Πέρσαι, τότε οἱ μὲν ἄθλιοι Θηβαῖοι ἠὐτομόλησαν πρὸς τοὺς ἐχθρούς, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Θεσπιεῖς, ἀποσυρθέντες εἰς τὸ ἐνδότερον μέρος τοῦ στενοῦ, συνηθροίσθησαν ὅλοι ἐπὶ λόφου· ἐκεῖ δὲ ἀμυνόμενοι ἄλλοι διὰ μαχαιρῶν καὶ ἄλλοι διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὀδόντων, ἔπεσον ὅλοι ἐν μέσῳ χιλιάδων ἐχθρικῶν πτωμάτων.

Λέγεται ὅτι δύο μόνον Σπαρτιᾶται, ὁ Παντίτης καὶ ὁ Ἀριστόδημος, ἐπέζησαν· ἀλλ' ἐπανελθόντες εἰς τὴν Σπάρτην εἶχον ὄνειδος καὶ ἀτιμίαν. Ὅθεν ὁ μὲν Παντίτης μὴ ὑποφέρων ταῦτα ἐκρεμάσθη, ὁ δὲ Ἀριστόδημος ἀπέπλυνε τὸ αἶσχος, πεσὼν ὕστερον ἀνδρείως κατὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην.

Μετὰ τὴν μάχην ὁ Ξέρξης ἐπεθεώρησε τοὺς φονευθέντας Ἕλληνας, ἀποκόψας δὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ Λεωνίδου, ἐνέπηξεν αὐτὴν εἰς πάσσαλον. Οἱ Ἕλληνες ὅμως βραδύτερον ἐτίμησαν μεγάλως τοὺς ἡρωικοὺς προμάχους τῶν Θερμοπυλῶν· διότι ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν μὲν τοῦ Λεωνίδου λίθινον λέοντα, πρὸς τιμὴν δὲ τῶν τριακοσίων κοινὸν τάφον φέροντα τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν·

Ὦ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

§ 66. ΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟ ΑΡΤΕΜΙΣΙΟΝ ΑΓΩΝΕΣ (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 480). Καθ' ὃν χρόνον οἱ μετὰ τοῦ Λεωνίδου Ἕλληνες ἠγωνίζοντο ἐν Θερμοπύλαις, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Εὐρυβιάδην στόλος ἠγωνίζετο παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ἐναντίον τοῦ στόλου τῶν Περσῶν. Ἔνδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Θέρμης, ἀπέπλευσεν ἐκεῖθεν καὶ ὁ στόλος· ὅτε ὅμως ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μαγνησίας, τρικυμία φοβερά, ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας διαρκέσασα, ἔρριψεν εἰς τοὺς βράχους τοῦ Πηλίου τετρακοσίας Περσικὰς τριήρεις καὶ κατέστρεψεν ἀναριθμήτους ἄνδρας. Ὅτε δὲ ἐκόπασεν ἡ τρικυμία, τὰ λοιπὰ πλοῖα, κάμψαντα τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σηπιάδος, ἠγκυροβόλησαν παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου ἀπέναντι τῶν παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον Ἑλλήνων.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ δύο στόλοι ἠγκυροβόλουν ἐν μικρᾷ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσει, Ἕλλην δύτης αὐτομολήσας πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀνήγγειλεν, ὅτι οἱ Πέρσαι εἶχον κάμῃ σχέδιον νὰ περικλείσωσιν αὐτοὺς ἐν τῇ Εὐβοϊκῇ θαλάσσῃ καὶ πρὸς τοῦτο 200 μὲν ἐκ τῶν πλοίων των ἔστειλαν νὰ περιπλεύσωσι τὴν Εὔβοιαν, διὰ δὲ τῶν ἐπιλοίπων ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν ἔμπροσθεν. Ὅτε ἤκουσαν ταῦτα οἱ Ἕλληνες, ἀπεφάσισαν αὐτοὶ πρῶτοι νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Ἐπιπλεύσαντες λοιπὸν ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας καὶ ἐκυρίευσαν τριάκοντα πλοῖα αὐτῶν. Ὡς ἐὰν μὴ ἤρκει δὲ ἡ ἀποτυχία αὕτη, οἱ Πέρσαι ἔπαθον καὶ ἄλλο μεγαλύτερον δυστύχημα. Σφοδρὰ τρικυμία, κατὰ τὴν ἰδίαν νύκτα ἐγερθεῖσα, ἔρριψεν εἰς τοὺς βράχους τῆς Εὐβοίας τὰ 200 ἐκεῖνα πλοῖά των, τὰ ὁποῖα περιέπλεον τὴν Εὔβοιαν, καὶ κατέστρεψεν αὐτά. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης τῶν Περσῶν καὶ ἐνισχυθέντες διὰ 53 νέων Ἀθηναϊκῶν τριήρων, ὥρμησαν τὴν ἐπιοῦσαν πάλιν

ἐναντίον τοῦ στόλου τῶν Περσῶν καὶ ἔβλαψαν αὐτὸν πολύ. Τὴν τρίτην ὅμως ἡμέραν οἱ Πέρσαι, φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τοῦ Ξέρξου, ἐπετέθησαν αὐτοὶ πρῶτοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὴν φορὰν ταύτην ὁ ἀγὼν ὑπῆρξεν ἰσόρροπος σχεδόν, καὶ τὰ δύο δὲ μέρη ὑπέστησαν πολλὰς ζημίας. Ἕνεκα τῶν ζημιῶν τούτων οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ ὑποχωρήσεως, ὅτε ἔλαβον συγχρόνως καὶ τὴν εἴδησιν, ὅτι ἐκυριεύθησαν αἱ Θερμοπύλαι. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπέπλευσαν ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου καὶ κατέβησαν εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Σαλαμῖνος. Ἐδῶ προσῆλθον μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλα πλοῖα των Ἑλλήνων, ὥστε ἐσχηματίσθη δύναμις ἐξ 7 πεντηκοντόρων καὶ 378 τριήρων, ἐξ ὧν αἱ 180 ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

§ 67. ΟΙ ΠΕΡΣΑΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Θερμοπυλῶν οἱ Πέρσαι ἐξεχύθησαν πλέον εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα· κατηρήμωσαν τὴν Φωκίδα, ὅπου μόνον οἱ Δελφοὶ διὰ θαύματος τοῦ θεοῦ αὐτῶν Ἀπόλλωνος ἐσώθησαν· ἔκαυσαν τὰς Θεσπιὰς καὶ τὰς Πλαταιάς, διότι αὗται μόναι ἐκ τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας, δὲν ἐμήδιζον, καὶ ἔπειτα εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικήν. Προχωροῦντες δὲ δι' ὁδῶν ἐρήμων καὶ ἀκατοικήτων δήμων ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' εὗρον καὶ αὐτὰς ἐρήμους. Διότι ὁ Θεμιστοκλῆς, βλέπων ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὴν Πελοπόννησον αὐτῶν, ἐν ᾧ ἠδύναντο νὰ καταλάβωσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων τὰ στενὰ τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν Ἀττικήν, ἅμα ἐπέστρεψεν ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου, τοὺς μὲν μαχίμους ἄνδρας εἶχεν ἐπιβιβάσῃ ὅλους εἰς τὸν στόλον, τοὺς δὲ γέροντας καὶ τοὺς παῖδας εἶχεν ἀποστείλῃ εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ τὴν Τροιζῆνα. Ὀλίγοι μόνον πένητες καὶ γέροντες, μὴ θελήσαντες νὰ φύγωσι μετὰ τῶν ἄλλων, ὠχύρωσαν τὴν ἀκρόπολιν μὲ θύρας καὶ μὲ ξύλα καὶ ἡτοι-

μάσθησαν αὐτοῦ πρὸς ἄμυναν. Ἀλλ' ὁ Ξέρξης, κυριεύσας τὴν ἀκρόπολιν, κατέσφαξεν αὐτοὺς καὶ ὕστερον κατέκαυσε καὶ τὴν ἀκρόπολιν. Ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἡ λεηλασία καὶ τὸ πῦρ κατέβη εἰς τὴν πόλιν, ἀπὸ δὲ τῆς πόλεως ἐπεξετάθη εἰς ὅλην τὴν ἔρημον Ἀττικήν.

§ 68. ΠΡΩΤΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ. Ἀ ὁ δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος συνήχθη εἰς τὴν Σαλαμῖνα, οἱ στρατηγοὶ συνῆλθον ἀμέσως εἰς συμβούλιον, διὰ νὰ συσκεφθῶσι, ποῦ συνέφερε καλύτερον νὰ ναυμαχήσουν. Ἐν ᾧ δὲ συνεσκέπτοντο καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐγνωμοδότουν, ὅτι ἔπρεπε νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ νὰ ναυμαχήσωσιν ἐκεῖ, ἦλθεν εἴδησις εἰς τὸ συμβούλιον, ὅτι ὁ Ξέρξης ἦτο ἐν Ἀθήναις καὶ ὅτι ὅλη ἡ Ἀττικὴ ἐπυρπολεῖτο. Ἡ εἴδησις αὕτη τόσον πολὺ ἐτάραξε τοὺς στρατηγούς, ὥστε τινὲς ἐξ αὐτῶν δὲν περιέμειναν οὐδὲ νὰ κυρωθῇ τὸ πρᾶγμα, περὶ τοῦ ὁποίου συνεσκέπτοντο, ἀλλ' εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖά των καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ φύγωσιν· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπεφάσισαν νὰ ναυμαχήσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμόν.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς βλέπων, ὅτι διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἤθελε σκορπισθῇ ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων, μετέβη τὴν ἰδίαν νύκτα εἰς τὴν ναυαρχίδα τοῦ Εὐρυβιάδου καὶ κατέπεισεν αὐτὸν νὰ συγκαλέσῃ τοὺς στρατηγοὺς εἰς δεύτερον συμβούλιον. Ἀφ' οὗ λοιπὸν συνῆλθον, ὁ Θεμιστοκλῆς ἤρχισεν εὐθὺς νὰ λέγῃ, ὅτι ἡ ναυμαχία ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος, ὅπου οἱ ἐχθροὶ δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσιν ὅλα ὁμοῦ τὰ πλοῖά των. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέμενε πολὺ εἰς τοῦτο, ὁ Εὐρυβιάδης ὀργισθείς, ὕψωσεν, ὡς λέγεται, τὴν βακτηρίαν του, διὰ νὰ τὸν κτυπήσῃ· ὁ φιλόπατρις ὅμως ἀνὴρ ἀπεκρίθη ἀταράχως· «Πάταξον μέν, ἄκουσον δέ». Ὁ Εὐρυβιάδης θαυμάσας τὴν πραότητα αὐτοῦ, τὸν ἀφῆκε νὰ ἐξακολουθήσῃ. Ἐν ᾧ ὅμως ὡμίλει ὁ Θεμιστοκλῆς, Ἀδείμαντος ὁ στρατηγὸς τῶν Κορινθίων διέταξεν αὐτὸν νὰ σιωπήσῃ, διότι ἦτο ἄπατρις. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν συνεκρατήθη πλέον, ἀλλ' εἶπε μετ' ἀγανακτήσεως· «Ἡμεῖς, ὦ μοχθηρέ, ἔχομεν καὶ πόλιν καὶ γῆν πολὺ μεγαλυτέραν ἢ ὑμεῖς, ἐφ' ὅσον ἔχομεν τὰ 200 ταῦτα πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἕτοιμα νὰ ναυμαχήσωσιν ὑπὲρ ὑμῶν. Μάθετε δὲ ὅτι, ἂν δὲν θελήσετε νὰ ναυμαχήσητε ἐδῶ, ἡμεῖς παραλαβόντες εἰς τὰ πλοῖα τὰς οἰκογενείας μας, θὰ ἀποπλεύσωμεν ἀμέσως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ θὰ κτίσωμεν ἐκεῖ νέαν πόλιν». Ὁ Εὐρυβιάδης φοβηθείς, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι φύγωσι πραγματικῶς, μετέβαλε χωρὶς νὰ θέλῃ γνώμην καὶ ἀπεφάσισε νὰ ναυμαχήσῃ εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

§ 69. ΣΤΡΑΤΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ. Ὅτε ὅμως τὴν ἐπαύριον ὁ μὲν στόλος τῶν Περσῶν* καταπλεύσας εἰς τὸ Φάληρον ἀπέκρυψεν ὅλην τὴν πέριξ θάλασσαν, ὁ δὲ πεζὸς στρατὸς αὐτῶν ἐφάνη ὅλος ὁμοῦ ἐπὶ τῆς Φαληρικῆς ἀκτῆς, τότε πάλιν ἔντρομοι οἱ στρατηγοὶ συνελθόντες εἰς συμβούλιον ἐζήτουν πάλιν νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, βλέπων, ὅτι οἱ λόγοι του ἀπέβαινον ἀνωφελεῖς, κατέφυγεν εἰς δόλον. Ὑποκριθεὶς δηλ. τὸν προδότην, διεμήνυσε κρυφίως εἰς τοὺς ναυάρχους τῶν Περσῶν, ὅτι οἱ Ἕλληνες, καταληφθέντες δῆθεν ὑπὸ φόβου, ἐσκέπτοντο νὰ δραπετεύσωσι καὶ ὅτι ἦτο ἡ καταλληλοτάτη περίστασις νὰ καταστρέψωσιν αὐτούς, ἂν ἔσπευδον νὰ καταλάβωσι καὶ

* Ὁ εἰς τὸ Φάληρον καταπλεύσας Περσικὸς στόλος μετὰ τὰς ζημίας, ἃς ὑπέστη ἐν Σηπιάδι, Εὐβοίᾳ καὶ Ἀρτεμισίῳ, μόλις ἀπετελεῖτο πλέον ἐξ 650 μέχρις 700 πλοίων, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἦτο τόσον ἰσχυρός, ὅσον καὶ πρὶν καταπλεύσῃ εἰς τὴν Σηπιάδα.

τὰ δύο στόμια τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμῖνος. Οἱ Πέρσαι ναύαρχοι, πιστεύσαντες εἰς ταῦτα, ἀπέπλευσαν εὐθὺς ἐκ τοῦ Φαλήρου, εἰσῆλθον εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος καὶ περιεκύκλωσαν τοὺς Ἕλληνας· συγχρόνως δὲ ἀπεβίβασαν εἰς τὴν Ψυττάλειαν, νησίδιον μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ Ἀττικῆς, στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα, ὅπως φονεύῃ τοὺς ἐν καιρῷ τῆς ναυμαχίας ναυαγοῦντας Ἕλληνας.

Ἐν ᾧ δὲ ἐπράττοντο ταῦτα ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ οἱ Ἕλληνες στρατηγοὶ ἐφιλονίκουν ἀκόμη ἐν τῷ συμβουλίῳ, ἔρχεται ὁ Ἀριστείδης ἐξ Αἰγίνης, ὅπου ἕως τότε διέτριβεν ἐξόριστος*, καὶ προσκαλέσας ἔξω τὸν Θεμιστοκλέα δίδει εἰς αὐτὸν τὴν χεῖρα καὶ τῷ λέγει· «Ἡμεῖς, ὦ Θεμιστόκλεις, ἐὰν σωφρονῶμεν, ἂς ἀφήσωμεν πλέον τὰς παιδαριώδεις ἔριδας ἡμῶν καὶ ἂς ἀμιλλώμεθα νὰ σώσωμεν τὴν Ἑλλάδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δὲ ὑπακούων καὶ συμβουλεύων. Μάθε ὅτι περικυκλούμεθα ὑπὸ τῶν Περσῶν». Ὁ Θεμιστοκλῆς, θαυμάσας τὴν ἀγαθότητα τοῦ πρώην ἀντιπάλου του, ἐπήνεσεν αὐτὸν καὶ εἶπε· «Μάθε, ὅτι κατὰ τὴν προτροπήν μου ἔκαμον οἱ Πέρσαι ταῦτα. Ἀλλ' εἰσελθὲ καὶ ἀνάγγειλον ταῦτα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους στρατηγούς». Ὁ Ἀριστείδης, εἰσελθὼν εἰς τὸ συμβούλιον, ἀνήγγειλεν ὅτι εἶχεν ἔλθῃ ἐξ Αἰγίνης καὶ ὅτι μόλις εἶχε κατορθώσῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σαλαμῖνα· διότι ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἦτο περικεκυκλωμένος ὑπὸ τῶν πλοίων τῶν ἐχθρῶν. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοί, ἤρχισαν εὐθὺς νὰ ἑτοιμάζωνται εἰς ναυμαχίαν. Καὶ εἰς μὲν τὸ δεξιὸν κέρας τὸ πρὸς τὸν Πειραιᾶ, ἐτάχθησαν οἱ Πελοποννήσιοι ἔχοντες ἀπέναντι αὐτῶν τοὺς Ἴωνας· εἰς δὲ τὸ κέντρον οἱ Αἰγινῆται καὶ οἱ Εὐβοεῖς ἀπέναντι τῶν Κυπρίων καὶ τῶν Κιλίκων· εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν κέρας, τὸ πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα, ἐτάχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἔχοντες ἀπέναντι αὐτῶν τοὺς Φοίνικας.

* Ὀλίγον πρὶν ἐγκαταλειφθῇ ἡ πόλις οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ προτροπὴν τοῦ Θεμιστοκλέους εἶχον ἐκδώσῃ ψήφισμα ἐπιτρέπον εἰς τοὺς ἐξωστρακισμένους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας.

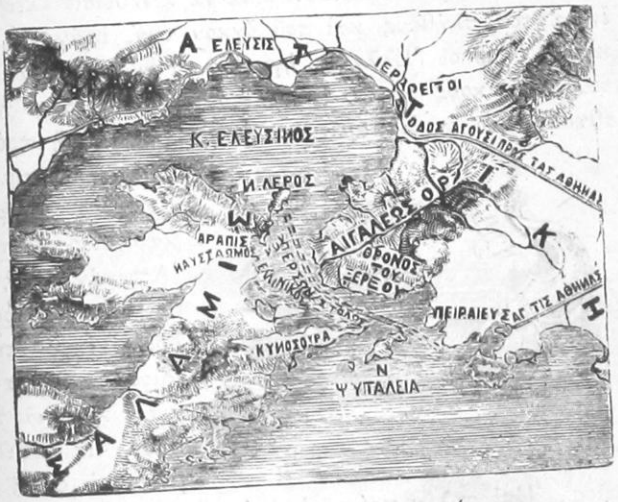

Χάρτης τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας

§ 70. Η ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ ΝΑΥΜΑΧΙΑ (20 Σεπτεμβρίου 480). Ὅτε λοιπὸν ἀνέτειλεν ἡ κρίσιμος ἡμέρα καὶ ἀντήχησεν εἰς τοὺς βράχους τῆς Σαλαμῖνος ὁ πολεμικὸς παιὰν καὶ ἡ σαλπιγξ τοῦ Εὐρυβιάδου ἐσήμαινε τὴν ἔφοδον, πρῶτοι οἱ Ἕλληνες ἔπλευσαν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Εὐθὺς δὲ ἀντέπλευσαν τότε καὶ οἱ Πέρσαι. Οἱ Ἕλληνες, βλέποντες τὰ Περσικὰ πλοῖα ἐφορμοῦντα καὶ τοὺς Πέρσας βροχηδὸν τοξεύοντας, ἡτοιμάζοντο νὰ ὁπι-

σθοχωρήσωσι πρὸς τὴν ξηράν, ὅτε Ἀθηναϊκὴ τριήρης, ἥτις ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τοῦ Ἀμεινίου, προεξελθοῦσα ἐκ τῆς τάξεως, ἐμπηγνύει τὸ ἔμβολον αὐτῆς εἰς τὰ πλευρὰ πλοίου ἐχθρικοῦ. Αἱ λοιπαὶ τριήρεις σπεύδουσι τότε πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀμεινίου, καὶ οὕτως ἡ μάχη ἀποβαίνει γενική. Ὁ ἀγὼν ἦτο φοβερός. Τὰ πολυάριθμα πλοῖα τῶν Περσῶν, μὴ δυνάμενα νὰ κινηθῶσιν ἐλευθέρως ἕνεκα τοῦ πλήθους καὶ τοῦ ὄγκου των, ἐμάχοντο ἀτάκτως, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο ἐν τάξει καὶ κατὰ τοὺς ναυτικοὺς κανόνας. Ἐν τούτοις οἱ Πέρσαι ἠγωνίσθησαν ἐδῶ ἐν Σαλαμῖνι πολὺ γενναιότερον ἢ πρότερον περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Διότι ὁ Ξέρξης, καθήμενος κατὰ τὴν Ἀττικὴν ἀκτὴν ἐπὶ θρόνου ἀργυρόποδος, ἐπέβλεπεν ὁ ἴδιος τὴν ναυμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο πᾶς τις ἐφιλοτιμεῖτο νὰ φανῇ γενναῖος. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ ἀγὼν ἦτο ἰσόπαλος σχεδόν. Ὅτε ὅμως ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπωφελούμενος ἐκ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ πνεύσαντος ἀνέμου, κατώρθωσε νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τὰ ἀπέναντί του πλοῖα τῶν Φοινίκων, τότε ἡ νίκη ἐτράπη πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Διότι, ἅμα ἐτράπησαν οἱ Φοίνικες, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιπεσὼν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τοῦ κέντρου τῶν ἐχθρῶν, ἠνάγκασε καὶ τοῦτο μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν νὰ φύγῃ πρὸς τὸ Φάληρον διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ στομίου τοῦ στενοῦ, ὅπου ἐμάχοντο καρτερικώτατα οἱ Ἴωνες. Ἔπειτα συνενωθεὶς μετὰ τῶν Αἰγινητῶν, ἐπιπίπτει καὶ ἐναντίον τῶν Ἰώνων. Ἐκεῖνοι ἀνθίστανται γενναίως· τέλος ὅμως παρασυρόμενοι ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν πλοίων καὶ χάσαντες τὸν ναύαρχόν των, φεύγουσι καὶ οὗτοι πρὸς τὸ Φάληρον· καὶ τότε ἡ φυγὴ ἀπέβη γενική.

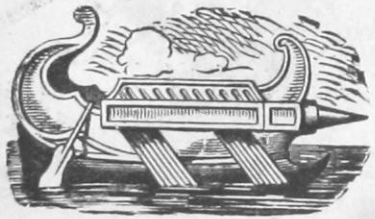

Ἔμβολον.

Ὁ δὲ Ἀριστείδης, παραλαβὼν ἐν καιρῷ τῆς μάχης ἐκ τῆς Σαλαμῖνος πολλοὺς ὁπλίτας Ἀθηναίους, διεπέρασεν εἰς τὴν Ψυττάλειαν. Οἱ ἐν τῷ νησιδίῳ Πέρσαι ἀνθίστανται γενναίως· ἀλλ' ὁ Ἀριστείδης ἀποβαίνει εἰς τὴν νῆσον, νικᾷ καὶ κρεοκοπεῖ αὐτούς.

Τοιουτοτρόπως ἔληξεν ἡ ἀείμνηστος αὕτη ναυμαχία, καθ' ἣν οἱ μὲν Πέρσαι ἔχασαν 200 πλοῖα, οἱ δὲ Ἕλληνες μόνον 40.

§ 71. ΦΥΓΗ ΤΟΥ ΞΕΡΞΟΥ. Ὁ Ξέρξης, τρομάξας ἐκ τῆς ἐπονειδίστου ταύτης ἥττης, διέταξε τὸν ἐν Φαλήρῳ στόλον του νὰ πλεύσῃ τὴν αὐτὴν νύκτα ὀπίσω εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπως φυλάξῃ τὰς γεφύρας. Ὅτε λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἔμαθον τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης, ὅτι ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐδραπέτευσεν ἐκ Φαλήρου, κατεδίωξαν αὐτὸν μέχρι τῆς νήσου Ἄνδρου· φθάσαντες δ' ἐκεῖ, συνεσκέπτοντο, τί ἔπρεπε νὰ κάμωσι. Τότε ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς προέτεινε νὰ πλεύσωσιν εὐθὺς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ διαλύσουν τὰς γεφύρας, ὥστε ὁ Ξέρξης νὰ καταστραφῇ μένων ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ δὲ Εὐρυβιάδης εἶπεν, ὅτι δὲν συνέφερε νὰ κλείσωσι τὸν Ξέρξην ἐν Εὐρώπῃ καὶ ναναγκάσωσιν αὐτὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ πάλιν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Τότε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς παρεδέχθη τὴν γνώμην τοῦ Εὐρυβιάδου· θέλων δὲ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Ξέρξην νὰ φύγῃ τάχιστα ἐκ τῆς Ἑλλάδος, διεμήνυσε κρυφίως εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ δούλου του Σικίννου, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐσκέπτοντο νὰ διαλύσωσι τὰς γεφύρας τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ Ξέρξης, πιστεύσας εἰς τὸ μήνυμα, ἀπῆλθεν ἀμέσως ἐκ τῆς Ἀττικῆς μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ

αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς Βοιωτίας ἦλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐδῶ ἀφῆκε τὸν Μαρδόνιον μὲ 300 000 ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, διὰ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν Πελοπόννησον, αὐτὸς δὲ μὲ τοὺς ὑπολοίπους προυχώρησε κατεσπευσμένως διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον. Καθ' ὁδὸν ὅμως τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του ἀπέθανεν ἐκ τοῦ ψύχους, τῆς πείνης καὶ διαφόρων νοσημάτων. Ὅτε δὲ τέλος ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, εὗρε καὶ τὰς γεφύρας διαλελυμένας ὑπὸ τῆς τρικυμίας· καὶ τότε διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπὶ τῶν περισωθέντων πλοίων του.

§ 72. ΔΟΞΑ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ. Οἱ δὲ Ἕλληνες, ἐπανελθόντες εἰς τὴν Σαλαμῖνα, πρῶτον μὲν ἐξέλεξαν διὰ τοὺς θεοὺς τὸ δέκατον ἐξ ὅλων τῶν λαφύρων, τὰ δὲ λοιπὰ διενεμήθησαν. Ὕστερον δὲ ἔπλευσαν εἰς τὸν Ἰσθμόν, διὰ νὰ δώσωσι τὰ βραβεῖα εἰς τὸν ἀριστεύσαντα κατὰ τὴν μάχην. Ἀλλ' ἕκαστος τῶν στρατηγῶν τὰ μὲν πρωτεῖα ἔδιδεν εἰς ἑαυτόν, τὰ δὲ δευτερεῖα ὅλοι παρεχώρουν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἀνεδείχθη τότε πρῶτος ἕνεκα τῆς μεγάλης φιλαυτίας τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν, ἐν τούτοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ διεφημίσθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὅτε μετ' ὀλίγον ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ Σπαρτιᾶται τῷ ἔδωκαν στέφανον ἐλαίας ὡς βραβεῖον τῆς σοφίας, τῷ ἐδώρησαν τὸ κάλλιστον ὄχημα τῆς Σπάρτης καί, ὅτε ἀνεχώρει, 300 λογάδες νέοι προέπεμψαν αὐτὸν μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Λακωνικῆς. Ἀλλὰ τὴν μεγίστην τιμὴν ἔλαβεν ὁ Θεμιστοκλῆς κατόπιν (476) κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ὀλυμπίων· διότι μόλις ἐπεφάνη μεταξὺ τοῦ πλήθους, ὅλοι οἱ θεαταὶ ἀφήσαντες τοὺς ἀγωνιζομένους πρὸς ἐκεῖνον μόνον ἔβλεπον μετὰ θαυμασμοῦ καὶ τὸν ἐδείκνυον εἰς τοὺς παρόντας ξένους. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς συγκινηθεὶς ἐκ

τούτου εἶπε πρὸς τοὺς φίλους του· «Τώρα ἀπολαμβάνω τοὺς καρποὺς τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κόπων μου.»

§ 73. ΜΑΡΔΟΝΙΟΣ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ. Ὁ δὲ Μαρδόνιος, ἀφ' οὗ διεχείμασεν ἐν Θεσσαλίᾳ, ἡτοιμάζετο κατὰ τὸ ἔαρ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα. Ἐπειδὴ ὅμως ἐνόει, ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἐν ὅσῳ συνεμάχουν πρὸς ἀλλήλους, ἦσαν ἀκατάβλητοι, ἠθέλησε νὰ ἐλκύσῃ πρὸς αὐτὸν τοὺς Ἀθηναίους, ἵνα καθυποτάξῃ τοὺς Πελοποννησίους εὐκολώτερον. Πέμψας λοιπὸν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν τότε βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον τὸν Α΄, ὑπισχνεῖτο εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι καὶ τὴν πόλιν των ἤθελεν ἀνοικοδομήσῃ καὶ ἄλλην πολλὴν χώραν πρὸς τῇ ἰδικῇ των ἤθελε τοῖς δώσῃ, ἂν ἐκεῖνοι συνεμάχουν μετ' αὐτοῦ. Οἱ Σπαρτιᾶται μαθόντες ταῦτα ἐφοβήθησαν, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ ἐχθροῦ· ὅθεν ἔστειλαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας πρέσβεις, ἵνα ἀποτρέψωσι τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ πάσης πρὸς τοὺς Πέρσας συμμαχίας, ὑπισχνοῦντο δὲ νὰ διαθρέψωσιν αὐτοὶ μὲ τοὺς συμμάχους των τὰ γυναικόπαιδα τῶν Ἀθηναίων δι' ὅλου τοῦ πολέμου. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν καὶ πρὸς τοὺς δύο θαυμαστὴν ἀπόκρισιν, τὴν ὁποίαν συνέταξεν ὁ Ἀριστείδης. Καὶ πρὸς μὲν τὸν Ἀλέξανδρον δείξας τὸν ἥλιον εἶπεν· «Ἐν ὅσῳ οὗτος πορεύεται τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἡμεῖς θὰ πολεμῶμεν πρὸς τὸν Ξέρξην, ἔχοντες πεποίθησιν εἰς τοὺς θεούς, τῶν ὁποίων τοὺς ναοὺς κατέκαυσε καὶ ἐβεβήλωσεν ὁ ἀσεβὴς ἐκεῖνος.» Πρὸς δὲ τοὺς πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν ἀπήντησεν· «Ἐφ' ὅσον καὶ εἷς μόνος Ἀθηναῖος ὑπολείπεται, ἡμεῖς κατ' οὐδένα τρόπον θὰ συνθηκολογήσωμεν μετὰ τοῦ Ξέρξου. Σᾶς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν πρόνοιάν σας περὶ τῶν οἰκογενειῶν ἡμῶν, ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς

θὰ διαθρέψωμεν αὐτὰς ὅπως δυνάμεθα. Τοῦτο δὲ μόνον σᾶς παρακαλοῦμεν, νὰ στείλητε τὸν στρατόν σας ὅτι τάχιστα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀττικῆς.»

Ὁ δὲ Μαρδόνιος ἀφ' οὗ ἔλαβε τοιαύτην ἀπάντησιν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, εἰσέβαλεν ἀμέσως ἐκ τῆς Βοιωτίας εἰς τὴν Ἀττικήν· ἀλλὰ δὲν εὗρε καὶ τότε τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῇ πόλει. Διότι οὗτοι, ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιᾶται δὲν τοῖς ἔστειλαν βοήθειαν, ἠναγκάσθησαν νἀφήσωσι καὶ πάλιν τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ διαβῶσιν εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Μαρδόνιος ἔστειλε πάλιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους προτάσεις περὶ συμμαχίας· ἀλλ' ἐκεῖνοι τὰς ἀπέρριψαν καὶ πάλιν. Τότε ὁ Μαρδόνιος ὀργισθεὶς μεγάλως κατέκαυσε τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀνοικοδομήσῃ ἐν μέρει, καὶ κατέστρεψεν ὅ,τι εἶχε μείνῃ σῷον ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ἔπειτα δὲ ἐπειδὴ ἔμαθεν ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ πολλὰς ἀναβολὰς ἤρχοντο πλέον ἐναντίον του, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἥτις ἦτο κατάλληλος διὰ τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ, καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐκεῖ πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ.

§ 74. Η ΕΝ ΠΛΑΤΑΙΑΙΣ ΜΑΧΗ (25 Σεπτεμβρίου 479). Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔφθασαν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ τῶν λοιπῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Ἐκεῖ δὲ περάσαντες ἐκ τῆς Σαλαμῖνος ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν καὶ 8 000 Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην, καὶ τότε ὅλοι ὁμοῦ ἦλθον εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ὁ μὲν στρατὸς τοῦ Μαρδονίου συνέκειτο ἐκ 300 000, ὡς εἴπομεν, Ἀσιανῶν καὶ 50 000 μηδιζόντων Ἑλλήνων* οἱ δὲ Ἕλληνες ἀνήρχοντο εἰς 110 000 μόνον ἀνδρῶν, γενικὸς δὲ ἀρχιστράτηγος αὐτῶν ἦτο ὁ Σπαρτιάτης Παυσανίας. Καὶ

* Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Βοιωτοί, οἱ Λοκροί, οἱ Μαλιεῖς, οἱ Θεσσαλοί, πολλοὶ τῶν Φωκέων καὶ οἱ Μακεδόνες.

κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Ἕλληνες, ἀφ' οὗ ὑπερέβησαν τὸν Κιθαιρῶνα, ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ Μαρδονίου. Ἔπειτα ὅμως, ἐπειδὴ ἐκεῖ δὲν εἶχον ὕδωρ ἀρκετόν, μετεστρατοπέδευσαν δυτικώτερον καὶ πλησίον τῆς κρήνης Γαργαφίας· ἐπ' ἴσης δὲ καὶ ὁ Μαρδόνιος μετεστρατοπέδευσεν ἀπέναντι αὐτῶν. Δέκα ὅλας ἡμέρας τὰ δύο στρατεύματα ἔμειναν ἐδῶ ἀκίνητα ἀπέναντι ἀλλήλων. Τὴν δ' ἑνδεκάτην ὁ Μαρδόνιος, μὴ ὑποφέρων πλέον τὴν ἀργίαν, ἔστειλε τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο ἐπιπεσὸν ὄχι μόνον ἔβλαψε τοὺς Ἕλληνας πολύ, ἀλλὰ συνέχωσε καὶ τὴν κρήνην Γαργαφίαν. Οἱ Ἕλληνες, μὴ ἔχοντες πλέον τώρα ὕδωρ, ἀπεφάσισαν νὰ μεταστρατοπεδεύσωσι κατὰ τὴν ἰδίαν νύκτα εἰς εὔυδρον τόπον πλησίον τῆς πόλεως τῶν Πλαταιῶν. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἀπόφασις αὕτη δὲν ἐξετελέσθη ὅπως ἔπρεπε. Πρῶτοι ἐξεκίνησαν οἱ ἐν τῷ κέντρῳ τεταγμένοι, ἤτοι οἱ Κορίνθιοι, οἱ Μεγαρεῖς καὶ ἄλλοι· ἀλλ' ἀντὶ νὰ διευθυνθῶσι πρὸς τὸ ὡρισμένον μέρος, ἦλθον εἰς τὰς Πλαταιὰς καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἔξωθεν αὐτῶν· ὥστε οὐδόλως μετέσχον εἰς τὴν μάχην, ἥτις ἔγινε τὴν ἐπιοῦσαν. Ἔπειτα ἀνεχώρησαν οἱ Σπαρτιᾶται μὲ τοὺς Τεγεάτας καὶ μετὰ τούτους ἐξεκίνησαν οἱ Ἀθηναῖοι· καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἐβάδιζον διὰ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Κιθαιρῶνος, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι διὰ τῆς πεδιάδος εἰς ἀπόστασίν τινα.

Τὴν πρωΐαν ὁ Μαρδόνιος, μαθὼν τὴν μετακίνησιν ταύτην τῶν Ἑλλήνων καὶ νομίσας ὅτι ἔφευγον, ἔσπευσεν αὐθὶς πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν. Καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν Περσῶν ἐπετέθη ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Τεγεατῶν, οἱ δὲ μηδίζοντες Ἕλληνες ὥρμησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔμειναν ἐπὶ πολὺ ἀκίνητοι, ἕως ὅτου λάβωσι τέλος αἱ θυ-

σίαι, ἐν ᾧ οἱ Πέρσαι τοξεύοντες ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ κατ' αὐτῶν ἐφόνευον πολλούς. Ὅταν ὅμως αἱ θυσίαι ἠγγέλθησαν καλαί, ὡς θηρία μαινόμενα ὥρμησαν μὲ τὰς λόγχας προτεταμένας, καὶ τότε ἤρχισε φονικωτάτη μάχη. Καὶ ὅσον μὲν χρόνον ἔζη ὁ Μαρδόνιος μαχόμενος ἀπὸ λευκοῦ ἵππου μεταξὺ τῶν πρώτων, οἱ Πέρσαι ἐμάχοντο μετὰ θαυμαστῆς ἀνδρείας καὶ ἐπιμονῆς. Ὅτε ὅμως ἐφονεύθη ὁ Μαρδόνιος κτυπηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Ἀριμνήστου μὲ λίθον εἰς τὴν κεφαλήν, ἔπεσον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ οἱ ἄριστοι ἐκ τῶν περὶ αὐτόν, τότε πλέον οἱ Πέρσαι στρέψαντες τὰ νῶτα ἔφυγον ἀτάκτως καὶ ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ ξυλίνου τείχους, τὸ ὁποῖον εἶχον κατασκευάσῃ ὄπισθεν τοῦ στρατοπέδου των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐπετέθησαν πολλάκις ἐναντίον τοῦ τείχους τούτου τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν· διότι ἦσαν ἄπειροι εἰς τὸ τειχομαχεῖν. Ὅτε ὅμως ἔφθασαν ἐκεῖ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφ' οὗ κατενίκησαν καὶ οὗτοι ἐν τῷ μεταξὺ τοὺς μηδίζοντας ἐκ τῶν Ἑλλήνων, τὸ τεῖχος ἐκυριεύθη διὰ τῆς γενναιότητος καὶ δεξιότητος αὐτῶν, καὶ τότε εἰσορμήσαντες οἱ Ἕλληνες κατέσφαξαν ἄνευ ἀντιστάσεως τοὺς ἐν αὐτῷ ἐχθρούς. Οὕτως ἐκ τῶν 300 000 τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, ἐξαιρουμένων 40 000 ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης ἔφυγον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀρτάβαζον πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐκ τῶν λοιπῶν οὐδὲ 3 000 ἐσώθησαν. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ 1 360 ἐν συνόλῳ ἄνδρες.

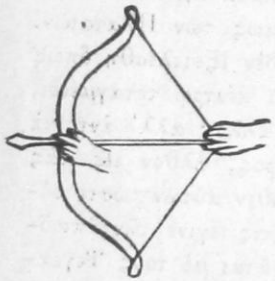

Τόξον.

Μετὰ τὴν μάχην οἱ Ἕλληνες ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς αὐτῶν καὶ συνήθροισαν τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἄπειρα. Ἐκ τούτων ἀπεχώρισαν τρία δέκατα, ἓν διὰ τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, δεύτερον διὰ τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ Δία καὶ τρίτον διὰ τὸν ἐν τῷ Ἰσθμῷ Ποσειδῶνα· τὰ δὲ ἄλλα διενεμήθησαν ἀναλόγως μεταξύ των. Εἰς δὲ τὸν Παυσανίαν ἔδωκαν ἰδιαιτέρως ἀνὰ δέκα ἐξ ὅλων ἐν γένει τῶν λαφύρων. Ἐκ δὲ τοῦ δεκάτου, ὅπερ ἐχωρίσθη διὰ τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, κατεσκευάσθη καὶ ἐστήθη πλησίον τοῦ βωμοῦ αὐτοῦ χρυσοῦς τρίπους, καθήμενος ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τριῶν χαλκῶν ὄφεων, τῶν ὁποίων τὰ σώματα περιπλεκόμενα πρὸς ἄλληλα ἀπετέλουν μίαν σπειροειδῆ στήλην.

§ 75. Η ΕΝ ΜΥΚΑΛΗ ΜΑΧΗ. Κατὰ παράδοξον δὲ τύχην, καθ' ἣν ἡμέραν ἡ πεζὴ τῶν Ἑλλήνων δύναμις ἐθριάμβευεν ἐν Πλαταιαῖς, κατὰ τὴν αὐτήν, ὡς λέγεται, ἡμέραν ἢ πιθανῶς ὀλίγῳ βραδύτερον καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις αὐτῶν ἐνίκα τὸν Περσικὸν στόλον ἐν Μυκάλῃ.

Ὁπλίτης Σπαρτιάτης.

Ἐν ᾧ δηλαδὴ ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων, ὅστις ὡδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου, ἦτο προσωρμισμένος εἰς τὴν Δῆλον, ἦλθον

πρέσβεις τῶν Σαμίων καὶ παρεκάλουν τοὺς ναυάρχους νὰ πλεύσωσι κατὰ τοῦ στόλου τῶν Περσῶν, ὅστις μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐστάθμευεν ἐν Σάμῳ καὶ ἐφύλαττεν ἐκεῖθεν, μήπως ἐπαναστατήσωσιν οἱ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ Ἕλληνες. Οἱ ναύαρχοι ἔπλευσαν ἀμέσως πρὸς τὴν Σάμον. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι, ἅμα ἔμαθον ὅτι ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων πλέει κατ' αὐτῶν, ὑπεχώρησαν εὐθὺς εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Μ. Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου. Ἀφ' οὗ δὲ ἔφθασαν ἐδῶ, ἀνείλκυσαν τὰ πλοῖά των εἰς τὴν ξηράν, τὰ περιέφραξαν διὰ ξυλίνου τείχους καὶ ἔπειτα ἡνώθησαν μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ των, ὅστις εὑρίσκετο ἐκεῖ πρὸς φύλαξιν τῆς Ἰωνίας. Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκεῖ καὶ ἀπέβησαν εὐθὺς εἰς τὴν ξηράν· ἐπιπεσόντες δὲ μετὰ θάρρους ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, αὐτοὺς μὲν κατετρόπωσαν, τὰ δὲ πλοῖά των κατέκαυσαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀφ' οὗ ἔκαμον συμμάχους τοὺς Σαμίους, τοὺς Χίους, τοὺς Λεσβίους καὶ τοὺς ἄλλους νησιώτας ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἑλλάδα (478).

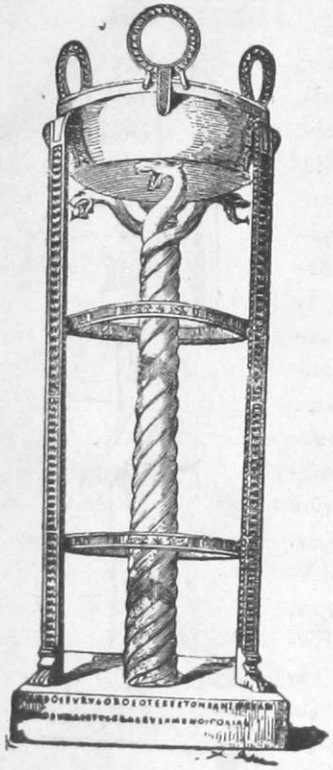

Ὁ χρυσοῦς τρίπους
(Ἀνάπλασις)

Β΄ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΑΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

§ 76. ΟΧΥΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ. Μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιστρέψαντες εἰς τὰς Ἀθήνας ἤρχισαν εὐθὺς τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτῶν. Κατὰ συμβουλὴν δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ἐπεχείρησαν συγχρόνως νὰ περιβάλωσιν αὐτὰς μὲ τείχη ἰσχυρά. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται πολὺ ὑπόπτως ἔβλεπον τὴν τοιαύτην ἐνίσχυσιν τῶν Ἀθηναίων· ἐρεθιζόμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Κορινθίων καὶ Αἰγινητῶν, οἵτινες μὲ πολὺν φθόνον καὶ ἀνησυχίαν παρηκολούθουν τὴν μεγάλην κατὰ θάλασσαν αὔξησιν αὐτῶν, ἔστειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας πρέσβεις καὶ ἠμπόδιζον τοὺς Ἀθηναίους νὰ τειχίσωσι τὴν πόλιν των· προυφασίζοντο δέ, ὅτι δὲν συνέφερε νὰ ὑπάρχωσι πόλεις ἰσχυραὶ ἔξω τοῦ Ἰσθμοῦ· διότι δῆθεν αὗται θὰ ἐχρησίμευον ὡς ἀσφαλῆ ὁρμητήρια εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἐὰν ἤρχοντο ἐκ νέου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως, ἐννοήσας τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τῶν φθονερῶν Σπαρτιατῶν, συνεβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ στείλωσι τὴν ἀπόκρισίν των εἰς τὴν Σπάρτην δι' αὐτοῦ, νὰ ἐκλέξωσι δὲ καὶ ἄλλους συμπρέσβεις ἑαυτοῦ, ἀλλὰ νὰ μὴ στείλωσιν αὐτούς, εἰ μὴ ὅταν τὸ τεῖχος λάβῃ ὕψος ἱκανόν· αὐτοὶ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ νὰ κτίζωσι μετὰ σπουδῆς, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμον τοιουτοτρόπως.

Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς φθάσας εἰς τὴν Σπάρτην, δὲν προσῆλθεν εὐθὺς εἰς τοὺς ἐφόρους, ἀλλὰ προυφασίζετο, ὅτι περιέμενε καὶ τοὺς συμπρέσβεις του. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ πολλοὶ ἐρχόμενοι ἐξ Ἀθηνῶν ἀνήγγελλον, ὅτι ὁ τειχισμὸς ἐξηκολούθει, οἱ δὲ ἔφοροι ἤρχισαν νὰ πιστεύωσιν εἰς ταῦτα, ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπε πρὸς αὐτοὺς νὰ

μὴ πιστεύωσιν ἀβασανίστως ὅ,τι ἤκουον, ἀλλὰ νὰ στείλωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀξιοπίστους ἄνδρας, ὅπως βεβαιωθῶσι περὶ τῆς ἀληθείας. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Τότε ὅμως ὁ Θεμιστοκλῆς εἰδοποιεῖ κρυφίως εἰς Ἀθήνας νὰ κρατήσωσι τοὺς πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Τέλος ἦλθον εἰς τὴν Σπάρτην καὶ οἱ συμπρέσβεις τοῦ Θεμιστοκλέους Ἀριστείδης καὶ Ἀβρώνιχος. Τότε λοιπὸν καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, παρουσιασθεὶς εἰς τοὺς ἐφόρους, τοῖς εἶπε φανερῶς, ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἤδη τεῖχος, ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἀντιστῇ κατὰ πάσης προσβολῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐλυπήθησαν μὲν πολύ, διότι τὸ σχέδιον αὐτῶν ἀπέτυχε, ἀλλ' ἔκρυψαν τὴν λύπην των καὶ ἀπέλυσαν τοὺς Ἀθηναίους πρέσβεις, διὰ νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ οἱ ἰδικοί των ἐκ τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπανελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας, κατέπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ περιβάλωσι μὲ τεῖχος καὶ τὸν Πειραιᾶ, ὅστις ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ τοῦ λοιποῦ ὡς πολεμικὸς καὶ ἐμπορικὸς λιμὴν τῶν Ἀθηνῶν. Θέλων δὲ νὰ εἶναι αἱ Ἀθῆναι πάντοτε ἡ πρώτη ναυτικὴ πόλις τῆς Ἑλλάδος, ἔθηκε καὶ νόμον, καθ' ὃν οἱ Ἀθηναῖοι ὤφειλον νὰ κατασκευάζωσι κατ' ἔτος 20 τριήρεις νέας.

§ 77. ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ. Οἱ Ἕλληνες, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῶν λαμπρῶν νικῶν αὐτῶν ἐν Σαλαμῖνι, ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ, ἀπεφάσισαν αὐτοὶ τώρα νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Περσῶν καὶ νὰ διώξωσιν αὐτοὺς ἐξ ἐκείνων ἐκ τῶν νήσων καὶ πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Θράκης, αἵτινες κατείχοντο ἀκόμη ὑπ' αὐτῶν. Ἡ ἐκστρατεία ἀνετέθη εἰς τὸν Παυσανίαν τὸν νικητὴν τῶν Πλαταιῶν. Οὗτος παραλαβὼν 100 τριήρεις ἐν συνόλῳ, ἤτοι 20 Πελοποννησιακάς, 30 Ἀθηναϊκὰς διοικουμένας ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Κίμωνος, υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου (§ 55), καὶ 50 Ἰωνικάς, ἐξέπλευσε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 478. Καὶ πρῶτον μὲν ἠλευθέρωσε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πλουσίας νήσου Κύπρου· ἔπειτα δὲ καταπλεύσας εἰς τὸν Βόσπορον ἐκυρίευσε τὸ Βυζάντιον, ὅπου εὗρε πλουσιώτατα λάφυρα καὶ ἠχμαλώτισε πολλοὺς ἐπισήμους Πέρσας. Αἱ ἀλλεπάλληλοι ὅμως αὗται νῖκαι καὶ τὸ πλῆθος τῶν λαφύρων ἐθάμβωσαν τὸν φύσει δοξομανῆ καὶ πλεονέκτην Παυσανίαν. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθη νὰ προδώσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν Ξέρξην, ἵνα τῇ συνδρομῇ ἐκείνου γίνῃ κύριος αὐτῆς. Ὅθεν ἀπολύσας κρυφὰ τοὺς εἰρημένους αἰχμαλώτους, ἔστειλε πρὸς τὸν Ξέρξην δι' αὐτῶν ἐπιστολήν, ζητῶν μίαν τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον καὶ ὑπισχνούμενος ἀντὶ τούτου νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ξέρξης ἐδέχθη τὴν πρότασιν προθύμως. Ἔκτοτε λοιπὸν ὁ κοῦφος Σπαρτιάτης φανταζόμενος πλέον ἑαυτὸν γαμβρὸν τοῦ βασιλέως, ἔζη βίον τρυφηλόν· ἐνεδύετο πολυτελεστάτην Περσικὴν στολήν· ἐφρουρεῖτο ὑπὸ Μήδων καὶ Αἰγυπτίων σωματοφυλάκων καὶ ἐφέρετο πρὸς τοὺς συμμάχους Ἕλληνας τόσον τραχέως καὶ ὑπεροπτικῶς, ὥστε οὗτοι ὀργισθέντες ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ζητοῦντες νὰ ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἔφοροι, μαθόντες ταῦτα, ἀνεκάλεσαν τὸν Παυσανίαν εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ δικάσωσιν αὐτόν. Ὁ Παυσανίας ἐπιστρέψας εἰς τὴν Σπάρτην κατώρθωσε μὲν νὰθῳωθῇ, ἀλλ' ἐπαύθη τῆς στρατηγίας. Ἐν τούτοις δὲν παρήτησε τὰ προδοτικὰ σχέδια αὐτοῦ. Ἄνευ ἐντολῆς τῆς Σπάρτης ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Βυζάντιον ὡς ἰδιώτης καὶ ἐξηκολούθησε νὰ συνεννοῆται ἐκεῖθεν μετὰ τοῦ βασιλέως, ὅτε οἱ ἔφοροι ἀνεκάλεσαν αὐτὸν καὶ πάλιν. Ὁ Παυσανίας, ἵνα μὴ δώσῃ ὑποψίας, ὑπήκουσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν καὶ πάλιν. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ τὴν φορὰν

ταύτην κατώρθωσε νὰθῳωθῇ, διότι δὲν ὑπῆρχον φανεραὶ ἀποδείξεις τοῦ ἐγκλήματος αὐτοῦ, ἐξηκολούθησε καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Σπάρτης τὴν ἀλληλογραφίαν του μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ δι' ὑποσχέσεων προσεπάθει νὰ κινήσῃ τοὺς εἵλωτας εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Σπάρτης. Ὅτε ὅμως ὁ κομιστὴς τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Ξέρξην ἔδειξεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἐφόρους, τότε πλέον ἐκεῖνοι ἐβεβαιώθησαν περὶ τῆς ἐνοχῆς αὐτοῦ καὶ διέταξαν τὴν σύλληψίν του. Ἀλλ' ἐκεῖνος προλαβὼν κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς. Τότε οἱ Σπαρτιᾶται ἔκτισαν τὰς θύρας τοῦ ναοῦ, καὶ οὕτως ὁ Παυσανίας ἀπέθανεν ἐντὸς αὐτοῦ ὑπὸ τῆς πείνης (468 π. Χρ.).

§ 78. Η ΑΘΗΝΑΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ. Ἡ αἰσχρὰ καὶ προδοτικὴ διαγωγὴ τοῦ Παυσανίου ὄχι μόνον τὸν Παυσανίαν κατέστρεψεν, ἀλλ' ἔβλαψε μεγάλως καὶ τὴν Σπάρτην. Οἱ σύμμαχοι Ἴωνες, οἵτινες ἐξ ἀρχῆς συνεπάθουν περισσότερον πρὸς τοὺς ὁμοφύλους Ἀθηναίους παρὰ πρὸς τοὺς τραχεῖς καὶ ἑτεροφύλους Σπαρτιάτας, μὴ ὑποφέροντες τὸν δεσποτικὸν καὶ αὐθάδη Παυσανίαν, προσεκολλήθησαν τώρα εἰς τοὺς πρώτους ἀκόμη περισσότερον καὶ διὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ πραότητα τοῦ Ἀριστείδου καὶ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ εὐγένειαν τοῦ Κίμωνος. Ἐκ τούτου ἐπῆλθε ῥῆξις ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ ὁ μέχρι τοῦδε ἡνωμένος τῶν Ἑλλήνων στόλος ἐσχίσθη εἰς δύο, ἕνα τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἰώνων καὶ ἄλλον τῶν Πελοποννησίων· ὥστε ὁ Παυσανίας κατ' ὄνομα μόνον ἦτο ἀρχιναύαρχος. Ὅτε δὲ ὁ Παυσανίας ἀνεκλήθη, ὡς εἴδομεν, τὸ πρῶτον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν στόλον τῶν Πελοποννησίων, τότε οἱ Ἴωνες ἀνεγνώρισαν πλέον φανερῶς ὡς ἡγεμόνας τοῦ συμμαχικοῦ στόλου τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων Κίμωνα καὶ Ἀριστείδην

Οἱ Σπαρτιᾶται ἤκουσαν τοῦτο μετὰ λύπης καὶ ἔστειλαν εὐθὺς ἀντὶ τοῦ Παυσανίου ἄλλον στρατηγόν, τὸν Δόρκιν· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Ἴωνες δὲν ἐδέχθησαν τὸν ἄσημον ἐκεῖνον ἄνδρα, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία μετέβη ὁριστικῶς ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Σπαρτιᾶται ὀργιζόμενοι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας, ἐννοοῦντες δὲ συγχρόνως ἐκ τοῦ ὀλισθήματος τοῦ Παυσανίου τὰς ὀλεθρίας συνεπείας, τὰς ὁποίας ἠδύναντο νὰ ἔχωσι διὰ τὰ ἁπλοϊκά των ἤθη αἱ μακρινὰ ἐκεῖναι ἐκστρατεῖαι, παρήτησαν ἐκτοτε τελείως τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν, τὴν δὲ ἐξακολούθησιν αὐτοῦ ἀνέλαβον νῦν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν λοιπῶν συμμάχων.

Σκοπὸς δὲ τῆς νέας ταύτης συμμαχίας ἦτο ἡ καταπολέμησις τῶν Περσῶν καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις ὅλων τῶν εἰς αὐτοὺς ὑποδούλων ἀκόμη παραλίων Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ νήσων, ἡ δὲ διοργάνωσις αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀριστείδην. Οὗτος δὲ μὲ τόσην ἀμεροληψίαν καὶ δικαιοσύνην ὥρισε πόσα χρήματα καὶ πλοῖα καὶ πόσους ἄνδρας ὤφειλε νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἑκάστη ἐκ τῶν συμμαχίδων πόλεων χάριν τοῦ σκοποῦ τῆς συμμαχίας, ὥστε οὐδὲν παράπονον ἠκούσθη κατ' αὐτοῦ. Τὰ χρήματα ταῦτα, ἀνερχόμενα εἰς 460 τάλαντα κατ' ἔτος, εἰσέπραττον οἱ Ἑλληνοταμίαι, ἤτοι ὑπάλληλοι ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· τὸ δὲ συμμαχικὸν ταμεῖον ἔθηκεν ὁ Ἀριστείδης ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δήλῳ, ὅπου συνερχόμενοι καὶ οἱ τῶν συμμάχων ἀντιπρόσωποι συνεσκέπτοντο ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν Ἀθηναίων περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων τῆς συμμαχίας. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, πολλοὶ ἐκ τῶν συμμάχων, δυσκολευόμενοι νὰ παρέχωσι καὶ ἄνδρας καὶ πλοῖα, ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Κίμωνος νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους

μόνον χρήματα. Διὰ τῶν χρημάτων δὲ τούτων, ἀνελθόντων τότε εἰς 600 περίπου τάλαντα, αὐξήσαντες οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ναυτικὴν δύναμιν αὐτῶν, μετέβαλον ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν μὲν χρηματικὴν συνεισφορὰν εἰς φόρον καταναγκαστικόν, ὅλας δὲ σχεδὸν τὰς συμμάχους πόλεις εἰς ὑπηκόους ἑαυτῶν*. Τότε διελύθη καὶ ἡ ἐν Δήλῳ σύνοδος, καὶ τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον, μεταβληθὲν εἰς δημόσιον τῶν Ἀθηνῶν ταμεῖον, μετετέθη (τῷ 454) ἐκ τῆς Δήλου εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν.

§ 79. ΕΞΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ. Εἰς τὸν ὄλεθρόν του συμπαρέσυρεν ὁ Παυσανίας καὶ τὸν ἔνδοξον Θεμιστοκλέα. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, φύσει ὢν ἀγέρωχος καὶ βίαιος, συγχρόνως δὲ φιλόδοξος καὶ φιλοχρήματος, ἔχασεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν συμπολιτῶν του, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἠγάπων πολὺ περισσότερον αὐτοῦ τὸν δίκαιον καὶ πρᾶον Ἀριστείδην**. Ἀλλ' ὁ μέγας ἀνὴρ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ ταπείνωσιν τοιαύτην· διὰ τοῦτο ἐμεμψιμοίρει συνεχῶς, ἀνέφερεν ἀδιαλείπτως τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις του, ἤλεγχε τοὺς Ἀθηναίους ὡς ἀγνώμονας καὶ ἄλλα τοιοῦτα, δι' ὧν ἐγίνετο ὁσημέραι μισητότερος. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως ἀντεπολιτεύετο ἰσχυρῶς τοὺς τότε διέποντας τὰ πράγματα τῆς πόλεως Κίμωνα καὶ Ἀριστείδην καὶ διὰ τῶν ὀπαδῶν του προυξένει ἐν τῇ πόλει ταραχάς, ἐκεῖνοι ὑπερισχύσαντες ἐπέτυχον τὸν ἐξοστρακισμὸν αὐτοῦ (471).

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξοστρακισθεὶς μετέβη εἰς τὸ Ἄργος·

* Μόνον ἡ Χίος, ἡ Λέσβος καὶ ἡ Σάμος διετήρησαν τὴν πρώτην συμμαχικὴν κατάστασιν αὐτῶν παρέχουσαι καὶ τοῦ λοιποῦ ἄνδρας καὶ τριήρεις ἀντὶ φόρου.

** Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἀγαπητὸς τοῖς Ἀθηναίοις, οὐ μόνον διότι αὐτὸς συνέστησε καὶ φρονιμώτατα διέταξε τὰ τῆς Δηλίας συμμαχίας, ἀλλὰ καὶ διότι κατὰ πρότασιν αὐτοῦ ὅλαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως πλὴν τῆς στρατηγίας ἐγένοντο ἤδη προσιταὶ εἰς ἅπαντας ἀνεξαιρετέτως τοὺς ἐλευθέρους Ἀθηναίους (προβλ. § 35).

ἀλλὰ καὶ ἐδῶ δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολύ. Οἱ Σπαρτιᾶται, μισοῦντες ἀνέκαθεν τὸν ἄνδρα, κατηγόρησαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἀθήνας ὡς συνένοχον τοῦ Παυσανίου. Οἱ Ἀθηναῖοι πιστεύσαντες εἰς τὴν συκοφαντίαν ταύτην, κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος, καὶ τότε κοινοὶ ἐπίτροποι τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐξεκίνησαν ὅπως συλλάβωσιν αὐτόν. Ὁ Θεμιστοκλῆς, μαθὼν ταῦτα, ἔφυγεν ἐκ τοῦ Ἄργους εἰς τὴν Κέρκυραν, ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ ἐκ ταύτης μετὰ πολλὰς περιπετείας κατέφυγε τέλος εἰς τὰ Σοῦσα πρὸς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ξέρξου Ἀρταξέρξην (465—425). Ὁ Ἀρταξέρξης, ἐλπίζων ὅτι διὰ τοῦ Θεμιστοκλέους ἤθελεν ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ὑπεδέχθη αὐτὸν φιλοφρονέστατα καὶ τῷ ἐχάρισε τρεῖς πόλεις πρὸς διατροφήν του, τὴν Μαγνησίαν, τὴν Μυοῦντα καὶ τὴν Λάμψακον. Ὅτε ὅμως τελευταῖον ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Θεμιστοκλῆς, μὴ θέλων νὰ φανῇ μήτε προδότης τῆς πατρίδος του μήτε ἀγνώμων πρὸς τὸν εὐεργέτην του, ἀπέθανε πιὼν δηλητήριον ἐν ἡλικίᾳ 65 ἐτῶν (458).

Κίμων.

Ἐννέα ἢ δέκα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεμιστοκλέους εἶχεν ἀποθάνῃ καὶ ὁ Ἀριστείδης (467). Ὁ ἀγαθὸς

οὗτος ἀνὴρ ἔζησε μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν του τιμώμενος καὶ θαυμαζόμενος ὑφ' ὅλων διὰ τὴν ἀρετήν του καὶ ἀπέθανε πτωχός, ὥστε οὐδὲ τὰ πρὸς ταφήν του ἔξοδα ἀφῆκεν. Οἱ συμπολῖταί του εὐγνωμονοῦντες ἔθαψαν αὐτὸν δαπάνῃ δημοσίᾳ καὶ ἐπροίκισαν ἐκ τοῦ κοινοῦ ταμείου τὰς δύο θυγατέρας του.

§ 80. ΑΙ ΝΙΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΟΣ. Ἂν ὁ Ἀριστείδης ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς Δηλίας συμμαχίας, ὁ Κίμων ὅμως εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις διὰ τῆς ἀκαμάτου δραστηριότητος καὶ τῶν λαμπρῶν νικῶν αὐτοῦ ὄχι μόνον ἐξεπλήρωσεν ἄριστα τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐμεγάλυνε κατὰ πολὺ τὴν Ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν.

Κίμων ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, ὅτε ἦτο νέος, ἔζη βίον ἄτακτον καὶ ἦτο πολυπότης. Βραδύτερον ὅμως, προτρεπόμενος ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ Ἀριστείδου, μετέβαλε ζωὴν καὶ οὕτως ἐντὸς ὀλίγου ἀνεδείχθη ἐφάμιλλος τοῦ μὲν πατρός του εἰς τὴν τόλμην, τοῦ δὲ Θεμιστοκλέους εἰς τὴν σύνεσιν, καὶ τῶν δύο δὲ δικαιότερος κατὰ πολύ. Ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς ἐζήτει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰφήσωσι τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα, πρῶτος ὁ Κίμων, ἀνελθὼν εἰς τὴν ἀκρόπολιν φαιδρός, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἵππου χαλινὸν καὶ ἔπειτα κατέβη εἰς τὴν Θάλασσαν· τὸ δὲ παράδειγμα αὐτοῦ ἠκολούθησαν πολλοί. Καὶ κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἀγωνισθεὶς γενναίως ἐκέρδισε τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Ἀναγορευθεὶς δὲ στρατηγός, συνέπλευσε μετὰ τοῦ Ἀριστείδου ὑπὸ τὸν Παυσανίαν, ἐκυρίευσε τὴν Κύπρον καὶ τὸ Βυζάντιον (§ 77) καὶ διὰ τοῦ πράου αὐτοῦ ἤθους συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὸ νὰ ἑλκύσῃ τοὺς συμμάχους εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἀριστείδης ἕνεκα γήρατος ἀπεσύρθη ἀπὸ τῶν πολεμικῶν, τότε ἀνέλαβεν αὐτὸς μόνος τὴν στρατηγίαν τοῦ στόλου τῶν συμμάχων. Καὶ πρῶτον μὲν ἔπλευσε κατὰ

τῆς ἐπὶ Στρυμόνι πόλεως Ἠιόνος, ἥτις κατείχετο ἀκόμη ὑπὸ τῶν Περσῶν, τὴν ἐκυρίευσε καὶ ἔγινε κύριος καλλίστης καὶ εὐφορωτάτης χώρας (470). Ἔπειτα δὲ ἐστράφη κατὰ τῆς νήσου Σκύρου, ἐδίωξε τοὺς πειρατικοὺς Σκυρίους καὶ διένειμε τὴν νῆσον εἰς ἐποίκους Ἀθηναίους (468). Ἐκ τῆς Σκύρου δὲ μετέφερε τότε εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ Θησέως, πρὸς τιμὴν τοῦ

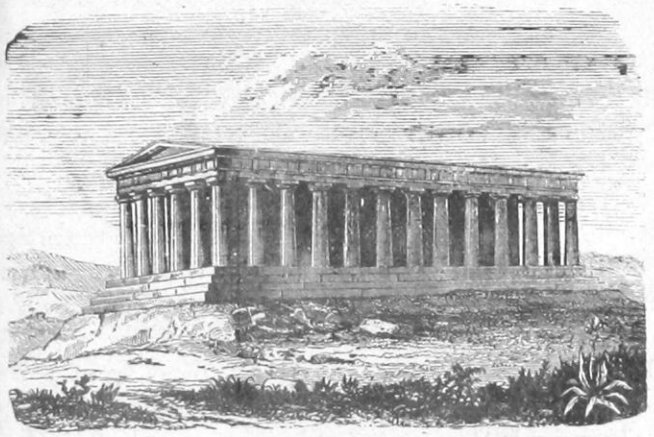

Τὸ Θησεῖον.

ὁποίου ἀνήγειραν οἱ Ἀθηναῖοι λαμπρότατον ναόν, τὸ μέχρι σήμερον σῳζόμενον Θησεῖον.

Ἐν δὲ ἔτος μετὰ ταῦτα ὁ Κίμων, ἄγων 200 Ἀθηναϊκὰς καὶ 100 συμμαχικὰς τριήρεις, ἔπλευσε πάλιν κατὰ τῶν Περσῶν εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Καρίας καὶ Λυκίας· ἔπειτα δὲ ἔσπευσεν εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμὸν τῆς Παμφυλίας, ὅπου οἱ Πέρσαι εἶχον συγ-

κεντρώσῃ πολυάριθμον πεζὸν στρατὸν καὶ στόλον. Φθάσας λοιπὸν ἐδῶ, ἐπιπίπτει εὐθὺς κατὰ τοῦ στόλου τῶν ἐχθρῶν, βυθίζει πολλὰ πλοῖα αὐτῶν καὶ κυριεύει διακόσια. Εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο ἀποβιβάσας εἰς τὴν ξηρὰν τοὺς στρατιώτας του, θερμοὺς ἀκόμη ἐκ τῆς ναυμαχίας, μετὰ πεισματώδη μάχην κατανικᾷ καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν καὶ λαμβάνει 20 000 αἰχμαλώτων καὶ πλεῖστα ὅσα λάφυρα. Ἀλλὰ δὲν ἐσταμάτησεν ἐδῶ. Μαθὼν ὅτι ἄλλαι 80 τριήρεις ἔπλεον ἐκ τῆς Κύπρου κατ' αὐτοῦ, πλέει παρευθὺς καὶ κατ' αὐτῶν καὶ καταστρέφει ὅλας. Τοιουτοτρόπως ὁ Κίμων ὡς ἀθλητὴς δεινὸς ἐκέρδισε τρεῖς μεγάλας νίκας, δύο κατὰ θάλασσαν καὶ μίαν κατὰ ξηράν.

§ 81. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΤΗΣ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΟΣ. Αἱ ἀλλεπάλληλοι καὶ μεγάλαι αὗται νῖκαι ἐδόξασαν μὲν τὸν Κίμωνα καὶ τὸν ἔκαμον ἀγαπητὸν εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ δὲν ἐθάμβωσαν τὴν ψυχὴν οὐδὲ διέφθειραν τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Ὅθεν διετέλεσε πάντοτε εἰλικρινής, ἐχθρὸς τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ δόλου, εὐπροσηγορώτατος καὶ εἰς ὅλους προσιτός. Τὰ μάλιστα δὲ διεκρίνετο διὰ τὴν ἐλευθεριότητα αὐτοῦ· πᾶν ὅ,τι εἶχε κερδίσῃ ἐντίμως ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, μετεχειρίζετο οὐχὶ πρὸς ἰδίαν εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ πρὸς ὄφελος τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Καθ' ἑκάστην παρεσκεύαζεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του δεῖπνον λιτὸν μέν, ἀλλ' ἄφθονον· ὅστις δὲ ἐκ τῶν πτωχῶν ἤθελεν, εἰσήρχετο καὶ ἔτρωγεν. Ἀφῄρεσε τοὺς φραγμοὺς τῶν κήπων του, ἵνα εἰσέρχωνται ἐλευθέρως οἱ πολῖται καὶ κόπτωσι καρπούς. Ἐξερχόμενος δ' ἐκ τῆς οἰκίας του παρηκολουθεῖτο ὑπὸ δούλων, οἵτινες διένεμον ἐνδύματα καὶ χρήματα εἰς ῥακενδύτας γέροντας. Πλὴν τούτων ὁ Κίμων ἐδαπάνησε πολλὰ καὶ διὰ τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν ὀχύρωσιν τῆς πόλεως· αὐτὸς περιέβαλε διὰ στοῶν καὶ ἐφύτευσε διὰ πλατάνων τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν· αὐτὸς ἐκόσμησε τὴν

Ἀκαδήμειαν διὰ περιπάτων σκιερῶν· αὐτὸς ἤρχισε τὴν οἰκοδομὴν τῶν μακρῶν τειχῶν*, τὰ ὁποῖα συντελεσθέντα ὕστερον συνέδεσαν τὰς Ἀθήνας μὲ τὸν Πειραιᾶ.

§ 82. ΕΞΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΟΣ. Μ' ὅλον ὅτι ὁ Κίμων εἶχε νικήσῃ τόσας νίκας καὶ ἦτο τόσον εὐεργετικὸς καὶ ἐλευθέριος, ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθη νὰ φύγῃ καὶ αὐτὸς τὴν τύχην τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστείδου. Ὁ Κίμων ἐν μὲν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ εἶχεν ἀριστοκρατικὰς ἀρχάς· ἐφρόνει δὲ ὅτι ἡ διοίκησις τῆς πολιτείας ἔπρεπε νὰ εἶναι εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀρίστων πολιτῶν καὶ ὄχι, ὅπως ἦτο, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πολλοῦ λαοῦ. Ἐν δὲ τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἦτο φιλολάκων· ἐπεθύμει δηλαδὴ τὴν διατήρησιν τῆς μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης συμμαχίας. Ἡ πολιτικὴ ὅμως αὕτη τοῦ Κίμωνος δὲν ἦτο ἀρεστὴ εἰς ὅλους. Ὁ Ἐφιάλτης, ὁ υἱὸς τοῦ Ξανθίππου Περικλῆς καὶ ἄλλοι ἐνόμιζον ἄσκοπον καὶ βλαπτικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν μετὰ τῆς φθονερᾶς (§ 76) Σπάρτης συμμαχίαν. Διὰ τοῦτο ἀντεπολιτεύοντο σφοδρότατα τὸν Κίμωνα, τέλος δὲ κατώρθωσαν καὶ νὰ ἐξοστρακίσωσιν αὐτόν. Εἰς τοῦτο δ' ἐβοήθησεν αὐτοὺς πολὺ καὶ τὸ ἀκόλουθον συμβάν.

Τῷ 464 π. Χρ. φοβερώτατος σεισμὸς συνεκλόνησε τὴν Σπάρτην. Ἐκ τοῦ σεισμοῦ τούτου ὅλαι μὲν αἱ οἰκίαι αὐτῆς πλὴν πέντε κατέπεσον, εἴκοσι δὲ χιλιάδες ἀνθρώπων ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἐπωφελούμενοι οἱ εἵλωτες καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἔλαβον εὐθὺς τὰ ὅπλα καὶ ὥρμησαν κατὰ τῆς Σπάρτης. Εὑρόντες ὅμως τοὺς Σπαρτιάτας ὡπλισμένους καὶ παρατεταγμέ-

* Τὰ τείχη ταῦτα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνίσχυον ἐν περιπτώσει πολιορκίας τὴν συγκοινωνίαν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς θαλάσσης, ἀφ' ἑτέρου δέ, εὑρύνοντα τὴν ἔκτασιν τῆς πόλεως, παρεῖχον ἐν ἀνάγκῃ εὐρύχωρον τόπον διαμονῆς εἰς ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς.

νους, ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ φρούριον Ἰθώμην, ὅπου καὶ ἐκλείσθησαν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐπολιόρκησαν αὐτοὺς ἐδῶ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν ἄπειροι εἰς τὸ πολιορκεῖν, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων συμμάχων καὶ δὴ καὶ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἤθελον ποσῶς νὰ βοηθήσωσι τοὺς Σπαρτιάτας· ὕστερον ὅμως, προτρεπόμενοι ὑπὸ τοῦ Κίμωνος, ἔστειλαν πρὸς βοήθειαν αὐτῶν τὸν Κίμωνα μετὰ 4 000 ὁπλιτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πολιορκία ἀπέβαινε μακρά, οἱ Σπαρτιᾶται φοβηθέντες, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι συνενωθῶσι μὲ τοὺς ἀποστάτας ἐναντίον των, ἀπέπεμψαν αὐτοὺς μόνους ἐξ ὅλων τῶν συμμάχων μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι δὲν εἶχον πλέον τὴν ἀνάγκην των. Ἡ ἄτιμος αὕτη διαγωγὴ τῆς ἀχαρίστου Σπάρτης διήγειρε γενικὴν ἐν Ἀθήναις ἀγανάκτησιν. Τὴν ἀγανάκτησιν δὲ ταύτην οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος ἔστρεψαν ἐπιτηδείως κατ' αὐτοῦ· καὶ οὕτω κατώρθωσαν ὄχι μόνον νὰ διαλύσωσι τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων ὑφισταμένην συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν Κίμωνα νὰ ἐξοστρακίσωσιν ὡς φιλολάκωνα (460).

§ 83. ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι ἐξακολουθοῦντες τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔστειλαν (459) μέγαν στόλον ἐκ 200 πλοίων πρὸς βοήθειαν τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες εἶχον ἀποστατήσῃ ἀπὸ τῶν Περσῶν. Ἐν ᾧ δὲ τοιουτοτρόπως μέγα μέρος τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἦτο ἐν Αἰγύπτῳ, περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον καὶ ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Κορίνθιοι δηλαδή, συμμαχήσαντες μὲ τοὺς Ἐπιδαυρίους καὶ τοὺς Αἰγινήτας, κατέλαβον μέρος τῆς Μεγαρικῆς. Οἱ Μεγαρεῖς, κινδυνεύοντες τοιουτοτρόπως ἀπὸ τῶν Κορινθίων καὶ ἀμελούμενοι ὑπὸ τῶν συμμάχων των Σπαρτιατῶν, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων· οὗτοι δὲ μετέβησαν προθύμως εἰς τὰ Μέγαρα καὶ κατέλαβον αὐτά. Τότε ὅμως

οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν τοὺς ἐνίκησαν· ὕστερον ὅμως, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Λεωκράτης, νικήσας τοὺς Αἰγινήτας κατὰ θάλασσαν καὶ συλλαβὼν 70 πλοῖα αὐτῶν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ ἤρχισε νὰ πολιορκῇ τὴν πόλιν. Οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἐπιδαύριοι, θέλοντες νὰ ἀπαλλάξωσι τοὺς Αἰγινήτας ἐκ τῆς πολιορκίας, εἰσέβαλον τότε εἰς τὴν Μεγαρίδα· ἐνόμιζον, ὅτι ἦτο ἀδύνατον, ἐν ᾧ εἷς μὲν στόλος τῶν Ἀθηναίων ἠγωνίζετο παρὰ τὸν Νεῖλον, δεύτερος δὲ ἐν Αἰγίνῃ, νὰ ἔχωσιν αὐτοὶ καὶ τρίτον στράτευμα ὑπὲρ τῶν Μεγαρέων. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως δὲν ἐπτοήθησαν ποσῶς οὐδ' ἐκίνησαν τὸ στράτευμά των ἐξ Αἰγίνης. Ὁ στρατηγὸς Μυρωνίδης, παραλαβὼν τοὺς πρεσβυτάτους καὶ καὶ νεωτάτους ἐκ τῶν πολιτῶν, οἵτινες καὶ μόνοι ἦσαν τότε ἐν Ἀθήναις, σπεύδει πρὸς βοήθειαν τῶν Μεγαρέων, νικᾷ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Μεγαρικῆς (458). Ἓν ἔτος μετὰ ταῦτα παρεδόθη εἰς τὸν Λεωκράτην καὶ ἡ Αἴγινα· τὰ τείχη τῆς ὑπερηφάνου πόλεως κατεκρημνίσθησαν, αἱ τριήρεις της παρεδόθησαν εἰς τοὺς νικητὰς καὶ ἡ πλουσία νῆσος ἔγινε φόρου ὑποτελὴς εἰς τὰς Ἀθήνας.

§ 84. ΑΙ ΕΝ ΤΑΝΑΓΡΑ ΚΑΙ ΟΙΝΟΦΥΤΟΙΣ ΜΑΧΑΙ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι ἐγεννήθησαν αἴφνης ταραχαί. Οἱ Φωκεῖς, ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τοῦ δυστυχήματος τῆς Σπάρτης (§ 82), ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς Δωρίδος. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, αἰσχυνόμενοι ναφήσωσιν ἀβοήθητον τὴν παλαιὰν πατρίδα των, μ' ὅλον ὅτι διήρκει ἀκόμη ὁ πρὸς τοὺς Μεσσηνίους πόλεμος (§ 82), ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῶν Φωκέων, τοὺς ἐνίκησαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς Δωριεῖς τὴν ἁρπαγεῖσαν χώραν. Μετὰ δὲ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν Βοιωτίαν

καί, διὰ νὰ ἔχωσιν ἰσχυροὺς συμμάχους κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ὑπεχρέωσαν ὅλας τὰς πόλεις αὐτῆς πλὴν τῶν Πλαταιῶν καὶ Θεσπιῶν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβαίων. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν συνέφερε καθόλου εἰς τοὺς Ἀθηναίους, διὰ τοῦτο εἰσέβαλον ἀμέσως εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἀπήντησαν τοὺς Σπαρτιάτας πλησίον Τανάγρας. Ἐν ᾧ δὲ ἐπέκειτο ἡ μάχη, αἴφνης προσέρχεται ὁ ἐξόριστος Κίμων εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων καὶ ζητεῖ νὰ πολεμήσῃ καὶ αὐτὸς ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ στρατηγοὶ δὲν τὸν ἐδέχθησαν, ὁ Κίμων ἀναχωρῶν παρακαλεῖ τοὺς ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ φίλους του νὰ πολεμήσωσι γενναίως, ὅπως ἀποδείξωσι διὰ τῶν ἔργων, ὅτι δὲν ἦσαν φιλολάκωνες· πράγματι δ' ἐκεῖνοι ἠγωνίσθησαν γενναίως καὶ ἔπεσον ἅπαντες ἡρωικῶς. Οὐχ ἧττον ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ εὐθὺς ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια (458). Μετὰ δύο ὅμως μῆνας οἱ Ἀθηναῖοι εἰσβαλόντες ὑπὸ τὸν Μυρωνίδην εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐνίκησαν παρὰ τὰ Οἰνόφυτα τοὺς Βοιωτοὺς καὶ ἀνέτρεψαν πᾶν ὅ,τι εἶχον κατορθώσῃ πρότερον οἱ Σπαρτιᾶται· διότι ἐδίωξαν ἐξ ὅλων τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας τοὺς ὀλιγαρχικοὺς καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ δεχθῶσι τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ νὰναγνωρίσωσι τὴν Ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν· τὸ αὐτὸ δὲ ἔκαμον καὶ τοὺς Φωκεῖς καὶ τοὺς Λοκρούς.

Ὅτε δὲ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἔπεσεν, ὡς εἴδομεν, ἡ Αἴγινα, συνεπληρώθη δὲ καὶ ἡ οἰκοδόμησις τῶν μακρῶν τειχῶν, τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐκδικηθῶσι τοὺς Σπαρτιάτας ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ των. Ὁ στρατηγὸς λοιπὸν αὐτῶν Τολμίδης παραλαβὼν 50 τριήρεις περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον· καὶ πρῶτον μὲν κατέκαυσε τὸ Γύθειον, τὸ ἐπίνειον τῆς Σπάρτης, ἔπειτα δὲ διηυθύνθη εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας,

διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἡρωικοὺς προμάχους τῆς Ἰθώμης, οἵτινες ἀνθίσταντο ἀκόμη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας (§ 82). Οὗτοι ὅμως προλαβόντες ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς Ἰθώμης ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσε καὶ ὁ τρίτος οὗτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος, ἀφ' οὗ διήρκεσε δέκα περίπου ἔτη (464—455). Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, δεχθέντες τοὺς Μεσσηνίους εἰς τὰ πλοῖά των, κατῴκισαν αὐτοὺς ἐν τῇ Ναυπάκτῳ, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου εἶχον κυριεύσῃ, καὶ ὕστερον ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Ἀθήνας.

§ 85. ΑΝΑΚΛΗΣΙΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΟΣ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ. Μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ταύτας καὶ ἄλλας ἐκστρατείας, αἵτινες ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὴν κατὰ ξηρὰν ἡγεμονίαν, ἐπῆλθεν ἐπὶ τέλους ἡσυχία τις, καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως τὰ κομματικὰ πάθη εἶχον πραϋνθῇ. Αὐτὸς ὁ Περικλῆς ἐπεθύμει τώρα τὴν ἐπάνοδον τοῦ Κίμωνος, διότι ἐφρόνει, ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ ἤθελεν αὐξήσῃ ἔτι μᾶλλον, ἂν συνηνοῦτο μετ' ἐκείνου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ λαός, συγκινηθεὶς ἐκ τῆς περὶ τὴν Τάναγραν γενναιοφροσύνης καὶ φιλοπατρίας τοῦ ἀνδρός, ἐπόθει τώρα τὸν φυγάδα, ὁ Περικλῆς, ἐκπληρῶν καὶ τὴν κοινὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν, ἐνήργησε τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ. Ὁ Κίμων ἐπανελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας, πρῶτον μὲν συνδιήλλαξε τοὺς Ἀθηναίους μὲ τοὺς Σπαρτιάτας, κατορθώσας νὰ συνομολογήσωσιν αἱ δύο πόλεις πενταετῆ ἀνακωχήν (450)· ἔπειτα δὲ ἐσκέφθη νὰ ἐκδικήσῃ τὴν καταστροφήν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος εἶχε πάθῃ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ (456) ἐν Αἰγύπτῳ (§ 83). Ὅθεν λαβὼν 200 ἐν ὅλῳ πλοῖα ἔπλευσεν εἰς τὴν Κύπρον, τὴν ὁποίαν οἱ Πέρσαι ἡτοιμάζοντο νὰ ὑποτάξωσι καὶ πάλιν, καὶ ἐπο-

λιόρκησε τὸ Κίτιον (νῦν Λάρνακα). Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην ἀπέθανεν ὁ γηραιὸς ἥρως. Ἀποθνήσκων δὲ διέταξε τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ κρύψωσι τὸν θάνατόν του, ἵνα μὴ ἀθυμήσωσιν οἱ στρατιῶται, καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐν ᾧ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἔπλεον ὀπίσω, συνήντησαν τὸν Περσικὸν στόλον ἔξωθεν τῆς Σαλαμῖνος, πόλεως τῆς Κύπρου, καὶ κατενίκησαν αὐτόν. Τότε οἱ ἐχθροὶ κατέφυγον εἰς τὴν ξηράν· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐξελθόντες καὶ αὐτοὶ καὶ πεζομαχήσανες τοὺς ἐνίκησαν καὶ πάλιν. Καὶ οὕτω συνέβη νὰ νικήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν Πειραιᾶ στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἀπὸ 30 ἡμερῶν νεκροῦ (449).

Μετὰ τὰς νίκας ταύτας τοῦ Κίμωνος ἐτελείωσε πλέον καὶ ἡ ἐποχὴ τῶν ἐνδόξων Περσικῶν πολέμων. Ἔκτοτε ἐπὶ 40 περίπου ἔτη οἱ Πέρσαι οὔτε τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νήσους τῆς Μ. Ἀσίας παρηνώχλησαν οὔτε τοὺς στόλους των ἐτόλμησαν νὰ πέμψωσιν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

§ 86. ΝΕΑΙ ΠΕΡΙΠΛΟΚΑΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ. Η ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗ. Μόλις ἀπέθανεν ὁ Κίμων, οἱ Ἀθηναῖοι περιεπλάκησαν πάλιν εἰς πολέμους ἐμφυλίους. Οἱ Φωκεῖς, θέλοντες νὰ ἐπεκτείνωσι τὰ ὅρια αὐτῶν, ἐπέπεσον ἐναντίον τῶν Δελφῶν καὶ κατέλαβον αὐτούς. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, προσκληθέντες ὑπὸ τῶν Δελφῶν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Φωκίδα καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Φωκεῖς νὰ φήσωσιν ἐλευθέρους τοὺς Δελφούς. Μόλις ὅμως ἔφυγον οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῶν Δελφῶν καὶ παρέδωκαν αὐτοὺς πάλιν εἰς τοὺς φίλους των Φωκεῖς (448). Τὸ ἀκόλουθον δὲ ἔτος πολλαὶ ἐκ τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας, μὴ ὑποφέρουσαι τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἐπανέστησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἐναντίον των ὀλίγον στράτευμα ὑπὸ

τὸν γενναῖον στρατηγὸν Τολμίδην. Γενομένης ὅμως μάχης παρὰ τὴν Κορώνειαν, κατενικήθησαν ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φήσωσιν αὐτοὺς αὐτονόμους καὶ νὰ ποσυρθῶσιν ἐκ τῆς Βοιωτίας ἐντελῶς. Πρὶν δὲ σκεφθῶσι νὰ ἐπανορθώσωσι τὴν ἥτταν ταύτην, ἀπεστάτησαν ἐξαίφνης καὶ οἱ Εὐβοεῖς, εὐθὺς δὲ μετὰ τούτους καὶ οἱ Μεγαρεῖς· καὶ συγχρόνως, ἐπειδὴ εἶχε λήξῃ ἤδη ἡ πενταετὴς ἀνακωχή, ἰσχυρὸς Πελοποννησιακὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τὸν νεαρὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Πλειστοάνακτα καὶ ἠπείλει τὰς Ἀθήνας. Τότε ὁ Περικλῆς, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκυβέρνα τὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν, σκεφθείς, ὅτι οὐδόλως συνέφερε νὰ συνάψῃ μάχην ἐναντίον τοσούτων Πελοποννησίων, μετεχειρίσθη ἄλλο μέσον, τὴν δωροδοκίαν. Ἔστειλεν, ὡς λέγεται, δέκα τάλαντα εἰς τὸν βασιλέα Πλειστοάνακτα καὶ οὕτω κατέπεισεν αὐτὸν νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Ἅμα δὲ ἀπῆλθον οἱ Πελοποννήσιοι, ὁ Περικλῆς περάσας καὶ τὴν Εὔβοιαν καθυπέταξεν αὐτήν. Ἐπειδὴ ὅμως ὕστερον οἱ Σπαρτιᾶται ἡτοιμάζοντο νὰ εἰσβάλωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικήν, ἐθεώρησε καλὸν νὰ συνομολογήσῃ πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην. Καὶ τότε συνωμολογήθη μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν τριακονταετὴς εἰρήνη, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφήσαντες τὴν Μεγαρίδα καὶ τὰ ἄλλα μέρη πλὴν τῶν Πλαταιῶν, τῆς Εὐβοίας καὶ Ναυπάκτου, περιωρίσθησαν τοῦ λοιποῦ εἰς μόνην τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν, ἐν ᾧ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον τὴν κατὰ ξηρὰν ἡγεμονίαν.

———

Γ' ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

§ 87. ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ. Ὁ Περικλῆς ἀνῆκεν εἰς ἐπισημοτάτην καὶ πλουσιωτάτην οἰκογένειαν τῶν Ἀθηνῶν· ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου τοῦ νικήσαντος τοὺς Πέρσας ἐν Μυκάλῃ (§ 75) καὶ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Κλεισθένους (§ 39) Ἀγαρίστης. Ὁ Περικλῆς εἶχε σπάνια φυσικὰ προτερήματα, εὐφυΐαν, μεγαλοφροσύνην, εὐγλωττίαν καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἀνέπτυξεν ἀκόμη περισσότερον διὰ τῆς παιδείας καὶ δι' ἐπιμελοῦς μελέτης. Διδασκάλους δὲ ἔσχεν ὁ Περικλῆς τοὺς ἀρίστους τοῦ καιροῦ ἐκείνου, μάλιστα δὲ τὸν φιλόσοφον Ἀναξαγόραν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐμορφώθη θαυμασίως. Καὶ μόνον ἐὰν ἔβλεπέ τις τὸν Περικλέα, συνῃσθάνετο, ὅτι δὲν ἦτο ἀνὴρ ἐκ τῶν συνήθων. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ προσώπου του ἐφανέρωνε τὸ ἐμβριθὲς καὶ ὑψηλὸν τῶν φρονημάτων του, ἡ δὲ ἀπροσποίητος σοβαρότης καὶ μεγαλοπρέπεια, ἥτις ἐχαρακτήριζε πάντοτε αὐτόν, ἐνέπνεον εἰς ὅλους ἀκούσιόν τινα σεβασμόν. Ἀλλ' ὅ,τι κυρίως προυξένει θαυμασμὸν εἰς τὸν πολυκίνητον καὶ εὐμετάβλητον λαὸν τῶν Ἀθηναίων ἦτο ἡ αὐστηρὰ αὐτοκυριαρχία καὶ ἀταραξία τοῦ ἀνδρός.

Ὁ Περικλῆς ὑπῆρξε καθ' ὅλον του τὸν βίον μετριώτατος καὶ σωφρονέστατος. Προσκλήσεις εἰς συμπόσια καὶ ἄλλας τοιαύτας συναναστροφὰς οὐδέποτε ἐδέχθη. Οὐδέποτε ἐφάνη περιπατῶν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἢ καθήμενος ἀργὸς ἐν δημοσίοις τόποις· μίαν δὲ καὶ μόνην ἤξευρε ὁδόν, τὴν ἀπὸ τῆς οἰκίας του εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ τὸ βουλευτήριον καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Μένων δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ του, ἠχαριστεῖτο νὰ δέχηται καὶ νὰ συνομιλῇ μεθ' ὅλων τῶν ἐν ταῖς τέχναις καὶ τοῖς γράμμασιν ἐξόχων ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤθελε νὰ παραμελῇ τὰς

δημοσίας ὑποθέσεις, φροντίζων περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας, ἐμίσθωνε τὰ κτήματά του καὶ παρέδιδε τὰ χρήματα εἰς τὸν πιστὸν οἰκέτην του Εὐάγγελον, ὅστις ἠγόραζεν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἕκαστον τῶν ἀναγκαίων. Ἔζη δὲ ὁ Περικλῆς μετὰ μεγίστης οἰκονομίας καὶ λιτότητος. Ἐν ᾧ δὲ ἦτο ῥήτωρ εὐγλωττότατος, ἐν τούτοις μόνον ὁσάκις προύκειτο περὶ σπουδαίων ὑποθέσεων ἠγόρευεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ λαοῦ. Καὶ τότε δὲ ἀνερχόμενος τὸ βῆμα παρεκάλει τοὺς θεοὺς νὰ φυλάξωσιν αὐτὸν ἀπὸ παντὸς περιττοῦ καὶ ἀναρμόστου λόγου· καὶ ἀγορεύων τόσον κατεγοήτευε τὸ πλῆθος, ὥστε καὶ Ὀλύμπιος ἐπωνομάζετο, οἱ δὲ σύγχρονοί του ἔλεγον ὅτι ἐβρόντα καὶ ἤστραπτεν, ὅτε ὡμίλει, καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ἔφερε τὸν κεραυνόν.

Περικλῆς.

§ 88. ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ. Ὁ Περικλῆς, ἂν καὶ εἶχε πλεῖστα προτερήματα, ἀπέφυγεν ὅμως κατ' ἀρχὰς νὰ ναμιχθῇ εἰς τὰ δημόσια. Εἶχε πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν Πεισίστρατον, ἦτο δὲ συγχρόνως πλούσιος καὶ εὐγενής· διὰ τοῦτο ἐφοβεῖτο, μὴ πάθῃ ὅτι καὶ ἐκεῖνος. Ὅθεν ἀπεῖχε τῶν πολιτικῶν καὶ προυτίμα τὰ στρατιωτικά· καὶ πολλάκις διέπρεψε διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ στρατηγικήν του ἱκανότητα. Βραδύτερον ὅμως μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου ἐπεδόθη καὶ αὐτὸς εἰς τὰ πολιτικά, καὶ ἀντιθέ-

τως πρὸς τὸν Κίμωνα, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν, αὐτὸς ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν δημοκρατικῶν. Θέλων δὲ νὰ ἀποκτήσῃ δύναμιν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἔδωκε τότε εἰς αὐτὸν πολλὰς δωρεὰς ἐκ τοῦ κοινοῦ ταμείου. Καὶ πρῶτον μὲν εἰσήγαγε τὰ λεγόμενα θεωρικά· ταῦτα ἦσαν δύο ὀβολοὶ διδόμενοι ἐκ τοῦ κοινοῦ ταμείου εἰς τοὺς πτωχοτέρους ἐκ τῶν πολιτῶν, διὰ νὰ μεταβαίνουν εἰς τὸ θέατρον· πλὴν δὲ τούτου παρεσκεύασε καὶ ἑορτὰς καὶ δημοσίας ἑστιάσεις πρὸς τέρψιν τοῦ φιλεόρτου Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Δεύτερον δὲ ὥρισε μισθὸν διὰ τοὺς πολίτας, οἵτινες ὑπηρέτουν ὡς στρατιῶται εἴτε ἐν τῷ στρατῷ τῆς ξηρᾶς εἴτε ἐν τῷ στόλῳ. Τρίτον εἰσήγαγε τὸν δικαστικόν, τὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὸν βουλευτικὸν μισθόν, ἤτοι μισθὸν διὰ τοὺς δικαστάς, τοὺς βουλευτὰς καὶ τοὺς ἐκκλησιάζοντας πολίτας*. Διὰ τῶν μέσων λοιπὸν τούτων ἀποκτήσας τὴν εὔνοιαν τοῦ πλήθους, ἀνέλαβε τέλος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος αὐτὸς μόνος τὴν ἀρχήν. Καὶ χωρὶς νὰ εἶναί τις ἐκ τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ μόνον στρατηγός· χωρὶς νὰ κολακεύῃ τὸν λαόν, ἀλλὰ φυλάττων ἀπέναντι αὐτοῦ τὴν ἀριστοκρατικὴν ὑπεροχήν του· ἄνευ βίας τινός, ἀλλὰ θέλοντος τοῦ λαοῦ, διηύθυνεν ὡς ἀπόλυτος σχεδὸν μονάρχης ἐπὶ 20 περίπου ἔτη (449—429) τόσον δεξιῶς τὰ κοινὰ τῶν Ἀθηνῶν, ὥστε αὗται ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἔφθασαν εἰς τὸ ἔπακρον τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου.

Αἰτία δὲ τῆς τόσης δυνάμεως τοῦ Περικλέους δὲν ἦτο μόνον ὁ ἔξοχος νοῦς καὶ ἡ μεγάλη εὐγλωττία του, ἀλλὰ

* Ὁ Περικλῆς μετερρύθμισε πρὸς τούτοις καὶ τὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου (πρβλ. § 35)· διότι ἀφῆρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς παιδεύσεως τῶν νέων, τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἠθῶν τῶν πολιτῶν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς παρακωλύσεως ἐκείνων ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ δήμου, ὅσας ἐδικαιοῦτο ὁ Ἄρειος Πάγος νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀντιβαινούσας εἰς τοὺς νόμους.

καὶ ἡ πεποίθησις, τὴν ὁποίαν εἶχον ὅλοι πρὸς αὐτὸν ὡς ἄνδρα ἐνάρετον καὶ ἀνώτερον χρημάτων. Καὶ πράγματι ὁ Περικλῆς, ἐν ᾧ διεχειρίσθη ἑκατομμύρια δραχμῶν τῆς πόλεως καὶ τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης ἔκαμε μεγίστην καὶ πλουσιωτάτην, οὐδὲ κατὰ δραχμὴν ηὔξησε τὴν πατρικὴν περιουσίαν του.

§ 89. Η ΕΠΙ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ. Ὁ Περικλῆς, προβλέπων ὡς ἄφευκτον τὸν μέγαν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας πόλεμον τῶν Ἀθηναίων, ἐφρόντισε νὰ προετοιμάσῃ αὐτοὺς ὅσον τὸ δυνατὸν ἄριστα πρὸς τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα. Ὅθεν ὄχι μόνον συνεπλήρωσε τὴν οἰκοδόμησιν τῶν δύο μακρῶν τειχῶν, ἅτινα συνέδεον τὰς Ἀθήνας μὲ τὸν Πειραιᾶ, ἀλλ' ᾠκοδόμησε καὶ τρίτον σκέλος συνδέον τὰς Ἀθήνας μὲ τὸ Φάληρον. Συγχρόνως ἐφρόντισε πολὺ καὶ περὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως, κατώρθωσε δὲ ὥστε αὕτη νὰ ἔχῃ πάντοτε 300 τριήρεις ἑτοιμοπολέμους. Στέλλων δὲ καθ' ἕκαστον ἔτος 60 ἐκ τῶν τριήρων τούτων ἔξω, καὶ τοὺς Πέρσας ἠνάγκαζε νὰ μὴ ἐπιχειρῶσί τι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ὑπηκόους (§ 78) συνεκράτει εἰς ὑποταγήν, τιμωρῶν αὐστηρότατα ἐκείνους ἐξ αὐτῶν, ὅσοι τυχὸν δὲν ἤθελον νὰ ὑπακούσωσιν. Οὕτως ὅτε οἱ ὑπερήφανοι Σάμιοι ἐπανέστησαν (440) κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἐπελθὼν ὁ Περικλῆς καὶ αὐτοὺς κατὰ θάλασσαν ἐνίκησε καὶ τὴν πόλιν των μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν ἐξεπόρθησε. Θέλων δὲ ὁ Περικλῆς νὰ ἐνισχύσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, νὰ ἀνακουφίσῃ δὲ συγχρόνως καὶ τὴν πόλιν ἀπὸ ἀργῶν καὶ ἐπομένως ταραχοποιῶν ἀνθρώπων, ἔστελλε κληρούχους* εἰς πόλεις ὑπόπτων ὑπηκόων, πολ-

* *Κληρουχίαι* ἐλέγοντο πόλεις ἢ γαῖαι καταλαμβανόμεναι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ διανεμόμεναι διὰ κλήρου εἰς πτωχοὺς πολίτας, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο *κληροῦχοι*. Οἱ κληρεῦχοι δὲν ἔπαυον θεωρούμενοι πολῖται τῶν Ἀθηνῶν,

λαχοῦ δὲ ἐγκαθίδρυσε καὶ ἀποικίας. Ἐπισημότατα ἐκ τῶν ἀποικιῶν τούτων ἦσαν οἱ Θούριοι ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ καὶ ἡ Ἀμφίπολις ἐγγὺς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ. Οὕτω τὸ Ἀθηναϊκὸν κράτος ἐπὶ Περικλέους διὰ τῶν ὑπηκόων καὶ συμμάχων, διὰ τῶν κληρούχων καὶ ἀποίκων ἐξετείνετο καθ' ἅπαντα σχεδὸν τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον ἀπὸ τῆς Κάτω Ἰταλίας μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Θράκης μέχρι τῆς Παμφυλίας. Τριακόσιαι περίπου πόλεις ὤφει-

Ὁ Παρθενὼν ὡς εἶναι σήμερον.

λον νὰ στέλλωσι τότε εἰς Ἀθήνας τοὺς ἐτησίους φόρους των, νὰ μετέχωσι δι' ἀντιπροσώπων τῶν ἑορτῶν τῆς κυριάρχου πόλεως καὶ νὰ στέλλωσι τοὺς πολίτας των, ὅπως δικάζωνται ἐνώπιον τῶν Ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων.

Ὁ Περικλῆς ἐφρόντισε μεγάλως καὶ περὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ εἰς τόσην ἀκμὴν ἔφερεν αὐτά, ὥστε αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν τότε τὸ σχολεῖον τῆς βιομηχανίας, ὁ δὲ Πειραιεὺς ἡ πρώτη τῆς Ἑλλάδος ἀγορά.

§ 90. ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΩΡΑΙΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΕΠΙ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ. Ὁ Περικλῆς ἐφρόντισε μεγάλως καὶ περὶ τῶν γραμμάτων, καταστήσας τὰς Ἀθήνας τὸ συνεντευκτήριον τῶν σοφωτέρων καὶ λογιωτέρων ἀνδρῶν τῶν τότε χρόνων. Ἐκεῖ συνηντῶντο τότε οἱ φιλόσοφοι Ἀναξαγόρας, ὅστις ἐπεκαλεῖτο Νοῦς, ὁ Ζήνων καὶ ὁ νεαρὸς Σωκράτης. Ἐκεῖ τότε ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τις τὸν Ἡρόδοτον, τὸν μέγιστον ἱστορικὸν τῆς Ἑλλάδος Θουκυδίδην, τὸν πατέρα τῆς ἰατρικῆς Ἱπποκράτην, τὸν ἀστρονόμον Μέτωνα, τοὺς μεγάλους δραματικοὺς ποιητὰς Αἰσχύλον, Σοφοκλέα καὶ Εὐριπίδην, τὸν μέγιστον κωμικὸν τῆς ἀρχαιότητος Ἀριστοφάνην, τὸν ῥήτορα Λυσίαν καὶ ἄλλους πολλοὺς λογίους ἄνδρας, δι' ὧν αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν ἡ πανελλήνιος ἑστία πάσης γνώσεως καὶ ἐπιστήμης καὶ ἡ διδάσκαλος τῆς Ἑλλάδος καὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ὡραῖαι τέχναι, ἤτοι ἡ ζωγραφικὴ, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ, ἔφθασαν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους εἰς ἀληθῆ ἀκμὴν καὶ τελειότητα. Ὁ ζωγράφος Πολύγνωτος ὁ Θάσιος, ἀποικήσας εἰς Ἀθήνας, καὶ τὴν ἀτελῆ μέχρι τότε ζωγραφικὴν προήγαγε καὶ μαθητὰς ἀνέδειξε περιωνύμους. Διάσημοι δὲ ἀρχιτέκτονες κατεσκεύασαν ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Φειδίου λαμπροὺς ναοὺς καὶ ἄλλα δημόσια κτίρια*, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον κατελάμπρυναν τὰς Ἀθήνας καὶ περιέστεψαν αὐτὰς δι' ἀθανάτου δόξης, ἀλλὰ καὶ εἰς χιλιάδας πολιτῶν παρέσχον ἐργασίαν καὶ μεγάλα κέρδη. Οὕτως ὁ μὲν Ἰκτῖνος, ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Καρπίων ᾠκοδόμη-

* Τῶν ναῶν καὶ ἄλλων δημοσίων κτιρίων ἐν Ἑλλάδι κόσμημα κάλλιστον ἦσαν οἱ ἀνέχοντες αὐτὰ κίονες. Μέρη τοῦ κίονος ἦσαν τρία· τὸ

σαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως τὸν Παρθενῶνα, ἤτοι ναὸν τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, τὸ ἄριστον καὶ τελειότατον ἀρχιτεκτονικὸν ἔργον τῆς Ἑλλάδος· ὁ δὲ Μνησικλῆς ἀνήγειρε τὰ Προπύλαια, δι' ὧν ἀνέβαινον εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ δι' ἃ καὶ μόνα ἐδαπανήθησαν 2012 τάλαντα. Ἄλλοι δὲ τεχνῖται ἔκτισαν τὸ ᾠδεῖον, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο μουσικοὶ ἀγῶνες. Ὁ Παρθενὼν καὶ οἱ λοιποὶ ναοὶ τῆς ἀκροπόλεως καὶ πόλεως ἐκοσμήθη-

---

ἀνώτατον, ὅπερ ἐκαλεῖτο *κιονόκρανον*, τὸ κατώτατον, ἤτοι ἡ *σπεῖρα*, καὶ

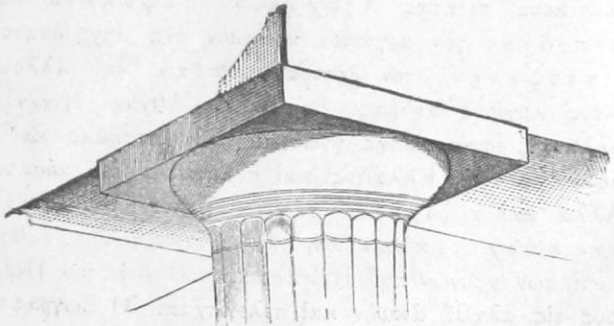

Κιονόκρανον Δωρικόν.

τὸ μεταξὺ ἀμφοτέρων, ἤτοι τὸ *σκᾶπος*. Τὰ κιονόκρανα κατεσκευάζοντο κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους ἢ *ῥυθμούς*, τὸν *Δωρικόν*, τὸν *Ἰωνικὸν* καὶ τὸν *Κορινθιακὸν ῥυθμόν*

Κιονόκρανον Ἰωνικόν.

Κιονόκρανον Κορινθιακόν.

σαν δι' ἐξαισίων ἀγαλμάτων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων

ἦσαν ἔργα τοῦ Φειδίου, τοῦ μεγίστου γλύπτου τῆς

ἀρχαιότητος. Ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος ἵστατο τὸ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἔχον ὕψος 12 περίπου μέτρων καὶ κρατοῦν ἐπὶ χειρὸς τὴν Νίκην (σελ.129)· μεταξὺ δὲ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν Προπυλαίων τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, ὅπερ ἦτο τόσον ὑψηλόν, ὥστε ἤδη οἱ περιπλέοντες τὸ Σούνιον διέκρινον τὴν λοφιὰν τοῦ κράνους καὶ τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος αὐτοῦ.

Ὅλα δὲ τὰ θαυμάσια ταῦτα ἔργα ἔγιναν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει συμμαχικῶν χρημάτων (§ 78)· ἀλλ' οὐδέποτε δημόσια χρήματα ἐδαπανήθησαν ἐθνωφελέστερον καὶ σκοπιμώτερον. Διότι, ἂν τὸ πολυτιμότατον κτῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ δόξα, τὴν ὁποίαν ἔχει ἀπὸ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τῶν συμμαχικῶν τούτων χρημάτων τῆς Ἑλλάδος κατεσκευάσθη ἡ δόξα αὕτη ἐν Ἀθήναις διὰ τοῦ Περικλέους. Δικαίως λοιπὸν ἡ ἱστορία τοὺς χρόνους τούτους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν ὀνομάζει ἐποχὴν τοῦ Περικλέους. Ἡ δὲ ἐποχὴ αὕτη εἶναι ἡ χρυσῆ σελὶς οὐ μόνον τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης (431—338 π. Χρ.)

Α΄ Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

(431—404 π. Χρ.)

1. Ο ΔΕΚΑΕΤΗΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431—421 π. Χρ.)

§ 91. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ. Ἡ λαμπρὰ ἐπὶ Περικλέους ἀκμὴ τῶν Ἀθηνῶν δὲν διήρκεσε δυστυχῶς ἐπὶ μακρόν. Ἡ φυλετικὴ καὶ πολιτικὴ ἀντιπάθεια τῆς δωρικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς Σπάρτης πρὸς τὰς ἰωνικὰς καὶ δημοκρατικὰς Ἀθήνας· ὁ φθόνος τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τὴν ὁσημέραι αὐξάνουσαν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων· ὁ φόβος τῶν ἀνυποτάκτων ἀκόμη ναυτικῶν τῆς Ἑλλάδος πόλεων καὶ ἰδίᾳ τῆς Κορίνθου πρὸς τὸ μέγα ναυτικὸν τῶν Ἀθηναίων κράτος· ὅλα ταῦτα προυκάλεσαν ἐπὶ τέλους τὸν μέγιστον καὶ χειριστον τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς Ἑλλάδος, ὅστις, ἀφ' οὗ ἐπὶ 27 ὅλα ἔτη ἔφθειρε τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων, ἀπέληξε τέλος εἰς τὴν ταπείνωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ἔδωκαν ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἐμφύλιοι ταραχαὶ τῆς Ἐπιδάμνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀποστασία τῶν Ποτιδαιατῶν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ Ἐπίδαμνος ἦτο ἀποικία τῆς Κερκύρας. Οἱ δημοκρατικοὶ τῆς Ἐπιδάμνου ταύτης, ἐρίσαντες ἐν ἔτει 436 πρὸς τοὺς συμπολίτας των ἀριστοκρατικούς, ἐπε-

καλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Κορινθίων· οὗτοι δὲ τοῖς ἔστειλαν προθύμως ἐπίκουρον φρουρὰν καὶ ἐθελοντὰς ἐποίκους. Οἱ Κερκυραῖοι ὅμως, μὴ ἀνεχόμενοι νὰ περιέλθῃ ἡ ἀποικία των εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν των Κορινθίων, τοῖς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ναυμαχήσαντες ἐνίκησαν αὐτοὺς παρὰ τὸ Ἄκτιον καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Ἐπιδάμνου. Ὕστερον ὅμως φοβηθέντες τὰς νέας κατ' αὐτῶν προπαρασκευὰς τῶν Κορινθίων, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ προέβλεπον τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων ἐναντίον των καὶ ἤθελον νὰ ἔχωσι μεθ' ἑαυτῶν τοὺς Κερκυραίους ἔχοντας τότε σπουδαίαν θαλασσίαν δύναμιν, ἔστειλαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν κατ' ἀρχὰς μὲν 10, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλας 20 τριήρεις. Τὰ τελευταῖα ταῦτα πλοῖα φθάσαντα ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον οἱ Κορίνθιοι εἶχον νικήσῃ τοὺς Κερκυραίους πλησίον τῶν Συβότων (νησυδρίων μεταξὺ Κερκύρας καὶ Ἠπείρου) καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ πλεύσωσι καὶ πάλιν κατ' αὐτῶν, τόσον πολὺ ἐφόβησαν τοὺς Κορινθίους, ὥστε οὗτοι ὑπεχώρησαν ἀμέσως ἄπρακτοι (433).

Οἱ Κορίνθιοι, θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσι διὰ τὴν ἀποτυχίαν των τοὺς Ἀθηναίους, διήγειραν τότε εἰς ἀποστασίαν τὴν πόλιν τῆς Χαλκιδικῆς Ποτίδαιαν, ἥτις ἦτο μὲν ἀποικία τῆς Κορίνθου, ἀλλὰ τότε ὑπήκοος τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἀπέστειλαν εὐθὺς εἰς τὴν Μακεδονίαν στράτευμα καί, ἀφ' οὗ ἐνίκησαν τοὺς ἀποστάτας καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν συμπολεμοῦντας Κορινθίους, ἐπολιόρκησαν τὴν Ποτίδαιαν στενῶς (432).

§ 92. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΚΑΙ ΠΡΕΣΒΕΙΑΙ ΤΩΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΩΝ. Οἱ Κορίνθιοι, πνέοντες τὰ μένεα κατὰ τῶν Ἀθηναίων, προσεπάθησαν νὰ κινήσωσι τώρα ἐναντίον των αὐτοὺς τοὺς Σπαρτιάτας. Ὅθεν μεταβάντες εἰς

τὴν Σπάρτην κατηγόρουν σφοδρῶς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι εἶχον λύσῃ τὰς σπονδὰς καὶ ἀδικοῦσι τοὺς Πελοποννησίους· τὸ αὐτὸ δὲ ἔκαμον καὶ οἱ Αἰγινῆται καὶ οἱ Μεγαρεῖς, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀποκλείσῃ ἐκ τῶν ἀγορῶν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐξ ὅλων τῶν λιμένων τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας. Τότε λοιπὸν οἱ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν εἰς συνέδριον ὅλους τοὺς συμμάχους, οὗτοι δὲ συνελθόντες εἰς τὴν Σπάρτην ἀπεφάσισαν ὁμοφώνως σχεδὸν τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμον (432). Διὰ νὰ λάβωσιν ὅμως καιρὸν νὰ προετοιμασθῶσιν, ἔστειλαν τρεῖς ἀλλεπαλλήλους πρεσβείας εἰς Ἀθήνας ζητοῦντες πράγματα ἀδύνατα· πρῶτον μὲν νὰ διώξωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, ἤτοι αὐτὸν τὸν Περικλέα· δεύτερον δὲ νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας· νὰφήσωσι τὴν Αἴγιναν αὐτόνομον καὶ νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἐλευθεροκοινωνίαν εἰς τοὺς Μεγαρεῖς· τρίτον νὰφήσωσιν αὐτονόμους ὅλους τοὺς συμμάχους των. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ προτροπὴν τοῦ Περικλέους ἀπέρριψαν ὅλας τὰς προτάσεις τῶν Πελοποννησίων καὶ ἤρχισαν εὐθὺς νὰ προετοιμάζωνται καὶ αὐτοὶ εἰς πόλεμον.

Τοιουτοτρόπως ὅλη ἡ Ἑλλὰς διῃρέθη τότε εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Καὶ μετὰ μὲν τῶν Ἀθηναίων συνεμάχουν, πλὴν τῶν πολυαρίθμων ὑπηκόων πόλεων, οἱ Πλαταιεῖς, οἱ ἐν Ναυπάκτῳ Μεσσήνιοι, οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν Ἀκαρνάνων, οἱ Κερκυραῖοι καὶ Ζακύνθιοι, οἱ Λέσβιοι καὶ Χῖοι καὶ οἱ Θεσσαλοί. Ἀλλ' ἐκεῖνο κυρίως, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πεποίθησιν μεγάλην, ἦτο ὁ ἄριστος τειχισμὸς τῆς πόλεώς των, αἱ 300 τριήρεις των μετὰ πλήρωματος 55 000 ἀνδρῶν καὶ ἡ ἀφθονία τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα διέθετε τὸ δημόσιον ταμεῖον· διότι πλὴν τῶν 1 000 ταλάντων, τὰ ὁποῖα ἤδη εἰσέπραττον κατ' ἔτος παρὰ τῶν ὑπηκόων, εἶχον καὶ 6 000 ἄλλα τάλαντα

ἀποτεταμιευμένα ἐν τῷ Παρθενῶνι. Ὅλη δὲ ἡ κατὰ ξηρὰν δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἀνέβαινεν εἰς 32 000 περίπου ἀνδρῶν. Εἰς δὲ τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν ἐτάσσοντο ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι πλὴν τῶν Ἀργείων, οἵτινες ἔμενον οὐδέτεροι, καὶ μέρους τινὸς τῶν Ἀχαιῶν, οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Φωκεῖς, οἱ Λοκροί, οἱ Βοιωτοὶ πλὴν τῶν Πλαταιῶν καὶ οἱ Ἀμβρακιῶται· ὅλη δὲ ἡ κατὰ ξηρὰν δύναμις αὐτῶν ἀνέβαινεν εἰς 60 000 ἀνδρῶν.

§ 93. ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (431). Ἐν ᾧ δὲ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι προητοιμάζοντο, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι περιέμενον, ἀπροσδόκητον ὅλως γεγονὸς ἐπετάχυνε τὸν πόλεμον. Τριακόσιοι Θηβαῖοι εἰσῆλθον μίαν νύκτα (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 431) εἰς τὰς Πλαταιάς, ἀφ' οὗ πρότερον συνενοήθησαν μὲ τοὺς αὐτόθι ὀλιγαρχικούς, καὶ ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβωσιν αὐτάς. Οἱ Πλαταιεῖς κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφοβήθησαν· ὕστερον ὅμως παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἦσαν ὀλίγοι, ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν γενναίως καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, περὶ τοὺς 180 δὲ ᾐχμαλώτισαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐπίλοιποι Θηβαῖοι εἰσβαλόντες τὴν ἐπαύριον ἠπείλουν τὴν Πλαταϊκήν, οἱ Πλαταιεῖς τότε μὲν ὑπεσχέθησαν ἐνόρκως εἰς αὐτούς, ὅτι θὰ ἀπέδιδον τοὺς αἰχμαλώτους, ἂν ἀπεχώρουν ἐκ τῆς χώρας των· ὕστερον ὅμως ἀφ' οὗ ἐκεῖνοι ἀπεχώρησαν, συναθροίσαντες ἐντὸς τῆς πόλεως ὅλα τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς αὐτῶν, ἐφόνευσαν τοὺς αἰχμαλώτους.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς φανερὰ διάλυσις τῆς τριακονταετοῦς εἰρήνης. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Ἀρχίδαμος, ἄγων 60 000 Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν, εἰσέβαλε διὰ τῆς Μεγαρίδος εἰς τὴν Ἀττικήν, καίων δὲ καὶ ἐρημῶν τὴν χώραν προυχώρησε μέχρι σχεδὸν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς κατὰ συμβουλὴν τοῦ Περικλέους τὰ μὲν κτήνη των

εἶχον ἀποστείλῃ εἰς τὴν Εὔβοιαν, αὐτοὶ δὲ μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των εἶχον καταφύγῃ εἰς Ἀθήνας. Βλέποντες ὅμως ἐντεῦθεν τὰς οἰκίας των πυρπολουμένας καὶ τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν ἐρημουμένους, ἀπῄτουν παρὰ τοῦ Περικλέους νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς, κρίνων ὅτι δὲν συνέφερε ποσῶς νὰ γίνῃ μάχη ἐναντίον ἐχθροῦ πολὺ ἰσχυροτέρου, τοὺς μὲν Ἀθηναίους συνεκράτει ἐν τῇ πόλει, ἀντεκδικούμενος δὲ τοὺς ἐχθρούς, ἔστειλεν 100 τριήρεις· αὗται δὲ συνενωθεῖσαι μὲ 50 τῶν Κερκυραίων περιέπλεον τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐλεηλάτουν τὰ παράλια αὐτῆς. Ἔντρομοι ἐκ τούτου οἱ Πελοποννήσιοι καὶ συγχρόνως πάσχοντες ἔλλειψιν τροφῶν, ἐπέστρεψαν ταχέως εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τότε ὁ Περικλῆς, θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Αἰγινήτας καὶ τοὺς Μεγαρεῖς, οἵτινες διὰ τῶν κατηγοριῶν των εἶχον προκαλέσῃ τὸν παρόντα πόλεμον, πρῶτον μὲν ἐδίωξε τοὺς Αἰγινήτας ἐκ τῆς νήσου των καὶ ἔστειλεν αὐτόθι κληρούχους Ἀθηναίους· ἔπειτα δὲ ἐκστρατεύσας εἰς τὴν Μεγαρίδα μὲ ὅλους τοὺς μαχίμους Ἀθηναίους ἐλεηλάτησεν αὐτήν.

§ 94. Ο ΛΟΙΜΟΣ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ. Τὸ ἀκόλουθον ἔτος (430) οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον καὶ πάλιν ἐν καιρῷ τοῦ θέρους εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔφθειρον αὐτήν, ὅπως καὶ τὸ πρῶτον. Ταὐτοχρόνως ὅμως ἐνέσκηψεν αἰφνης εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας λοιμὸς θανατηφόρος· οὗτος εὐνοούμενος ὑπὸ τῆς μεγάλης τῶν κατοίκων συμπυκνώσεως, τῆς κακῆς διαίτης τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν καὶ τῶν θερινῶν καυμάτων, προυξένησε μεγίστην θραῦσιν. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τοῦ φιλοπάτριδος Ἱπποκράτους καὶ τῶν ἄλλων ἰατρῶν ἀπέβησαν ἀνωφελεῖς. Τὸ μίασμα ἦτο τόσον πολὺ ὀξύ, ὥστε καὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι ὄχι μόνον ἐγκατέλειπον τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ παρημέλουν καὶ αὐτὸ τὸ ἱερὸν καθῆκον τῆς ταφῆς. Ἡ

πόλις ὅλη μετεβλήθη εἰς φοβερὸν νεκροταφεῖον. Ἀκόσμως ἔκειντο νεκροὶ ἐπὶ νεκρῶν· ἄλλοι ἐκυλίοντο ἡμιθανεῖς περὶ τὰς κρήνας, ὅπου ἔσπευδον νὰ σβέσωσι τὴν ἄσβεστόν των δίψαν· πρώτην φορὰν ναοὶ ἐμολύνθησαν ὑπὸ πτωμάτων. Ἀλλὰ πολὺ φοβερωτέρα ἦτο ἡ ἠθικὴ παραλυσία, ἥτις προῆλθεν ἐκ τῆς ἀπαισίου νόσου· οἱ πολῖται ἔγιναν ἀδιάφοροι πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὴν τάξιν, ἀναίσθητοι πρὸς τὴν τιμὴν καὶ τὸ καθῆκον, ἐχθροὶ καὶ ἀνθρώπων καὶ θεῶν· ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ δὲ αὐτῶν ἄλλοι μὲν περιέπιπτον εἰς ἀθυμίαν, ἄλλοι δὲ παρεδίδοντο εἰς πᾶν εἶδος ἀπολαύσεως καὶ ἡδονῆς.

Ἐν τούτοις ὁ Περικλῆς παραλαβὼν στόλον ἰσχυρόν, περιέπλεε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐλεηλάτει πάλιν τὰ παράλια αὐτῆς. Δυστυχῶς ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως εἰς τὸν Πειραιᾶ, διότι ἡ νόσος εἶχε μεταδοθῇ καὶ εἰς τὰ πλοῖα. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, φοβηθέντες τὸν λοιμόν, ἀπῆλθον ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Τότε ὁ Περικλῆς τὸν μὲν στόλον ὑπὸ ἄλλους στρατηγοὺς ἔστειλε κατὰ τῆς Ποτιδαίας, ἥτις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑπομένου ἔτους (429) παρεδόθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, αὐτὸς δὲ ἔμεινεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἐδῶ φοβεραὶ δοκιμασίαι περιέμενον αὐτόν. Οἱ Ἀθηναῖοι, βεβαρημένοι ὑπὸ τοσούτων συμφορῶν καὶ αἴτιον ὅλων αὐτῶν νομίζοντες τὸν Περικλέα, ὄχι μόνον τὸν ἔπαυσαν τῆς στρατηγίας, ἀλλὰ καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς μέγα πρόστιμον. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀχαριστίας τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ καὶ ἄλλα δυστυχήματα κατεπίκραναν τότε τὴν εὐγενῆ ψυχὴν τοῦ Περικλέους. Οἱ πλησιέστατοι ἐκ τῶν οἰκείων καὶ τῶν συγγενῶν του, οἱ στενώτατοι καὶ χρησιμώτατοι τῶν φίλων του ἀνηρπάγησαν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ὑπὸ τῆς ἐπαράτου νόσου· ἐν τούτοις ὁ μεγαλόψυχος ἀνὴρ ὑπέμεινεν ἀδακρυτὶ ὅλας τὰς σκληρὰς ταύτας συμφοράς. Ὅτε ὅμως

ἀπέθανε καὶ ὁ τελευταῖος υἱός του Πάραλος, τότε πικρὰ λύπη ἐκυρίευσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ ἐν ᾧ κατέθετεν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τὸν συνειθισμένον στέφανον, κατελήφθη ὑπὸ λυγμῶν καὶ ἔκλαυσε πικρῶς.

Ἐν τούτοις πολὺ ταχέως ἐνόησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἠδύνατο νὰ κυβερνήσῃ τὰς Ἀθήνας ὡς ὁ Περικλῆς. Ὅθεν μετενόησαν καὶ ἐξέλεξαν αὐτὸν πάλιν στρατηγόν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Περικλῆς δὲν ἔζησεν ἐπὶ πολὺ ἀκόμη· προσεβλήθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῆς νόσου καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου (429). Ἐν ᾧ δὲ κατέκειτο ἑτοιμοθάνατος, οἱ φίλοι, καθήμενοι περὶ τὴν κλίνην του, ὡμίλουν περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν νικῶν αὐτοῦ, νομίζοντες, ὅτι εἶχεν ἀπολέσῃ πλέον τὰς αἰσθήσεις του. Ἐκεῖνος ὅμως στραφεὶς αἴφνης λέγει πρὸς αὐτούς· «Θαυμάζω, ὅτι ἐπαινεῖτε μὲν καὶ μνημονεύετε πράγματα, τὰ ὁποῖα ἡ τύχη καὶ εἰς ἄλλους παρεχώρησε, δὲν λέγετε δὲ τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον, ὅτι οὐδεὶς τῶν Ἀθηναίων, ἐξ αἰτίας μου ἐπενθηφόρησε.»

§ 95. ΚΛΕΩΝ ΚΑΙ ΝΙΚΙΑΣ. Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους ἦτο διὰ τὰς Ἀθήνας ἀνεπανόρθωτον δυστύχημα· διότι οἱ ἀναλαβόντες ὕστερον τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως οὔτε τὸν ἔξοχον νοῦν τοῦ Περικλέους εἶχον οὔτε τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ἦσαν αἰσχροὶ δημαγωγοί, οἵτινες ἐξ ἰδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας ἔπραττον πᾶν ὅ,τι ἠὐχαρίστει τὸν λαόν. Ἐπισημότατος δ' ἐκ τούτων ἦτο ὁ βυρσοδέψης Κλέων. Ὁ Κλέων ἦτο ἄνθρωπος ἀπαίδευτος μὲν καὶ κακοήθης, ἀλλ' εἶχεν ἰσχυρὰν φωνήν, ἱκανότητα περὶ τὸ λέγειν καὶ ἐπιτηδειότητα περὶ τὸ κολακεύειν· ἀφ' οὗ δὲ ἀπέκτησε διὰ τῶν μέσων τούτων τὴν εὔνοιαν τοῦ πλήθους ἔγινε ταχέως παντοδύναμος. Κατὰ τοῦ θρασέος καὶ ἀναισχύντου τούτου ἀνθρώπου οἱ ἐν Ἀθήναις ἀριστοκρατικοὶ ἀντέταξαν τότε τὸν Νικίαν, ἕνα τῶν πλου-

σιωτάτων Ἀθηναίων. Ὁ Νικίας ἦτο ἐλευθέριος, ὅπως ὁ Κίμων, εὐγενὴς τοὺς τρόπους καὶ χρηστότατος· εἶχε δὲ καὶ μεγάλην πεῖραν ὄχι μόνον τῶν πολιτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων. Δυστυχῶς ὅμως ἦτο περιωρισμένου πνεύματος, δὲν εἶχε δὲ καὶ εὐγλωττίαν· ἐπειδὴ δὲ ἦτο συγχρόνως καὶ δειλὸς καὶ ἄτολμος, δὲν κατώρθωνε νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ἰδέας του· διὰ τοῦτο ἔλεγε μὲν πάντοτε ὀρθά, σπανίως ὅμως ὑπερίσχυεν ἡ γνώμη του.

§ 96. ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΩΝ. Ἐν τούτοις ὁ πόλεμος ἐξηκολούθει ἑκατέρωθεν μετὰ μεγάλου πείσματος. Ἐν ἔτει 428 οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐν ᾧ δὲ ἔφθειρον αὐτήν, αἴφνης ἔρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας εἴδησις, ὅτι οἱ Μυτιληναῖοι ἀπεστάτησαν. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἀμέσως κατ' αὐτῶν τὸν στρατηγὸν τῶν Πάχητα. Οὗτος, παραλαβὼν στόλον ἰσχυρόν, ἐπέρχεται εὐθὺς κατὰ τῆς Μυτιλήνης, περικλείει τὴν πόλιν πανταχόθεν καὶ ἀναγκάζει αὐτὴν ἐντὸς ὀλίγου νὰ παραδοθῇ (427)· ἔπειτα συλλαμβάνει 1 000 ἐκ τῶν Μυτιληναίων καὶ στέλει αὐτοὺς εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὅτε ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ αἰχμάλωτοι Μυτιληναῖοι, ὁ λαὸς συνῆλθε πάραυτα εἰς ἐκκλησίαν καὶ ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀπανθρώπου Κλέωνος ἀπεφάσισε νὰ φονευθῶσιν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ἐνήλικοι Μυτιληναῖοι, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα των νὰ ἐξανδραποδισθῶσιν. Εὐθὺς λοιπὸν ἐστάλη τότε πλοῖον εἰς τὴν Λέσβον, ὅπως ἀναγγείλῃ εἰς τὸν Πάχητα τὴν φοβερὰν ἀπόφασιν. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ὁ ἄστατος λαός, μετανοήσας διὰ τὴν σκληρότητα αὐτοῦ, ἔστειλεν ἀμέσως ἄλλο πλοῖον, ὅπως ἀνακαλέσῃ τὰς διαταγὰς τῆς προτεραίας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφθασεν ἐγκαίρως καὶ προέλαβε τὴν ἀπάνθρωπον σφαγήν, ἀλλ' οἱ ἐν Ἀθήναις χίλιοι Μυτιληναῖοι ἐφονεύθησαν, ὅλη δὲ

σχεδὸν ἡ Λέσβος διενεμήθη εἰς κληρούχους Ἀθηναίους.

§ 97. ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ (427). Ἀλλὰ πολὺ μεγαλυτέραν συμφορὰν ἔπαθον οἱ Πλαταιεῖς. Ἤδη κατὰ τὸ τρίτον ἔτος (429) τοῦ πολέμου ὁ Ἀρχίδαμος, ἀντὶ νὰ εἰσβάλῃ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικήν, ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Πλαταιῶν, τῆς πιστοτάτης τῶν Ἀθηνῶν συμμάχου, καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτάς. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Πλαταιεῖς ἠμύνοντο γενναίως καὶ ἡ πολιορκία παρετείνετο, ὁ Ἀρχίδαμος περιβαλὼν τὴν πόλιν μὲ διπλοῦν τεῖχος καὶ διπλῆν τάφρον καὶ ἀφήσας μέρος τοῦ στρατοῦ του νὰ φυλάττῃ τοὺς πολιορκουμένους, αὐτὸς δὲ τοὺς λοιποὺς ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια. Ἐντὸς τῆς πολιορκουμένης πόλεως ἦσαν 400 μόνον Πλαταιεῖς, 80 Ἀθηναῖοι καὶ 110 γυναῖκες, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι κάτοικοι αὐτῆς εἶχον προαποσταλῆ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐν ὅλον ἔτος ἀντέσχον οἱ Πλαταιεῖς καρτερικῶς. Ὅτε ὅμως ἐπῆλθεν ὁ χειμὼν καὶ ἤρχισαν νὰ πιέζωνται ὑπὸ τῆς πείνης, ἀπεφάσισαν οἱ τολμηρότεροι ἐξ αὐτῶν, 220 τὸν ἀριθμόν, νὰ διαφύγωσι διὰ τοῦ τείχους τῶν ἐχθρῶν. Πράγματι δὲ ὑπερβάντες αὐτὸ κατά τινα βροχερὰν καὶ θυελλώδη νύκτα τοῦ χειμῶνος διεσώθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ δὲ λοιποί, ἀνερχόμενοι εἰς 200 Πλαταιεῖς καὶ 25 Ἀθηναίους, ἀντέσχον μὲν ἀκόμη μέχρι τοῦ ἑπομένου θέρους (427), τότε ὅμως πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Οἱ δὲ ἀπάνθρωποι Λακεδαιμόνιοι κατέσφαξαν αὐτούς, ἔπειτα δὲ κατεδαφίσαντες τὰς Πλαταιὰς παρέδωκαν τὴν γῆν εἰς τοὺς Θηβαίους.

§ 98. ΣΦΑΓΑΙ ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ. Ὁ ἄγριος οὗτος πόλεμος δὲν περιωρίσθη μόνον μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν· μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς συμμάχους ἑκατέρων. Ὅλη ἡ Ἑλλὰς διῃρέθη τότε εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, τὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν, τοὺς ὁποίους ὑπε-

στήριζον οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ τὸ τῶν δημοκρατικῶν, οἵτινες ἀπέβλεπον πρὸς τὰς Ἀθήνας. Αἱ δύο αὗται μερίδες, αἵτινες ὑπῆρχον εἰς πᾶσαν σχεδὸν πόλιν τῆς Ἑλλάδος, ἀντεπολέμουν πρὸς ἀλλήλας λυσσωδῶς, οἱ δὲ ἑκάστοτε νικῶντες ἐτιμώρουν ἀγριώτατα τοὺς ἡττωμένους. Τοιαῦται φρικαλέαι σκηναὶ συνέβησαν τὸ πρῶτον ἐν Κερκύρᾳ. Ἐδῶ, ἀφ' οὗ ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη (427—424) ἠγωνίσθησαν σκληρότατα οἱ δημοκρατικοὶ πρὸς τοὺς ἀριστοκρατικούς, τέλος ὑπερίσχυσαν οἱ πρῶτοι μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων· συλλαβόντες δὲ τοὺς ἀντιπάλους των ἀνερχομένους εἰς 500 καὶ ἐγκλείσαντες εἰς μέγα οἰκοδόμημα ἐφόνευσαν αὐτοὺς ἀπανθρωπότατα. Ἡ φρικώδης αὕτη πρᾶξις ἐπανελήφθη ὕστερον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἕνεκα τῆς γενικῆς διαφθορᾶς καὶ παραλυσίας τῶν ἠθῶν, ἥτις ἐπήγασεν ἐκ τοῦ πολέμου τούτου.

§ 99. ΤΑ ΕΝ ΠΥΛΩ ΚΑΙ ΣΦΑΚΤΗΡΙΑ. Τὸ ἕβδομον ἔτος (425) τοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν νῆσον Σικελίαν 40 τριήρεις. Ἐν ᾧ δὲ ὁ στόλος οὗτος παρέπλεε τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ὁ τολμηρὸς καὶ ὀξύνους Δημοσθένης, ὅστις συνέπλεεν ὡς ἰδιώτης, δείξας εἰς τοὺς στρατηγοὺς τὸν λιμένα τῆς ἐρήμου Πύλου, παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ ὀχυρώσωσι τὸν τόπον καὶ νὰ μεταφέρωσιν αὐτοῦ τοὺς ἐν Ναυπάκτῳ Μεσσηνίους (§ 84), οἵτινες ὁρμώμενοι ἐκεῖθεν θὰ ἠδύναντο νὰ βλάπτωσι μεγάλως τὴν Λακωνικήν. Οἱ στρατηγοὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἐπείσθησαν· ὕστερον ὅμως ἀναγκασθέντες ὑπὸ τρικυμίας νὰ προσορμισθῶσιν εἰς τὴν Πύλον, ὠχύρωσαν τὸν τόπον. Ἔπειτα ἀφῆκαν ἐκεῖ τὸν Δημοσθένη μετὰ 5 πλοίων πρὸς φύλαξιν τοῦ ὀχυρώματος, αὐτοὶ δὲ ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν των.

Ὅτε ἔμαθον οἱ Σπαρτιᾶται τὴν κατάληψιν τῆς Πύλου,

εὐθὺς ἀνεκάλεσαν τὸν μὲν στρατὸν τῶν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ὅπου εἶχεν εἰσβάλῃ πρὸ ὀλίγου, τὸν δὲ στόλον τῶν ἐκ τῆς Κερκύρας, ὅπου εὑρίσκετο κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ ὀχύρωμα τοῦ Δημοσθένους καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν· συγχρόνως δέ, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ κατέχωσι τὸν λιμένα πανταχόθεν, ἀπεβίβασαν 420 ὁπλίτας Σπαρτιάτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἥτις κεῖται εἰς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπέπλευσαν κατὰ τοῦ Δημοσθένους, ὅστις περιέμενεν εἰς τὸ παράλιον. Ἀλλ' ἡ ἀπόβασις ἦτο δυσχερής· διότι καὶ ἡ ἀκτὴ ἦτο πετρώδης καὶ ὁ Δημοσθένης ἀνθίστατο καρτερικῶς. Ἀφ' οὗ λοιπὸν μάτην ἐπὶ δύο ὅλας ἡμέρας ἠγωνίσθησαν, ἔπειτα ἀνέστειλαν τὰς ἐπιθέσεις των καὶ ἡτοιμάζοντο εἰς τακτικὴν τοῦ ὀχυρώματος πολιορκίαν. Αἴφνης ὅμως τότε παρουσιάζεται ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος, τὸν ὁποῖον ὁ Δημοσθένης εἶχε προσκαλέσῃ ἐν τῷ μεταξύ, κατανικᾷ τὸν στόλον τῶν ἐχθρῶν καὶ περικλείει τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πανταχόθεν.

Ἔντρομοι οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας τότε πρέσβεις καὶ ἐζήτησαν εἰρήνην. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, πειθόμενοι κατὰ δυστυχίαν εἰς τὸν Κλέωνα, προέβαλον τοιούτους ὅρους, ὥστε οἱ πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν ἄπρακτοι. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πολιορκία τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ παρετείνετο, οἱ δὲ πολιορκοῦντες τούτους Ἀθηναῖοι ὑπέφερον πολλὰς στερήσεις, οἱ ἐν Ἀθήναις ἤρχισαν νὰ μετανοῶσι, διότι εἶχον ἀπορρίψῃ τὴν εἰρήνην, καὶ ἐκάκιζον τὸν Κλέωνα ὡς αἴτιον ὅλων τούτων τῶν κακῶν. Οὗτος ὅμως ἀπέδιδε τὴν αἰτίαν εἰς τὴν ἀναξιότητα τῶν στρατηγῶν· ἔλεγε δὲ ὅτι, ἂν ὁ ἴδιος ἦτο στρατηγός, ταχέως θὰ ἐκυρίευε τὴν νῆσον. Τότε ὁ Νικίας, βλέπων ἑαυτὸν ἐξυβριζόμενον, εἶπεν, ὅτι αὐτὸς εὐχαρίστως παρεχώρει τὴν στρατηγίαν του εἰς τὸν Κλέ-

ωνα, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα. Ὁ Κλέων κατ' ἀρχὰς ἀπεποιεῖτο· ὕστερον ὅμως, ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἐπέμενεν, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν στρατηγίαν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πύλον. Ὠφελούμενος δ' ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ ἐν Σφακτηρίᾳ δάσους, τὸ ὁποῖον πρότερον ἐδυσκόλευε μεγάλως τὴν ἀπόβασιν, ἀπεβιβάσθη αἰφνης εἰς τὴν νῆσον καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην ἠνάγκασε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ παραδοθῶσιν. Ἔπειτα ἀφῆκεν εἰς τὴν Πύλον τοὺς ἐκ Ναυπάκτου ἐλθόντας Μεσσηνίους, διὰ νὰ λεηλατῶσι τὴν Λακωνικήν, αὐτὸς δὲ μὲ τοὺς αἰχμαλώτους, ὄντας 292, ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκήρυξε δέ, ὅτι θὰ ἐφόνευεν αὐτούς, ἂν οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλλον καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικήν.

§ 100. Ο ΒΡΑΣΙΔΑΣ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ Η ΝΙΚΙΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται, φοβούμενοι διὰ τοὺς αἰχμαλώτους συμπολίτας των, δὲν ἐτόλμων νὰ εἰσβάλωσι πλέον εἰς τὴν Ἀττικήν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθουν δραστηρίως τὸν πόλεμον. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκυρίευσαν τὰ Κύθηρα, ὁρμητήριον καταλληλότατον ἐναντίον τῆς Λακωνικῆς, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν Θυρέαν (§ 5). Ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως περιέκλεισαν τὴν Πελοπόννησον, ἔπειτα ἠθέλησαν νὰ τιμωρήσωσι καὶ τοὺς ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι συμμάχους τῶν Σπαρτιατῶν, ἤτοι τοὺς Μεγαρεῖς καὶ Βοιωτούς. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς πρώτους ὑπῆρξαν ἐν μέρει εὐτυχεῖς· διότι ἐκυρίευσαν τὸ ἐπίνειον τῶν Μεγάρων Νίσαιαν. Ἐν Βοιωτίᾳ ὅμως δὲν ἠτύχησαν· διότι κατενικήθησαν ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν παρὰ τὸ Δήλιον καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν χώραν (424). Κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως χρόνον ἔπαθον καὶ ἄλλην πολὺ μεγαλυτέραν συμφοράν.

Βρασίδας ὁ υἱὸς τοῦ Τέλλιδος, Σπαρτιάτης μεγαλεπήβολος καὶ γενναιότατος, μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ

τὴν Πελοπόννησον πολιορκουμένην ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐσκέφθη νὰ πολεμήσῃ αὐτοὺς ἐν αὐταῖς ταῖς ἀποικίαις των. Παραλαβὼν λοιπὸν 700 εἵλωτας καὶ 1000 μισθοφόρους Πελοποννησίους, μετέβη διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Χαλκιδικήν· ἐδῶ δὲ διὰ τῆς συνέσεως καὶ ἀρετῆς του καὶ δι' ὑποσχέσεων ἐλευθερίας κατώρθωσε νὰ ἀποστήσῃ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων πλείστας πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὴν ἀξιόλογον Ἀμφίπολιν (424)*. Οἱ Ἀθηναῖοι τρομάξαντες ἐκ τῆς ἐν Δηλίῳ ἥττης των καὶ ἐκ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ προόδων τοῦ Βρασίδου, ἔσπευσαν νὰ συνομολογήσωσι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀνακωχὴν ἐπὶ ἕν ἔτος (423). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Βρασίδας καὶ μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἀνακωχῆς ἐξηκολούθει νὰ διεγείρῃ εἰς ἀποστασίαν καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ Ἀθηναῖοι ὀργισθέντες ἔστειλαν τότε κατ' αὐτοῦ τὸν Κλέωνα, ὅστις μετὰ τὸ κατόρθωμα τῆς Πύλου ἐφαντάζετο ὅτι ἦτο μέγας στρατηγός. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ὁ Κλέων δὲν ηὐτύχησεν. Ἀναγκασθεὶς νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ Βρασίδου παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν, ὄχι μόνον ἡττήθη, ἀλλὰ καὶ ἐφονεύθη, ἐν ᾧ ἔφευγεν αἰσχρῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἔπεσε καὶ ὁ Βρασίδας καὶ ἐξέλιπον τοιουτοτρόπως ἑκατέρωθεν οἱ δύο μεγάλοι φίλοι τοῦ πολέμου, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι συνωμολόγησαν εἰρήνην, ἥτις ἀπὸ τοῦ συνεργήσαντος Νικίου ὠνομάσθη Νικίειος εἰρήνη. Κυριώτατοι ὅροι τῆς εἰρήνης ταύτης ἦσαν πεντηκονταετὴς ἀνακωχή, ἀμοιβαία ἀπόδοσις τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον κυριευθέντων

* Ὁ *Θουκυδίδης*, ὢν τότε στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ διαμένων μετὰ στόλου εἰς τὴν Θάσον, ἔσπευσε μὲν πρὸς βοήθειαν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἀλλὰ δὲν προέφθασε νὰ σώσῃ αὐτήν. Διὰ τοῦτο κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς ἐξορίαν καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Θρᾴκην, ὅπου συνέγραψεν ἐν ἡσυχίᾳ τὴν ἱστορίαν τῶν 21 πρώτων ἐτῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου

τόπων καὶ εἰρηνικὴ διάλυσις ὅλων τῶν ἐν τῷ μέλλοντι ἐρίδων.

2. Ο ΣΙΚΕΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

§ 101. ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ. Ἡ Νικίειος εἰρήνη δὲν διετηρήθη δυστυχῶς ἐπὶ μακρόν. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔζη ἐν Ἀθήναις νέος καὶ φιλόδοξος ἀνήρ, ὅστις πᾶν μέσον μετεχειρίσθη, ὅπως ἀναναιώσῃ τὸν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης πόλεμον, καθ' ὃν ἤλπιζε νὰ διαπρέψῃ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης. Ὁ Ἀλκιβιάδης κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς Ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας· ἦτο υἱὸς τοῦ Κλεινίου καὶ μητρόθεν ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους. Ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε πολλὰ καὶ μεγάλα προτερήματα· ἦτο εὐφυέστατος, ἐπιτήδειος περὶ τὸ λέγειν, ἀνδρεῖος, συγχρόνως δὲ ὡραιότατος καὶ πλουσιώτατος. Ἀλλ' ὅμως εἶχε καὶ ἐλαττώματα μεγάλα· ἦτο πολὺ ἀλαζών, κουφόνους καὶ ὑβριστικός. Πενταετὴς στερηθεὶς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅστις ἔπεσεν ἐν Κορωνείᾳ (§ 86), δὲν ἔλαβεν αὐστηρὰν ἀνατροφήν· διὰ τοῦτο ἀπέβη ἐνωρίτατα ἀδάμαστος καὶ δύστροπος καὶ οὐδέποτε συνείθισε νὰ ὑπακούῃ καὶ νὰ ἄρχῃ ἑαυτοῦ. Ἀναμιχθεὶς δὲ εἰς τὰ πολιτικά, δὲν ἔγινε καλύτερος· διότι αἱ ἔξοχοι ἀρεταὶ αὐτοῦ, ἔτι δὲ ἡ ἐλευθεριότης καὶ ἡ εὐπροσηγορία του τὸν ἔκαμον τόσον ἀγαπητὸν εἰς τὸν λαόν, ὥστε ὅλαι αἱ ἀταξίαι καὶ παρανομίαι του ὄχι

Ἀλκιβιάδης.

μόνον συνεχωροῦντο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διεδίδοντο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα. Ὅ,τι ὁ υἱὸς τοῦ Κλεινίου ἔκαμνεν, ὅπως αὐτὸς ἐνεδύετο καὶ ἐξεφράζετο, τοῦτο ἴσχυεν ἐν Ἀθήναις ὡς κανών, τὸν ὁποῖον ὅλοι ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἀκολουθῶσιν. Ὁ ἐνάρετος Σωκράτης, ἀγαπήσας τὸν ὡραῖον καὶ μεγαλοπράγμονα ἐκεῖνον νεανίαν, ἐζήτησε διὰ τῶν σοφῶν συμβουλῶν του νὰ διορθώσῃ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ· ἐπ' ἴσης δὲ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἠγάπα καὶ ἐσέβετο τὸν σοφὸν Σωκράτην καὶ μετὰ προσοχῆς ἤκουεν αὐτὸν διδάσκοντα· πολλάκις δὲ καὶ ἔκλαιεν, ὅτε ἐκεῖνος ἐπέπληττε καὶ ὡδήγει αὐτὸν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐλησμόνει πάλιν καὶ τὸν Σωκράτην καὶ τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ, παρασυρόμενος ὑπὸ τῶν κακῶν συναναστροφῶν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπολιτεύετο πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας φιλικῶς. Ὕστερον ὅμως βλέπων, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς αὐτὸν μὲν ὡς νέον δὲν προσεῖχον, ἐξετίμων δὲ μεγάλως τὸν Νικίαν, ἤλλαξε πολιτικὴν καὶ ἐζήτει ὡς ἀρχηγὸς τοῦ δήμου καὶ ἀντίπαλος τοῦ φιλειρηνικοῦ Νικίου νὰ ἀνατρέψῃ τὴν εἰρήνην. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπέτυχεν ἐν τέλει, ἐξωθήσας τὴν πατρίδα του εἰς ὀλέθριον κατὰ τῆς Σικελίας πόλεμον.

§ 102. Η ΕΙΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ (415). Οἱ κάτοικοι τῆς Σικελικῆς πόλεως Ἐγέστης, πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν Σελινουντίων καὶ Συρακουσίων, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Νικίας καὶ ἄλλοι φρόνιμοι πολῖται, ἀναλογιζόμενοι τοὺς κινδύνους τῆς μακρινῆς ἐκείνης ἐκστρατείας, συνεβούλευον τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ δώσωσι βοήθειαν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως, ὅστις ἀπὸ πολλοῦ ἐφλέγετο ὑπὸ τῆς δόξης τοῦ πολέμου, μὲ τόσην ζωηρότητα καὶ εὐγλωττίαν παρέστησεν εἰς τὸν λαὸν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ὡραιότητα

τῆς Σικελίας καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς κατακτήσεως αὐτῆς, ὥστε κατεγοήτευσε τοὺς πάντας. Ἡ ἐκστρατεία ἀπεφασίσθη παρευθύς, στρατηγοὶ δὲ ὡρίσθησαν τρεῖς, ὁ Νικίας, ὁ Λάμαχος καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλκιβιάδης.

Ἐν ᾧ ὅμως ὅλα ἦσαν ἕτοιμα σχεδὸν διὰ τὸν ἔκπλουν, αἴφνης κατά τινα πρωΐαν οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑρμῶν* τῆς πόλεως εὑρέθησαν ἠκρωτηριασμένοι. Ἡ ἀσεβεστάτη αὕτη πρᾶξις κατετάραξε τὴν πόλιν, ὁ δὲ λαὸς ἐψήφισε μεγάλην ἀμοιβὴν εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελεν ἀνακαλύψῃ τοὺς ἐνόχους. Τότε οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, νομίζοντες τὴν περίστασιν κατάλληλον νὰ καταστρέψωσιν αὐτόν, τὸν κατήγγειλαν εἰς τὸν λαὸν ὡς ἔνοχον, προσέθηκαν δέ, ὅτι αὐτὸς ἄλλοτε περιύβριζε καὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια γελοιοποιήσας αὐτὰ ἐν συμποσίῳ. Ὕστερον ὅμως, ἐπειδὴ ἔβλεπον ὅτι ἤθελεν ἀθῳωθῇ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν συμπάθειαν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ναυτῶν, προέτειναν νὰ δικασθῇ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ στόλου ἐκ τῆς Σικελίας. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐννοήσας τὰ ἐπίβουλα σχέδια αὐτῶν, ἐζήτησε νὰ δικασθῇ πρὸ τοῦ ἀπόπλου, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε· καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ ἀναβολὴ τῆς δίκης.

Τὸ θέρος λοιπὸν τοῦ 415 ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος συγκείμενος ἐξ 134 τριήρων, ἐφ' ὧν ἐπέβαινον 6 000 στρατιῶται, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ πολυαρίθμων ἄλλων πλοίων φορτηγῶν, ἀπέπλευσεν ἐκ Πειραιῶς. Οὐδεμία ἄλλη πόλις τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἐκπέμψῃ μέχρι τοῦδε μεγαλοπρεπέστερον καὶ καλύτερον κατηρτισμένον. Ὁ στόλος οὗτος ἔπλευσε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Κέρκυραν· ἐκεῖθεν δέ, ἀφ' οὗ ἠνώθη μετὰ τῶν συμμάχων, κατέβη εἰς τὸ Ῥήγιον τῆς Ἰταλίας. Ἐδῶ οἱ στρατηγοὶ συνελθόντες

* Οἱ Ἑρμαῖ ἦσαν λίθιναι τετράγωνοι στῆλαι, ἀπολήγουσαι κατὰ τὴν κορυφὴν εἰς κεφαλὴν Ἑρμοῦ καὶ ἐστημέναι πολλαχοῦ τῆς πόλεως.

εἰς συμβούλιον ἀπεφάσισαν κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀλκιβιάδου νὰ ζητήσωσι πρῶτον τὴν συμμαχίαν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων πόλεων τῆς Σικελίας καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐναντίον τῶν Συρακουσῶν. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς ταῦτα ὁ Ἀλκιβιάδης, καταβὰς εἰς Σικελίαν, κατέλαβε τὰς πόλεις Νάξον καὶ Κατάνην, θὰ ἐκυρίευε δὲ καὶ αὐτὰς τὰς Συρακούσας, ἂν ἡ Σαλαμινία ναῦς δὲν ἤρχετο αἴφνης ἐκεῖ ἀνακαλοῦσα αὐτὸν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ περὶ τῶν Ἑρμῶν. Ὁ Ἀλκιβιάδης προσεποιήθη ὅτι ὑπακούει καὶ ἐπιβὰς εἰς τὴν τριήρη του ἠκολούθει τὴν Σαλαμινίαν. Ἅμα ὅμως ἔφθασεν εἰς τοὺς Θουρίους τῆς κάτω Ἰταλίας, ἔφυγε κρυφίως ἐκ τοῦ πλοίου καὶ διεπεραιώθη εἰς τὸ Ἄργος. Ἐκεῖ ἔμαθεν, ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις εἶχον καταδικάσῃ αὐτὸν εἰς θάνατον. «Ἀλλ' ἐγώ,» εἶπε, «θὰ τοῖς δείξω ὅτι ζῶ.» Καὶ πράγματι ἐτήρησε τὸν λόγον του. Διότι καταφυγὼν ἐκ τοῦ Ἄργους εἰς τὴν Σπάρτην, προέτρεψε τοὺς Σπαρτιάτας, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ στείλωσιν ὡς τάχιστα βοήθειαν εἰς τοὺς ὁμοφύλους των Συρακουσίους, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καταλάβωσι θέσιν τινὰ τῆς Ἀττικῆς ἐπίκαιρον καὶ ὀχυράν, ἐκ τῆς ὁποίας νὰ βλάπτωσι αὐτὴν ἀδιαλείπτως. Οἱ Σπαρτιᾶται πεισθέντες εἰς τοὺς λόγους του, ἔστειλαν τότε εἰς τὴν Σικελίαν τὸν ἀνδρεῖον καὶ ἱκανώτατον τῶν στρατηγῶν των Γύλιππον, ὅστις κατέστρεψε τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Ἀθηναίων.

§ 103. ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΩΝ ΣΥΡΑΚΟΥΣΩΝ. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 414 οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Συρακουσῶν· τόσον δὲ στενῶς ἐπολιόρκησαν αὐτάς, ὥστε οἱ πολιορκούμενοι ἀπελπισθέντες εἶχον ἀποφασίσῃ νὰ παραδοθῶσιν, ὅτε ἔφθασεν ὁ Γύλιππος μετά τινων χιλιάδων βοηθῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων μετεβλήθη τότε καθ' ὁλοκληρίαν,

καὶ ὁ Νικίας ἔγραψε εἰς τὰς Ἀθήνας ζητῶν νέας βοηθείας καὶ διάδοχον αὐτοῦ· διότι ὁ μὲν Λάμαχος εἶχε φονευθῇ, αὐτὸς δὲ ἦτο ἀσθενής.

Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ ἱκανὸν στρατὸν καὶ στόλον ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Εὐρυμέδοντα καὶ Δημοσθένην (§ 99). Ὅτε ὁ Δημοσθένης ἦλθεν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἐξήτασε τὰ πράγματα ἐπισταμένως, ἀπεφάσισεν εὐθὺς ἢ νὰ κυριεύσῃ τὰς Συρακούσας διὰ μιᾶς κατὰ ξηρὰν ἐφόδου ἢ, ἂν αὕτη ἀποτύχῃ, νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν στρατὸν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὅθεν παραλαβὼν ὅλον τὸν στρατόν, ἐπετέθη κατά τινα σεληνιαίαν νύκτα ἐναντίον τοῦ τείχους τῶν ἐχθρῶν· ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην ὁ Δημοσθένης προέτεινεν εἰς τοὺς συστρατήγους του νὰ ἀποπλεύσωσιν εὐθὺς εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' ὁ ἀδρανὴς Νικίας ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀνθίστατο εἰς τοῦτο, καὶ μόνον ὅτε ἔμαθεν, ὅτι νέαι ἐπικουρίαι εἶχον ἔλθῃ ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὰς Συρακούσας, συγκατετέθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ἀπόπλουν. Ἐν ᾧ ὅμως ἡτοιμάζοντο νὰ ἀποπλεύσωσιν, ἔγινεν ἔκλειψις σελήνης (27 Αὐγούστου 413)· αὕτη δὲ τόσον πολὺ ἐφόβισε τὸν δεισιδαίμονα Νικίαν, ὥστε ἀνέβαλε τὴν ἀναχώρησιν ἐπὶ 27 ἄλλας ἡμέρας. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπέφερε τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν.

§ 104. ΠΑΝΩΛΕΘΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ. Ὅτε ἔμαθεν ὁ Γύλιππος τὴν μελετωμένην ἀναχώρησιν τῶν Ἀθηναίων, εὐθὺς ἐπετέθη ἐναντίον των· νικήσας δὲ κατὰ θάλασσαν αὐτούς, ἐφόνευσε πολλούς, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Εὐρυμέδων· ἔπειτα δὲ ἔφραξε καὶ τὸ στόμα τοῦ λιμένος τῶν Συρακουσῶν, ὅπως ἐμποδίσῃ τὸν ἔκπλουν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι βλέποντες ὅτι ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ἦτο βεβαία, ἂν ἀπεκλείοντο εἰς τὸν λιμένα, ἐμβῆκαν ὅλοι εἰς τὰ πλοῖά των καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν·

ἀλλὰ τόσον πολλὰς ζημίας ἔπαθον καὶ τόσον πολὺ ἐφοβήθησαν ἐκ τούτων, ὥστε ἀπεφάσισαν νὰφήσωσι τὸν στόλον των καὶ νὰ ὑποχωρήσωσι διὰ ξηρᾶς εἴς τινα ἐκ τῶν συμμάχων πόλεων τῆς νήσου. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως προλαβόντες κατέλαβον ὅλας τὰς πέριξ διαβάσεις, καὶ οὕτω συνεπληρώθη ἡ καταστροφή.

Διότι μόλις ἐξεκίνησαν οἱ δυστυχεῖς, συμποσούμενοι ἐν συνόλῳ εἰς 40 000 ἄνδρας, εὐθὺς οἱ Συρακούσιοι ἤρχισαν νὰ προσβάλλωσιν ἁπανταχόθεν καὶ νὰ φονεύωσιν αὐτούς. Πρῶτοι οἱ ὑπὸ τὸν Δημοσθένην ἄνδρες, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν ὀπισθοφυλακίαν τοῦ στρατοῦ, περικυκλωθέντες πανταχόθεν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Γύλιππον. Οἱ δὲ μετὰ τοῦ Νικίου προυχώρησαν μὲν μέχρι τοῦ Ἀσινάρου ποταμοῦ, ἀλλ' ἐκεῖ προσβληθέντες πανταχόθεν καὶ μὴ βλέποντες οὐδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας παρεδόθησαν καὶ οὗτοι. Καὶ ὁ μὲν Νικίας καὶ ὁ Δημοσθένης ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν σκληρῶν Συρακουσίων, οἱ δὲ λοιποὶ αἰχμάλωτοι συμποσούμενοι εἰς 7 000 ἄνδρας, ἐρρίφθησαν εἰς τὰς λατομίας τῶν Συρακουσῶν. Ἑβδομήκοντα ὅλας ἡμέρας ἔμειναν οἱ ταλαίπωροι ἐδῶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ τὸ ψῦχος τῆς νυκτός, ἀποθνήσκοντες ὑπὸ τῆς πείνης καὶ διαφόρων νοσημάτων. Τέλος ἐλεήσαντες αὐτοὺς οἱ Συρακούσιοι, ἐξήγαγον τοὺς ἐπιζήσαντας καὶ ἐπώλησαν αὐτοὺς ὡς δούλους (413).

3. Ο ΔΕΚΕΛΕΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (413—404 π. Χρ.)

§ 105. ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ θλιβερὰ εἴδησις τῆς ἐν Σικελίᾳ παντελοῦς καταστροφῆς, δεινὴ θλῖψις καὶ μεταμέλεια κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους συλλογιζομένους τὴν

οἰκτρὰν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πόλις των κατήντησεν ἐξαίφνης. Ὑπὲρ τὰς 200 τριήρεις καὶ περὶ τὰς 60 000 ἀνδρῶν εἶχον ταχθῇ ἐν Σικελίᾳ. Οἱ ναύσταθμοι δὲν εἶχον πλέον πλοῖα. Τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο κενόν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγις, ὁρμώμενος ἐκ τῆς Δεκελείας, τὴν ὁποίαν κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου εἶχε καταλάβῃ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 413, περιέτρεχεν ἀδιαλείπτως καὶ ἐλεηλάτει ἅπασαν τὴν Ἀττικὴν καὶ ἠνάγκαζε τοὺς Ἀθηναίους νύκτα καὶ ἡμέραν νὰ φυλάττωσι τὴν πόλιν των ὡς φρούριον. Τὸ δὲ χειρίστον, ὁ Ἀλκιβιάδης, πλεύσας εἰς τὴν Ἰωνίαν μὲ πέντε πλοῖα τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπανέστησε κατὰ τῶν Ἀθηναίων ὅλους τοὺς αὐτόθι ὑπηκόους καὶ συμμάχους των· συνάμα δὲ κατώρθωσεν, ὥστε νὰ συνομολογηθῇ μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ Τισσαφέρνους, σατράπου τῆς Μ. Ἀσίας, αἰσχρὰ καὶ ἐπονείδιστος συνθήκη, καθ' ἣν οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἀνεγνώριζον τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὁ δὲ Τισσαφέρνης ὑπεχρεοῦτο νὰ παρέχῃ εἰς αὐτοὺς τὰ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα χρήματα.

Ἐν τούτοις οἱ μεγαλόφρονες Ἀθηναῖοι δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας καὶ δραστηριότητος ἔκαμον ὅ,τι ἠδύναντο πρὸς φύλαξιν τῆς χώρας των καὶ πρὸς διατήρησιν τῶν ὑπηκόων καὶ συμμάχων των. Πρὸ παντὸς κατεσκεύασαν ἀμέσως νέον στόλον δαπανήσαντες πρὸς τοῦτο καὶ τὰ χίλια ἐκεῖνα τάλαντα, ἅτινα ὁ Περικλῆς εἶχε κατατεθειμένα ἐν τῇ ἀκροπόλει διὰ τὴν ἐσχάτην τῆς πόλεως ἀνάγκην. Ὁ στόλος οὗτος ἔπλευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Σάμον, ἥτις μόνη ἐκ τῶν συμμάχων διέμεινε πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἔγινε τότε τὸ κέντρον τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν καθ' ὅλον τὸ Αἰγαῖον. Ἐξ αὐτῆς λοιπὸν ὁρμώμενοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἄλλους μὲν

ἐκ τῶν ἀποστατησάντων συμμάχων ἐτιμώρησαν, ἄλλους δὲ ὑπέταξαν ἐκ νέου.

§ 106. ΑΝΑΚΛΗΣΙΣ, ΝΙΚΑΙ ΚΑΙ ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ. Ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ὠφέλησε τοὺς Ἀθηναίους τότε ὁ ἄστατος Ἀλκιβιάδης. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅσον καὶ ἂν ἐφάνη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας χρήσιμος, ἐν τούτοις δὲν ἐβράδυνε νὰ κινήσῃ τὴν ὑποψίαν καὶ δυσμένειαν αὐτῶν καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως Ἄγιδος. Ὅτε λοιπὸν ἔμαθεν, ὅτι ἐπὶ τέλους ἦλθεν ἐκ τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Ἰωνίαν καὶ διαταγὴ πρὸς τὸν αὐτόθι ναύαρχον τῶν Λακεδαιμονίων, ὅπως φονευθῇ, ἐγκαταλείπει τὸ Σπαρτιατικὸν στρατόπεδον (Ὀκτωβρ. 412) καὶ καταφεύγει πρὸς τὸν Τισσαφέρνην, ὅστις ταχέως ὑπερηγάπησεν αὐτόν. Θέλων δὲ πάλιν νὰ προσελκύσῃ τὴν ἀγάπην τῶν συμπολιτῶν του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς Ἀθήνας, κατέπεισε τὸν Τισσαφέρνην νὰ παύσῃ βοηθῶν διὰ χρημάτων τοὺς ἐχθροὺς τῶν Ἀθηναίων. Ὅτε ἔμαθον ταῦτα οἱ ἐν Σάμῳ Ἀθηναῖοι, εὐθὺς ἀνεκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὸ στρατόπεδον, τὸν ἐξέλεξαν στρατηγὸν μετὰ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων καὶ ἐνήργησαν, ὥστε καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις νὰ ψηφίσωσι τὴν κάθοδον αὐτοῦ.

Ἔκτοτε ἡ νίκη ἐτράπη πάλιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Διότι οἱ μὲν στρατηγοὶ αὐτῶν Θρασύβουλος καὶ Θράσυλλος δὶς ἐνίκησαν τὸν ναύαρχον τῶν Λακεδαιμονίων Μίνδαρον ἐν Ἑλλησπόντῳ (411)· ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης, ναυμαχήσας κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος (410) πρὸς τὸν ἴδιον καὶ πάλιν Μίνδαρον πλησίον τῆς Κυζίκου, ἐνίκησε λαμπροτάτην νίκην, καθ' ἣν ὁ μὲν Μίνδαρος ἔπεσε μαχόμενος, ὅλος δὲ ὁ στόλος τῶν ἐχθρῶν ἐξηφανίσθη*. Κατόπιν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκυρίευσε τὴν Χαλ-

* Παράδειγμα ἄριστον τῆς βραχυλογίας, ἣν ἤσκουν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶναι

κηδόνα, τὴν Σηλύβριαν καὶ τὸ Βυζάντιον· ἀφ' οὗ δὲ διὰ τῶν νικῶν τούτων ἐξησφάλισε τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ Βοσπόρῳ καὶ τῷ Ἑλλησπόντῳ, ὕστερον (408) ἔπλευσεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου σύσσωμος ἡ πόλις κατέβη πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἥρωος, καὶ ἐκεῖθεν ἀνέβη εἰς Ἀθήνας. Ἐδῶ ἀπολογηθεὶς καὶ ἐνθαρρύνας τὸν λαόν, ὄχι μόνον ἀνέκτησε τὰ δημευθέντα ἀγαθά του, ἀλλὰ καὶ ἐστεφανώθη μὲ στέφανον χρυσοῦν καὶ στρατηγὸς πληρεξούσιος καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀνηγορεύθη.

§ 107. ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΚΥΡΟΣ· ΚΑΘΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ. Ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη τοῦ Ἀλκιβιάδου δὲν διήρκεσε δυστυχῶς ἐπὶ πολύ. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες πρότερον ἔστελλον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἀνικάνους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στρατηγούς, τότε ἀνέθηκαν τὴν ναυαρχίαν εἰς τὸν Λύσανδρον. Ὁ Λύσανδρος, μ' ὅλον ὅτι εἶχε μητέρα εἰλωτίδα, ἐν τούτοις ἀνῆλθεν εἰς τὸ μέγα ἀξίωμα τοῦ ναυάρχου, περισσότερον διότι ἦτο ἄξιος ὁ ἴδιος παρὰ διότι ὁ πατήρ του Ἀριστόκριτος κατήγετο ἐκ βασιλικοῦ γένους τῶν Ἡρακλειδῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἦτο φίλος τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς πενίας καὶ ὅτι οὐδέποτε ἐδελεάσθη ὑπὸ τοῦ χρυσίου, ἐξ ἄλλου ὅμως ἦτο καὶ πολὺ πανοῦργος καὶ φιλόδοξος καὶ διὰ παντὸς τρόπου ἐπεδίωκε τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του. Μὲ τὴν αὐτὴν δεξιότητα μετεχειρίζετο τὴν βίαν τῶν ὅπλων καὶ τὴν πολιτικὴν δεινότητα, τὴν κολακείαν καὶ τὴν ἀπειλήν, τὴν πειθὼ καὶ τὸν δόλον, τὴν φιλοφροσύνην

ἡ περὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης ἐπιστολὴ τοῦ ὑποναυάρχου τοῦ Μινδάρου, ἥτις ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων καὶ εἶχεν ὡς ἑξῆς· «*Ἔρρει τὰ κᾶλα. Μίνδαρος ἀπεσσύα. Πεινῶντι τῶνδρες Ἀπορίομες τί χρὴ δρᾶν*» Ἤτοι: Ἐχάθησαν τὰ πλοῖα. Ὁ Μίνδαρος ἀπέθανεν. Οἱ ἄνδρες πεινῶσιν, Ἀποροῦμεν τί πρέπει νὰ πράξωμεν.

καὶ τὴν ἐπιορκίαν. «Τὰ μὲν παιδία,» ἔλεγε πολλάκις, «πρέπει νὰ ἐξαπατῶμεν μὲ τοὺς ἀστραγάλους, τοὺς δὲ ἄνδρας μὲ τοὺς ὅρκους.» Ἀφ' οὗ δὲ ἐξελέγη ναύαρχος, ἔπλευσε μεθ' ἱκανοῦ στόλου εἰς τὴν Ἔφεσον, ἐκεῖθεν δὲ ἀνέβη εἰς τὰς Σάρδεις πρὸς τὸν νέον σατράπην τῆς Μ. Ἀσίας καὶ υἱὸν τοῦ τότε βασιλέως τῶν Περσῶν Κῦρον τὸν νεώτερον· οὗτος δὲ ὄχι μόνον τὸν ἐδέχθη λίαν φιλοφρόνως, ἀλλὰ καὶ χρήματα πολλὰ τῷ ἔδωκε. Τοιουτοτρόπως ὁ Λύσανδρος, αὐξήσας τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ναυτῶν αὐτοῦ, κατώρθωσεν, ὥστε πολλοὶ ἐκ τῶν ναυτῶν τῶν Ἀθηναίων νὰ λιποτακτήσωσι τότε πρὸς αὐτόν.

Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης, ἀφ' οὗ διέτριψε τρεῖς μῆνας ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα ἔπλευσε μὲ 100 τριήρεις εἰς τὴν Σάμον, ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχεν ἀρκετὰ χρήματα διὰ τὴν μισθοδοσίαν τῶν ναυτῶν, ἔπλευσεν εἰς τὴν Καρίαν πρὸς εὕρεσιν χρημάτων, ἀφῆκε δὲ ἐπίτροπόν του τὸν Ἀντίοχον, παραγγείλας αὐστηρότατα αὐτὸν νὰ μὴ συνάψῃ ναυμαχίαν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του. Ἀλλ' ὁ ἀνόητος Ἀντίοχος, νομίζων ὅτι ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ μέγα τι, προυκάλεσε τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν, καθ' ἣν ὅμως καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθη καὶ 15 πλοῖα τῶν Ἀθηναίων κατεστράφησαν. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἴδησις τῆς ἥττης ταύτης, ὅλοι ἀπέδωκαν αὐτὴν εἰς τὴν ἀμέλειαν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ὅθεν ὀργισθέντες τὸν ἔπαυσαν τῆς στρατηγίας καὶ ἔστειλαν ἀντ' αὐτοῦ δέκα ἄλλους στρατηγούς, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ Κόνων. Ὁ Ἀλκιβιάδης δυσαρεστηθεὶς διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην ταύτην τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ἀπεσύρθη εἰς τὴν Θρᾳκικὴν χερσόνησον εἰς τὰ πλησίον τῆς πόλεως Βισάνθης κτήματά του καὶ δὲν ἐπανεῖδε πλέον τὰς Ἀθήνας (407).

§ 108. Η ΕΝ ΑΡΓΙΝΟΥΣΑΙΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑ (406). Ὅτε δὲ ὁ ὡρισμένος χρόνος τῆς ναυαρχίας τοῦ Λυσάνδρου ἐτελείωσεν, οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν κατὰ τὸν νόμον ἄλλον ναύαρχον, τὸν μεγαλόψυχον καὶ εὐγενῆ Καλλικρατίδαν. Οὗτος, ἅμα ἦλθεν εἰς τὴν Ἰωνίαν, πρῶτον μὲν ἐκυρίευσε τὴν Μήθυμναν τῆς Λέσβου, ἔπειτα δ' ἐνίκησε τὸν Κόνωνα καὶ ἔκλεισεν αὐτὸν ἐν Μυτιλήνῃ. Ὅτε οἱ ἐν Ἀθήναις ἔμαθον τὸ πάθημα τοῦ Κόνωνος, δὲν ἀπηλπίσθησαν, ἀλλὰ προητοίμασαν ἀμέσως νέον στόλον καὶ ἔστειλαν αὐτὸν πρὸς βοήθειαν τοῦ πολιορκουμένου Κόνωνος. Καθὼς ἔμαθε τοῦτο ὁ Καλλικρατίδας, 50 μὲν ἐκ τῶν πλοίων του ἀφῆκε νὰ πολιορκοῦν τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ μὲ τὰ ἄλλα ἔπλευσε κατὰ τῶν Ἀθηναίων. 120 τριήρεις Πελοποννησιακαὶ ἀντετάχθησαν τότε παρὰ τὰς Ἀργινούσας (νησίδια μεταξὺ Μυτιλήνης καὶ Μ. Ἀσίας) ἐναντίον 155 τριήρων Ἀθηναϊκῶν. Ἡ ναυμαχία ὑπῆρξε φοβερά. Ὁ Καλλικρατίδας ἠγωνίσθη ἀνδρειότατα, ἀλλὰ πληγωθεὶς καιρίως ἔπεσεν ἐκ τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ πτῶσις τοῦ Καλλικρατίδου κατεφόβισε τοὺς Πελοποννησίους, οἵτινες ἐτράπησαν εὐθὺς εἰς ἄτακτον φυγήν, ἀφ' οὗ ἔχασαν 70 ἐν ὅλῳ πλοῖα. Τοιουτοτρόπως ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι· μετὰ δὲ τὴν νίκην ἔπλευσαν ἀμέσως εἰς Μυτιλήνην καὶ ἑνωθέντες μὲ τὸν Κόνωνα ἐπανῆλθον εἰς τὴν Σάμον*.

§ 109. Η ΕΝ ΑΙΓΟΣ ΠΟΤΑΜΟΙΣ ΜΑΧΗ (405). Ἀποθανόντος τοῦ Καλλικρατίδου, οἱ σύμμαχοι τῆς Σπάρτης καὶ ὁ Κῦρος ἐζήτησαν πάλιν ναύαρχον τὸν Λύσανδρον. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Σπαρτιατικὸς νόμος δὲν ἐπέτρεπε δὶς ὁ ἴδιος νὰ ναυαρχήσῃ, οἱ Σπαρτιᾶται ναύαρχον μὲν διώρισαν τὸν Ἄρακον, τὸν δὲ Λύσανδρον κατ' ὄνομα μὲν ὑπεναύαρχον, πράγματι δὲ κύριον τῶν πάντων. Ὁ δὲ Λύσανδρος, ἅμα ἦλθεν εἰς τὴν Ἔφεσον, συνεκρότησε διὰ τῆς γενναίας συνδρομῆς τοῦ Κύρου μέγαν πάλιν στόλον· ἔπειτα δὲ ἐλθὼν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐκυρίευσε τὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων Λάμψακον καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐκεῖ. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, πλέοντες κατόπιν του μὲ 180 τριήρεις καὶ μαθόντες τὰ κατὰ τὴν Λάμψακον, ἠγκυροβόλησαν ἀπέναντι αὐτοῦ εἰς θέσιν, ἥτις ἐκ τοῦ εἰς αὐτὴν χυνομένου ποταμοῦ ὠνομάζετο Αἰγὸς ποταμοί. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τέσσαρας κατὰ σειρὰν ἡμέρας ἔπλεον ἐναντίον τοῦ Λυσάνδρου καὶ προυκάλουν αὐτὸν εἰς ναυμαχίαν· ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος δὲν ἀντεπεξήρχετο, ἔπλεον ὀπίσω πάλιν· φθάσαντες δὲ εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς, ἄφηνον κενὰ τὰ πλοῖά των καὶ διεσκορπίζοντο εἰς τὴν ξηρὰν πρὸς εὕρεσιν τροφῶν, διότι ἐπίστευον ὅτι ὁ Λύσανδρος δὲν ἐτόλμα ἀληθῶς νὰ ναυμαχήσῃ κατ' αὐτῶν. Μάτην ὁ ἐκεῖ πλησίον κατοικῶν Ἀλκιβιάδης ὑπέδειξε τότε εἰς τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων τὰ θλιβερὰ ἐπακόλουθα τῆς τοιαύτης ἀταξίας. Ἐκεῖνοι ἀπέπεμψαν αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς. Ὁ πανοῦργος Λύσανδρος, κατασκοπεύων τὰς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν του, ἐγνώριζεν ὅλα τὰ συμβαίνοντα. Τὴν πέμπτην λοιπὸν ἡμέραν, ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν διεσκορπισμένοι πάλιν κατὰ τὴν Χερσόνησον, ἐπιπίπτει αἴφνης κατὰ τῶν κενῶν πλοίων των καὶ κυριεύει αὐτὰ ἀναιμωτί. Ὀκτὼ μόνον πλοῖα διέφυγον ὑπὸ τὸν Κόνωνα εἰς τὴν νῆσον Κύπρον καὶ τὸ πλοῖον Πάραλος, ὅπερ ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν εἴδησιν τῆς φοβερᾶς πανωλεθρίας.

* Οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοί, σπεύσαντες μετὰ τὴν ναυμαχίαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Κόνωνος, ἀφῆκαν τοὺς τριηράρχους *Θρασύβουλον* καὶ *Θηραμένην* μὲ 47 πλοῖα, διὰ νὰ συλλέξωσι καὶ θάψωσι τοὺς νεκροὺς καὶ σώσωσι τοὺς ναυαγούς. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατωρθώθη τοῦτο ἕνεκα σφοδρᾶς τρικυμίας, οἱ ἐν Ἀθήναις, ἀνακαλέσαντες τοὺς στρατηγούς, κατεδίκασαν αὐτοὺς εἰς θάνατον, διότι δῆθεν δὲν εἶχον πράξῃ τὸ καθῆκόν των ἐξ ἀμελείας, καὶ ἐθανάτωσαν ἐκ τῶν ὀκτὼ τοὺς παρόντας ἐξ.

Τρισχίλιοι δὲ Ἀθηναῖοι συλληφθέντες ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου κατεσφάγησαν ἀνηλεῶς.

§ 110. ΑΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ (404). Μετὰ ταῦτα ὁ Λύσανδρος καθυπέταξε τὴν Χαλκηδόνα, τὸ Βυζάντιον καὶ τὰς ἄλλας πόλεις, αἵτινες συνεμμάχουν ἀκόμη μὲ τοὺς Ἀθηναίους· ὕστερον δὲ ἔπλευσε μὲ 150 τριήρεις εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπέκλεισε τὰς Ἀθήνας κατὰ θάλασσαν, ἐν ᾧ οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης, ὁ Ἄγις καὶ ὁ Παυσανίας, ἐλθόντες μὲ ὅλους τοὺς συμμάχους, ἐπολιόρκουν αὐτὰς ἐκ τῆς ξηρᾶς. Οἱ Ἀθηναῖοι, πολιορκούμενοι τοιουτοτρόπως πανταχόθεν καὶ μὴ ἔχοντες μήτε συμμάχους μήτε πλοῖα μήτε σῖτον, περιῆλθον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν. Οὐδὲν ἧττον ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἀντέστησαν καρτερικῶς. Ὕστερον ὅμως πιεζόμενοι δεινῶς ὑπὸ τῆς πείνης, ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην πρέσβεις διὰ νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην. Τότε λοιπὸν οἱ Σπαρτιᾶται συνεκρότησαν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ μὲν Θηβαῖοι, οἱ Κορίνθιοι, καὶ ἄλλοι προέτεινον τὴν κατασκαφὴν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται ὅμως ἠρνήθησαν νὰ ἐξανδραποδίσωσι πόλιν Ἑλληνίδα, ἥτις κατὰ τοὺς μεγίστους κινδύνους τῆς Ἑλλάδος παρέσχε μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς αὐτήν, ἀλλὰ συγκατένευον εἰς τὴν εἰρήνην ἐπὶ τοῖς ἀκολούθοις ὅροις: νὰ κατεδαφισθῶσι τὰ μακρὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, νὰ παραδώσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἅπαντα τὰ πλοῖά των πλὴν δώδεκα καὶ νὰ συμπολεμῶσι μὲ τοὺς Σπαρτιάτας τοῦ λοιποῦ ὡς καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι αὐτῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι πάσχοντες τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς ὅρους τούτους. Καὶ τότε ὁ Λύσανδρος κατέσκαψε τὰ μακρὰ τείχη καὶ πὰ τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ τοὺς ἤχους σαλπίγγων καὶ αὐλῶν καὶ ἐπυρπόλησε τὰ πλοῖά των, ἐν ᾧ οἱ σύμμαχοι ἐστεφανωμένοι ἀνευφήμουν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Τέλος δὲ καταλύσας καὶ τὴν δημοκρατίαν, ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως εἰς 30 Ἀθηναίους ὀλιγαρχικοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὴν Σπάρτην.

Οὕτω λοιπὸν ἔληξεν ὁ μακρὸς καὶ ὀλέθριος Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις παρεσκεύασε τὴν παρακμὴν τῆς Ἑλλάδος.

Β' ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ (404 – 379 π. Χρ.).

1. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ. Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ

§ 111. ΔΕΣΠΟΤΕΙΑ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΙΑΤΩΝ. Μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἐκ ταύτης προελθοῦσαν ταπείνωσιν αὐτῶν ἡ ἡγεμονία ὅλης τῆς Ἑλλάδος περιῆλθε τώρα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἐπολιτεύθησαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας μετριώτερον τῶν Ἀθηναίων· τοὐναντίον ἐξ ἀρχῆς ἀκόμη ἀπεδείχθησαν πολὺ τυραννικώτεροι ἐκείνων. Εἰς ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε συμμάχους τῶν Ἀθηναίων πόλεις ὁ «ἐλευθερωτὴς» Λύσανδρος κατέλυσε δι' ἀναριθμήτων φόνων τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ εἰσήγαγεν ἀντ' αὐτοῦ τὸ ὀλιγαρχικόν· ἤτοι ἐγκαθίδρυσε πανταχοῦ δέκα μὲν ἄρχοντας (δεκάρχους), οἵτινες ἔργον εἶχον τὴν διοίκησιν ἑκάστης πόλεως, ἕνα δὲ ἁρμοστήν (= διοικητήν) Λακεδαιμόνιον ἐπιφορτισμένον τὴν ὑποστήριξιν τῶν δέκα. Οἱ δὲ δέκαρχοι οὗτοι μετὰ τῶν ἁρμοστῶν ἐκυβέρνων ὡς ἀληθεῖς τύραννοι τὰς πόλεις· διότι ὄχι μόνον οἱ ἴδιοι ἔσφαζον ἀνηλεῶς καὶ ποικιλοτρόπως ἐκακούργουν πρὸς τοὺς ἀτομικοὺς αὐτῶν ἐχθρούς, ἀλλ' ἐχαρίζοντο καὶ εἰς τῶν φίλων των τὰς ἔχθρας καὶ πλεονεξίας. Μετὰ τοῦ ὀλιγαρχικοῦ δὲ πολιτεύματος ὁ Λύσαν-

δρος ἐπέβαλε τότε εἰς τοὺς δυστυχεῖς τῶν Ἀθηναίων ὑπηκόους καὶ φόρον πολὺ μεγαλύτερον τοῦ ἄλλοτε ὑπ' αὐτῶν στελλομένου εἰς Ἀθήνας.

§ 112. ΟΙ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ (404). Ἀλλ' οὐδεμία ἄλλη πόλις ἔπαθεν ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ πολετεύματος περισσότερον τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ τριάκοντα ἄνδρες, εἰς οὓς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐπετράπη ἡ διοίκησις τῆς πόλεως, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκυβέρνησαν ἐπιεικῶς· ὕστερον ὅμως βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς φρουρᾶς, ἥτις κατ' αἴτησιν αὐτῶν ἀπεστάλη ἐκ τῆς Σπάρτης ὑπὸ τὸν ἁρμοστὴν Καλλίβιον, ἐξετράπησαν εἰς πᾶν εἶδος βιαιοπραγίας καὶ ὠμότητος· διότι ἐξώριζον ἢ ἐφόνευον ἀνηλεῶς ὄχι μόνον τοὺς ἐπιφανεστάτους ἐκ τῶν δημοκρατικῶν, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πολιτῶν· διὰ τοῦτο δικαίως ὠνομάσθησαν κατόπιν τύραννοι. Μόνος ὁ Θηραμένης, ὁ μετριοπαθέστερος ἐκ τῶν Τριάκοντα, δὲν ἠκολούθει τὴν φονικὴν πολιτικὴν τῶν συναδέλφων του, ἀλλ' ἀνθίστατο πολλάκις εἰς αὐτούς. Τότε ὅμως ὁ Κριτίας, ὁ βιαιότερος καὶ ἀνοσιώτερος ἐκ τῶν Τριάκοντα, κατηγόρησεν αὐτὸν εἰς τὴν Βουλὴν ὡς ἐχθρὸν τῆς πολιτείας καὶ κατώρθωσε νὰ καταδικάσῃ καὶ αὐτὸν εἰς θάνατον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θηραμένους οἱ Τριάκοντα προέβησαν ἀφόβως πλέον εἰς πᾶσαν κακουργίαν· ὥστε χιλιάδες πολιτῶν εἰς μόνην τὴν φυγὴν εὗρισκον τὴν σωτηρίαν των. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ἡ Σπάρτη εἶχεν ἀπαγορεύσῃ ἐπὶ ποινῇ προστίμου εἰς τὰς συμμάχους πόλεις νὰ δέχωνται τοὺς φυγάδας Ἀθηναίους, ἐν τούτοις οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Μεγαρεῖς καὶ πρὸ πάντων οἱ Θηβαῖοι, οἰκτίροντες τοὺς δυστυχεῖς, ἐδέχοντο αὐτοὺς προθύμως.

§ 113. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ (404). Ὅπως πλεῖστοι ἄλλοι Ἀθηναῖοι, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἔγινε τότε θῦμα τῶν Τριάκοντα. Οὗτος μετὰ

τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφήν, ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον ἀσφαλὴς ἐν Θράκῃ, κατέφυγε πρὸς τὸν Φαρνάβαζον σατράπην τῆς Φρυγίας· ἐκεῖθεν δὲ ἐσκέπτετο νὰ ἀναβῇ καὶ εἰς τὰ Σοῦσα πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ὅπως ζητήσῃ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' οἱ Τριάκοντα, μαθόντες τοὺς σκοπούς του καὶ σκεπτόμενοι, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἄρξωσιν αὐτοὶ ἐν ἀσφαλείᾳ, ἐν ὅσῳ ἔζη ὁ πολυμήχανος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, παρεκάλεσαν τὸν Λύσανδρον, ὅντα τότε ἐν Ἀσίᾳ, νὰ ἐνεργήσῃ τὸν θάνατον αὐτοῦ· ἐκεῖνος δὲ ἀπήντησε παρὰ τοῦ Φαρναβάζου νὰ θανατώσῃ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀνέβαινεν ἤδη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ἀνύποπτος εἶχε καταλύσῃ εἰς ἓν χωρίον τῆς Φρυγίας, ὅτε ἔφθασαν οἱ δολοφόνοι τοῦ σατράπου· ἀλλὰ μὴ τολμήσαντες νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν οἰκίαν, ἔθηκαν εἰς αὐτὴν πῦρ, διὰ νὰ καύσωσιν αὐτόν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐξυπνήσας ἀνεπήδησεν εὐθὺς καὶ ἐξῆλθε διὰ μέσου τῶν φλογῶν· ἐν ᾧ ὅμως ἐξήρχετο, ἔπεσεν ὑπὸ τὰ βέλη τῶν ἔξωθεν Περσῶν.

§ 114. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΣ ΤΩΝ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλκιβιάδου οἱ Τριάκοντα δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσιν ἐπὶ πολὺ ἀκόμη τὴν ἀρχήν. Ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς τὰς Θήβας Ἀθηναίων ἦτο καὶ ὁ ἄλλοτε γενναῖος στρατηγὸς αὐτῶν Θρασύβουλος (§ 106). Οὗτος ἀποφασίσας νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῶν τυράννων, κατέλαβε τὸν χειμῶνα τοῦ 404 μετὰ 70 ἄλλων ὁμοφρόνων συμφυγάδων τὸ φρούριον Φυλήν, κείμενον εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Ὅτε ἔμαθον τοῦτο οἱ Τριάκοντα, ἔστειλαν εὐθὺς φρουρούς, διὰ νὰ ἐπιτηρῶσι τοὺς ἐν τῇ Φυλῇ. Ἀλλ' ὁ Θρασύβουλος ἐπιπεσὼν ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισεν αὐτούς· ὕστερον δέ, ἀφ' οὗ οἱ ὀπαδοί του ἀνῆλθον εἰς χιλίους, ἐξορμήσας μετ' αὐ-

τῶν νύκτα τινὰ ἐκ τῆς Φυλῆς, κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ. Οἱ Τριάκοντα ἔσπευσαν καὶ πάλιν κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ γενομένης μάχης ἡττήθησαν καὶ πάλιν· καὶ δύο μὲν ἐξ αὐτῶν ὁ Ἱππόμαχος καὶ ὁ Κριτίας ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Τότε ὅμως οἱ πολῖται ὀργισθέντες ἔπαυσαν αὐτοὺς καὶ παρέδωκαν τὴν πόλιν εἰς δέκα ἄρχοντας. Μετὰ ταῦτα οἱ μὲν βιαιότεροι ἐκ τῶν Τριάκοντα ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, οἱ δὲ νεοχειροτόνητοι Δέκα ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Θρασυβούλου, ἔστειλαν δὲ καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ζητήσωσι βοήθειαν· τὸ αὐτὸ δὲ ἔκαμον καὶ οἱ Τριάκοντα. Τότε οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν πρὸς βοήθειαν αὐτῶν τὸν Λύσανδρον, ὅστις φθάσας εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπολιόρκει τοὺς ἐν Πειραιεῖ καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ ἕτερος ἐκ τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης Παυσανίας, φθονῶν τὴν μεγάλην τοῦ Λυσάνδρου δύναμιν, ἐνήργησε νὰ σταλῇ καὶ αὐτὸς μετὰ στρατοῦ· ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Ἀττικήν, συνδιήλλαξεν ἐπιτηδείως τοὺς διαμαχομένους ἐπὶ τῷ ὅρῳ οἱ μὲν φυγάδες νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ δὲ ἐν Ἀθήναις νὰ συγχωρηθῶσιν ὅλοι πλὴν τῶν Δέκα, τῶν Ἑνδεκα, οἵτινες ἐξετέλουν τὰς θανατικὰς ποινάς, τῶν ἐν Ἐλευσῖνι Τριάκοντα καὶ τῶν ἐν Πειραιεῖ Δέκα. Μετὰ ταῦτα οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι μὲ τὴν φρουρὰν τῆς ἀκροπόλεως ἐπανῆλθον εἰς τὴν Σπάρτην· οἱ δὲ περὶ τὸν Θρασύβουλον, ἀναβάντες εἰς Ἀθήνας, ἐψήφισαν ἀμνηστίαν τῶν ἐνόχων, καθήρεσαν τοὺς Δέκα καὶ ἀποκατέστησαν πάλιν τὴν δημοκρατίαν. Μετά τινα δὲ χρόνον, ἐπειδὴ οἱ ἐν Ἐλευσῖνι Τριάκοντα δὲν ἔπαυον ἐνεργοῦντες πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐξουσίας των, οἱ ἐν Ἀθήναις ἐξελθόντες πανδημεί, ἐκείνους μὲν ἐφόνευσαν, πρὸς δὲ τοὺς

ἄλλους συνεφιλιώθησαν. Καὶ οὕτως ἡ ἡσυχία καὶ ἡ τάξις ἐπανῆλθεν τέλος εἰς τὴν ἐξησθενημένην πόλιν.

§ 115. ΟΙ ΣΟΦΙΣΤΑΙ ΚΑΙ Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Ἡ ἀποκατάστασις ὅμως τῆς δημοκρατίας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν παλαιὰν ἐκείνην εὐτυχίαν καὶ εὔκλειαν τῆς πόλεως. Αἴτιον δὲ τούτου ἦτο ἡ μεγάλη ἠθικὴ διαφθορά, ἕνεκα τῆς ὁποίας κατεπλημμύρησαν τὴν πόλιν ἀναιδεῖς δημαγωγοὶ καὶ συκοφάνται, καταπείθοντες ἀδιαλείπτως τὸν λαὸν νὰ καταδιώκῃ τοὺς ἐπιφανεστάτους ἐκ τῶν πολιτῶν. Ἐπικινδυνότατοι δὲ κατὰ τοῦτο ἀπεδείχθησαν οἱ σοφισταί, ἄνδρες ἐπιτήδειοι νὰ διαστρέφωσι διὰ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ μεταπλάττωσι τὸ ἄδικον εἰς δίκαιον. Τοὺς ἀνθρώπους τούτους, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς στρεβλῆς διδασκαλίας των διεσάλευον τὰς βάσεις τῆς θρησκείας, τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς πολιτείας, ἀνέλαβε νὰ πολεμήσῃ τότε ὁ σοφώτατος Σωκράτης, υἱὸς τοῦ λιθοξόου Σωφρονίσκου καὶ τῆς μαίας Φαιναρέτης. Οὗτος ἀπεκάλυψε τὴν ἀγυρτίαν τῶν σοφιστῶν καὶ προσεπάθησε νὰ διεγείρῃ διὰ τῆς διδασκαλίας του ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ τὸ αἴσθημα τῆς ἀρετῆς. Ὁ Σωκράτης δὲν ἐδίδασκεν ἐν σχολείῳ καὶ ἀντὶ χρημάτων, ὡς οἱ σοφισταί, ἀλλὰ παντοῦ, ὅπου εὕρισκεν ἀκροατάς, εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς

Σωκράτης.

πλατείας, εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τοὺς περιπάτους καὶ εἰς τὰ συμπόσια ἐδίδασκε πάντοτε τί εἶναι εὐσέβεια, τί δικαιοσύνη καὶ ἐν γένει τὴν ἠθικὴ καὶ ἀρετή. Τὸ «γνῶθι σαυτόν» ἦτο ἡ βάσις τῆς διδασκαλίας του· διδάσκων δὲ μὲ τρόπον διαλογικὸν ὡδήγει τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ νευρίσκωσι μόνοι τὴν ἀλήθειαν. Ἐνώπιον τῆς ἐξόχου διανοίας, τοῦ ἐναρέτου βίου καὶ τῆς ἠθικῆς ἀξίας τοῦ πτωχοῦ Σωκράτους ἔμειναν ἄφωνοι οἱ διεφθαρμένοι σοφισταί, οἱ δὲ πλουσιώτατοι καὶ εὐφυέστατοι τῶν ἐν Ἀθήναις νέων, ὁποῖοι ἦσαν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν, ἐγίνοντο ἀλληλοδιαδόχως μαθηταί του.

Π άτων.

§ 116. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Σωκράτης μετὰ παρρησίας κατέκρινε τὰς κακίας καὶ τὴν ἀμάθειαν πολλῶν, διὰ ταῦτα ἀπέκτησε βαθμηδὸν πολλοὺς ἐχθρούς. Τρεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἄνυτος, ὁ Λύκων καὶ ὁ Μέλητος, κατηγόρησαν τέλος αὐτόν, ὅτι διέφθειρε τοὺς νέους καὶ εἰσῆγε νέους θεούς. Ὁ ἑβδομηκονταετὴς φιλόσοφος, προσκληθεὶς ὅπως ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τῆς ἡλιαίας (§ 35), δὲν παρεκάλεσε, δὲν ἐδοκίμασε νὰ κινήσῃ τοὺς δικαστὰς εἰς οἶκτον, δὲν ἐζήτησε συγχώρησιν καὶ ἔλεον, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς παρρησίας ἀπέδειξε τὸ ψεῦδος τῆς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας. Ἐκ τῶν 556 παρόντων δικαστῶν 275 μὲν ἔκριναν αὐτὸν ἀθῷον, 281 δὲ κατεψήφισαν αὐτοῦ. Ὁ Σωκράτης ἐκηρύχθη ἔνοχος· προσκληθεὶς δὲ κατὰ τὴν συνήθειαν νὰ ὁρίσῃ τὴν ποινήν, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ὁ ἴδιος, ἐζήτησε νὰ τρέφηται ἐν τῷ πρυτανείῳ, ἐκεῖ δηλαδὴ

Ὁ Σωκράτης πίνων τὸ κώνειον.

ὅπου ἐτρέφοντο δαπάνῃ δημοσίᾳ οἱ μέγιστοι εὐεργέται τῆς πατρίδος. Οἱ δικασταί, θεωρήσαντες τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ πτωχοῦ Σωκράτους ὡς ἐμπαιγμὸν κατὰ τῶν νόμων, κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς τὸν διὰ τοῦ κωνείου θάνατον. Ἐπειδὴ ὅμως τὴν προτεραίαν τῆς καταδίκης εἶχεν ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν Δῆλον ἡ ἱερὰ ναῦς φέρουσα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἐκ μέρους τῆς πόλεως θυσίαν, κατά τινα δὲ νόμον οὐδεμία θανατικὴ ποινὴ ἐξετελεῖτο μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς, ὁ Σωκράτης ἐβλήθη εἰς τὸ δε-

σμωτήριον. Ἐδῶ ἔμεινεν ἐπὶ 30 ἡμέρας, καθ' ἑκάστην δεχόμενος μετὰ φαιδρότητος τοὺς τεθλιμμένους μαθητὰς καὶ φίλους του, οἵτινες ἔσπευδον νὰ λάβωσι παρὰ τοῦ γέροντος ὀλίγα ἀκόμη ἀθάνατα διδάγματα. Μάτην ὁ μαθητής του Κρίτων προέτεινεν εἰς αὐτὸν νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς φυλακῆς· ὁ Σωκράτης ἀπέρριψε τὴν πρότασιν, μὴ θέλων νὰ καταισχύνῃ διὰ τῆς φυγῆς ὁλόκληρον τὸ παρελθὸν αὐτοῦ. Πιὼν δὲ μετὰ σταθερότητος τὸ κώνειον, ἀπέθανεν ἐν ἄκρᾳ ψυχικῇ ἀταραξίᾳ ὡς ἀληθὴς φιλόσοφος (399).

Ὁ Σωκράτης αὐτὸς οὐδὲν σύγγραμμα ἀφῆκεν· ἀλλ' ὁ Πλάτων, ὁ ὀνομαστότατος τῶν μαθητῶν του, ἔβαλεν εἰς τὸ στόμα τοῦ Σωκράτους τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ ἰδέας, ἃς ἐδίδασκεν ἐν τῇ συστηθείσῃ ὑπ' αὐτοῦ βραδύτερον σχολῇ, ἥτις ἀπεκλήθη Ἀκαδήμεια. Αὐτὸς δὲ ὁ Πλάτων τόσον ἔξοχος καὶ μεγαλοφυὴς συγγραφεὺς εἶναι καὶ τόσην χάριν ἔχουσι τὰ ἐν εἴδει διαλόγων γεγραμμένα συγγράματα αὐτοῦ, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι ἐπωνόμασαν αὐτὸν θεῖον.

2. ΣΠΑΡΤΗ ΚΑΙ ΠΕΡΣΙΑ

§ 117. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΥΡΟΥ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν περιωρισμένοι ἐξ ἀδυναμίας εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς πόλεώς των, οἱ Σπαρτιᾶται, ὄντες ἤδη ἡγεμόνες ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ θέλοντες ναὐξήσωσιν ἀκόμη περισσότερον τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς τὰ ἔξω καὶ δὴ πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ἀφορμὴν δὲ εἰς νέας ἐπιχειρήσεις ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἀποστασία Κύρου τοῦ νεωτέρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου.

Μετὰ τὸν θάνατον δηλονότι τῶν Περσῶν Δαρείου τοῦ Β' (425–405) ἐβασίλευεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς αὐτοῦ Ἀρ-

ταξέρξης ὁ Β' ὁ Μνήμων (405–359). Ἀλλ' ὁ Κῦρος, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως καί, ὡς εἴδομεν (§ 107), σατράπης τῆς Μ. Ἀσίας, ἔχων τὴν ἀξίωσιν ὅτι ὁ θρόνος ἀνῆκεν εἰς αὐτόν, διότι ἐγεννήθη βασιλεύοντος ἤδη τοῦ πατρός του, σύμφωνον δὲ καὶ βοηθὸν εἰς τοῦτο ἔχων καὶ τὴν μητέρα του Παρύσατιν, ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὴν βασιλείαν διὰ τῶν ὅπλων. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων, ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ προσλάβῃ εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ Ἕλληνας. Ὅθεν συναθροίσας περὶ τὰς 13 000 Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κλεάρχου, ἐξορίστου Σπαρτιάτου, καὶ 100 000 Ἀσιανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πέρσου Ἀριαίου, ἐξεκίνησε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 401 ἐκ τῶν Σάρδεων, προφασιζόμενος ὅτι ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Πισιδῶν. Μόνον δὲ ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Θάψακον πλησίον τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ἐφανέρωσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ δι' ὑποσχέσεων μεγάλων κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ ἀκολουθήσωσιν αὐτόν. Ἐκ δὲ τῆς Θαψάκου, ἀφ' οὗ διέβη τὸν Εὐφράτην ἀκωλύτως, προυχώρησε διὰ τῆς Μεσοποταμίας πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, σπεύδων νὰ καταλάβῃ ἀπαράσκευον τὸν βασιλέα. Ἀλλ' οὗτος, μαθὼν παρὰ τοῦ Τισαφέρνους τὸ κίνημα τοῦ ἀδελφοῦ του, εἶχεν ἤδη ἐκκινήσῃ κατ' αὐτοῦ μὲ στράτευμα ἐξ 900 000, ὡς λέγεται, ἀνδρῶν. Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν περὶ τὰ Κούναξα, κώμην ὄχι μακρὰν τῆς Βαβυλῶνος. Ἐκεῖ λοιπὸν συνεκροτήθη μεγάλη μάχη, καθ' ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες ἐνίκησαν λαμπρῶς καὶ κατεδίωξαν τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν ἐχθρῶν· ὁ Κῦρος ὅμως ὁρμήσας ἀπερισκέπτως μὲ ὀλίγους τινὰς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπληγώθη αἰφνης μὲ ἀκόντιον ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ἔπεσε νεκρὸς (401).

§ 118. ΚΑΤΑΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ. Τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης ὁ Ἀρταξέρξης ἔστειλε ζητῶν τὰ ὅπλα τῶν Ἑλλήνων. Οὗτοι ἀπέκρουσαν ὑπερηφάνως τὴν πρότασιν αὐτοῦ· συνεννοηθέντες δὲ μετὰ τοῦ Ἀριαίου, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψωσιν ὁμοῦ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Μόλις ὅμως προυχώρησαν ὀλίγον, κατέφθασεν αὐτοὺς ὁ Τισσαφέρνης καὶ ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐνόρκως, ὅτι ἤθελε τοὺς ὁδηγήσῃ δῆθεν ἀσφαλῶς ὀπίσω εἰς τὴν Ἰωνίαν. Ἀνύποπτοι οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν τοῦτο. Ἀλλὰ μετά τινων ἡμερῶν ὁδοιπορίαν ὁ ἄπιστος σατράπης, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ ἐπιβούλου Ἀριαίου, προσεκάλεσεν εἰς τὴν σκηνήν του τὸν Κλέαρχον καὶ τοὺς ἄλλους τῶν Ἑλλήνων στρατηγούς, ἵνα συνομιλήσῃ δῆθεν μετ' αὐτῶν, καὶ ἐκεῖ ἐφόνευσεν αὐτούς.

Ἡ δολία αὕτη στέρησις τῶν στρατηγῶν των ἐβύθισε τοὺς Ἕλληνας εἰς μεγίστην ἀθυμίαν. Ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν (§ 115), ὅστις εἶχεν ἀκολουθήσῃ τὸν Κῦρον ὡς ἐθελοντής, ὄχι μόνον ἐνεθάρρυνε τὸ ἀπηλπισμένον στράτευμα, ἀλλὰ καὶ ἀνέλαβε νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὸ εἰς τὸ παράλιον. Πράγματι δὲ κατώρθωσεν ἐντὸς τεσσάρων μηνῶν νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ τῆς Καρδουχίας καὶ Ἀρμενίας εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, ὑπερνικήσας διὰ τῆς καρτερίας καὶ φρονήσεως αὐτοῦ ὅλας τὰς δυσκολίας τῆς ἐπιστροφῆς. Διότι μὴ γνωρίζοντες οἱ Ἕλληνες μήτε τὴν χώραν μήτε τὴν γλῶσσαν τῶν καθ' ὁδὸν λαῶν, μὴ ἔχοντες πιστοὺς ὁδηγούς, ἠναγκάζοντο νὰ ὑπερβαίνωσιν ὄρη ὑψηλά, νὰ διαβαίνωσιν ἀδιαβάτους ποταμοὺς καὶ νὰ διέρχωνται χιονοσκεπεῖς καὶ ἀφιλοξένους χώρας, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ προσβαλλόμενοι ἀδιαλείπτως ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. Ὅτε δὲ ἀπὸ τῆς κορυφῆς ὄρους τινὸς παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα διέκριναν τὰ γλαυκὰ ὕδατα τοῦ Πόντου, ὡς ἐκ συνθήματος ἤρχισαν ὅλοι νὰ φωνάζωσι· «Θάλασσα! θάλασσα!» καὶ τότε πλέον ἐνηγκαλίζοντο ἀλλήλους καὶ ἔκλαιον ἐκ τῆς χαρᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Τραπεζοῦντι δὲν εὗρον πλοῖα ἱκανά, ἦλθον ἐκεῖθεν διὰ ξηρᾶς εἰς Κερασοῦντα καὶ ἀπ' αὐτῆς εἰς τὰ Κοτύωρα καὶ εἰς τὴν Σινώπην. Ἀπὸ τῆς Σινώπης τέλος ἔπλευσαν εἰς τὴν Χρυσόπολιν καὶ ἀπ' αὐτῆς διεπέρασαν εἰς τὸ Βυζάντιον (400). Ἀπ' ἐδῶ ὁ Ξενοφῶν ὡδήγησεν αὐτοὺς ὡς μισθοφόρους πρὸς τὸν Σεύθην βασιλέα τῶν Θρᾳκῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Σεύθης οὗτος δὲν ἐξεπλήρωσεν ἀκριβῶς τὰς ὑποσχέσεις του, ὁ Ξενοφῶν ἐπανέφερε τοὺς ὑπολειφθέντας 6 000 περίπου Ἕλληνας εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὸν στρατηγὸν τῆς Σπάρτης Θίμβρωνα, ὅστις τότε ἐπολέμει πρὸς τὸν Τισσαφέρνην (399).

§ 119. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΑΣ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου ὁ Ἀρταξέρξης, θέλων νὰνταμείψῃ τὴν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν τοῦ Τισσαφέρνους, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πλὴν τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἕως τότε, καὶ τὰς χώρας, τῶν ὁποίων ἦρχε πρότερον ὁ Κῦρος. Ὁ δὲ Τισσαφέρνης, ἅμα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐξεστράτευσε κατ' ἐκείνων ἐκ τῶν πόλεων τῆς Ἰωνίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον συμμετάσχῃ ὁπωσδήποτε εἰς τὴν ἀποστασίαν τοῦ Κύρου. Ἔντρομοι οἱ Ἴωνες ἐζήτησαν εὐθὺς τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν τότε πρὸς αὐτοὺς τὸν Θίμβρωνα (399). Οὗτος, μ' ὅλον ὅτι εἶχεν ἀξιόμαχον στρατόν, εἰς τὸν ὁποῖον προσέλαβεν, ὡς εἴδομεν, καὶ τοὺς μετὰ τοῦ Κύρου ἀναβάντας Ἕλληνας, ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσε πολλά· διὰ τοῦτο ἀντικατεστάθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ τολμηροῦ καὶ πανούργου Δερκυλίδα. Ἐπειδὴ ὅμως ὕστερον οἱ Σπαρτιᾶται ἔμαθον ὅτι οἱ Πέρσαι προητοίμαζον μεγάλην δύναμιν, ἵνα διώξωσι τὸν Δερκυλίδαν, ἔστειλαν τότε κατ'

αὐτῶν τὸν βασιλέα Ἀγησίλαον ἀδελφὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἄγιδος (§ 105).

Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο μὲν μικρόσωμος καὶ χωλὸς τὸν ἕνα πόδα, ἀλλ' αὐστηρὸς κατὰ τὰ ἤθη καὶ ἁπλούστατος, στρατηγὸς δὲ φιλότιμος καὶ ἱκανώτατος. Οὗτος λοιπὸν ἐλθὼν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν (396) ἠνάγκασεν εὐθὺς τὸν Τισσαφέρνην νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτοῦ τρίμηνον ἀνακωχὴν ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ὅτι ἐντὸς τοῦ χρόνου τούτου ἤθελεν ἐρωτηθῇ ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς αὐτονομίας τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Ἀλλ' ὁ ἄπιστος σατράπης, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ὑποσχέσεων αὐτοῦ, αὐτὸς τοὐναντίον συνήθροιζε καὶ ἄλλο στράτευμα ἐναντίον τοῦ Ἀγησιλάου. Ὁ Ἀγησίλαος λοιπόν, τιμωρῶν τὴν ἐπιορκίαν διὰ στρατηγήματος, προσεποιήθη ὅτι ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Καρίας· ἀντὶ τούτου ὅμως ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Φαρναβάζου εἰς τὴν Φρυγίαν, ἔλαβε πλεῖστα λάφυρα καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἔφεσον (396). Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἀνήγγειλεν, ὅτι θὰ ἐξεστράτευεν εἰς τὴν Λυδίαν. Ὁ Τισσαφέρνης, φοβηθεὶς μήπως ἐξαπατηθῇ καὶ πάλιν, συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του ἐν τῇ Καρίᾳ. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος εἰσέβαλε πραγματικῶς εἰς τὴν Λυδίαν. Τὸ ἱππικὸν τοῦ Τισσαφέρνους ἔσπευσε τότε ἐναντίον του, ἀλλὰ γενομένης μάχης ἔξωθεν τῶν Σάρδεων ἡττήθη κατὰ κράτος. Ὅτε ὁ Ἀρταξέρξης ἔμαθε τὴν ἧτταν ταύτην, ὑπώπτευεν ἐκ μέρους τοῦ Τισσαφέρνους προδοσίαν· ὅθεν ἔστειλεν ἀμέσως τὸν Τιθραύστην μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἀποκεφαλίσῃ τὸν Τισσαφέρνην καὶ νὰ λάβῃ τὴν σατραπείαν του. Ὁ Τιθραύστης, βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ καταλάβῃ τὸν Ἀγησίλαον διὰ τῶν ὅπλων, κατέπεισεν αὐτὸν διὰ χρημάτων νὰ ἐκστρατεύσῃ πάλιν κατὰ τοῦ Φαρναβάζου. Ὁ Ἀγησίλαος, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Φρυγίαν, ἐλεηλάτησεν αὐτὴν πολλάκις· ὕστερον δὲ ἡτοιμάζετο

νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς Περσίας καὶ νὰ καταλύσῃ τὸ ἐξησθενημένον Περσικὸν βασίλειον, ἀλλ' ἡ πονηρία τοῦ Τιθραύστου ἐματαίωσε τὰ πάντα. Οὗτος ἐγνώριζε καλῶς τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος, τὰ ὁποῖα πολλαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἔτρεφον τότε πρὸς τὴν Σπάρτην ἕνεκα τῆς τυραννικῆς ἡγεμονίας της. Ὅθεν ἔστειλε χρήματα πολλὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ δι' αὐτῶν διήγειρε πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς κοινὸν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον· καὶ οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος Κορινθιακὸς πόλεμος (395).

3 Ο ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (395—387 π. Χρ.)

§ 120. Η ΕΝ ΑΛΙΑΡΤΩ ΚΑΙ Η ΕΝ ΚΟΡΩΝΕΙΑ ΜΑΧΗ. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου ἔδωκαν οἱ Ὀπούντιοι Λοκροί (§ 5). Οὗτοι, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Θηβαίων, κατέλαβον χώραν τινὰ ἀμφισβητουμένην μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Φωκέων. Τότε οἱ μὲν Φωκεῖς ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, οἱ δὲ Θηβαῖοι τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι, θέλοντες νὰ φανῶσι χρήσιμοι εἰς τοὺς εὐεργέτας των Θηβαίους (§ 112), συνεμάχησαν προθύμως μετ' αὐτῶν. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται πάλιν, νομίζοντες τὴν περίστασιν κατάλληλον νὰ ταπεινώσουν τοὺς Θηβαίους, ἔστειλαν εὐθὺς τὸν Λύσανδρον, ὅπως βοηθήσῃ τοὺς Φωκεῖς. Ὁ Λύσανδρος ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Βοιωτίαν· γενομένης ὅμως μάχης ἔξωθεν τῶν τειχῶν τῆς Ἁλιάρτου, ἡττήθη ὑπὸ τῶν Θηβαίων κατὰ κράτος καὶ ἐφονεύθη (395). Ἡ ἧττα αὐτὴ τῶν Σπαρτιατῶν ἐνεθάρρυνεν ὅλους τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν· καὶ τότε οἱ Θηβαῖοι, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Ἀργεῖοι καὶ ἄλλοι Ἕλληνες συνωμολόγησαν ἐπίσημον κατὰ τῆς Σπάρτης συμμαχίαν. Οἱ Σπαρτιᾶται, βλέπον-

τες ὅτι ἐκινδύνευον σπουδαίως, εὐθὺς ἔστειλαν πρὸς τὸν Ἀγησίλαον διαταγὴν νὰ σπεύσῃ ἐξ Ἀσίας πρὸς βοήθειαν αὐτῶν. Ὁ Ἀγησίλαος ἔδειξε τότε ἀξιοθαύμαστον παράδειγμα πειθαρχίας καὶ φιλοπατρίας. Εὐθὺς ἐγκατέλιπε τὰ λαμπρὰ σχέδια αὐτοῦ καὶ τὰς μεγάλας του ἐλπίδας περὶ καταλύσεως τοῦ κράτους τῶν Περσῶν καὶ ἔσπευσε πρὸς σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος του. Διαβὰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον, ἔφθασε κατεσπευσμένως διὰ τῆς Θράκης, Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου συνήντησε μέρος τῶν συμμάχων. Ἐδῶ λοιπὸν συνήφθη τότε παρὰ τὴν Κορώνειαν φονικὴ καὶ πεισματώδης μάχη, καθ' ἣν ἐνίκησε μὲν ὁ Ἀγησίλαος, ἀλλ' ἡ νίκη του τόσον ἀσήμαντος ὑπῆρξεν, ὥστε ἔκρινε καλὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σπάρτην (394).

§ 121. ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΝΩΝΟΣ. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκων ὁπωσδήποτε ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡττῶντο ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἔχανον τὸ πᾶν. Ὁ Κόνων, ὅστις, ὡς εἴδομεν (§ 109), μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴν εἶχε διαφύγῃ εἰς τὴν Κύπρον, διορισθεὶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Φαρναβάζου ναύαρχος τοῦ στόλου τῶν Περσῶν, πρῶτον μὲν κατενίκησε καὶ κατέστρεψε παρὰ τὴν Κνίδον τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ στόλου τῶν Σπαρτιατῶν· ὕστερον δὲ ἐδίωξεν ἐξ ὅλων τῶν νήσων καὶ παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας πόλεων τοὺς Λακεδαιμονίους ἁρμοστάς (§ 111) καὶ ἐματαίωσε διὰ μιᾶς ὅλους τοὺς κόπους καὶ ἀγῶνας τοῦ Ἀγησιλάου. Τὸ ἀκόλουθον δὲ ἔτος (393) ὁ Κόνων καὶ ὁ Φαρνάβαζος, πλεύσαντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐλεηλάτησαν ὅλα τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς, ἐνίσχυσαν διὰ χρημάτων τοὺς ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου συνηθροισμένους συμμάχους καὶ ἔπειτα ἀπέπλευσαν ὁ μὲν Φαρνάβαζος εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Κόνων

εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας. Ἐδῶ ὁ φιλόπατρις Κόνων ἀνῳκοδόμησε διὰ Περσικῶν χρημάτων τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ ἐβοήθησε τὴν πατρίδα του πρὸς σύστασιν νέας ναυτικῆς δυνάμεως, μετὰ δὲ ταῦτα ἀπεσύρθη ἐκ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου καὶ ἀπέθανεν ἐν Κύπρῳ (389).

§ 122. Η ΑΝΤΑΛΚΙΔΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ (387). Ἐν τούτοις ὁ πόλεμος, συγκεντρωθεὶς περὶ τὴν Κόρινθον (ἐξ οὗ ὠνομάσθη καὶ Κορινθιακός), ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη ἄνευ ἀξιολόγου τινὸς ἀποτελέσματος. Ὅτε ὅμως ὁ εὐφυὴς καὶ τολμηρὸς στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτης κατέστρεψε παρὰ τὴν Σικυῶνα σῶμα ἐξ 600 περίπου Σπαρτιατῶν, ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἀπειλητικὴν τροπὴν διὰ τὴν Σπάρτην. Οἱ Σπαρτιᾶται, βλέποντες, ὅτι ἡ ἡγεμονία των ἐκινδύνευε καὶ ἐν Ἑλλάδι, καὶ σκεπτόμενοι, ὅτι μόνον διὰ τῆς νέας φιλίας πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν ἠδύνατο αὕτη νὰ διασωθῇ, ἔστειλαν ταχέως εἰς τὰς Σάρδεις τὸν πανοῦργον Ἀνταλκίδαν, ἵνα συνομιλήσῃ μετὰ τοῦ διαδόχου τοῦ Τιθραύστου Τιριβάζου καὶ ἐπιτύχῃ δι' αὐτοῦ τὴν φιλίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τὴν παῦσιν τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι αὐτῶν εἶχον βαρυνθῇ τὸν πόλεμον, διὰ τοῦτο συνωμολογήθη μετ' ὀλίγον ἡ αἰσχρὰ καὶ ἐπονείδιστος Ἀνταλκίδειος εἰρήνη, καθ' ἣν αἱ μὲν νῆσοι Κύπρος καὶ Κλαζομεναὶ καὶ ὅλαι αἱ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ Ἑλληνίδες πόλεις, ὑπὲρ τῶν ὁποίων τοσάκις εἶχον χύσῃ πρότερον τὸ αἷμά των οἱ Ἕλληνες, παρεδίδοντο πλέον εἰς τοὺς Πέρσας, ὅλαι δὲ αἱ ἄλλαι νῆσοι (πλὴν τῆς Λήμνου, τῆς Ἴμβρου καὶ τῆς Σκύρου, αἵτινες ἀνέκαθεν ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἀθηναίους) καὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος μικραί τε καὶ

μεγάλαι ἀφήνοντο αὐτόνομοι, ἡ δὲ ἐκπλήρωσις τῶν ὅρων τούτων ἀνετίθετο ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς Σπαρτιάτας.

§ 123. ΤΥΡΑΝΝΙΚΗ ΔΙΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ. Τοιουτοτρόπως οἱ Σπαρτιᾶται ἀνεδείχθησαν καὶ πάλιν ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος καὶ τώρα πολὺ τυραννικώτεροι ἢ πρίν. Ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι θὰ ἐξετέλουν τοὺς περὶ αὐτονομίας τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ὅρους τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης, πρῶτον μὲν διέλυσαν τὴν μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου ὑπάρχουσαν τότε συμμαχίαν καὶ κατέλυσαν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβαίων ἐπὶ τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας· ὕστερον δὲ ἐπεχείρησαν νὰ ταπεινώσωσι καὶ ἐκείνας ἐκ τῶν πόλεων, ὅσαι κατὰ τὸν πόλεμον εἶχον φανῇ εὐμενέστεραι πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἢ πρὸς αὐτούς. Οὕτω τὴν μὲν Μαντίνειαν κατέσκαψαν, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ κρημνίσῃ τὰ τείχη της, καὶ τοὺς Μαντινεῖς ἠνάγκασαν νὰ διασκορπισθῶσι κατὰ κώμας· τὴν δὲ Φλιοῦντα ὑπεχρέωσαν μετὰ μακρὰν πολιορκίαν νὰ δεχθῇ τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα. Θέλοντες δὲ νὰ ἐπιδείξωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ πρὸς τὰ ἔξω, ἔστειλαν στρατὸν καὶ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἐναντίον τῆς ἐκεῖ μεγάλης καὶ πλουσίας πόλεως Ὀλύνθου, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχε σχηματίσῃ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν ἑαυτῆς ἰσχυρὰν συμμαχίαν ἐκ διαφόρων περιοίκων πόλεων. Ἐπὶ τέσσαρα περίπου ἔτη (383—379) ἀντέστησαν γενναίως οἱ Ὀλύνθιοι· ὕστερον ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ διαλύσωσι τὴν συμμαχίαν καὶ νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῶν Σπαρτιατῶν.

§ 124. ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΑΔΜΕΙΑΣ. Ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Ὀλύνθου ἐκστρατεία εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἄλλα ἐπακόλουθα ἐν Ἑλλάδι. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ὁ Σπαρτιάτης στρατηγὸς Φοιβίδας ἐπορεύετο ἐν ἔτει 383 μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου, ἐστρατοπέδευσεν ἔξω τῶν Θηβῶν. Τότε ἤριζον ἐν Θήβαις οἱ ὀλιγαρχικοὶ πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν λακωνιζόντων ὀλιγαρχικῶν Λεοντιάδης, θέλων νὰ καταβάλῃ τοὺς ἀντιπάλους του δημοκρατικούς, παρεκίνησε τότε τὸν Φοιβίδαν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως Καδμείαν· ἐκεῖνος δὲ νομίζων, ὅτι ἔπραττεν ἔργον συμφέρον εἰς τὴν Σπάρτην, κατέλαβεν αὐτήν. Τότε ὁ μὲν Λεοντιάδης, ὁ Ἀρχίας, ὁ Φίλιππος καὶ οἱ ἄλλοι ὀλιγαρχικοὶ κατέλαβον τὴν ἐξουσίαν· ἐκ δὲ τῶν δημοκρατικῶν ἄλλοι μὲν ἐσφάγησαν, ἄλλοι δὲ ἐφυλακίσθησαν, περὶ τοὺς τριακοσίους δὲ προφθάσαντες κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εὗρον πρόθυμον ὑποδοχὴν καὶ προστασίαν. Ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἠγανάκτησε διὰ τὴν ἄδικον καὶ παράσπονδον ταύτην πρᾶξιν τοῦ Φοιβίδου. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται ὠργίσθησαν κατ' ἀρχὰς ἐναντίον του· ὕστερον ὅμως σκεφθέντες, ὅτι ἡ κατοχὴ τῆς Καδμείας δὲν συνέφερεν, ἐτιμώρησαν μὲν πρὸς τὸ φαινόμενον τὸν στρατηγόν των, διότι εἶχεν ἐνεργήσῃ ἄνευ τῆς διαταγῆς τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν κρατοῦντες τὴν Καδμείαν καὶ ὑποστηρίζοντες τοὺς ἐν Θήβαις ὀλιγαρχικούς.

Γ΄ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ *(379—362 π. Χρ.)*.

§ 125. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ. Ἀλλ' ἡ ἀδικία αὕτη τῶν Σπαρτιατῶν δὲν ἔμεινεν ἀτιμώρητος ἐπὶ πολύ. Ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις φυγάδων δημοκρατικῶν ἦτο καὶ ὁ νέος Πελοπίδας. Οὗτος, μὴ ὑποφέρων νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του δουλεύουσαν εἰς τοὺς τυράννους καὶ κατεχομένην ὑπὸ ξένων δορυφόρων, δὲν ἔπαυσε νὰ ὑποδεικνύῃ εἰς τοὺς συμφυγάδας του τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντα αὐτῶν· ὑπομιμνήσκων δὲ τὴν τόλμην

καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ Θρασυβούλου, ὅστις ὁρμηθεὶς ἐκ τῶν Θηβῶν εἶχε σώσῃ τὰς Ἀθήνας, προέτρεπε αὐτοὺς νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς Θήβας. Οἱ φυγάδες, πεισθέντες ἐπὶ τέλους, ἀπεφάσισαν τὸ ἔργον. Ἀφ' οὗ λοιπὸν συνενοήθησαν προηγουμένως μὲ τοὺς ἐν Θήβαις ὁμόφρονας καὶ φίλους των, τὸν Φιλλίδαν, γραμματέα τῶν πολεμάρχων (=διοικητῶν τῆς πόλεως) Ἀρχίου καὶ Φιλίππου, τὸν Χάρωνα κ. ἄ. περὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσωσι τὸ σχέδιον αὐτῶν, ἀνεχώρησαν κατά τινα ἡμέραν ὡρισμένην περὶ τοὺς ἑκατὸν ἐξ Ἀθηνῶν· καὶ 88 μὲν ἐξ αὐτῶν ἔμειναν εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, οἱ δὲ λοιποὶ 12, οἱ θαρραλεώτατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Πελοπίδας, ἐνδεδυμένοι ὡς κυνηγοὶ ἐβάδισαν πρὸς τὰς Θήβας, εἰσῆλθον διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔφθασαν ἀπαρατήρητοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος. Ἐκεῖθεν τὴν ἰδίαν νύκτα μετέβησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Φιλλίδου, ὅστις κατὰ τὰ συμπεφωνημένα εἶχε προσκαλέσῃ τοὺς πολεμάρχους εἰς συμπόσιον, ὑποσχεθεὶς ὅτι μετὰ τὸν δεῖπνον θὰ εἰσῆγε παρ' αὐτοῖς πρὸς διασκέδασιν καὶ αὐλητρίδας. Ἐξ λοιπὸν ἐκ τῶν συνωμοτῶν, ὁ Μέλων, ὁ Χάρων κ. ἄ., ἐνδεδυμένοι γυναικεῖα καὶ φέροντες περὶ τὰς κεφαλὰς δασεῖς στεφάνους, εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν ὡς αἱ περιμενόμεναι δῆθεν αὐλητρίδες καὶ ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν μεθυόντων ἤδη πολεμάρχων ἐφόνευσαν αὐτούς. Ὁ δὲ Πελοπίδας, μεταβὰς μετά τινος ἄλλου συνωμότου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντιάδου, μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἐφόνευσεν αὐτόν. Μετὰ ταῦτα οἱ συνωμόται ἤνοιξαν τὸ δεσμωτήριον, ἀπέλυσαν ὅλους τοὺς δεσμίους δημοκρατικοὺς καὶ διὰ σαλπίγγων ἐκάλεσαν τοὺς πολίτας εἰς ἐλευθερίαν. Τὸ πρωὶ ἔφθασαν καὶ οἱ ἐν τοῖς μεθορίοις μείναντες φυγάδες, ὁ δὲ λαὸς συνῆλθεν εἰς συνέλευσιν. Καὶ

ὅτε εἰσῆλθεν ὁ Πελοπίδας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὅλη ἡ συνέλευσις ἐξανέστη μετὰ κρότου καὶ βοῆς καὶ ἐχαιρέτησε τοὺς ἄνδρας ὡς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας. Ἔπειτα ἀποκατέστησαν πάλιν τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐξέλεξαν βοιωτάρχας, ἤτοι ἀρχηγοὺς τῆς Βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας, τὸν Πελοπίδαν, Μέλωνα καὶ Χάρωνα. Ἀφ' οὗ δὲ μετ' ὀλίγον ἔφθασαν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ οἱ λοιποὶ φυγάδες καὶ 5 000 Ἀθηναῖοι βοηθοί, τότε ὁ Πελοπίδας ἐπολιόρκησε καὶ τοὺς ἐν τῇ Καδμείᾳ Σπαρτιάτας. Οὗτοι, μὴ ἔχοντες ἀρκετὰς τροφάς, ἐζήτησαν ἀνακωχὴν καὶ ἀπῆλθον μὲ τὰ ὅπλα των ἐλεύθεροι (379).

§ 126. ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΚΑΙ ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ. Τοιουτοτρόπως οἱ Θηβαῖοι ἀπηλλάγησαν τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἤρκει τοῦτο μόνον· ἀνάγκη ἦτο καὶ νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν νέαν των ἐλευθερίαν κατὰ τῆς πολὺ ἰσχυροτέρας Σπάρτης. Διὰ τοῦτο οἱ νέοι βοιωτάρχαι πάσῃ δυνάμει προσεπάθησαν νὰ ἐνισχύσωσι τὰς Θήβας, αἵτινες μέχρι τοῦδε εἶχον ὄνομα κακόν*, καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὰς τὴν πρώτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν κυρίως τότε δύο μεγάλοι ἄνδρες τῶν Θηβῶν, ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας. Ἐκ παιδικῆς ἀκόμη ἡλικίας οἱ ἄνδρες οὗτοι συνεδέοντο διὰ φιλίας στενωτάτης, καὶ οἱ δύο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἀνέκαθεν ἐπόθουν ἢ νὰ ἴδωσι τὴν πατρίδα των λαμπροτάτην καὶ μεγίστην. Καὶ ὁ μὲν Πελοπίδας ἦτο μεγαλόψυχος, ἀνδρεῖος καὶ εἰς ἄκρον ριψοκίνδυνος· φίλος μὲν πολὺ τοῦ κυνηγίου καὶ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων,

* Οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Βοιωτοὶ ἐν γένει ἦσαν παροιμιώδεις διὰ τὴν φιληδονίαν καὶ πολυφαγίαν των, ἔτι δὲ διὰ τὴν νωθρότητα καὶ τὴν περὶ τὰ γράμματα καὶ τὸν πολιτισμὸν ὑστέρησιν αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἔφερον καὶ ἄλλο στίγμα, ὅτι κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους εἶχον δείξῃ προδοτικὴν διαγωγὴν συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Περσῶν

ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἔμπειρος καὶ εὐφυής. Μ' ὅλον ὅτι κατήγετο ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καὶ ἦτο πλουσιώτατος, ἐν τούτοις εἶχε δημοκρατικὰ φρονήματα καὶ ἔζη ἁπλούστατα καὶ μετριώτατα, δαπανῶν τὰ χρήματά του ἀφειδῶς ὑπὲρ τῶν φίλων του καὶ τῆς πατρίδος. Ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας κατήγετο μὲν καὶ αὐτὸς ἐξ εὐγενοῦς, ἀλλὰ πτωχῆς οἰκογενείας. Ἐκ νεότητός του ἐπεδόθη μετὰ ζήλου τόσον εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις ὅσον καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ῥητορικῆς· καὶ ἀνεδείχθη ὄχι μόνον ἰσχυρὸς κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ ῥήτωρ εὔγλωττος. Ὀλίγοι τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος ὑπερέβησαν αὐτὸν κατὰ τὴν στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν δεινότητα· ἀλλ' οὐδεὶς ἴσως ὑπερέβαλεν αὐτὸν κατὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἤθους, κατὰ τὴν ἀφιλοκέρδειαν καὶ τὸν ζῆλον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ. Ἂν καὶ ἦτο πάμπτωχος, οὐδέποτε ἠγάπησε τὰ πλούτη καὶ τὰς ἀπολαύσεις καὶ πάντοτε ἀπέκρουσε τὰς χρηματικὰς προσφορὰς τοῦ Πελοπίδου καὶ τῶν ἄλλων φίλων του. Οὐδέποτε ἐζήτησε τιμητικὰς θέσεις· ἀλλ' οὐδέποτε ἠρνήθη καὶ τὴν ὑπηρεσίαν του πρὸς τὴν πατρίδα, φρονῶν, ὅτι ἡ θέσις δὲν τιμᾷ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος τὴν θέσιν.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν. Διότι ὁ μὲν Πελοπίδας, καταφυγὼν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τὸν φόβον τῶν τυράννων, ἔγινεν ἀρχηγὸς τῶν ἐκεῖ συνωμοτῶν· ὁ δὲ πτωχὸς Ἐπαμεινώνδας, μείνας ἐν τῇ πόλει, μετέδωκεν εἰς τοὺς αὐτόθι νέους γενναῖα καὶ φιλελεύθερα φρονήματα, προαλείφων αὐτοὺς τοιουτοτρόπως εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πόλεως. Καὶ τώρα δὲ ἀμφότεροι ἄνευ φθόνου καὶ ἀντιζηλίας πρὸς ἀλλήλους ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἀνυψώσωσι τὰς Θήβας. Καὶ ὁ μὲν Ἐπαμεινώνδας διωργάνωσε καὶ ἐγύμνασε τὸν Θηβαϊκὸν στρατὸν καὶ ἐπενόησε νέαν πολεμικὴν παράταξιν, τὴν λεγομένην λοξὴν φάλαγγα. Ὁ δὲ Πελοπίδας συνέστησε τὸν ἱερὸν λόχον, ἤτοι σῶμα ἐκ 300 νέων συνδεδεμένων διὰ στενῆς φιλίας καὶ ὡρκισμένων νὰ νικῶσιν ἢ νὰ ἀποθνήσκωσιν. Ὡς βοιωτάρχης δὲ ὁ Πελοπίδας ἐπεχείρησε καὶ τοῦτο, νὰ ἑνώσῃ ἅπασαν τὴν Βοιωτίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν. Καὶ τὸ κατώρθωσεν ἐν τέλει, νικήσας (375) παρὰ τὴν Τεγύραν τὴν Σπαρτιατικὴν φρουρὰν* τῆς πόλεως Ὀρχομενοῦ.

§ 127. Η ΕΝ ΛΕΥΚΤΡΟΙΣ ΜΑΧΗ. Ἐν τούτοις οἱ ὑπερήφανοι Λακεδαιμόνιοι, μὴ δυνάμενοι ναφήσουν ἀνεκδίκητον τὸ ἐν Καδμείᾳ πάθημά των, τετράκις ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῶν Θηβαίων ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν Κλεόμβροτον καὶ Ἀγησίλαον· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσι σπουδαῖόν τι. Διότι οἱ Θηβαῖοι, ἀποφεύγοντες πρὸς τὸ παρὸν πᾶσαν μεγάλην σύγκρουσιν, περιωρίζοντο εἰς ἁπλᾶς ἀψιμαχίας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ προγυμνάσωσιν αὐτοὺς ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ νὰ ἐξεγείρωσι τὸ θάρρος των. Ὅτε ὅμως ὁ Κλεόμβροτος εἰσέβαλε τὸ πέμπτον εἰς τὴν Βοιωτίαν μετὰ 1 000 ἱππέων καὶ 10 000 ὁπλιτῶν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὰ Λεῦκτρα, τότε ἀντεπεξῆλθον κατ' αὐτοῦ καὶ οἱ Θηβαῖοι, συμπεσούμενοι μόλις εἰς 6 000 πεζοὺς καὶ 400 ἱππεῖς ἀλλ' ἔχοντες φιλοτίμους καὶ ἱκανωτάτους στρατηγούς, τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ τὸν Πελοπίδαν. Ἐνταῦθα λοιπὸν συνεκροτήθη τῇ 6 Ἰουλίου τοῦ 371 ἡ ἐπίσημος ἐν Λεύτροις μάχη, καθ' ἣν ἡ λοξὴ φάλαγξ τοῦ Ἐπαμεινών-

* Μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην καὶ τὴν διάλυσιν τῆς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβαίων Βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς πολλὰς ἐκ τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας εἶχον ἐγκαθιδρύσῃ Σπαρτιατικὰς φρουράς, ἃς ὅμως μετὰ τὴν ἐν Τεγύρᾳ ἧτταν ἔσπευσαν νὰ ἀποσύρωσιν ἐκεῖθεν.

δου καὶ ὁ ἱερὸς τοῦ Πελοπίδου λόχος ἐνίκησαν τοὺς Λακεδαιμονίους κατὰ κράτος καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς ἄτακτον φυγήν. 400 πολῖται Σπαρτιᾶται, ἐν οἷς καὶ ὁ Κλεόμβροτος, καὶ 1000 Λακεδαιμόνιοι ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης, οἱ δὲ λοιποὶ ἔφυγον ὑπόσπονδοι. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν Σπάρτην ἡ εἴδησις τῆς ἐν Λεύκτροις ἥττης, ἡ πόλις ἔτυχε νὰ ἑορτάζῃ μίαν ἐκ τῶν μεγάλων ἑορτῶν αὐτῆς. Ἐν τούτοις οἱ ἔφοροι μὲ μεγάλην γενναιότητα ὑπέμειναν τὴν συμφορὰν καὶ δὲν διέκοψαν τὴν ἑορτήν· στείλαντες δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τὰ ὀνόματα τῶν φονευθέντων, παρήγγειλαν εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ ἐκπέμπωσι κραυγάς, ἀλλὰ νὰ ὑποφέρωσι τὸ πένθος ἐν σιγῇ.

§ 128. ΟΙ ΘΗΒΑΙΟΙ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ. Ἡ ἐν Λεύκτροις ἥττα ἦτο τραῦμα δεινότατον διὰ τὴν Σπάρτην· διότι κατέρριψε τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἡγεμονίας της διὰ παντός. Ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀπεσπάσθησαν εὐθὺς ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ Μαντινεῖς, συνελθόντες ἐν σπουδῇ, ἀνέκτισαν τὴν ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν διαλυθεῖσαν πόλιν των (§ 123). Οἱ δὲ Ἀρκάδες, οἵτινες ἔζων μέχρι τοῦδε εἰς πολλὰς μικρὰς καὶ αὐτονόμους κώμας, σχηματίσαντες ὁμοσπονδίαν, ἔκτισαν ἀπὸ κοινοῦ τὴν Μεγαλόπολιν, διὰ νὰ ἔχωσιν αὐτὴν κοινὸν προπύργιον κατὰ τῆς Σπάρτης. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦσαν ὅλοι σύμφωνοι καὶ ἤριζον, οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεφάσισαν, ὠφελούμενοι ἐκ τούτου, νὰ διαλύσωσι τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην γειτονικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον. Τότε οἱ Ἀρκάδες ἐζήτησαν τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβαίων. Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην οἱ Θηβαῖοι εἶχον προσλάβῃ εἰς τὴν συμμαχίαν των τοὺς Αἰτωλούς, τοὺς Ἀκαρνᾶνας, τοὺς Φωκεῖς, τοὺς Λοκρούς, τοὺς Εὐβοεῖς κ. ἄ. Τώρα δὲ νομίζοντες τὴν περίστασιν κατάλληλον νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον, ἔσπευσαν ἀμέσως εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ὑπὸ τοὺς βοιωτάρχας Πελοπίδαν καὶ Ἐπαμεινώνδαν, ἐκεῖ δὲ ἑνωθέντες μετὰ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν συμμάχων τούτων Ἀργείων καὶ Ἠλείων, ἀπετέλεσαν δύναμιν ἐκ 50 000 ἀνδρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀγησίλαος εἶχεν ἀποχωρήσῃ ἤδη εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ νικηφόροι βοιωτάρχαι εἰσέβαλον τότε εἰς τὴν Λακωνικήν, ὅπου ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν οὐδεὶς ἐχθρὸς εἶχε πατήσῃ, καὶ φθείροντες τὴν χώραν ἔφθασαν μέχρι ἀπέναντι τῆς Σπάρτης. Φόβος καὶ ἀμηχανία κατέλαβε τότε τοὺς Σπαρτιάτας· διότι καὶ ἡ πόλις των ἦτο ἀτείχιστος καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν συμπολιτῶν των εἶχον φονευθῇ εἰς τὰς προηγουμένας μάχας καὶ οἱ περίοικοι ἦσαν ἕτοιμοι εἰς ἐπανάστασιν. Ἐκ τοῦ δεινοῦ τούτου κινδύνου ἔσωσε τὴν Σπάρτην ὁ γέρων Ἀγησίλαος, ἀποκρούσας γενναίως τοὺς ἐχθρούς. Τότε λοιπὸν οἱ βοιωτάρχαι διήλασαν ἐν σιδήρῳ καὶ περὶ ὅλην τὴν Λακωνικὴν μέχρι τοῦ Γυθείου, ἔπειτα δὲ ἦλθον εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἥτις ἐπὶ αἰῶνας ἐστέναζεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Σπάρτης. Ὁ γενναιόψυχος λοιπὸν Ἐπαμεινώνδας, προσκαλέσας τότε πανταχόθεν γῆς τοὺς φυγάδας Μεσσηνίους, ἀπέδωκεν εἰς τοὺς δυστυχεῖς μετὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν αἱματόβρεκτον πατρίδα των· ἀφ' οὗ δὲ συνῴκισεν αὐτοὺς εἰς τὴν νεόκτιστον Μεσσήνην, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν (369).

Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειδὴ ὅμως τὴν φορὰν ταύτην ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Θήβας ἄπρακτος σχεδόν, οἱ ἀχάριστοι Θηβαῖοι ὀργισθέντες τὸν ἔπαυσαν ἀπὸ τῆς βοιωταρχίας.

§ 129. Ο ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλ-

λεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ δεύτερον, ὁ Πελοπίδας ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν τῶν Θηβαίων καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἄρχων ὅλης σχεδὸν τῆς Θεσσαλίας ἦτο ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος. Οὗτος τόσον ἀπάνθρωπος καὶ κακοῦργος ἦτο καὶ τόσον πολὺ κατεπίεζε τοὺς Θεσσαλούς, ὥστε οὗτοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων· ἐκεῖνοι δὲ ἔστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πελοπίδαν μὲ στρατόν. Ὁ Πελοπίδας, ἐλθὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, διέταξε τὰ ἐν αὐτῇ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Θηβαίων καὶ περιώρισε τὸν Ἀλέξανδρον εἰς μόνας τὰς Φεράς. Ὕστερον προσκληθεὶς εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς διαιτητὴς τῶν περὶ τοῦ θρόνου διαμαχομένων, μετέβη καὶ ἐκεῖ· ἀφ' οὗ δὲ διέλυσε τὰς ἔριδας καὶ παρέλαβεν ὡς ὅμηρον τὸν ἡγεμονίδην Φίλιππον, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Θήβας. Ἐπειδὴ ὅμως μετ' ὀλίγον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανέλαβε πάλιν τὰς καταπιέσεις του, ὁ Πελοπίδας μετέβη καὶ πάλιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλ' ἄνευ στρατοῦ ὡς πρεσβευτής. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἰδὼν τότε αὐτὸν μόνον καὶ ἄοπλον, τὸν συλλαμβάνει καὶ τὸν φυλακίζει.

Ὅτε ἔμαθον τοῦτο οἱ Θηβαῖοι εὐθὺς ἀπέστειλαν στρατὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πελοπίδου· ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν στρατηγῶν ὁ στρατὸς οὗτος περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ τόσον ἐκινδύνευσεν, ὥστε ὁμοφώνως ἀπήτησεν ὡς ἀρχηγὸν τὸν ἔνδοξον Ἐπαμεινώνδαν, ὅστις ὑπηρέτει κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης. Πράγματι δὲ ἅμα ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ὁ Ἐπαμεινώνδας, καὶ τὸν στρατὸν ἔσωσε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἠνάγκασεν ὄχι μόνον τὸν Πελοπίδαν νὰ πολύσῃ, ἀλλὰ καὶ εἰρήνην νὰ ζητήσῃ (368).

Τέσσαρα ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ Πελοπίδας ἐξεστράτευσε καὶ πάλιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὅπως τιμωρήσῃ τὸν Ἀλέ-

ξανδρον διὰ νέας βιαιότητας αὐτοῦ. Εἰς τὴν μάχην, ἥτις συνεκροτήθη παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς τῆς Θεσσαλίας, ἐνίκησε μὲν ὁ Πελοπίδας, ἀλλ' ἐφονεύθη καὶ αὐτός. Διότι, θέλων νὰ φονεύσῃ τὸν μισητὸν τύραννον ἰδιοχείρως, ὥρμησε μανιώδης κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἔλαβε πολλὰς πληγὰς καὶ ἔπεσεν. Οἱ Θηβαῖοι ὅμως ἐξεδικήθησαν τὸν θάνατον τοῦ ῥιψοκινδύνου ἀρχηγοῦ των· διότι ἐνίκησαν τὸν τύραννον ἐκ νέου καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰναγνωρίσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν (364).

§ 130. Η ΕΝ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑ ΜΑΧΗ (362). Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα περιεπλάκησαν δεινῶς. Οἱ Ἠλεῖοι, χωρισθέντες ἀπὸ τῶν Θηβαίων, συνεμάχησαν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ δὲ Ἀρκάδες, διαιρεθέντες εἰς δύο ἤριζον δεινῶς· καὶ ἡ μὲν μία μερὶς αὐτῶν, ἡ περὶ τοὺς Μαντινεῖς, συνετάχθη μὲ τοὺς Σπαρτιάτας· ἡ δὲ ἄλλη, ἡ περὶ τοὺς Τεγεάτας, συνεμάχει μετὰ τῶν Θηβαίων. Τότε ὁ Ἐπαμεινώνδας βλέπων, ὅτι ἐκινδύνευεν ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβαίων ἐν Πελοποννήσῳ, εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς αὐτὴν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Τεγέαν· ἐδῶ προσῆλθον καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ Πελοποννήσιοι (οἱ Σικυώνιοι, Ἀργεῖοι, Μεσσήνιοι καὶ οἱ περὶ τὴν Τεγέαν Ἀρκάδες), καὶ τότε ἀπετελέσθη δύναμις ἐκ 3 000 ἱππέων καὶ 30 000 ὁπλιτῶν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἐχθροί (οἱ περὶ τὴν Μαντίνειαν Ἀρκάδες, οἱ Ἠλεῖοι καὶ οἱ Ἀχαιοί) ἦσαν ἐν τῇ Μαντινείᾳ καὶ περιέμενον τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔκαμε τὸ ἑξῆς. Μαθὼν ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦσαν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τὸν ὀγδοηκοντούτη Ἀγησίλαον, ὥρμησε διὰ νυκτὸς μὲ τοὺς Θηβαίους πρὸς τὴν Σπάρτην. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος, πληροφορηθεὶς παρά τινος προδότου καθ' ὁδὸν τὸ σχέδιον αὐτοῦ, ἐπέστρεψεν εὐθὺς εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα του. Ὅτε λοιπὸν τὴν ἐπαύριον ἔφθα-

σεν ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰς τὴν Σπάρτην, εὗρε τὰ πάντα ἀνελπίστως ἕτοιμα εἰς ἄμυναν· καὶ προυχώρησε μὲν μέχρι τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐπειδὴ εὗρεν ἀντίστασιν ἀπηλπισμένην, διέκοψε τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς Λακωνικῆς. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Τεγέαν, ἀπεφάσισε νὰ συγκροτήσῃ τακτικὴν μάχην ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον συγκεντρωθῇ ἐν Μαντινείᾳ, συμποσούμενοι εἰς 20 000 πεζῶν καὶ 2 000 ἱππεῖς. Ἐδῶ λοιπὸν συνεκροτήθη τῇ 3 Ἰουλίου 362 μεγάλη καὶ πεισματώδης μάχη, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν.

Δυστυχῶς ὅμως κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν τῆς νίκης ὁ ἔνδοξος Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ἐμάχετο γενναίως μεταξὺ τῶν πρώτων, ἐπληγώθη ἀΐφνης δι' ἀκοντίου εἰς τὸ στῆθος καὶ ζῶν ἀκόμη μετηνέχθη εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ. Οἱ ἰατροὶ συνελθόντες εἶπον ὅτι θἀποθάνῃ, ἅμα ἐξαχθῇ ἡ αἰχμὴ τοῦ ἀκοντίου ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἀκούσας ὅτι ὁ θάνατος ἐπέκειτο, δὲν ἐταράχθη, ἀλλ' ἠρώτησεν, ἂν διεσώθη ἡ ἀσπὶς του καὶ τίς εἶχε νικήσῃ· μαθὼν δέ, ὅτι καὶ ἡ ἀσπὶς αὐτοῦ εἶχε διασωθῇ καὶ οἱ Θηβαῖοι εἶχον νικήσῃ, εἶπε· «Τώρα εἶναι ὥρα νἀποθάνω,» καὶ διέταξε νὰ ἀποσπάσωσι τὸ δόρυ. Εἷς ἐκ τῶν παρόντων φίλων εἶπε τότε πρὸς αὐτὸν μετὰ δακρύων· «Ἀποθνήσκεις ἄτεκνος, Ἐπαμεινώνδα.» «Ὄχι,» ἀπήντησεν ὁ ἀποθνήσκων βοιωτάρχης, «ἀφήνω δύο ἀθανάτους θυγατέρας, τὴν ἐν Λεύκτροις καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ νίκην.»

Μετὰ 4 ἔτη (358) ἀπέθανε καὶ ὁ γέρων Ἀγησίλαος ἐπιστρέφων ἐκ τινος ἐκστρατείας εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀφ' οὗ εἶδε τὴν ὑψίστην ἀκμὴν καὶ τὴν μεγίστην πτῶσιν τῆς πατρίδος του.

§ 131. ΟΙΚΤΡΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Μετὰ τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου συνεξέλιπε καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Θηβῶν· διότι ὁ Ἰολλίδας καὶ ὁ Δαΐφαντος, οἱ μόνοι ἄνδρες, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐπιτυχῶς τὸ ἔργον τοῦ Ἐπαμεινώνδου, εἶχον πέσῃ καὶ αὐτοὶ ἐν Μαντινείᾳ. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀποθνήσκων συνέστησεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ εἰρηνεύσωσι πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Πράγματι δὲ ἕνεκα τῆς κοινῆς ὅλων τῶν διαμαχομένων ἀσθενείας συνωμολογήθη τότε γενικὴ εἰρήνη, εἰς ἣν μόνη ἡ Σπάρτη δὲν μετέσχε, διότι δι' αὐτῆς οἱ Μεσσήνιοι ἐκηρύσσοντο αὐτόνομοι. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία πόλις ἦτο τώρα ἱκανὴ νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦτο ὅλαι αἱ πόλεις αὐτῆς ἐκηρύχθησαν διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων καὶ αὐτόνομοι. Ἤδη ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἔκειτο χαμαὶ ἐξηντλημένη ἐκ τῶν ἀτελευτήτων ἐμφυλίων πολέμων καὶ διῃρημένη εἰς ἀπειραρίθμους αὐτονόμους πόλεις, αἵτινες ὄχι μόνον οὐδένα σύνδεσμον εἶχον πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ καὶ κατεσπαράσσοντο ἐσωτερικῶς ὑπὸ τῶν ἐρίδων τῶν δημοκρατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦτο καλυτέρα. Ἀντὶ τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ, ὅστις εἶχε μεγαλουργήσῃ, τώρα ἐπεκράτησαν μισθοφόροι ἄγριοι καὶ λῃστρικοί· ἕνεκα τῶν συνεχῶν πολέμων οἱ ἄνθρωποι ἐξηγριώθησαν ὁλοσχερῶς· τὰ ἤθη διεφθάρησαν τελείως οὐ μόνον εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ, ὅπου φιλοχρηματία καὶ πλεονεξία κατεκυρίευσε τοὺς πάντας. Ἐξ ὅλων τούτων ἦτο φανερόν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ διατηρήσῃ τὴν αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν της, τοῦθ' ὅπερ μόνον διὰ τῆς πανελληνίου καὶ ἰσχυρᾶς ἡγεμονίας ἠδύνατο νὰ γίνῃ. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ὑπῆρξεν ἔσωθεν ἀδύνατον, ἄλλος λαὸς ἐπελθὼν ἔξωθεν κατέλαβε

τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ λαὸς οὗτος ἦσαν οἱ Μακεδόνες.

Δ΄ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΑΣ

§ 132. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ΄ ΦΙΛΙΠΠΟΥ΄. Πρὸς Β τῆς Θεσσαλίας πέραν τοῦ Ὀλύμπου ἔκειτο τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας. Τοῦτο περιοριζόμενον κατ' ἀρχὰς εἰς μόνην τὴν Ἡμαθίαν, χώραν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀλιάκμονος καὶ Ἀξιοῦ, ἐπεξετάθη ὕστερον ὀλίγον κατ' ὀλίγον καθ' ἅπασαν τὴν χώραν. Ἱδρυτὴς τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξεν ὁ Περδίκκας (700) καὶ πρωτεύουσα αὐτοῦ ἡ Ἔδεσσα (ὕστερον Αἰγαὶ καὶ τώρα Βοδενά). Ἐπὶ τῶν βασιλέων Ἀμύντου τοῦ Α΄ (540—498) καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α΄ (498—454) ἡ Μακεδονία ὑπετάγη εἰς τοὺς Πέρσας (§ 49, 63, 73)· ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α΄ ἀνέλαβε πάλιν τὴν αὐτονομίαν της. Ἐκ τῶν διαδόχων Ἀλεξάνδρου τοῦ Α΄ ἐπισημότατος ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχέλαος (413—399). Οὗτος κατεσκεύασεν εὐθείας ὁδούς, ἔκτισε φρούρια καὶ διωργάνωσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ· ἠγάπα δὲ πολὺ καὶ τὰς Ἑλληνικὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Ἡ αὐλὴ αὐτοῦ ἐν Πέλλῃ, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔκαμεν ἀντὶ τῆς Ἐδέσσης πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του, ἦτο τὸ ἐνδιαίτημα ἐπισήμων ποιητῶν (τοῦ Εὐριπίδου κ. ἄ.) καὶ περιωνύμων τεχνιτῶν (τοῦ ζωγράφου Ζεύξιδος κ. ἄ.). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχελάου ἐξερράγησαν ἐν Μακεδονίᾳ ἅγριαι περὶ τοῦ θρόνου ἔριδες, αἵτινες ηὔξησαν ἀκόμη περισσότερον μετὰ τὸν θάνατον Ἀμύντου τοῦ Γ΄ (390—369), ὅστις ἀφῆκε τρεῖς υἱούς, τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν Περδίκκαν καὶ τὸν Φίλιππον. Τότε προσκληθείς, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Θηβαῖος Πελοπίδας ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν πρεσβύτατον ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀμύντου, τὸν Ἀλέξανδρον (369—368), τὸν δὲ νεώτατον τὸν Φίλιππον συμπαρέλαβεν ὡς ὅμηρον εἰς Θήβας. Τῷ 365 κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ Περδίκκας· τῷ 359 ὅμως ἔπεσε καὶ οὗτος μαχόμενος πρὸς τοὺς γείτονας Ἰλλυριούς. Τότε λοιπὸν ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔλαβε τὴν βασιλείαν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Ἀμύντου, υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Περδίκκου.

Ὅτε ὁ Φίλιππος παρέλαβε τὴν βασιλείαν, εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς πολλοὺς ἐχθρούς· πρῶτον μὲν πρὸς τὸν Παυσανίαν καὶ τὸν Ἀργαῖον, οἵτινες εἶχον καὶ αὐτοὶ ἀξιώσεις εἰς τὸν θρόνον, ἔπειτα δὲ πρὸς τοὺς γείτονας βαρβάρους, τοὺς Παίονας καὶ τοὺς Ἰλλυριούς, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του εἶχον εἰσβάλῃ εἰς τὸ κράτος. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος, ἀφ' οὗ διὰ δόλου καὶ φρονήσεως ἀπηλλάγη πρῶτον τῶν ἐχόντων ἀξιώσεις εἰς τὸν θρόνον, ὕστερον κατενίκησε καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ Παίονας καὶ ἐξέτεινε τὸ Μακεδονικὸν βασίλειον βορειοδυτικῶς μέχρι τῆς λίμνης Λυχνιδοῦ. Μετὰ τὰ τοιαῦτα κατορθώματα οἱ Μακεδόνες μεγιστᾶνες δὲν ἐδίστασαν ποσῶς νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸν Φίλιππον ὡς βασιλέα ἀντὶ τοῦ Ἀμύντου (359).

Φίλιππος

§ 143. ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ΄ ΦΙΛΙΠΠΟΥ. Ὁ Φίλιππος ἦτο μειράκιον ἀκόμη, ὅτε ἤχθη ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου εἰς τὰς Θήβας. Ζήσας δ' ἐπὶ δέκα περίπου ἔτη (369—359) ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ὄχι μόνον ἐγνώρισε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας τῶν Ἑλλήνων, ἅτινα

ἠγάπα ἔκτοτε πολύ, ἀλλ' ἔμαθε καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τῆς πολεμικῆς καὶ πολιτικῆς τέχνης τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ φύσεως ἦτο μεγαλοφυής, διὰ τοῦτο ἀπέβη εἷς τῶν μεγίστων βασιλέων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, διακριθεὶς μὲν καὶ ὡς μέγας στρατηγός, ἀλλὰ κυρίως ὡς ἔξοχος πολιτικὸς ἀνήρ. Ἀνέδειξε δὲ αὐτὸν τοιοῦτον ὄχι μόνον ἡ μεγίστη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων πεῖρα καὶ ἡ μεγίστη σύνεσίς του, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔμφυτος πονηρία καὶ ἐπιτηδειότης του. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὰ μέσα, ἅτινα μετεχειρίζετο πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του, ἦτο ὅλως ἀδιάφορος. Ὅπου δὲν ἐπετύγχανεν ἡ ἀπειλή, ἐφήρμοζε τὴν κολακείαν· ἦτο ὀργίλος καὶ πρᾶος, πείσμων καὶ ἐνδοτικὸς κατὰ τὰς περιστάσεις· ὅτι δὲν κατώρθωνε διὰ τῶν ὅπλων, τὸ ἐπετύγχανε μὲ τὸν χρυσόν, ἐξαγοράζων δι' αὐτοῦ προδότας καὶ ὁμόφρονας. Μεταξὺ ὅλων τῶν γειτόνων ἐνέσπειρε διχονοίας· καὶ τούτους μὲν συνεκράτει δι' ὅρκων καὶ ὑποσχέσεων ψευδῶν, ἐκείνους δ' ἐνησχόλει δι' ἐρίδων ἐμφυλίων, τὰς ὁποίας διήγειρεν ἐπιτηδείως, καὶ ὅλους τέλος ἐξηπάτα, ὥστε νὰ νομίζωσιν ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς.

§ 134. ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ. **Ὁ Φίλιππος εὐθὺς ὡς ἀπηλλάγη παντὸς** ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ περισπασμοῦ, ἐπεχείρησε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων, τὰ ὁποῖα ἀναμφιβόλως εἶχε συλλάβῃ ἐνωρίς. Τὰ σχέδια αὐτοῦ ἦσαν τὰ ἑξῆς· πρῶτον μὲν νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ μικρὸν βασίλειον αὐτοῦ*· ἔπειτα νὰ καταλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος· καὶ τέλος μετὰ τῶν Ἑλλήνων νὰ καταλύσῃ τὸ σεσαθρωμένον ἤδη Περσι-

* Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας εἶχε τότε ὅρια πρὸς Ν μὲν τὸν Ὄλυμπον καὶ τὰ Καμβούνια, πρὸς Α δὲ τὸν Στρυμόνα ποταμόν, πρὸς Β δὲ καὶ Δ τὴν Παιονίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν.

κὸν βασίλειον. Ἐπειδὴ ὅμως πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων τούτων ἦτο ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ ἔχῃ πρὸ παντὸς στρατὸν καλῶς ἐξησκημένον, διὰ ταῦτα μετὰ ζήλου πολλοῦ ἠσχολήθη εἰς τὴν σύνταξιν καὶ διοργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας του, καταρτίσας μόνιμον* καὶ τακτικὸν στρατόν, Μακεδονικὴν λεγομένην φάλαγγα**, ἥτις ἐπὶ δύο ὅλους αἰῶνας διετέλεσεν ἀήττητος.

§ 135. ΠΡΩΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ. Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὰς εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας ἀποικίας, αἵτινες ἔφραττον εἰς αὐτὸν τὴν πρὸς τὴν Θάλασσαν ὁδόν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξαπατήσας διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων τοὺς Ἀθηναίους, ἔγινε κύριος τῆς Ἀμφιπόλεως, πόλεως μεγάλης καὶ πλουσίας· ἔπειτα δὲ ἐκυρίευσε τὴν Πύδναν, τὴν Ποτίδαιαν καὶ ἄλλας πόλεις. Μετὰ δὲ ταῦτα περάσας τὸν Στρυμόνα καθυπέταξε ὅλην τὴν μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ τοῦ Νέστου χώραν. Ἐδῶ εὗρεν ἄφθονον ναυπηγήσιμον ξυλείαν, κατέλαβε δὲ καὶ τὰ πλούσια μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου ὄρους, ἀφ' ὧν ἀπελάμβανεν ἔκτοτε κατ' ἔτος 1 000 περίπου τάλαντα. Πρὸς ἀσφάλειαν δὲ τῶν μεταλλείων τούτων ἔκτισεν αὐτόθι τὴν ὀχυρὰν πόλιν τῶν Φιλίππων. Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἠθέλησε νὰνα-

* Πρὸ τοῦ Φιλίππου δὲν ὑπῆρχεν ἐν Μακεδονίᾳ μόνιμος στρατός, ἀλλ' ἅμα ἐφίστατο κίνδυνός τις, οἱ Μακεδόνες ἐγκατέλειπον πᾶς γεωργικὰς καὶ ποιμενικὰς των ἀσχολίας καὶ ἀνελάμβανον τὸν ἀγῶνα.

** Ἡ φάλαγξ αὕτη ἀπετελεῖτο ἐξ 24 000 ὁπλιτῶν (φαλαγγιτῶν)=ὡπλισμένων διὰ μεγάλων καὶ στρογγύλων χαλκῶν ἀσπίδων, βραχέων ξιφῶν καὶ ὑπὲρ τὰ 7 μέτρα μακρῶν λογχῶν, τῶν λεγομένων *σαρισῶν*· διῃρεῖτο εἰς 6 τάξεις ἐκ 4 000 ἀνδρῶν, ἑκάστη δὲ τάξις εἰς 4 *χιλιαρχίας* ἐκ 1 000 ἀνδρῶν. Παρετάσσετο δὲ ἡ φάλαγξ εἰς βάθος συνήθως 16 ἀνδρῶν καὶ ἀπετέλει οὕτω πελώριον ὄγκον σιδηροῦν, καθ' οὗ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἀντιστῇ.

μιχθῇ καὶ εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ὑποτάξῃ καὶ αὐτήν· ἡ ἐξῆς δὲ ἀφορμὴ ἐβοήθησεν αὐτὸν εἰς τοῦτο.

§ 136. Ο ΙΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Οἱ Θηβαῖοι δηλαδή, ἔχοντες ἔχθραν ἐναντίον τῶν Φωκέων, κατηγόρησαν αὐτοὺς εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον (§ 47), ὅτι ἐκαλλιέργουν γῆν ἀνήκουσαν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τὸ δὲ συνέδριον κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς μέγα πρόστιμον. Ἀλλ' οἱ Φωκεῖς ἠρνήθησαν νὰ πληρώσωσιν αὐτό. Τότε λοιπὸν οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροί, οἱ Δωριεῖς, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ ἄλλοι ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Φωκέων. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φωκέων Φιλόμηλος, μὴ ἔχων ἀρκετὸν στρατόν, ὅπως ἀντιστῇ, ἥρπασε τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκ παλαιοτάτων χρόνων κατατεθειμένους θησαυρούς, ἐστρατολόγησεν ἐξ αὐτῶν πολυαρίθμους μισθοφόρους καὶ ἀντετάχθη κατὰ τῶν ἐχθρῶν (355). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκα· ὕστερον ὅμως ἡττηθεὶς καὶ μὴ θέλων νὰ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατεκρημνίσθη ἀπό τινος βράχου καὶ ἀπέθανε (354). Τὸν Φιλόμηλον διεδέχθη τότε ἐν τῇ στρατηγίᾳ ὁ Ὀνόμαρχος. Οὗτος ἐξηκολούθησε μὲ μεγαλειτέραν δραστηριότητα τὸν πόλεμον, κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας, ἐλεηλάτησε τὴν Δωρίδα καὶ Λοκρίδα, ἐπανέστησε τοὺς Βοιωτοὺς ἐναντίον τῶν Θηβαίων· τέλος δὲ ὥρμησε καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρὸς βοήθειαν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Λυκόφρονος (353).

§ 137. Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ. Ἐν Θεσσαλίᾳ δηλονότι ἠρίζον ἀπὸ πολλοῦ οἱ τύραννοι τῶν Φερῶν πρὸς τοὺς ἐν Λαρίσῃ εὐγενεῖς· καὶ οὗτοι μὲν προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν Φίλιππον, οἱ δὲ τύραννοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Ὀνομάρχου. Ὁ Φίλιππος, ὅστις, ὡς εἴδομεν, ἀφορμὴν μόνον ἐζήτει διὰ νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλ' ἡττηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια (353). Ὅτε ὅμως μετ' ὀλίγους μῆνας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν μετὰ στρατοῦ μεγαλυτέρου, ὁ Ὀνόμαρχος ἡττηθεὶς κατὰ κράτος ἐφονεύθη, 6 000 ἐκ τῶν Φωκέων ἐφονεύθησαν ἐπ' ἴσης, 3 000 δὲ ζωγρηθέντες ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ὡς ἱερόσυλοι. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Φίλιππος ἔγινε κύριος τῆς Θεσσαλίας καὶ ἔσπευσεν ἀμέσως πρὸς τὰς Θερμοπύλας, ὅπως εἰσβάλῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι προτρεπόμενοι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, εἶχον προκαταλάβῃ τὸ στενὸν καὶ οὕτως ἐματαίωσαν τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ.

§ 138. Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Δημοσθένης ὁ Ἀθηναῖος, ὁ μέγιστος τῶν ῥητόρων τῆς Ἑλλάδος, ἦτο υἱὸς μαχαιροποιοῦ. Ὁ εὐγενέστατος καὶ φιλόπατρις οὗτος ἀνήρ, πρὸ πολλοῦ ἐννοήσας τοὺς κατακτητικοὺς τοῦ Φιλίππου σκοπούς, δὲν ἔπαυσε παρακολουθῶν προσεκτικῶς τὰ κινήματα τοῦ πανούργου Μακεδόνος καὶ ἀποκαλύπτων εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ ἐπίβουλα σχέδια αὐτοῦ. Μετὰ παραδειγματικῆς τόλμης ἐκάκιζε πάντοτε τὴν νωθρότητα καὶ δειλίαν τῶν συμπολιτῶν του, τοὺς ἐνεθύμιζε τὴν δόξαν τῶν προγόνων των καὶ τοὺς προέτρεπεν ἀδιαλείπτως εἰς πόλεμον ἐναντίον τοῦ ἐπικινδύνου βασιλέως. Οἱ λόγοι ὅμως τοῦ εὐγενοῦς ῥήτορος δὲν ἐπετύγχανον πάντοτε νὰ κινήσωσι τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἔργα γενναῖα καὶ δραστήρια· διότι οὗτοι μέν, ῥάθυμοι καὶ χαῦνοι ὄντες, ἀπεστρέφοντο πᾶσαν πολεμικὴν ἐνέργειαν, οἱ δὲ ἐν Ἀθήναις πολυάριθμοι προδόται, οἱ φιλιππίζοντες καλούμενοι, οἵτινες ἐμισθοδοτοῦντο ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ὑπέθαλπον τὰς φιλειρηνικὰς διαθέσεις τοῦ λαοῦ, συγκαλύπτοντες τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τοῦ Μακεδόνος ἢ παριστῶντες ὡς ἀδύνατον καὶ ὀλέθριον πᾶν κατ' ἐκείνου κίνημα. Μεταξὺ τῶν προδοτῶν τούτων διε-

κρίνοντο ἰδίᾳ ὁ Δημάδης καὶ ὁ ἀναιδὴς ῥήτωρ Αἰσχίνης. Πλὴν τούτων ὅμως καὶ πολῖται ἀγαθοί, ὡς ὁ «χρηστὸς» Φωκίων, βλέποντες τὴν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐπικρατήσασαν κακίαν, οὐδεμίαν ἐλπίδα εἶχον, ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἤθελον σωθῇ ἀφ' ἑαυτῶν· διὰ τοῦτο ἐνόμιζον σωτήριον τὴν πρὸς τὸν ἰσχυρὸν Φίλιππον εἰρήνην. Ἄλλοι δὲ πάλιν, ὡς ὁ ἀγαθὸς ῥήτωρ Ἰσοκράτης, ἐφρόνουν, ὅτι ἡ δυνατὴ ἤδη Μακεδονία ἠδύνατο νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐμφυλίους ἐν Ἑλλάδι ταραχάς, καί, ἀφ' οὗ προσλάβῃ τοὺς Ἕλληνας συμμάχους, νὰ καταλύσῃ μετ' αὐτῶν τὸ Περσικὸν βασίλειον.

§ 139. ΝΕΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ. Ὁ δὲ Φίλιππος χαίρων, ὅτι τὴν φορὰν ταύτην ἔγινε κύριος τοὐλάχιστον τῆς Θεσσαλίας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖθεν ἐκστρατεύσας εἰς τὴν Θρᾴκην, ὑπέταξε πολλὰς χώρας αὐτῆς καὶ τέλος ἐστράφη ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου, ἥτις ὄχι μόνον μεγάλη καὶ πλουσία ἦτο, ἀλλὰ καὶ συνεκρότει ὁλόκληρον κράτος μετὰ τῶν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ συμμάχων καὶ ὑποτελῶν της· 32 πόλεις ὑπεῖκον εἰς τὰ νεύματα αὐτῆς, καὶ ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ στράτευμα ἐκ 10 000 ὁπλιτῶν καὶ 1 000 ἱππέων. Οἱ Ὀλύνθιοι ἀντέστησαν πεισματωδῶς, συγχρόνως δὲ ἐζήτησαν καὶ τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἦσαν σύμμαχοι αὐτῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι προτρεπόμενοι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, ἔστειλαν μὲν εἰς αὐτοὺς βοήθειαν, ἀλλ' εἰς τρεῖς ἀποστολάς. Ὅτε δὲ ἔφθασεν ἡ τρίτη ἀποστολή, ἡ Ὄλυνθος δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σωθῇ. Ὁ Φίλιππος, διαφθείρας διὰ χρημάτων δύο στρατηγοὺς τῶν Ὀλυνθίων, ἔγινε διὰ τῆς προδοσίας αὐτῶν κύριος τῆς πόλεως· καὶ ταύτην μὲν κατέσκαψεν, ἐκ δὲ τῶν Ὀλυνθίων ἄλλους μὲν κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ἐπώλησεν ὡς δούλους

(348). Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστησαν καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς αἱ σύμμαχοι τῶν Ὀλυνθίων.

§ 140. ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ. Ἐν τούτοις ὁ ἱερὸς πόλεμος ἐξηκολούθει ἀκόμη ἐν Ἑλλάδι. Ὁ στρατηγὸς τῶν Φωκέων Φάλαικος τόσον πολὺ ἐστενοχώρησε τοὺς Θηβαίους, ὥστε οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσωσιν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν Φίλιππον. Ὁ Φίλιππος ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν προθύμως, διότι ἔβλεπεν, ὅτι ἡ περίστασις ἦτο καταλληλοτάτη νὰ εἰσβάλῃ τέλος καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφοβεῖτο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι ἐμποδίσωσιν αὐτὸν καὶ πάλιν, ἐσκέφθη νὰ καθησυχάσῃ πρότερον αὐτοὺς διὰ ψευδοῦς τινος εἰρήνης. Ἀφ' οὗ δὲ πράγματι ἐπέτυχε διὰ τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν ἄλλων ἐν Ἀθήναις μισθωτῶν αὐτοῦ τοιαύτην τινὰ εἰρήνην (346), εὐθὺς εἰσῆλθε διὰ τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα καί, συνενωθεὶς μὲ τοὺς Θηβαίους, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Φωκίδα. Ἐδῶ συνεκάλεσεν ἀμέσως τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, ὅπως ἀποφασίσῃ περὶ τῆς **τύχης τῶν Φωκέων. Κατ' ἀπόφασιν** λοιπὸν αὐτοῦ αἱ μὲν πόλεις τῶν Φωκέων κατεσκάφησαν, οἱ δὲ κάτοικοι διελύθησαν εἰς μικροτάτας κώμας καὶ κατεδικάσθησαν νὰ πληρώνωσι 50 τάλαντα κατ' ἔτος, ἕως ὅτου ἀποπληρώσωσι τὰ ἁρπαγέντα· αἱ δὲ δύο ψῆφοι, τὰς ὁποίας εἶχον μέχρι τοῦδε ἐν τῷ συνεδρίῳ οἱ Φωκεῖς, ἐδόθησαν τώρα εἰς τὸν Φίλιππον. Τοιουτοτρόπως ἔληξεν ὁ ἱερὸς οὗτος πόλεμος, διαρκέσας 10 ἔτη (355—346). Ὁ δὲ Φίλιππος, σκεπτόμενος ὅτι δὲν ἦτο καιρὸς ἀκόμη νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, περιέμενε δὲ νέαν ἀφορμήν, ὅπως ἐπανέλθῃ καὶ δώσῃ πλέον τὸ τελευταῖον τραῦμα κατ' αὐτῆς. Χάρις δὲ εἰς τὸν Αἰσχίνην ἡ ἀφορμὴ αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ εὑρεθῇ.

§ 141. Η ΕΝ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑ ΜΑΧΗ. Ἀρχομένου δη-

λαδὴ τοῦ ἔτους 339, ὁ Αἰσχίνης κατηγόρησεν εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον τοὺς Ἀμφισσεῖς, ὅτι ἐκαλλιέργουν γῆν ἀνήκουσαν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, καὶ κατέπεισε τοὺς Ἀμφικτύονας νὰ ἀναθέσωσι τὴν τιμωρίαν τῶν ἱεροσύλων εἰς τὸν Φίλιππον. Ὁ Φίλιππος ἄγων 30 000 πεζῶν καὶ 2 000 ἱππεῖς, εἰσέβαλεν εὐθὺς διὰ τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐκυρίευσε καὶ κατέσκαψε τὴν Ἄμφισσαν, ἔπειτα δὲ κατέλαβε ἐξαίφνης τὴν Ἐλάτειαν, ἥτις ἦτο ἡ κλεὶς τῆς Βοιωτίας καὶ ὅλης τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος (339). Ὡς κεραυνὸς ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἴδησις τῆς καταλήψεως τῆς Ἐλατείας. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἔντρομοι καὶ ἠπόρουν περὶ τοῦ πρακτέου, μόνος ὁ Δημοσθένης, ἀνελθὼν τὸ βῆμα, ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς καὶ συνεβούλευσε νὰ ἐκστρατεύσωσι μὲν εἰς τὰ σύνορα τῆς Βοιωτίας πανδημεί, νὰ ζητήσωσι δὲ καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβαίων. Ὁ λαὸς ἐδέχθη ταῦτα ἐνθουσιωδῶς καὶ ἔστειλεν εἰς τὰς Θήβας πρεσβευτὴν αὐτὸν τὸν Δημοσθένην, ὅστις διὰ τῆς πυρώδους εὐγλωττίας του κατώρθωσε πραγματικῶς νὰ πείσῃ τοὺς Θηβαίους νὰ συμμαχήσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Συμμαχικὸς λοιπὸν στρατὸς τῶν Ἀθηναίων, τῶν Θηβαίων καὶ ἄλλων τινῶν Ἑλλήνων ἐξεκίνησαν ἐναντίον τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος παρὰ τὴν Χαιρώνειαν. Ἐδῶ λοιπὸν συνηντήθησαν οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ ἐν συνόλῳ ἴσοι μὲν τὸν ἀριθμόν, ἀλλ' ὄχι καὶ ἰσόπαλοι· διότι ὁ μὲν τοῦ Φιλίππου ἦτο ἄριστα ἐξησκημένος ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων καὶ ὡδηγεῖτο ὑφ' ἑνὸς μεγάλου στρατηγοῦ, ὁ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἀγύμναστος καὶ ὡδηγεῖτο ὑπὸ πολλῶν καὶ μετρίων στρατηγῶν. Ὅτε δὲ ἤρχισεν ἡ μάχη (2 Αὐγούστου 338), οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐπιτεθέντες μὲ ὁρμὴν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸν ἀπέναντί των

τεταγμένον Φίλιππον. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὁ δεκαοκταετὴς υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος τόσον ὁρμητικῶς ἐπέπεσεν ἐναντίον τῶν Θηβαίων, ὥστε, ἀφ' οὗ ἔπεσε νεκρὸς καὶ ὁ ἔσχατος τῶν 300 ἱερολοχιτῶν, οἱ ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγήν. Ὁ Φίλιππος, βλέπων τὸν υἱὸν αὐτοῦ νικῶντα, ἐπιστρέφει τότε καὶ αὐτὸς κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ὑπὸ τῶν ὁποίων μέχρι τότε ἐδιώκετο, τοὺς ὠθεῖ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ οὕτω συμπληροῖ τὴν νίκην. Μετὰ τὴν μάχην ὁ Φίλιππος τοὺς μὲν Θηβαίους ἐτιμώρησε σκληρῶς· διότι κατέλυσε τὴν ἡγεμονίαν των ἐν Βοιωτίᾳ καὶ εἰσήγαγε Μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Καδμείαν. Πρὸς δὲ τοὺς Ἀθηναίους ἐδείχθη μεγαλόφρων καὶ ἐπιεικής· διότι τοὺς ἀφῆκε νὰ κυβερνῶνται αὐτονόμως καὶ τοῖς ἀπέδωκε τοὺς αἰχμαλώτους των ἄνευ λύτρων.

§ 142. Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΑΥΤΟΥ. Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος κατέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ὅλαι αἱ πόλεις ὑπεδέχθησαν αὐτὸν προθύμως. Μόνη ἡ Σπάρτη δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποκύψῃ· διὰ τοῦτο ὁ Φίλιππος, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Λακωνικήν, ἀφῆκε μὲν τὴν ὑπερήφανον πόλιν ἀβλαβῆ, ἀλλὰ περιώρισε τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐντὸς τῶν παλαιῶν ὁρίων τῆς Λακωνικῆς. Ὕστερον ὁ Φίλιππος μετέβη εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου εἶχε συγκαλέσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς σύνοδον. Ἐδῶ ἀνήγγειλεν ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ νὰ καταλύσῃ τὸ σεσαθρωμένον Περσικὸν βασίλειον· ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀνεκηρύχθη ὁμοφώνως ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ἑλλήνων στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος κατέλαβε ἐπισήμως τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' οὗ δὲ ὥρισε τὸ διὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον ἀναλογοῦν εἰς ἑκάστην πόλιν τῆς Ἑλλάδος μέρος ἀνδρῶν, ὕστερον ἐπέστρεψεν εἰς

τὴν Μακεδονίαν, ἵνα προετοιμάσῃ τὰ τῆς ἐκστρατείας. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα σχέδιον αὐτοῦ· διότι, ἐν ᾧ ἑώρταζεν ἐν Αἰγαῖς τοὺς γάμους τῆς θυγατρός του Κλεοπάτρας, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ νεαροῦ Παυσανίου σωματοφύλακος αὐτοῦ (336).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

Ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου (338—146 π. Χρ.).

Α΄ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

(336 – 323 π. Χρ.)

1. ΠΡΩΤΑ ΕΤΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

§ 143. ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Ἀποθανόντος τοῦ Φιλίππου, παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ εἰκοσαετὴς υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ὁ Γ΄, ὁ μετὰ ταῦτα Μέγας ἐπονομασθείς. Ὁ Φίλιππος, θέλων νὰ δώσῃ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀγωγὴν καὶ παίδευσιν ἁρμόζοντα εἰς βασιλέα, τὴν μὲν πρώτην ἀγωγὴν αὐτοῦ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Λεωνίδαν, ἄνδρα αὐστηρὸν καὶ ἐμβριθῆ, καὶ εἰς τὸν Λυσίμαχον τὸν Ἀκαρνᾶνα· ὅτε δὲ ἔγινε δεκατριῶν ἐτῶν, παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐξοχώτατον καὶ πολυμαθέστατον τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων τὸν Ἀριστοτέλην ἐκ τῶν Σταγείρων τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ἀριστοτέλης, διαμείνας ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη (343—335) ἐν τῇ Μακεδονικῇ αὐλῇ, ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξε τὰ ἔξοχα φυσικὰ προτερήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, διήγειρεν ἐν αὐτῷ σοβαρὸν τρόπον σκέψεως καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὴν θερμουργὸν ψυχὴν αὐτοῦ εὐγενῆ καὶ ὑψηλὰ φρονήματα καὶ σφοδρὸν ἔρωτα πρὸς πᾶν μέγα καὶ καλόν. Διὰ τοῦτο παιδιόθεν ὁ Ἀλέξανδρος περιεφρόνει τὰς κοινὰς τοῦ βίου ἀπολαύσεις, ἠγάπα δὲ τοὺς πολέμους καὶ ἐν γένει ἔργα ἔνδοξα καὶ μεγάλα. Ὁσάκις ἐμάνθανε νέον τι κατόρθωμα

τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐδὲν ἔχαιρεν, ἀλλ' ἔλεγε πρὸς τοὺς ἡλικιώτας μετὰ λύπης· «Ὦ παῖδες, ὁ πατὴρ οὐδὲν ἔργον μέγα καὶ λαμπρὸν θἀφήσῃ νὰ πράξω μεθ' ὑμῶν καὶ ἐγώ!» Τὰ μάλιστα ἠγάπα νὰ ἀναγινώσκῃ τὰ κατορθώματα τῶν παλαιῶν ἡρώων. Διὰ τοῦτο προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα αὐτοῦ ἦτο ἡ Ἰλιάς, ἐν ᾗ ὁ θεῖος Ὅμηρος ἐξυμνεῖ τὸν Ἀχιλλέα καὶ τοὺς λοιποὺς ἥρωας τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. Νὰ ἀποβῇ δὲ ἥρως ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ νὰ ὑμνηθῇ ὡς ἐκεῖνος καὶ αὐτὸς ὑπὸ μεγάλου ποιητοῦ, ἦτο ὁ διακαέστατος τῶν πόθων του. Ἔχων δὲ τοιοῦτον ἰδεῶδες, ἦτο ἀκούραστος πάντοτε καὶ τολμηρότατος, οὐδένα κίνδυνον φοβούμενος, οὐδεμίαν ἀποφεύγων στέρησιν. Μὲ πολλὴν δεξιότητα καὶ τόλμην κατεδάμασε μίαν φορὰν τὸν ἄγριον ἵππον Βουκεφάλαν, τὸν ὁποῖον μάτην εἶχον δοκιμάσῃ νὰ ἱππεύσωσιν οἱ ἄριστοι ἐκ τῶν ἱππέων τῆς αὐλῆς· ὁ δὲ Φίλιππος τόσον συνεκινήθη ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, ὥστε ἐνηγκαλίσθη αὐτὸν μετὰ δακρύων καὶ τῷ εἶπε· «Ὦ παῖ, ζήτησον ἄλλο βασίλειον, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σὲ χωρεῖ!» Ἡ δὲ ἐν Χαιρωνείᾳ νίκη, τὸ λαμπρότατον τῶν ἔργων τοῦ Φιλίππου, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν ἡρωισμὸν καὶ τὴν τόλμην τοῦ νεαρωτάτου τότε Ἀλεξάνδρου.

Ἀριστοτέλης

§ 144. ΠΡΩΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος παρέλαβε τὴν βασιλείαν, εὗρεν αὐτὴν ἀπειλουμένην πανταχόθεν. Ἰσχυροὶ συγγενεῖς αὐτοῦ εἶχον ἀξιώσεις εἰς τὸν θρόνον· τὰ βάρβαρα περὶ τὴν Μακεδονίαν ἔθνη, τὰ ὁποῖα ὁ Φίλιππος εἶχεν ὑποτάξῃ νεωστί, ἔλαβον εὐθὺς τὰ ὅπλα πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Μακεδονικοῦ ζυγοῦ· τέλος οἱ Θηβαῖοι, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλοι Ἕλληνες προτρεπόμενοι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, τοῦ ἀμειλίκτου ἐχθροῦ τῶν Μακεδόνων, ἤρχισαν νὰ κινῶνται καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφ' οὗ πρῶτον ἀπηλλάγη ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν κινδύνων, ἔπειτα ὥρμησεν εὐθὺς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὑπέταξε τὴν Θεσσαλίαν ἄνευ μάχης καί, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τόσον πολὺ κατέπληξε τοὺς Ἕλληνας, ὥστε οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ἀντιστῇ, ἀλλ' ὅλοι ὑπεκρίθησαν εἰρηνικὰ φρονήματα. Ὁ Ἀλέξανδρος γενναίως φερόμενος συνεχώρησεν αὐτούς. Καταβὰς δὲ εἰς τὴν Κόρινθον, ἀνεκηρύχθη ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἐξαιρουμένων τῶν Σπαρτιατῶν, στρατηγὸς αὐτο-

Ἀλέξανδρος

κράτωρ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν Περσῶν. Ἅμα δὲ καθησύχασε τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐκεῖθεν δὲ ἐξεστράτευσε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 335 ἐναντίον τῶν βαρβαρικῶν γειτόνων. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπερβὰς τὸν **Αἷμον** ἐνίκησε τοὺς **Τριβαλλούς**· ἔπειτα περάσας τὸν ποταμὸν **Δανούβιον**, εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τῶν Γετῶν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐνίκησε καὶ τούτους, ἐστράφη ὕστερον πρὸς νότον ἐναντίον τῶν Ἰλλυριῶν, τοὺς ὁποίους καθυπέταξε καὶ πάλιν εὐκολώτατα.

Ἐν ᾧ ὅμως ἐπολέμει κατὰ τῶν βαρβάρων τούτων, διεδόθη φήμη ἐν Ἑλλάδι ὅτι δῆθεν ἐφονεύθη. Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο ἀνεπτερώθησαν πάλιν αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων· πρῶτοι ἐπανέστησαν τότε οἱ Θηβαῖοι καὶ ἐδίωξαν τὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν ἐκ τῆς Καδμείας, οἱ δὲ ἄλλοι Ἕλληνες ἡτοιμάζοντο νὰ βοηθήσωσιν αὐτούς. Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐπληροφορήθη ταῦτα, ὡς ἀστραπὴ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἔξω τῶν Θηβῶν. Μὴ θέλων δὲ νὰ φανῇ, ὅτι διὰ τῆς βίας ἄρχει τῶν Ἑλλήνων, ἀπήτησε παρὰ τῶν Θηβαίων τὴν παράδοσιν τῶν πρωταιτίων μόνον τῆς ἀποστασίας· ἀλλὰ μάτην. Τότε λοιπὸν ἐπολιόρκησε τὰς Θήβας καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν εἰσελθὼν ἐξ ἐφόδου εἰς τὴν πόλιν μετὰ πεισματώδη καὶ φονικωτάτην μάχην κατὰ τὰς ὁδοὺς ἔγινε κύριος αὐτῆς. 6 000 Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν, 30 000 ἠχμαλωτίσθησαν. Κατὰ πρότασιν δὲ τῶν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συμπολεμησάντων Πλαταιέων, Ὀρχομενίων καὶ Φωκέων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέθηκε ναποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης τῶν Θηβαίων, ἡ μὲν πόλις κατεσκάφη πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ **Πινδάρου** (σελ. 68 σημ.), οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἡ σκληρὰ αὕτη τύχη τῶν Θηβαίων κατέπληξεν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔντρομοι ἔσπευσαν

εὐθὺς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον πρεσβείαν, ὅπως ἀναγγείλωσι τὴν εἰς αὐτὸν ὑποταγήν των. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήτησε τότε παρ' αὐτῶν νὰ παραδώσωσι τὸν Δημοσθένην, τὸν Ὑπερείδην καὶ τοὺς ἄλλους ἀντιμακεδονιστὰς ῥήτορας. Ὕστερον ὅμως, εἴτε μεταμεληθεὶς διὰ τὴν πρὸς τοὺς Θηβαίους σκληρότητα αὐτοῦ εἴτε καταπεισθεὶς ὑπὸ τοῦ **Δημάδου** καὶ **Φωκίωνος**, τοὺς ὁποίους ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ νὰ πραΰνουν τὴν ὀργήν του, συνεχώρησε καὶ τούτους καὶ τοὺς ἄλλους Ἀθηναίους. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπανελθὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἤρχισε νὰ προετοιμάζηται διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν (335).

2. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (334—327 π. Χρ.)

§ 145. **Η ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ ΔΙΑΒΑΣΙΣ.** Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο μόλις 23 ἐτῶν, ὅτε ἐξεκίνησεν ἐναντίον τῶν Περσῶν μετὰ στρατοῦ ἐκ Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων, ὅστις ἀνέβαινεν εἰς 30 000 μόνον πεζῶν καὶ 5 000 ἱππέων! Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται παράτολμον βεβαίως τὸ νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τόσον ὀλίγον στράτευμα τὴν κατάλυσιν κράτους, ὅπερ ἦτο πεντηκοντάκις μὲν μεγαλύτερον, εἰκοσάκις δὲ πολυανθρωπότερον τοῦ ἰδικοῦ του! Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος οὐδόλως ἠπατᾶτο· ἤξευρε καλῶς καὶ τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ ἱκανότητα τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς φιλομαχίας καὶ πειθαρχίας τοῦ στρατοῦ του ἦτο βεβαιότατος. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδυναμίαν καὶ σαθρότητα τοῦ Περσικοῦ κράτους ἐγνώριζε καλῶς· ἤξευρε καὶ τὸ μῖσος, ὅπερ πολλοὶ ἐκ τῶν ὑποτελῶν λαῶν ἔτρεφον πρὸς τὸν ἀφόρητον Περσικὸν ζυγόν, καὶ τὴν ἀμφίβολον πίστιν πολλῶν ἐκ τῶν σατραπῶν καὶ τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν καὶ παραλυσίαν μεγάλ καὶ μικρῶν. Δι' ὅλα ταῦτα ἐξεκίνησεν εἰς τὴν Ἀσίαν με μεγάλην πεποίθησιν περὶ τῆς νίκης.

Ὅθεν ἀφήσας ἐπίτροπον τοῦ θρόνου ἐν Μακεδονίᾳ τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ἀντίπατρον, ἐξεκίνησε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 334 πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ ἐξ αὐτῆς μετὰ εἰκοσαήμερον πορείαν ἔφθασεν εἰς τὴν Σηστόν. Περάσας δὲ τὸν Ἑλλήσποντον διὰ πλοίων τῶν Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων, πρῶτος αὐτὸς ἐξεπήδησε πάνοπλος εἰς τὴν ξηράν, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐνέπηξε τὸ δόρυ εἰς τὴν γῆν καὶ εἶπε· «Δέχομαι παρὰ θεῶν διορίκτητον τὴν Ἀσίαν.» Ἀναβὰς δὲ εἰς τὸ Ἴλιον εὐθύς, ἐτέλεσε λαμπρὰς θυσίας εἰς τοὺς ἐκεῖ ἀγωνισθέντας ἥρωας, ἐστεφάνωσε τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἐμακάρισε αὐτόν, διότι ζῶν μὲν εἶχε φίλον πιστὸν τὸν Πάτροκλον, ἀποθανὼν δὲ εὗρε μέγαν ἐπαινέτην τῆς ἀνδρείας του τὸν Ὅμηρον.

§ 146. Η ΕΝ ΓΡΑΝΙΚΩ ΜΑΧΗ (334). Ἐκ τῆς Τρῳάδος ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεκίνησεν εὐθὺς πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Μυσίας Γρανικόν, εὗρεν 20,000 Πέρσας ἱππεῖς ὑπὸ τοὺς σατράπας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἰσαρίθμους περίπου μισθοφόρους Ἕλληνας πεζοὺς ὑπὸ Μέμνονα τὸν Ῥόδιον παρατεταγμένους ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὑψηλῆς καὶ ἀποκρήμνου ὄχθης καὶ ἑτοίμους νὰ ἐμποδίσουν εἰς αὐτὸν τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ. Τότε ὁ Παρμενίων, ὁ πρῶτος καὶ ἐμπειρότατος τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ εὐθὺς τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ νὰ παραμείνῃ πρῶτον τὴν ὑποχώρησιν τῶν πολεμίων. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήντησεν· «Αἰσχύνομαι τὸν Ἑλλήσποντον, ἐὰν φοβηθῶ Γρανικόν.» Εὐθὺς δὲ ῥίπτεται μὲ τὸ ἱππικόν του εἰς τὸ ῥεῦμα καὶ ἐκβαίνει εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην, ἐν ᾧ οἱ ἐχθροὶ ῥίπτουσι κατ' αὐτοῦ χάλαζαν βελῶν. Τότε λοιπὸν συνεκροτήθη μακρὰ καὶ φονικὴ ἱππομαχία, καθ' ἣν ἐκινδύνευσε σπουδαίως ἡ ζωὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διότι εἷς Πέρσης στρατηγὸς τόσον σφοδρῶς ἐκτύπησεν αὐτὸν κατὰ τὴν κεφαλὴν διὰ μαχαίρας, ὥστε ἡ περικεφαλαία του ἐσχίσθη. Ὁ Ἀλέξανδρος στραφεὶς ἐφόνευσε μὲν τοῦτον παρευθύς, ἀλλ' ἕτερος σατράπης ἡτοιμάζετο ἤδη ἐκ τῶν ὄπισθεν νὰ κτυπήσῃ αὐτὸν διὰ μαχαίρας, ὅτε προλαβὼν ὁ στρατηγὸς Κλεῖτος ἀποκόπτει τὸν ὦμον τοῦ σατράπου καὶ σῴζει τοιουτοτρόπως τὴν ζωὴν τοῦ φιλοκινδύνου Ἀλεξάνδρου. Ἀφ' οὗ δὲ ἐτράπησαν οἱ Πέρσαι εἰς φυγήν, ὁ Ἀλέξανδρος στρέφεται εὐθὺς κατὰ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων καὶ κατακόπτει καὶ αὐτούς.

Περικεφαλαία

Μετὰ τὴν μάχην ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη τοὺς τραυματίας καὶ παρηγόρησεν αὐτούς, ἔθαψε δὲ μὲ πολλὰς τιμὰς τοὺς ἐν τῇ μάχῃ φονευθέντας. Ἐκ δὲ τῶν Περσικῶν λαφύρων, ἐκλέξας 300 πανοπλίας, τὰς ἔστειλεν εἰς Ἀθήνας ὡς ἀφιέρωμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἐπεγράψας· «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν Ἀσιανῶν».

§ 147. ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ Μ. ΑΣΙΑΣ. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινεν ἐντὸς ὀλίγου κύριος ὅλης τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸ Δασκύλιον, ἡ πρωτεύουσα τοῦ σατράπου τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας, παρεδόθη εἰς τὸν Παρμενίωνα, αἱ δὲ Σάρδεις εἰς τὸν ἴδιον Ἀλέξανδρον. Ἡ Ἔφεσος καὶ αἱ ἄλλαι παράλιοι Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας ἐδέχθησαν τὸν Ἀλέξανδρον ὡς σωτῆρα καὶ ἐλευθερωτήν. Μόνη ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἁλικαρνασσὸς ἐτόλμησαν νὰ ἀντιστῶσιν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ πολιορκηθεῖσαι ἐκυριεύθησαν καὶ αὗται

(334). Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος καθυπέταξε καὶ τὰς νοτιοδυτικὰς παραλίους χώρας, τὴν Λυκίαν, τὴν Παμφυλίαν καὶ τὴν Πισιδίαν· ἐκ δὲ τῆς Πισιδίας εἰσβαλὼν εἰς τὴν μεσόγειον Φρυγίαν, ἦλθεν εἰς τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν αὐτῆς, τὸ Γόρδιον, ὅπου διεχείμασε μὲ τὸν στρατόν του. Ἐν δὲ τῇ ἀκροπόλει τοῦ Γορδίου εἶδε καὶ τὴν πολυθρύλητον ἅμαξαν τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς Φρυγίας Μίδα. Εἰς τὸν ῥυμὸν τῆς ἁμάξης ταύτης ἦτο δεδεμένος ἐκ φλοιοῦ κρανέας ὁ πολύπλοκος Γόρδιος δεσμός, περὶ οὗ ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, ὅτι ὅστις θὰ ἔλυεν αὐτὸν ἤθελε κυριεύσῃ τὴν Ἀσίαν. Τὸν δεσμὸν τοῦτον ὁ Ἀλέξανδρος ἔκοψε διὰ τοῦ ξίφους του καὶ οὕτως ἐξεπληρώθη τὸ λεγόμενον ὑπὲρ αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 333 ἐξεκίνησε καὶ πάλιν ἐκ Γορδίου, διῆλθε τὴν Καππαδοκίαν καί, ὑπερβὰς ἄνευ ἀντιστάσεως τὸ ὄρος Ταῦρον κατὰ τὰς λεγομένας Κιλικίας πύλας, κατέβη εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ κατέλαβεν ἀμαχητεὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ταρσόν. Ἐδῶ ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος ἐκινδύνευσε νὰ ἀποθάνῃ. Ἐν ᾧ ἦτο κάθιδρος, ἐλούσθη εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύδνου ποταμοῦ, ὅστις διαρρέει τὴν Ταρσόν· διὰ τοῦτο κατεψύχθη καὶ ἐνόσησε τόσον σοβαρῶς, ὥστε εἷς μόνον ἰατρός, ὁ Φίλιππος ὁ Ἀκαρνάν, ἀνέλαβε νὰ σώσῃ αὐτὸν διὰ φαρμάκου δραστικοῦ. Πρὶν ὅμως προετοιμασθῇ τὸ φάρμακον, ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβεν ἐκ Καππαδοκίας ἐπιστολὴν τοῦ Παρμενίωνος ἀναγγέλλουσαν αὐτῷ, ὅτι ὁ Φίλιππος εἶχε δωροδοκηθῇ δῆθεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, διὰ νὰ δηλητηριάσῃ αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, γνωρίζων καλῶς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἰατροῦ του, διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς ἔλαβε καὶ ἔπιε τὸ φάρμακον, διὰ δὲ τῆς ἄλλης ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Παρμενίωνος. Καὶ πραγματικῶς δὲν ἠπατήθη· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέρρωσε τελείως καὶ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν ἀνήσυχον στρατόν του (333).

§ 148. Η ΕΝ ΙΣΣΩ ΜΑΧΗ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος ὁ Γ' ὁ Κοδομανός, ἀποφασίσας νὰ πολεμήσῃ αὐτοπροσώπως πλέον ἐναντίον

Δαρεῖος ὁ Κοδομανός

τοῦ νικηφόρου Ἀλεξάνδρου, συνήθροισε περὶ τὰς 600 000 ἀνδρῶν, ἐξ ὧν 30 000 ἦσαν μισθοφόροι Ἕλληνες καὶ 30 000 ἱππεῖς, καὶ προυχώρησε κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Κιλικίαν· φθάσας δὲ εἰς τὴν στενὴν πεδιάδα τῆς πόλεως Ἰσσοῦ, ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς

ὄχθης τοῦ Πινάρου ποταμοῦ. Ὅτε ἔμαθε τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος, ὥρμησε καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν Ἰσσόν. Ἀφ' οὗ δὲ παρέταξε τὸ στράτευμά του καταλλήλως, εὐθὺς ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμὸν μὲ τὴν δεξιὰν πτέρυγα αὐτοῦ, διέβη εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην καὶ μὲ τόσην ὁρμὴν προσέβαλε τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ὥστε τὴν ἔτρεψεν ἀμέσως εἰς φυγήν. Ὁ Δαρεῖος, καθὼς εἶδε τὴν τροπὴν τῶν ἰδικῶν του, φοβηθεὶς μήπως ζωγρηθῇ, στρέφει τὸ ἅρμα του καὶ φεύγει. Τὸ παράδειγμα δ' αὐτοῦ ἐμιμήθησαν εὐθὺς καὶ ὅλοι οἱ περὶ αὐτόν. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὸ δεξιὸν κέρας τῶν ἐχθρῶν, ὅπου ἦσαν τεταγμένοι οἱ μισθοφόροι Ἕλληνες καὶ οἱ ἱππεῖς, ἠγωνίζοντο γενναίως ἐναντίον τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐφονεύοντο πολλοὶ ἐκ τῶν ἀρίστων Μακεδόνων. Τότε ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπιπεσὼν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, νικᾷ ἐντὸς ὀλίγου καὶ διασκορπίζει καὶ αὐτούς. Τώρα ἡ φυγὴ κατέστη γενική. Ἕνεκα δὲ τῆς στενότητος τῶν τόπων καὶ τοῦ ἀπείρου πλήθους τῶν ἐχθρῶν ἡ σύγχυσις ὑπῆρξε φοβερὰ καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν Περσῶν μεγίστη· 100 000 πεζῶν καὶ 10 000 ἱππέων ἐφονεύθησαν, ὡς λέγεται, ἐν ᾧ ἐκ τῶν Μακεδόνων ἔπεσον μόνον 450.

Ἅρμα

Ὁ δὲ Δαρεῖος καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατ' ἀρχὰς μὲν ἔφευγεν ἐπὶ τοῦ ἅρματός του· ὕστερον ὅμως ἐμπεσὼν εἰς φάραγγας, ἀφήνει αὐτὸ καὶ ἀναβὰς εἰς ἵππον ἔφευγον. Ὁ Ἀλέξανδρος κατεδίωκεν αὐτόν,

Ἡ ἐν Ἰσσῷ μάχη.

ἐν ὅσῳ ἀκόμη ἦτο ἡμέρα· ὅτε δὲ ἐνύκτωσεν, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδον φέρων τὸ ἅρμα, τὴν ἀσπίδα, τὸν μανδύαν καὶ τὸ τόξον τοῦ Δαρείου, τὰ ὁποῖα οὗτος φεύγων εἶχεν ἀφήσῃ καθ' ὁδόν. Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων αἰχμαλώτων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ δειλοῦ Δαρείου, ἤτοι ἡ μήτηρ του Σισύγαμβις καὶ ἡ σύζυγός του Στάτειρα μετὰ τῶν θυγατέρων της καὶ τοῦ ἑξαετοῦς υἱοῦ της. Ἀξιοθαύμαστος δ' ὑπῆρξεν ἡ διαγωγὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὰς ἐπισήμους αἰχμαλώτους. Διότι, ἀφ'

Ἡ τοῦ Δαρείου οἰκογένεια καὶ ὁ Ἀλέξανδρος

οὗ πρῶτον ἀπέστειλε πρὸς αὐτὰς τὸν στρατηγόν του Λεοννᾶτον πρὸς παρηγορίαν, ἔπειτα τὰς ἐπεσκέφθη καὶ ὁ ἴδιος συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ φίλου του Ἡφαιστίωνος, ὡμίλησε πρὸς αὐτὰς φιλανθρωπότατα καὶ ταῖς ὑπεσχέθη ὅτι καὶ τοῦ λοιποῦ θὰ ἔχωσι βασιλικὰς τιμὰς καὶ θεραπείαν.

§ 149. ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΟΙΝΙΚΗΣ. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος δὲν

κατεδίωξεν εὐθὺς τὸν ἡττημένον βασιλέα, ἀλλ' ἐτράπη κατὰ πρῶτον εἰς κατάκτησιν τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃ ἀνυποτάκτους χώρας ὄπισθέν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Περσῶν τὰς πηγὰς τῆς θαλασσίας δυνάμεως αὐτῶν. Διότι οὗτοι ἔχοντες στόλον ἠδύναντο κάλλιστα νὰ μεταφέρωσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾧ αὐτὸς θὰ προυχώρει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Καὶ διὰ μὲν τοῦ Παρμενίωνος κατέλαβε τὴν πλουσίαν Δαμασκόν, ὅπου εὗρε πλεῖστα ὅσα χρήματα, ὁ ἴδιος δὲ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Φοινίκην καὶ ἔγινεν ἀμαχητεὶ κύριος τῆς χώρας ὅλης. Μία μόνη πόλις αὐτῆς, ἡ ὑπερήφανος Τύρος, ἐπειδὴ ἦτο ἐκτισμένη ἐπὶ νησιδίου καὶ εἶχε τείχη ὑψηλὰ καὶ στόλον ἰσχυρόν, ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸν ἥρωα. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, μὴ εὑρίσκων συμφέρον νὰ ἀφήσῃ ὄπισθέν του πόλιν ἀνυπότακτον, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτήν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐστερεῖτο στόλου, διενοήθη νὰ συνδέσῃ τὴν Τύρον μετὰ τῆς ἠπείρου, προσχωννύων τὴν μεταξὺ αὐτῶν θάλασσαν, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ προσβάλῃ τὰ τείχη τῆς πόλεως διὰ τῶν μηχανῶν. Ἀλλ' αἱ τριήρεις τῶν Τυρίων πλησιάζουσαι κατέστρεφον τὸ κατασκευαζόμενον ἐπίχωμα. Ὅτε ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος συνήθροισεν ἐκ τῶν ἄλλων τῆς Φοινίκης πόλεων καὶ ἐκ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ῥόδου μέγαν στόλον καὶ ἀπέκλεισε δι' αὐτοῦ τὸν ἀσθενέστερον στόλον τῶν Τυρίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς νησίδος, τότε κατώρθωσε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἐπίχωμα καὶ ἐκυρίευσε τὴν Τύρον ἐξ ἐφόδου μετὰ ἑπτάμηνον βαρεῖαν καὶ πολύμοχθον πολιορκίαν. Πρὸς τιμωρίαν δὲ τῆς μακρᾶς ἀντιστάσεως αὐτῆς ἡ μὲν πόλις κατεκάη, ἐκ δὲ τῶν κατοίκων, τῶν μὴ φονευθέντων κατὰ τὸν ἀγῶνα, 2 000 μὲν ἀνεσταυρώθησαν, 30 000 δὲ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι (332).

§ 150. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΑΡΕΙΟΥ. Ὁ δὲ Δαρεῖος ἀφ' οὗ διεσώθη μὲ ὀλίγους πέραν τοῦ Εὐφράτου, ἔστειλεν ἐκεῖθεν εἰς Φοινίκην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, παρακαλῶν νὰ τῷ ἀποδώσῃ τὴν αἰχμαλωτισθεῖσαν οἰκογένειαν αὐτοῦ καὶ προτείνων συμμαχίαν καὶ φιλίαν. Εἰς ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήντησεν, ὅτι ὁ Δαρεῖος ὤφειλε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ πρῶτον βασιλέα τῆς Ἀσίας καὶ ἔπειτα νὰ ζητήσῃ νὰ συνεννοηθῇ καὶ περὶ τῶν ἄλλων καὶ ὅτι, ἂν ἐφρόνει ἄλλως, ὤφειλε νὰ μὴ φεύγῃ, ἀλλὰ νὰ σταθῇ νὰ πολεμήσῃ πρὸς αὐτόν. Ἐν τούτοις δὲν ἀπηλπίσθη ὁ Δαρεῖος, ἀλλὰ διαρκούσης τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου ἔστειλε καὶ δευτέραν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, προσφέρων ἤδη εἰς αὐτὸν 10 000 τάλαντα ὡς λύτρα τῆς οἰκογενείας του, ὅλην τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ Ἀσίαν καὶ μίαν τῶν θυγατέρων του ὡς σύζυγον. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέρριψε καὶ πάλιν τὰς προτάσεις τοῦ Δαρείου. «Ἐγώ, ἐὰν ἤμην Ἀλέξανδρος,» εἶπε τότε πρὸς αὐτὸν ὁ Παρμενίων, «θὰ ἐδεχόμην ταῦτα.»—«Καὶ ἐγώ,» ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος, «ἐὰν ἤμην Παρμενίων.»

§ 151. ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τύρου προχωρήσας ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην, ἐκεῖθεν δὲ ἐτράπη ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου. Καθ' ὁδὸν ὅμως ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ πάλιν εἰς τὴν πόλιν Γάζαν· ἐπειδὴ καὶ οἱ Γαζαῖοι, ἔχοντες πεποίθησιν εἰς τὴν ὀχυρότητα τῆς πόλεώς των, δὲν ἐδέχθησαν αὐτόν. Ἀλλὰ μετὰ δίμηνον πολιορκίαν ἐκυριεύθη καὶ ἡ Γάζα. Ἐκεῖθεν προχωρήσας ὁ Ἀλέξανδρος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔγινεν ἀμαχητεὶ κύριος αὐτῆς· διότι οἱ Αἰγύπτιοι, βεβαρημένοι ἐκ τοῦ ἀφορήτου Περσικοῦ ζυγοῦ, ἐδέχθησαν τοὺς Μακεδόνας ὡς σωτῆρας. Ὁ Ἀλέξανδρος, εἰσελθὼν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας Μέμφιν, ἐθυσίασεν εἰς τοὺς θεοὺς τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοιουτοτρόπως προσείλκυσεν εὐθὺς τὴν ἀγάπην αὐτῶν. Καταπλεύσας δὲ τὸν Νεῖλον ποταμόν, ἔκτισεν ἐπὶ παραθαλασσίας τινὸς ἄκρας τὴν πόλιν Ἀλεξάνδρειαν, ἥτις ἕνεκα τῆς ἐπικαίρου θέσεώς της ἔγινεν ἐντὸς ὀλίγου τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ ἡ ἑστία τοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη τὸ ἔν τινι ὁάσει τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου κείμενον μαντεῖον τοῦ Ἄμμωνος Διός, ὅπου οἱ ἱερεῖς ὠνόμασαν αὐτὸν παῖδα τοῦ Διός. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπανῆλθεν εἰς Μέμφιν καὶ διέταξε τὰ τῆς Αἰγύπτου, ἔπειτα ἀνέβη (331) πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν, σπεύδων νὰ συναντήσῃ τὸν Δαρεῖον καὶ διὰ μιᾶς, εἰ δυνατόν, μεγάλης μάχης νὰ δώσῃ τὸ τελευταῖον πλέον τραῦμα κατ' αὐτοῦ.

Ζεὺς Ἄμμων.

§ 152. Η ΕΝ ΓΑΥΓΑΜΗΛΟΙΣ ΜΑΧΗ. Ὅθεν ἐπανελθὼν εἰς τὴν Συρίαν, διέβη τὸν Εὐφράτην πλησίον τῆς πόλεως Θαψάκου καὶ προυχώρησε διὰ τῆς Μεσοποταμίας πρὸς ἀνατολάς· περάσας δὲ ἀκωλύτως καὶ τὸν Τίγρητα, εὗρε τὸν Δαρεῖον ἐστρατοπεδευμένον παρὰ τὰ Γαυγάμηλα τῆς Ἀσσυρίας ἐν τῇ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἀρβήλων πεδιάδι μὲ 1 000 000 πεζῶν, 100 000 ἱππέων, 200 δρεπανηφόρα ἅρματα καὶ 15 ἐλέφαντας μαχίμους, ἐν ᾧ αὐτὸς εἶχε μόνον 40 000 πεζῶν καὶ 7 000 ἱππέων. Ὁ Παρμενίων, τρομάξας ἐκ τοῦ

ἀπείρου τούτου πλήθους τῶν ἐχθρῶν, προέτεινεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν διὰ νυκτός. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν, εἰπών· «Δὲν κλέπτω τὴν νίκην.» Ἡ ἡμέρα τῆς μάχης εἶχεν ἤδη ἀνατείλῃ, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐκοιμᾶτο ἀκόμη ἀμέριμνος ἐν τῇ σκηνῇ του, ὥστε ὁ Παρμενίων ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἐξυπνίσῃ. «Κοιμᾶσαι, βασιλεῦ,» τῷ εἶπεν, «ὡς ἂν εἴχομεν νικήσῃ!» «Καὶ δὲν ἐνικήσαμεν λοιπόν,» ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος, «ἀφ' οὗ ἔχομεν τὸν ἐχθρὸν ἐνώπιόν μας καὶ δὲν εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ τρέχωμεν διὰ τῶν ἐρήμων πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ;» Παρατάξας δὲ εὐθὺς τὸ στρατευμά του, ὁρμᾷ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Πέρσαι τὴν φορὰν ταύτην ἠγωνίσθησαν ἀνδρείως καὶ ἐστενοχώρησαν μεγάλως τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῶν Μακεδόνων, τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ὁ Παρμενίων. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις διηύθυνε τὴν δεξιὰν πτέρυγα αὐτῶν τόσον σφοδρῶς ἐπετέθη κατὰ τοῦ κέντρου τῶν ἐχθρῶν, ὅπου ἦτο ὁ Δαρεῖος, ὥστε μετ' ὀλίγον ἐκλόνησεν αὐτό. Ὁ Δαρεῖος τρομάξας ἔφυγε καὶ πάλιν πρῶτος· ἐκ τούτου δὲ θορυβηθέντες καὶ οἱ ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγήν, ἀφήσαντες πλεῖστα ὅσα λάφυρα, πολλὰς χιλιάδας νεκρῶν καὶ ἔτι περισσοτέρας αἰχμαλώτων, ἐν ᾧ ἐκ τῶν Μακεδόνων ἔπεσον ὀλίγιστοι (1 Ὀκτωβρίου 333).

Ἅρμα δρεπανηφόρον.

§ 153. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΑΡΕΙΟΥ. Μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην ὁ Ἀλέξανδρος ἐκυρίευσεν ἀμαχητεὶ τὰς πρωτευούσας τοῦ Περσικοῦ κράτους, πρῶτον μὲν τὴν

Βαβυλῶνα, ἔπειτα τὰ Σοῦσα, ὅπου εὗρεν ὑπὲρ τὰς 50 000 ταλάντων καὶ πλῆθος ἄλλων πολυτίμων, μετὰ ταῦτα τὴν Περσέπολιν, ὅπου εὗρεν ἀμυθήτους θησαυρούς*, καὶ τὰς πλησίον κειμένας Πασαργάδας καὶ τέλος τὰ Ἐκβάτανα, ὅπου μετέφερεν ὅλους τοὺς ἐκ Περσεπόλεως καὶ Σούσων θησαυρούς. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐτράπη ἐναντίον τοῦ Δαρείου, περὶ τοῦ ὁποίου εἶχε μάθῃ ὅτι ἔφυγε πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἐκβατάνων εἰς τὴν Παρθίαν

Εἴσοδος Ἀλεξάνδρου εἰς Βαβυλῶνα.

χώραν. Μόλις ὅμως προυχώρησεν ὀλίγον, ἤκουσεν ὅτι ὁ Βῆσσος καὶ ἄλλοι τινὲς σατράπαι συνωμόσαντες ἔδεσαν τὸν δυστυχῆ Δαρεῖον καὶ ἔφερον αὐτὸν εἰς τὰ ἀναστολικὰ τοῦ βασιλείου· τὸ δὲ σχέδιον αὐτῶν ἦτο νὰ φύγωσιν εἰς τὴν Βακτριανὴν καὶ νὰ σφσωσι τὰ ἀνατολικὰ τοῦ κράτους, ἐξαγοράζοντες παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν εἰρήνην διὰ τῆς παραδόσεως τοῦ δυστυχοῦς

* Δεκακισχίλια ζεύγη ἡμιόνων καὶ πεντακισχίλιαι κάμηλοι ἐχρειάσθησαν, ὡς λέγεται, πρὸς μετακόμισιν τῶν θησαυρῶν τούτων εἰς τὰ Ἐκβάτανα.

Δαρείου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσεν εὐθὺς ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν καὶ ἐπὶ ἓξ σχεδὸν ἡμέρας ὁδοιπορῶν νυχθημερὸν κατέφθασεν αὐτοὺς παρὰ τὴν πόλιν τῆς Παρθίας Ἑκατόμπυλον· ἀλλ' ἅμα τὸν εἶδον μακρόθεν οἱ προδόται, ἐπλήγωσαν θανασίμως τὸν Δαρεῖον καὶ ἔφυγον ἔφιπποι. Τότε ἡ φέρουσα τὸν βασιλέα ἅμαξα ἐστάθη· ἀλλ' ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος κατέφθασεν, ὁ Δαρεῖος εἶχεν ἐκπνεύσῃ ἤδη. Ὁ Ἀλέξανδρος, δακρύσας ἐκ φιλανθρωπίας, ἐκάλυψε μὲ τὴν ἰδίαν του χλαμύδα τὸν νεκρὸν καὶ διέταξε νὰ θάψωσιν αὐτὸν βασιλικῶς (330).

§ 154. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Ἀποθανόντος τοῦ Δαρείου, κληρονόμος καὶ διάδοχος αὐτοῦ ἦτο πλέον ὁ Ἀλέξανδρος. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν τοιοῦτον, ἐφ' ὅσον αἱ ἀνατολικαὶ τοῦ κράτος χῶραι ἦσαν ἀκόμη ἀνυπότακτοι. Ὅθεν ἐν διαστήματι τεσσάρων σχεδὸν ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 330 μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 327) συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, κυριεύσας ὄχι ἄνευ κινδύνων καὶ δυσκολιῶν καὶ ὅλας τὰς προειρημένας χώρας. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπέταξε τὰς πρὸς Ν. τῆς Κασπίας λίμνης χώρας· ἔπειτα τὴν Παρθίαν καὶ Ἀρείαν (νῦν Ἀφγανιστάν). Ἐκ τῆς Ἀρείας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀραχωσίαν (νῦν Κανδαχάρην)· πορευόμενος δὲ πρὸς Β ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χιονοσκεποῦς καὶ ἀγρίου Ἰνδικοῦ Καυκάσου ἢ Παραπανίσου ὄρους. Ὑπερβὰς δὲ καὶ αὐτόν, ὑπέταξε μετὰ διετεῖς αἱματηροὺς ἀγῶνας καὶ τὰς τελευταίας πρὸς βορρᾶν σατραπείας τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἤτοι τὴν Βακτριανὴν καὶ τὴν βορειοτάτην πασῶν Σογδιανήν. Κυριεύων δὲ τὰς χώρας ταύτας, ἐφρόντισε συγχρόνως νὰ συνδέσῃ αὐτὰς μετὰ τῶν ἄλλων Περσικῶν σατραπειῶν διὰ νέων λεωφόρων καὶ νὰ ἐξημερώσῃ τοὺς

κατοίκους των, κτίζων εἰς ἐπικαίρους θέσεις νέας πόλεις, αἵτινες ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔγιναν κατὰ τὰς ἀπωτάτας ἐκείνας χώρας τῆς Ἀσίας κέντρα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἐμπορίου. Κυριώταται ἐκ τῶν πόλεων τούτων ἦσαν Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Ἀρείοις (νῦν Χεράτ), Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Ἀραχώτοις (νῦν Κανδαχάρ), Ἀλεξάνδρεια ἡ πρὸς Καυκάσῳ καὶ ἡ ἐσχάτη πασῶν πρὸς βορρᾶν Ἀλεξάνδρεια ἡ πρὸς Ταναΐδι ἢ Ἀλεξανδρέσχατα. Ἐν τῇ Σογδιανῇ ὁ Ἀλέξανδρος συνέλαβε καὶ τὸν βασιλοκτόνον Βῆσσον, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου εἶχε προσλάβῃ τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Ἀσίας, καὶ ἀκρωτηριάσας ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ὅπως φονευθῇ. Ἐν δὲ τῇ Βάκτρᾳ, τῇ πρωτευούσῃ τῆς Βακτριανῆς, ἐτέλεσε τοὺς γάμους του μὲ τὴν Ῥωξάνην τὸν «μαργαρίτην τῆς Ἀνατολῆς,» θυγατέρα ἑνὸς τῶν Βακτρίων ἡγεμόνων. Διὰ τοῦ γάμου τούτου ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε νὰ δείξῃ, ὅτι ἔληξεν πλέον ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν καὶ ὅτι ἀμφότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι, ζῶντες τοῦ λοιποῦ ὡς ἀδελφοί, ὤφειλον νὰ ἐπιδιώκωσι τὸν αὐτὸν ἐν τῷ βίῳ των σκοπόν· τὴν δὲ ἰδέαν ταύτην ἐξεδήλωσε καὶ ἄλλως ὁ Ἀλέξανδρος.

§ 155. ΑΛΛΟΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Μετὰ τὸν θάνατον δηλονότι τοῦ Δαρείου κύριος γενόμενος τοῦ Περσικοῦ κράτους ὁ Ἀλέξανδρος, προσεπάθησε νὰ συνοικειώσῃ τοὺς Ἀσιανοὺς μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, συμμορφούμενος μὲ τὰς προλήψεις καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν. Διὰ τοῦτο προσέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τὴν Περσικὴν στολὴν καὶ τὸ διάδημα τῶν βασιλέων τῶν Περσῶν καὶ ἤστεργε νὰ προσκυνῆται, ὅπως οἱ Πέρσαι βασιλεῖς, καὶ νὰ περιστοιχίζηται ὑπ' αὐλικῶν καὶ ῥαβδοφόρων. Ἵνα δὲ

κάλλιον συγχωνεύσῃ τὰ ὑπατεταγμένα ἔθνη μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἤρχισε νὰ προσλαμβάνῃ Πέρσας καὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὰς κυριευομένας ἐπαρχίας διώριζε σατράπας Πέρσας, μόνον δὲ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν αὐτῶν ἀνέθετεν εἰς Μακεδόνας. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἤρεσκε μὲν εἰς τοὺς Πέρσας, ὄχι ὅμως καὶ εἰς τοὺς Μακεδόνας μεγιστᾶνας, οἵτινες ἐνόουν νὰ εἶναι κύριοι τῶν ἡττημένων καὶ ὄχι ἴσοι πρὸς αὐτούς. Ὀλίγοι μόνον, ὡς ὁ Ἡφαιστίων καὶ ὁ Κρατερός, ἐπεδοκίμαζον τὰς φρονίμους τοῦ Ἀλεξάνδρου σκέψεις· οἱ ἄλλοι ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἠδικημένους, κατηγόρουν τὸν βασιλέα ὡς ἀγνώμονα, τέλος δὲ προέβησάν τινες καὶ εἰς συνωμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ὅτι συνωμότει καὶ ὁ Παρμενίων καὶ ὁ ἀνδρεῖος μέν, ἀλλ' ὀξὺς καὶ ἀλαζὼν υἱὸς αὐτοῦ Φιλώτας, ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ θανατωθῶσι καὶ οἱ δύο (329). Παρόμοιοι λόγοι προυκάλεσαν κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος (328) καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κλείτου (§ 146). Ἐν τινι συμποσίῳ ἐν Μαρακάνδοις τῆς Σογδανῆς τινὲς κολακεύοντες τὸν Ἀλέξανδρον ὑπερεπῄνουν τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, περὶ δὲ τῶν ἔργων τοῦ Φιλίππου ἐξεφράζοντο περιφρονητικῶς. Ὁ Κλεῖτος, ἐρεθισθεὶς ἐκ τῆς ἀνευλαβείας ταύτης πρὸς τὸν μέγαν Φίλιππον καὶ θερμὸς ὢν ὑπὸ τοῦ οἴνου, ἤρχισε ὑβρίζῃ καὶ νὰ χλευάζῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Οὗτος δέ, ἔξαλλος ἐκ τῆς ὀργῆς, ἥρπασε τὴν λόγχην ἑνὸς τῶν παριστημένων δορυφόρων καὶ διετρύπησε τὸν Κλεῖτον. Εὐθὺς ὅμως συνελθὼν εἰς ἑαυτόν, εἵλκυσε τὴν αἰχμὴν ἐκ τοῦ νεκροῦ καὶ ἐδοκίμασε νὰ στρέψῃ αὐτὴν καθ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἠμποδίσθη ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν· ἐπὶ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἔμεινε κατάκλειστος ἐν τῇ σκηνῇ του ἄνευ ποτοῦ καὶ φαγητοῦ, θρηνῶν τὸ θῦμα τῆς ὀργῆς του.

3. Η ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΙΝΔΟΥΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ (327—324 π. Χρ.)

§ 156. Η ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΥΔΑΣΠΗΝ ΜΑΧΗ. Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ Περσικοῦ μόνον κράτους, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν πλουσίαν καὶ ἄγνωστον μέχρι τότε Ἰνδικήν. Ὅθεν παραλαβὼν 120 000 πεζῶν καὶ 15 000 ἱππέων ἐξεκίνησεν ἐκ τῶν Βάκτρων κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 327, ὑπερέβαλε τὸν Παραπάνισον καὶ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Κωφῆνος ποταμοῦ διηυθύνθη πρὸς ἀνατολὰς πρὸς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἰνδοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ μετὰ δεινοὺς ἀγῶνας ὑπέταξε τοὺς καθ' ὁδὸν λαούς, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 326 διέβη τὸν Ἰνδὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν λεγομένην Πενταποταμίαν· εὐθὺς δὲ διηυθύνθη εἰς τὰ Τάξιλα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπικρατείας τοῦ Ταξίλου, ὅστις εἶχε στείλῃ εἰς αὐτὸν τὴν ὁμολογίαν τῆς ὑποταγῆς του. Ἐδῶ προσῆλθον καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν πέριξ ἡγεμόνων καὶ ὡμολόγησαν ἐπ' ἴσης τὴν ὑποταγήν των. Ἀπὸ τῶν Ταξίλων ὁ Ἀλέξανδρος προυχώρησε πρὸς τὸν ποταμὸν Ὑδάσπην, πέραν τοῦ ὁποίου ἔκειτο τὸ βασίλειον τοῦ Πώρου, τοῦ ἰσχυροτάτου τῶν Ἰνδῶν ἡγεμόνων. Ὁ Πῶρος, μὴ θελήσας νὰ ὑποταχθῇ, παρέταξεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ὑδάσπου φοβερὸν στρατόν, ἤτοι 50 000 πεζῶν, 4 000 ἱππέων, 1 000 ἅρματα καὶ 300 πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, περάσας δι' ἀπάτης τὸν Ὑδάσπην, συνεπλάκη πρὸς τὸν Πῶρον καὶ νικήσας ἠχμαλώτισεν αὐτόν. Θαυμάσας δὲ τὸ κάλλος, τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα καὶ τὸ ἀγέρωχον φρόνημα τοῦ ἡττημένου γέροντος, ἠρώτησεν αὐτόν, πῶς ἤθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ· ἐκεῖνος δὲ ἀπήντησε· «Βασιλικῶς.» Καὶ ἀληθῶς ὁ νικητὴς μετεχειρίσθη τὸν γέροντα βασιλικῶς· διότι ὄχι μόνον ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν ὅλην τὴν προτέραν χώ-

ραν του, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ ἄλλην πλείονα, καταστήσας τοιουτοτρόπως αὐτὸν πιστὸν σύμμαχον καὶ φίλον.

§ 157. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΣΙΑΝ. Ἐπὶ τοῦ Ὑδάσπου ὁ Ἀλέξανδρος ἐθεμελίωσε δύο νέας πόλεις, τὴν Νίκαιαν, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τοῦ Πώρου νίκης του, καὶ τὰ Βουκέφαλα, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ ἐδῶ ἀποθανόντος ἵππου του Βουκεφάλα· ἔπειτα προχωρήσας πρὸς ἀνατολὰς ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὑφάσιος. Ἀπ' ἐδῶ δὲ ἐσχεδίαζε νὰ προχωρήσῃ καὶ περαιτέρω μέχρι τοῦ Γάγγου ποταμοῦ· ἀλλ' οἱ στρατιῶται, ἐξηντλημένοι ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων καὶ κακουχιῶν, ὑποφέροντες μεγάλως ἐκ τῶν τροπικῶν βροχῶν καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπανίδουν τὰς οἰκογενείας των, ἠρνήθησαν νὰκολουθήσωσι τὸν βασιλέα περαιτέρω. Μάτην ὁ Ἀλέξανδρος προσεπάθησε νὰ μεταπείσῃ αὐτοὺς μὲ προτροπάς, μὲ παρακλήσεις καὶ μὲ ὑποσχέσεις· μάτην ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔμεινεν ἐν τῇ σκηνῇ του· τέλος ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ. Πρὶν ὅμως ἀρχίσῃ ἡ ἐπιστροφή, διέταξε νὰ κατασκευάσωσι δώδεκα πυργοειδεῖς βωμοὺς πρὸς δήλωσιν τοῦ τέρματος τῆς πρὸς ἀνατολὰς πορείας του. Ἔπειτα δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ὑδάσπην· ἐδῶ κατεσκεύασε περὶ τὰ 2 000 πλοῖα μεγάλα καὶ μικρά, κατέπλευσε τὸν Ὑδάσπην δι' αὐτῶν ὑποτάσσων τοὺς ἑκατέρωθεν λαούς, εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ καταπλεύσας καὶ αὐτὸν ἔφθασε μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Πρὶν ὅμως καταβῇ μέχρις ἐδῶ, μέρος τοῦ στρατοῦ του ἀπέστειλεν ὑπὸ τὸν Κρατερὸν εἰς τὴν Καραμανίαν διὰ τῆς Ἀραχωσίας καὶ Δραγγιανῆς. Ἀφ' οὗ δὲ ἔφθασεν εἰς τὸν ὠκεανόν, ἔστειλε καὶ τὸν στόλον του ὑπὸ τὸν Νέαρχον, διατάξας αὐτὸν νὰ πλεύσῃ διὰ τῆς νῦν Ἀραβικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ του ἀνερχομένου

εἰς 40 000 ἀνδρῶν διηυθύνθη διὰ τῆς Γεδρωσίας (νῦν Βελουχιστάν) καὶ Καρμανίας πρὸς τὰ Σοῦσα. Ἀπερίγραπτα ὅμως εἶναι τὰ δεινά, ὅσα ὑπέφεραν οἱ Μακεδόνες πορευόμενοι διὰ τῆς ἀμμώδους, καταφλέκτου ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ ἀνύδρου Γεδρωσίας. Μετὰ ἑξηκονταήμερον πορείαν, καθ' ἣν ἀπέθανε τὸ ἓν τρίτον τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ ἐκ τοῦ καύσωνος, τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, οἱ ἐπιζήσαντες ἔφθασαν τέλος εἰς τὰ Ποῦρα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέπαυσεν ἐδῶ ὀλίγον τοὺς τεταλαιπωρημένους στρατιώτας του, ἔπειτα εἰσῆλθεν εἰς τὴν εὔφορον καὶ πλουσίαν Καρμανίαν, ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ Κρατεροῦ καὶ τοῦ Νεάρχου καὶ ὅπου τὸ εὐκρατὲς τοῦ κλίματος, αἱ ἄφθονοι τροφαί, ἡ ἀνάπαυσις καὶ αἱ τελεσθεῖσαι μεγαλοπρεπεῖς θυσίαι καὶ ἄλλαι ἑορταὶ ἀνεκούφισαν τοὺς καταπεπονημένους.

4. ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΤΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

§ 158. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπιστρέψας εἰς τὰ Σοῦσα (κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 324), πρῶτον μὲν ἐτιμώρησεν αὐστηρῶς ὅλους τοὺς σατράπας Πέρσας καὶ Μακεδόνας, οἵτινες κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ εἶχον προβῇ εἰς καταπιέσεις τῶν ὑπηκόων καὶ εἰς ἁρπαγάς. Ἔπειτα δὲ ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὸ παλαιὸν σχέδιον αὐτοῦ νὰ φιλιώσῃ τοὺς ἡττημένους μὲ τοὺς νικητὰς καὶ νὰ συγχωνεύσῃ ἀμφοτέρους εἰς ἓν μόνον ἔθνος ἀπολαῦον τὰ καλὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν αὐτὸς μὲν ἐνυμφεύθη πλὴν τῆς Ῥωξάνης (§ 154) καὶ τὴν Στάτειραν, θυγατέρα τοῦ Δαρείου, εἰς 80 δὲ τῶν ἐπιφανεστάτων φίλων του ἔδωκε τὰς εὐγενεστάτας τῶν Περσίδων, 10 000 δὲ ἄλλους Μακεδόνας ἐνύμφευσεν ἐπ' ἴσης μὲ Περσίδας καὶ

ἐπροίκισε πλουσίως. Ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς διακριθέντας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἔδωκε τότε δῶρα καὶ τιμὰς καὶ ἐπλήρωσε τὰ χρέη τῶν στρατιωτῶν, ἀνερχόμενα εἰς 20 000 ταλάντων. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς μόνον τὸν διὰ τῶν μικτῶν τούτων γάμων σύνδεσμον τῶν Ἑλλήνων καὶ Περσῶν, ἠθέλησε νὰ ἐξαλείψῃ καὶ πᾶσαν διαφορὰν αὐτῶν ἐν τῷ στρατῷ· πρὸς τοῦτο εἰσήγαγεν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν σωματοφυλακὴν αὐτοῦ 30 000 ἄνδρας ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας γεγυμνασμένους κατὰ τὸ Μακεδονικὸν σύστημα καὶ φέροντας Μακεδονικὴν στολήν. Τοῦτο ὅμως τόσον πολὺ δυσηρέστησε τοὺς Μακεδόνας, ὥστε, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἀνήγγειλεν, ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ ἀπολύσῃ εἰς τὰς πατρίδας των τοὺς ἕνεκα γήρατος ἢ τραυμάτων μὴ δυναμένους νὰ ὁπλοφορῶσιν, ὅλος ὁ στρατὸς ἀνεβόησεν ἀγρίως· «Μὴ μόνον τοὺς ἀπομάχους, ἀλλ' ὅλους μας ἀπόλυσον καὶ τοῦ λοιποῦ πολέμει μόνον μὲ τοὺς Πέρσας νεανίσκους.» Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δι' αὐστηρῶν τιμωριῶν καὶ ἄλλων μέσων κατώρθωσεν, ὥστε νὰ μετανοήσωσιν οἱ στρατιῶται καὶ νὰ ζητήσωσι μετὰ δακρύων τὸ ἔλεος καὶ τὴν συγγνώμην του. Ἐν τούτοις 10 000 ἀπόμαχοι ἐστάλησαν ὑπὸ τὸν Κρατερὸν εἰς τὰς πατρίδας των (324).

§ 159. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀπομάχων ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ὅπου ἐτέλεσε μεγαλοπρεπεῖς ἀγῶνας καὶ συνεχῆ συμπόσια. Ἐκ τούτων, ὡς λέγεται, νοσήσας ἀπέθανεν ὁ Ἡφαιστίων, ὁ πιστότατος καὶ στενώτατος τοῦ βασιλέως φίλος. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθάνθη βαρυτάτην θλῖψιν διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ· τρεῖς ἡμέρας ἔμεινεν ἄφωνος καὶ νῆστις πλησίον τοῦ νεκροῦ, τὴν δὲ τετάρτην διέταξε νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα· ἐδῶ δὲ ἐλθὼν μετ' ὀλίγον καὶ αὐτός, ἐτέλεσε λαμπροτάτην καὶ πολυδάπανον* ταφὴν τοῦ φίλου του. Ἀλλ' ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, τὴν ὁποίαν ἐμελέτα νὰ κάμῃ πρωτεύουσαν τοῦ ἀπεράντου κράτους του, ἦτο πεπρωμένον νὰ ἀποθάνῃ καὶ αὐτός. Ἐξαντληθεὶς ἐκ τῶν συνεχῶν κακουχιῶν, τῆς ἀδιακόπου ἐργασίας καὶ τῆς ἀκρασίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιπέσῃ κατὰ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου του, προσεβλήθη ἄφνης ὑπὸ ὀξέος πυρετοῦ καὶ τὴν δεκάτην τρίτην ἀπὸ τῆς ἀσθενείας του ἡμέραν (κατὰ Ἰούνιον τοῦ 323) ἀπέθανε, πρὶν ἀκμὴ συμπληρώσῃ τὸ 33ον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος, καθ' ὃν χρόνον ἡτοιμάζετο νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἄλλα μεγάλα καὶ φιλάνθρωπα νὰ ἐκτελέσῃ. Ἐρωτηθείς, εἰς τίνα ἀφήνει τὴν βασιλείαν, ἀπεκρίθη· «Τῷ κρατίστῳ,» καὶ συγχρόνως ἔδωκε τὸν σφραγιστικὸν δακτύλιον αὐτοῦ εἰς τὸν Περδίκκαν, τὸν ἀρχαιότατον τῶν στρατηγῶν του.

Ἡ ἱστορία ἔκθαμβος διὰ τὴν ταχύτητα, τὸ πλῆθος καὶ τὴν λάμψιν τῶν κατορθωμάτων του τῷ ἀπέδωκε τὴν ἐπωνυμίαν μέγας. Ὁ νεκρός του κατετέθη ὕστερον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Β΄ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

1. ΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΠΟΛΕΜΟΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΟΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 160. Ο ΠΕΡΔΙΚΚΑΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. Λέγεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων εἶπεν, ὅτι μέγαν ἐπιτάφιον ἀγῶνα ὁρᾷ ἐσόμενον ἐφ' ἑαυτῷ. Ὁ λόγος οὗτος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀληθεύσῃ·

* Δωδεκακισχίλια τάλαντα, ἤτοι 72 ἑκατομμύρια παλαιῶν δραχμῶν, ἐδαπανήθησαν διὰ τὸ οἰκοδόμημα τῆς πυρᾶς, ἐφ' ἧς ἐκάη ὁ νεκρὸς τοῦ Ἡφαιστίωνος.

διότι οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἀφῆκεν υἱὸν ὥριμον τὴν ἡλικίαν καὶ ἱκανὸν νὰ τὸν διαδεχθῇ, περιελθόντες εἰς ἔριδας καὶ εἰς πολέμους πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς ἀρχῆς, διεμοιράσθησαν αὐτοὶ τέλος τὸ ἀχανὲς βασίλειον τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἔγιναν πράγματι διάδοχοι αὐτοῦ· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὀνομάζονται Διάδοχοι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ, ὁμονοήσαντες μετὰ μακρὰς πρὸς ἀλλήλους ἔριδας, συνεφώνησαν νὰ ἀναγορευθῇ μὲν βασιλεὺς ὁ βλὰξ καὶ ἑτερομήτριος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριδαῖος ὑπὸ τὸ ὄνομα Φίλιππος ὁ Γ΄, νὰ μετάσχῃ δὲ τῆς βασιλείας καὶ ὁ ἐκ τῆς Ῥωξάνης γεννηθησόμενος υἱός, ὅστις πράγματι γεννηθεὶς μετ' ὀλίγον ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Ἀλέξανδρος. Πλὴν τούτων δὲ ἀπεφασίσθη τὴν μὲν Ἀσίαν νὰ διοικῇ ὁ Κρατερός, τὴν δὲ Εὐρώπην ὁ Ἀντίπατρος, χιλίαρχος δέ, ἤτοι ἀρχικαγκελάριος τοῦ κράτους, νὰ εἶναι ὁ Περδίκκας. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Περδίκκας, ἐπωφελούμενος καὶ ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Κρατεροῦ, ὅστις, ὡς εἴδομεν, εἶχε σταλῇ εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ τοὺς ἀπομάχους, ἀφῆκε τὴν χιλιαρχίαν καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ἐπιμελητής, εἰς ὃν ὅλαι αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ τοῦ κράτους ὤφειλον ὑπακοήν. Διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ δ' ἐκ τῆς Βαβυλῶνος τοὺς ἄλλους στρατηγούς, διένειμεν ἐκ νέου τὰς σατραπείας τοῦ κράτους εἰς αὐτούς. Οὕτως ὁ μὲν Πτολεμαῖος ἔλαβε τὴν Αἴγυπτον· ὁ Λαομέδων τὴν Συρίαν· ὁ Ἀντίγονος τὴν Μεγάλην Φρυγίαν, Παμφυλίαν καὶ Λυκίαν· ὁ Εὐμένης τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὸν Πόντον· ὁ Λεοννᾶτος Φρυγίαν τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ· ὁ Λυσίμαχος τὴν Θράκην καὶ ὁ Ἀντίπατρος

μετὰ τοῦ Κρατεροῦ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα.

§ 161. Ο ΛΑΜΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐκινήθησαν καὶ πάλιν πρὸς ἀποτίναξιν τῆς Μακεδονικῆς ἀρχῆς· συγχρόνως δὲ ἔστειλαν πρέσβεις καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ κινήσωσι καὶ ταύτας εἰς ἀποστασίαν. Τῇ προτροπῇ λοιπὸν τῶν Ἀθηναίων πρέσβεων, μεθ' ὧν συνηνώθη καὶ ὁ Δημοσθένης, συνεμάχησαν τότε μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ οἱ Αἰτωλοί, Ἀργεῖοι, Ἠλεῖοι κ. ἄ. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη δύναμις ἐκ 30 000 σχεδὸν ἀνδρῶν, στρατηγὸς δὲ ὅλου τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἀνεδείχθη ὁ γενναῖος καὶ ἐμπειροπόλεμος Ἀθηναῖος Λεωσθένης. Κατὰ τοῦ Λεωσθένους τούτου ἐξεστράτευσε τότε ἐκ Μακεδονίας ὁ Ἀντίπατρος, ἀλλ' ἡττηθεὶς παρὰ τὰς Θερμοπύλας κατέφυγεν εἰς τὴν Λαμίαν· ταύτην ἐπολιόρκησαν οἱ Ἕλληνες στενῶς, ἐξ αὐτῆς δὲ ὠνομάσθη καὶ ὁ πόλεμος Λαμιακός. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην ἐφονεύθη δυστυχῶς ὁ ἀνδρεῖος Λεωσθένης, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐξελέγη ὁ Ἀντίφιλος. Οὗτος, μαθὼν ὅτι ὁ Λεοννᾶτος ἤρχετο μετὰ πολλοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ προχωρήσας ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσεν αὐτόν. Τότε ὅμως ὁ Ἀντίπατρος, ἐξελθὼν ἐκ τῆς Λαμίας, ἡνώθη μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν τοῦ Λεοννάτου, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ μὲ τὸν **ἀνδρεῖον Κρατερόν, ὅστις εἶχε φθάσῃ** ἐξ Ἀσίας, καὶ συνάψας μάχην πρὸς τοὺς Ἕλληνας πλησίον τῆς Θεσσαλικῆς Κραννῶνος, ἐνίκησε καὶ διέλυσεν αὐτούς (322).

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Ἀντίπατρος πρὸς μὲν τὰς ἄλλας πόλεις ἐδείχθη πολὺ ἐπιεικής, πρὸς δὲ τοὺς Ἀ-

θηναίους λίαν αὐστηρός· διότι τοὺς ἠνάγκασε νὰ μεταβάλωσι τὴν δημοκρατίαν εἰς πλουτοκρατίαν, νὰ δεχθῶσι Μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν Μουνιχίᾳ καὶ νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν Δημοσθένην, Ὑπερείδην καὶ τοὺς ἄλλους ἀντιμακεδονικοὺς ῥήτορας. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον φύγῃ ἐκ τῆς πόλεως, ὁ Ἀντίπατρος ἔστειλεν ἀνθρώπους νὰ συλλάβωσιν αὐτούς. Καὶ ὁ μὲν Ὑπερείδης συλληφθεὶς ἐθανατώθη. Ὁ δὲ Δημοσθένης κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν τῇ νήσῳ Καλαυρείᾳ (νῦν Πόρῳ) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος· βλέπων ὅμως, ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀντιπάτρου ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν ἀποσπάσωσιν ἐκ τοῦ ναοῦ διὰ τῆς βίας, καὶ μὴ θέλων νὰ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐρρόφησε τὸ δηλητήριον, τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ καλάμου του, καὶ οὕτως ἀπέθανεν ἐλεύθερος, ὅπως εἶχε ζήσῃ. «Λαμπρὸν καταφύγιον εἶναι ὁ θάνατος,» εἶπεν ἀποθνήσκων· «σῴζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἀτιμίας!» (322). Ἡ κόνις τοῦ εὐγενοῦς ἀνδρὸς μετηνέχθη βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ μεγάλως ἐτιμήθη.

§ 162. Ο ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. Οὕτως ὅλη ἡ Ἑλλὰς ὑπέκυψε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Μακεδόνας, μόνον δὲ οἱ Αἰτωλοὶ ἀνθίσταντο ἀκόμη. Διὰ τοῦτο οἱ δύο στρατηγοὶ ἐπεχείρησαν τότε νὰ ὑποτάξωσι καὶ τούτους. Καὶ εἶχον φέρῃ μάλιστα αὐτοὺς εἰς ἐντελῆ ἀπόγνωσιν, ὅτε αἰφνης φθάνει ἐκεῖ φυγὰς ὁ σατράπης τῆς Μεγάλης Φρυγίας Ἀντίγονος (§ 160) καὶ πείθει τοὺς στρατηγοὺς νὰ ἐκστρατεύσωσιν εὐθὺς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐναντίον τοῦ Περδίκκου, ὅστις τὸ πᾶν ἐμηχανᾶτο, ἵνα γίνῃ αὐτὸς μόνος κύριος τοῦ ὅλου κράτους. Μετὰ τῶν τριῶν τούτων συνεμάχησε τότε καὶ ὁ σατράπης τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος. Ὁ Περδίκκας, βλέπων ὅτι ἠπειλεῖτο συγχρόνως καὶ ἐξ Εὐρώπης καὶ

ἐξ Ἀφρικῆς, τὴν μὲν ἀπόκρουσιν τοῦ Ἀντιπάτρου, Κρατεροῦ καὶ Ἀντιγόνου ἀνέθηκεν εἰς τὸν ἀνδρεῖον καὶ συνετὸν Εὐμένην (§ 160), αὐτὸς δὲ ἐξεκίνησε κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ Εὐμένης, συγκροτήσας μάχην ἐν Καππαδοκίᾳ, ἐνίκησε λαμπροτάτην νίκην, καθ' ἣν ἐφονεύθη καὶ ὁ γενναῖος Κρατερός. Ὁ Περδίκκας ὅμως ἠττήθη ἐν Αἰγύπτῳ καὶ κατεσφάγη ἐν τῇ ἰδίᾳ του σκηνῇ ὑπὸ τοῦ στασιάσαντος στρατοῦ αὐτοῦ. Τότε οἱ Μακεδόνες ἐξέλεξαν ἐπιμελητὴν αὐτοκράτορα τὸν τραχὺν Ἀντίπατρον. Οὗτος ἔκαμε κατ' ἀρχὰς νέαν διανομὴν τῶν ἀξιωμάτων καὶ σατραπειῶν· ἔπειτα ἀφῆκεν ἐν Ἀσίᾳ τὸν Ἀντίγονον, διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Εὐμένην, αὐτὸς δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρριδαίου, τῆς συζύγου τούτου Εὐρυδίκης, τῆς Ῥωξάνης καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἀλεξάνδρου (321).

§ 163. ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΟΛΥΣΠΕΡΧΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ (318—316). Ὁ Ἀντίπατρος ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ὀγδοηκοντούτης ἐν Μακεδονίᾳ (319), ἀφῆκε δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν ὄχι τὸν υἱόν του Κάσσανδρον, ἀλλὰ Πολυσπέρχοντα τὸν στρατηγόν του. Ἀλλ' ὁ φιλόδοξος καὶ ὑψηλόφρων Κάσσανδρος ὀργισθεὶς ἐκ τούτου συνεφώνησε μὲ τοὺς ἐν Ἑλλάδι ὀλιγαρχικοὺς καὶ συνεμάχησε μὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ Πτολεμαῖον κατὰ τοῦ νέου ἐπιμελητοῦ. Τότε ὁ Πολυσπέρχων, θέλων νὰ ἑλκύσῃ τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἑαυτόν, ἀπέσυρεν ἐκ τῶν πόλεων αὐτῶν τὰς Μακεδονικὰς φρουράς, κατέλυσε τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου ἱδρυθείσας ἐν αὐταῖς ὀλιγαρχίας καὶ ἐπανέφερε τὸ ἀρχαῖον δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τοιουτοτρόπως ὑπερίσχυσαν καὶ ἐν Ἀθήναις οἱ δημοκρατικοὶ καὶ κατεδίκασαν εἰς τὸν διὰ τοῦ κωνείου θάνατον ὅλους τοὺς ἀντιπάλους των ὀλιγαρχικούς. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ ὀγδοηκονταπενταετὴς καὶ ἐνάρετος Φωκίων

(§ 318). Οὗτος ἐρωτηθείς, πρὶν πίῃ τὸ κώνειον, τί εἶχε νὰ παραγγείλῃ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀπήντησε· «Νὰ μὴ μνησικακήσῃ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.» Οἱ ἄστατοι ὅμως Ἀθηναῖοι, μετανοήσαντες ὕστερον διὰ τὴν ἀδικίαν, μετεκόμισαν τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀνήγειραν χαλκοῦν ἀνδριάντα εἰς αὐτόν. Ἐν τούτοις οἱ δημοκρατικοὶ δὲν ἐθριάμβευσαν ἐπὶ πολύ. Ὁ Κάσσανδρος, ἐλθὼν καὶ καταλαβὼν μετ' ὀλίγον τὰς Ἀθήνας, κατέλυσε πάλιν τὴν δημοκρατίαν καὶ κατέστησεν ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς πόλεως (317—307) τὸν φίλον αὐτοῦ Δημήτριον τὸν Φαληρέα, ἄνδρα πεπαιδευμένον μέν, ἄσωτον ὅμως καὶ διεφθαρμένον. Ἐπειδὴ δὲ πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος εἶχον συνταχθῇ τότε μὲ τὸν Κάσσανδρον, ὁ Πολυσπέρχων ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἐξ Ἑλλάδος εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ συναθροίσῃ νέον στράτευμα. Μαθὼν ὅμως καθ' ὁδόν, ὅτι ἡ φιλόδοξος Εὐρυδίκη διώρισε τὸν Κάσσανδρον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Ἀρριδαίου ἐπιμελητὴν τοῦ κράτους, ἦλθεν εἰς τὴν Ἤπειρον, συνεμάχησε μὲ τὸν βασιλέα Αἰακίδην, πλησίον τοῦ ὁποίου διέτριβε τότε καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιὰς μὲ τὴν Ῥωξάνην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, καὶ ὅλοι ἐκστρατεύουσιν ἐναντίον τῆς Μακεδονίας. Τότε ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτῶν ἡ Εὐρυδίκη (διότι ὁ Κάσσανδρος ἦτο ἐν Ἑλλάδι)· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Μακεδόνες ἠὐτομόλησαν πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα, αὕτη ἔγινε κυρία τῆς Μακεδονίας, συνέλαβε τὸν Ἀρριδαῖον καὶ τὴν Εὐρυδίκην καὶ ἐφόνευσεν αὐτούς. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐλθὼν ὁ Κάσσανδρος ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐνίκησεν αὐτούς· καὶ τότε τὴν μὲν γηραιὰν Ὀλυμπιάδα κατεδίκασεν εἰς θάνατον, τὴν δὲ ἀδελφὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Θεσσαλονίκην (ἀφ' ἧς μετωνομάσθη καὶ ἡ πόλις Θέρμη) ἐνυμφεύθη, τὴν δὲ Ῥωξάνην καὶ

τὸν ἑξαετῆ Ἀλέξανδρον ἐφυλάκισεν ἐν Ἀμφιπόλει (316).

§ 164. Ο ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Η ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Ἀντίγονος, ἀφ' οὗ μετὰ μακρὸν πόλεμον κατέλαβε τὸν στρατηγὸν Εὐμένην, ἐξέτεινε τὸ κράτος του ἐπὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Ἀσίας καὶ ἔγινεν ὁ ἰσχυρότατος τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Μὴ ὑποφέροντες ὅμως τοῦτο οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ ὑποπτεύοντες, ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἤθελε νὰ μοναρχήσῃ, συνηνώθησαν τότε κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Δημητρίου τοῦ υἱοῦ του ὁ Πτολεμαῖος, ὁ σατράπης τῆς Βαβυλῶνος Σέλευκος, ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Λυσίμαχος (315). Ἐντεῦθεν προέκυψε μακρὸς (315—301) καὶ περιπετειώδης πόλεμος, ὅστις διεξήχθη συγχρόνως καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου, ἐδολοφονήθη καὶ ὁ υἱὸς τῆς Ῥωξάνης Ἀλέξανδρος, καὶ οὕτως ἐξέλιπε πᾶς ἄρρην γόνος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, οἱ δὲ στρατηγοὶ ὠφελούμενοι ἐκ τούτου ὠνόμασαν πλέον ἑαυτοὺς βασιλεῖς καὶ ἀπέβησαν ἀληθεῖς διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου πόλεμος ἐτελείωσε διὰ τῆς μεγάλης ἐν Ἴψῳ τῆς Φρυγίας μάχης (301), καθ' ἣν ὁ μὲν ὑπερογδοηκονταετὴς Ἀντίγονος ἔπεσε μαχόμενος, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος διέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην καὶ ἄλλας τινὰς διαιρέσεις καὶ ἀρχὰς προσκαίρους προέκυψαν τέλος ἐκ τοῦ ἀπεράντου κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πλὴν ἄλλων τινῶν μικρῶν τρία ἐπίσημα βασίλεια, τὸ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους, τὸ τῆς Συρίας ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας καὶ τὸ τῆς Μακεδο-

Δημήτριος.

νίας καὶ Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Δημητρίου Ἀντίγονον τὸν Γοναταν.

2. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

§ 165. ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ. Ἐκ τῶν βασιλείων, ἅτινα προέκυψαν ἐκ τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διαρκέστερον καὶ εὐτυχέστερον ὑπῆρξε τὸ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους. Τὰ μάλιστα ἤκμασεν ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων Πτολεμαίων, Πτολεμαίου τοῦ Α΄ ἢ Σωτῆρος, Πτολεμαίου τοῦ Β΄ ἢ Φιλαδέλφου καὶ Πτολεμαίου τοῦ Γ΄ ἢ Εὐεργέτου. Ἐπὶ τῶν ἱκανῶν καὶ φρονίμων τούτων βασιλέων ἡ Αἴγυπτος ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀνάπτυξιν, πλοῦτον καὶ ἀκμήν, ἡ δὲ πρωτεύουσά της Ἀλεξάνδρεια ἦτο τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου, ἡ ἑστία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν καὶ τὸ ἄσυλον καὶ συνεντευκτήριον ὅλων τῶν λογίων καὶ καλλιτεχνῶν. Χάριν τῶν σοφῶν τούτων Πτολεμαῖος ὁ Σωτὴρ ἔκτισεν ἐν τῷ καλλίστῳ μέρει τῆς πόλεως τὸ λεγόμενον Μουσεῖον, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι διατηρούμενοι διὰ βασιλικῶν ἐξόδων συνεφιλολόγουν διαρκῶς.

Νόμισμα τῶν Πτολεμαίων.

Πλὴν τῶν κατοικιῶν τῶν λογίων καὶ τῶν εἰς ἀκροάσεις καὶ εἰς διδασκαλίαν ὡρισμένων αἰθουσῶν ἐν τῷ Μουσείῳ ὑπῆρχε καὶ ἡ περίφημος Ἀλεξανδρινὴ βιβλιοθήκη, τὴν ὁποίαν ἐσύστησε μὲν ὁ Σωτήρ, κατεπλούτισε δὲ ὁ Φιλάδελφος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, συναθροίσαντες ἀπανταχόθεν γῆς οὐ μόνον τὰ Ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων γνωστῶν ἐθνῶν τὰ γνωστὰ συγγράμματα.

Ἄλλο ἀξιομνημόνευτον ἵδρυμα τῶν πρώτων Πτολεμαίων, εἰ καὶ ὅλως ἄλλου εἴδους, ἦτο ὁ πρῶτος γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ φανοφόρος πύργος, κατασκευασθεὶς ἐπὶ τῆς νήσου Φάρου, ἥτις κεῖται κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἐκ τῆς ὁποίας νήσου καὶ ὁ πύργος ὠνομάσθη πύργος τῆς Φάρου ἢ ἁπλῶς Φάρος. Ὁ πύργος οὗτος ἦτο ᾠκοδομημένος ἐκ λευκοῦ λίθου, εἶχεν ὕψος 300 πήχεων, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἀνήπτετο καθ' ἑκάστην νύκτα ἰσχυρὸς φανὸς πρὸς εὐκολίαν τῶν ναυτιλλομένων· ἐν γένει δὲ τόσον ὡραῖος ἦτο, ὥστε συγκατελέχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου.

Ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου ὅμως τοῦ Δ΄ τοῦ ἐπιλεγομένου Φιλοπάτορος (221) ἄρχεται σειρὰ κακῶν βασιλέων, ὧν ἡ ἱστορία εἶναι πλήρης ἀνοσιουργημάτων καὶ ἐρίδων. Ἐπ' αὐτῶν ἡ πρότερον δυνατὴ καὶ πλουσία Αἴγυπτος παρήκμασε καὶ ἀπώλεσε διαφόρους χώρας, μέχρις ὅτου ἐπὶ τῆς βασιλίσσης Κλεοπάτρας ἔπεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων (30 π. Χρ.).

3 ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ

§ 166. ΟΙ ΣΕΛΕΥΚΙΔΑΙ. Ἱδρυτὴς τοῦ βασιλείου τῆς Συρίας ὑπῆρξε Σέλευκος ὁ Α΄ ἢ Νικάτωρ. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ Συριακὸν βασίλειον ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς

βορρᾶν μέχρι τοῦ Ἰαξάρτου ποταμοῦ. Κυριωτάτη τοῦ βασιλείου χώρα ἦτο ἡ Συρία καὶ πρωτεύουσα αὐτοῦ ἡ παρὰ τὸν ποταμὸν Ὀρόντην λαμπρὰ καὶ πολυανθρωποτάτη Ἀντιόχεια, πρὸς ἣν μόνον ἡ ἐπὶ τοῦ Τίγρητος Σελεύκεια ἠδύνατο νὰ διαγωνισθῇ. Διὰ τῶν δύο τούτων καὶ πλείστων (160 περίπου) ἄλλων πόλεων, τὰς ὁποίας ἵδρυσεν ὁ Σέλευκος καὶ οἱ ἀπόγονοί του Σελευκίδαι, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς διεδόθησαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ. Ἀλλ' οἱ διάδοχοι τοῦ Σελεύκου ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄφρονες καὶ τυραννικοί,

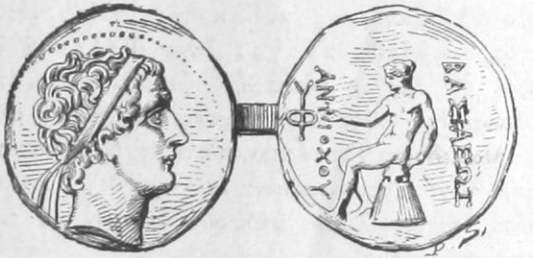

Νόμισμα Ἀντιόχου.

πολὺ διεφθαρμένοι καὶ ἀκόλαστοι, ἡ δὲ ἱστορία των εἶναι πλήρης φόνων καὶ πολέμων πρὸς τοὺς Πτολεμαίους, πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ πρὸς τὰς ἀείποτε στασιαζούσας ἀνατολικὰς χώρας. Μόνον ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Γ' τοῦ Μεγάλου (224—187) τὸ κράτος ἀνέλαβεν ὀλίγον πάλιν. Ἀλλὰ καὶ οὗτος, περιπλακεὶς ὕστερον εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἡττήθη καὶ ἀπώλεσεν ὅλην τὴν μέχρι τοῦ ὄρους Ταύρου Μ. Ἀσίαν. Ἔκτοτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐστηρίχθησαν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, μέχρις ὅτου τέλος, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς διαφθορᾶς καὶ τῶν ἐρίδων τῶν διαδόχων Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου, μετέβαλον ὅλον τὸ Συ-

ριακὸν κράτος εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (64). Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀκόμη ἐπεμβῶσιν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰ τῆς Συρίας, πολλοὶ τολμηροὶ ἄνδρες κατώρθωσαν διὰ τὴν ἀχρειότητα τῶν Σελευκιδῶν νὰ ἀποσπάσωσι πολλὰς τοῦ κράτους χώρας καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὰς βασίλεια αὐθύπαρκτα. Ἐπισημότερα τῶν βασιλείων τούτων ἦσαν τὸ τῶν Πάρθων ὑπὸ τοὺς Ἀρσακίδας, τὸ τῆς Γαλατίας, τὸ τοῦ Περγάμου (283—133), οὗτινος οἱ βασιλεῖς περιεποιήθησαν μεγάλως τὰς Ἑλληνικὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, τὸ τῆς Βιθυνίας, τὸ τοῦ Πόντου ὑπὸ τοὺς Μιθριδάτας κ. ἄ.

2. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 167. ΑΙΤΩΛΙΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ. Ἀλλὰ πολὺ βραχυβιωτέρα καὶ τρικυμιωδεστέρα ὑπῆρξεν ἡ βασιλεία τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ἀντιγονιδῶν. Τῆς βασιλείας ταύτης ἀντίπαλοι δεινότατοι ὑπῆρξαν αἱ κατὰ τοὺς χρόνους ἀκόμη τοῦ Γονατᾶ (§ 164) σχηματισθεῖσαι ἐν Ἑλλάδι δύο συμπολιτεῖαι, ἡ τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἡ τῶν Ἀχαιῶν, σκοπὸς τῶν ὁποίων ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Μακεδόνων. Οἱ Αἰτωλοί, λαὸς ἄγριος καὶ ὀρεινός, κατῴκουν εἰς μικρὰς καὶ ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων πόλεις καὶ ἐθεωροῦντο μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὡς βάρβαροι σχεδόν. Ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν ὅμως χρόνων αἱ πόλεις αὐτῶν συνενωθεῖσαι πολιτικῶς ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, τὴν λεγομένην Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν. Οἱ Αἰτωλοί, συνερχόμενοι κατ' ἔτος εἰς κοινὴν ἐν τῇ πόλει Θέρμῳ σύνοδον, τὸ Παναιτώλιον λεγόμενον, ἀπεφάσιζον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ ἐξέλεγον τρεῖς ἄρχοντας, τὸν στρατηγόν, τὸν ἵππαρχον καὶ τὸν γραμματέα, οἵτινες μετὰ τῶν ἀποκλήτων, ἤτοι τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων

τῆς Αἰτωλίας, ἐξετέλουν τὰς ἀποφάσεις τοῦ Παναιτωλίου.

§ 168. ΑΧΑΙΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΡΑΤΟΣ. Ἀλλὰ πολὺ ἀξιολογωτέρα καὶ χρησιμωτέρα ὑπῆρξεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία. Αἱ 12 πόλεις τῆς Ἀχαΐας κατ' ἀρχὰς μὲν ἐβασιλεύοντο, ἔπειτα δὲ ἐδημοκρατήθησαν καὶ τέλος ἀπετέλεσαν μίαν συμπολιτείαν. Ὅπως δὲ οἱ Αἰτωλοί, οὕτω καὶ οἱ Ἀχαιοί, συνερχόμενοι δὶς τοῦ ἔτους ἐν Αἰγίῳ, ἐνομοθέτουν, ἀπεφάσιζον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ ἐξέλεγον τρεῖς ἄρχοντας, τὸν στρατηγόν, τὸν ἵππαρχον καὶ τὸν γραμματέα, οἵτινες μετὰ τῆς βουλῆς τῶν δημιουργῶν, ἤτοι ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων τῆς Ἀχαΐας, διηύθυνον τὰ τῆς συμπολιτείας. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἤκμασε κυρίως, ὅτε στρατηγὸς αὐτῆς ἔγινεν (245) Ἄρατος ὁ Σικυώνιος. Οὗτος εἰσήγαγεν εἰς τὴν συμπολιτείαν τὴν πατρίδα του Σικυῶνα, ἀφ' οὗ τὴν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοῦ τυράννου Νικοκλέους, τὴν Κόρινθον, ἐκ τῆς ὁποίας ἐδίωξε τὴν Μακεδονικὴν φρουράν, τὰ Μέγαρα καὶ πολλὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, διὰ τῶν ὁποίων ἡ συμπολιτεία γενομένη ἰσχυρὰ θὰ ἔσωζεν ἴσως τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Μακεδόνων, ἐὰν μὴ εἶχεν ἀντιπάλους ἰσχυροὺς ἀπὸ βορρᾶ μὲν τοὺς Αἰτωλούς, ἀπὸ νότου δὲ τοὺς Σπαρτιάτας.

§ 169. ΑΓΙΣ Ο Δ'. Ἡ Λακωνικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἶχε μείνῃ ἔρημος ἀνδρῶν, οἱ δὲ πολῖται Σπαρτιᾶται, ἀπὸ 9 000 εἶχον μείνῃ μόνον 700. Καὶ ἐκ τούτων 100 μόνον ἦσαν γεωκτήμονες, καὶ αὐτοὶ μόνοι εἶχον δικαιώματα πολιτικὰ καὶ ἐκυβέρνων κατ' ἀρέσκειαν τὴν πόλιν· ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἦσαν πτωχότατοι καὶ ἀπεκλείοντο τῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας. Τὴν ἀθλίαν ταύτην κατάστασιν τῆς Σπάρτης

θέλων νὰ θεραπεύσῃ ὁ μεγαλόψυχος βασιλεὺς αὐτῆς Ἄγις ὁ Δ', ἐμελέτησε νὰ ἀκυρώσῃ τὰ χρέη τῶν ὀφειλετῶν, νὰ διανείμῃ ἐκ νέου τὰς γαίας καὶ ἐν γένει νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Λυκούργου. Οἱ πλούσιοι ὅμως μετὰ φρίκης ἤκουσαν τὰ σχέδια αὐτὰ τοῦ Ἄγιδος· ἔχοντες δὲ συνεργὸν τὸν ἕτερον τῶν βασιλέων Λεωνίδαν, συνέλαβον καὶ ἐκρέμασαν τὸν Ἄγιν καὶ οὕτως ἐματαίωσαν τὸ ἐπιχείρημα αὐτοῦ.

§ 170. ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ Ο Γ'. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦ Ἄγιδος ἀνέλαβε μετά τινα ἔτη αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Λεωνίδου Κλεομένης ὁ Γ' (236—220). Οὗτος συνεζεύχθη τὴν ὡραίαν καὶ μεγαλόφρονα χήραν τοῦ Ἄγιδος, τὴν Ἀγιατιν, ἥτις λαλοῦσα συνεχῶς περὶ τῶν εὐγενῶν τοῦ Ἄγιδος σχεδίων, κατέπεισε τὸν Κλεομένην νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἐπιχείρημα ἐκείνου. Ὁ Κλεομένης, ἐννοήσας ὅτι ἔμελλε νὰ ἀποτύχῃ, ἂν μὴ ἀνεπτέρου πρότερον διὰ στρατιωτικῶν κατορθωμάτων τὸ φρόνημα τῶν Σπαρτιατῶν, συνεκρότησεν ἀξιόμαχον στρατόν, ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ δὶς ἐνίκησε τὸν Ἄρατον. Ἐπιστρέψας δ' αἰφνιδίως εἰς τὴν Σπάρτην, τοὺς μὲν ἐφόρους, οἵτινες τὰ μέγιστα ἀνθίσταντο εἰς τὴν μεταπολίτευσιν, ἐφόνευσεν, 80 δὲ ἐκ τῶν ἐπισήμων ὀλιγαρχικῶν ἐξώρισε· μετὰ δὲ ταῦτα διένειμε τὴν γῆν εἰς ἴσους κλήρους καὶ ἐπανέφερε τὴν νομοθεσίαν τοῦ Λυκούργου. Θέλων δὲ καὶ ἐξωτερικῶς νὰ αὐξήσῃ τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, τοὺς ἐνίκησε καὶ πάλιν καὶ κατέλαβε πολλὰς πόλεις ἀνηκούσας εἰς αὐτούς. Βλέπων τότε ὁ Ἄρατος τὸν κίνδυνον τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ μὴ

Κλεομένης ὁ Γ'

θέλων νὰ γίνωσιν οἱ Σπαρτιᾶται κύριοι τῆς Πελοποννήσου, λησμονεῖ ὅλους τοὺς κόπους καὶ ἀγῶνας, οὓς ὑπέστη, διὰ νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Μακεδόνων, καὶ συμμαχεῖ τώρα μὲ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα κατὰ τοῦ Κλεομένους, προσφέρων τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κλεομένης, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀντιστῇ ἐναντίον τόσων ἐχθρῶν καὶ ἡττηθεὶς ἐν Σελλασίᾳ (221), ἔφυγεν ἀμέσως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἀπέθανεν οἰκτρῶς. Ὁ δὲ Ἀντίγονος εἰσῆλθε τότε εἰς τὴν Σπάρτην ἀκωλύτως καὶ ἀνέτρεψεν ὅλας τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τοῦ Κλεομένους.

§ 171. ΦΙΛΙΠΠΟΣ Ο Ε΄, Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΝΑΜΙΞΙΣ, ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ Ο ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΗΣ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀντίγονος ἀπέθανεν, ἅμα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (220), τότε δὲ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ γενναῖος καὶ δραστήριος **Φίλιππος ὁ Ε΄** (220–179). Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τούτου οἱ Αἰτωλοί, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον διήρπασαν τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἄλλας πόλεις συμμαχούσας μὲ τοὺς Ἀχαιούς. Ἐκ τούτου δὲ προέκυψεν ἄγριος πόλεμος (217–207) μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Αἰτωλῶν, ὅστις λέγεται συμμαχικός. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἄρατος ἡττήθη, προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τὸν Φίλιππον. Οὗτος εἰσέβαλεν ἀμέσως εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἔφθειρεν αὐτὴν ἀνηλεῶς. Ἀΐφνης ὅμως διακόψας τὸν πόλεμον, ἀφήνει τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ πολεμῶσι μόνοι καὶ συνομολογεῖ εἰρήνην πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς διὰ τὴν ἑξῆς αἰτίαν.

Φίλιππος ὁ Ε΄

Οἱ Ῥωμαῖοι, ἔθνος τῆς Ἰταλίας μέγα καὶ ἰσχυρόν, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσαν ὅλην σχεδὸν τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν, εἶχον ὑποτάξῃ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ τὴν Κέρκυραν καὶ τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας. Ἡ γειτνίασις αὕτη τῶν Ῥωμαίων δὲν συνέφερε διόλου εἰς τὸν Φίλιππον. Ὅθεν ἅμα ἔμαθεν, ὅτι ὁ μέγας τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς Ἀννίβας, ὅστις τότε ἐπολέμει κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς διαφόρους μάχας, ἔσπευσε νὰ συμμαχήσῃ μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων (215). Ὅτε ὅμως ἔμαθον τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι, συνεμάχησαν ἀμέσως μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ὑπεκίνησαν αὐτοὺς εἰς νέον κατὰ τοῦ Φιλίππου πόλεμον (211–205), καθ' ὃν αὐτὸς μὲν εἶχε συμμάχους τοὺς Ἀχαιούς, οἱ δὲ Αἰτωλοὶ τοὺς Σπαρτιάτας, Μεσσηνίους καὶ Ἠλείους.

Φιλοποίμην

Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, ὅστις τὸν μὲν Φίλιππον ἠμπόδισε νὰ περάσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὰς δὲ ὑπολειπομένας δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος κατέστρεψε τελείως, ἀντὶ τοῦ Ἀράτου, δηλητηριασθέντος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν ἦτο ὁ φιλόπατρις καὶ γενναῖος **Φιλοποίμην** ὁ Μεγαλοπολίτης, ἀνὴρ ἁπλούστατος τὰ ἤθη,

εἰλικρινέστατος δὲ καὶ τιμιώτατος καὶ κατὰ πάντα ὅμοιος πρὸς τὸν Θηβαῖον στρατηγὸν Ἐπαμεινώνδαν. Ὁ Φιλοποίμην ἐνίσχυσε μεγάλως τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν διὰ τῆς στρατηγικῆς καὶ πολιτικῆς δεξιότητος αὐτοῦ. Πολεμῶν δὲ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου, ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐν Μαντινείᾳ (207) καὶ ἐφόνευσεν ἐκεῖ ἰδιοχείρως καὶ τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Μαχανίδαν· τότε ὅμως τύραννος τῆς Σπάρτης ἀνεδείχθη ὁ ἐξωλέστατος καὶ παρανομώτατος Νάβις· οὗτος ἐφόνευσεν ἢ ἐξώρισεν ὅλους τοὺς πλουσίους Σπαρτιάτας, ὀχυρώσας δὲ τὴν Σπάρτην ἔκαμεν αὐτὴν φωλεὰν ὅλων τῶν κακούργων. Ἐν τούτοις οἱ Αἰτωλοὶ ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰρήνευσαν τέλος πρὸς τὸν Φίλιππον (204)· τὸ αὐτὸ δὲ ἔκαμον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, διότι τότε ἐπολέμουν ἐν τῇ Ἀφρικῇ πρὸς τὸν Ἀννίβαν. Ἅμα ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι ἐταπείνωσαν τελείως τοὺς Καρχηδονίους, εὐθὺς ἔστρεψαν τὰ ὅπλα των ἐναντίον τοῦ Φιλίππου· καὶ τότε ἤρχισεν ὁ λεγόμενος πρῶτος Μακεδονικὸς πόλεμος.

§ 172. ΠΡΩΤΟΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (200—197). Ὁ Φίλιππος, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἄλλων τινῶν Ἑλλήνων, ἀνθίστατο κατ' ἀρχὰς ἐπιτυχῶς. Ὅτε ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν στρατηγὸν τὸν πολυμήχανον καὶ ἐραστὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Φλαμινῖνον, τότε μετεβλήθησαν τὰ πράγματα. Ὁ Φλαμινῖνος, ἀποχωρίσας ἀπὸ τοῦ Φιλίππου δι' ὑποσχέσεων ἐλευθερίας τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἐνίκησε τὸν Φίλιππον παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς τῆς Θεσσαλίας καὶ ὑπέβαλεν αὐτὸν εἰς σκληρὰν καὶ ἐπονειδιστον εἰρήνην, ἥτις ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν αὐτονομίαν ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Μετὰ ταῦτα ὁ Φλαμινῖνος, θέλων

νὰ κολακεύσῃ τὴν ματαιοφροσύνην τῶν Ἑλλήνων, ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐν τῇ πανηγύρει τῶν Ἰσθμίων ἀνεκήρυξε πομπωδῶς τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων· οὗτοι δὲ πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ καὶ εὐπιστίας κατέστεψαν τὸν Ῥωμαῖον ἐλευθερωτὴν αὐτῶν διὰ στεφάνων καὶ ἐπαίνων (196).

§ 173. ΑΙΤΩΛΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΟΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Μετ' ὀλίγ ὅμως ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὸ φαινόμενον μόνον ἦσαν προστάται τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, πράγματι δ' ἐζήτουν νὰ ὑποτάξωσιν αὐτούς, ὅπως πρότερον οἱ Μακεδόνες. Τοῦτο δυσηρέστησε τοὺς Ἕλληνας· οἱ δὲ Αἰτωλοί, ὀργισθέντες διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἀφῆκαν τὸν Νάβιν τύραννον ἐν Σπάρτῃ, συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου (§ 166) ἐναντίον των. Οὗτος ἦλθε μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα (192)· ἀλλ' ἀντὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν καιρόν του ὠφελίμως, κατέτριψεν αὐτὸν εἰς γάμους καὶ εἰς ἑορτάς. Οἱ Ῥωμαῖοι, ὠφελούμενοι κ τούτου, βοηθούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, κατέλυσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐνίκησαν ἐν Θερμοπύλαις τὸν Ἀντίοχον τοιαύτην νίκην, ὥστε 500 μόνον ἐκ τῶν στρατιωτῶν του διεσώθησαν μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν (191). Κατόπιν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς βαρεῖαν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (189).

§ 174. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΣ. Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἀφῆκαν ἥσυχον ἐπί τινα ἔτη τὴν Ἑλλάδα· κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία διὰ τοῦ γενναίου Φιλοποίμενος ὄχι μόνον ἀνέλαβε ζωήν, ἀλλ' ἔφθασε καὶ εἰς μεγίστην δύναμιν. Διότι οὗτος ὄχι μόνον τὴν Σπάρτην, ἔνθα πρὸ ὀλίγου εἶχε δολοφονηθῇ ὁ Νάβις, ἠνάγκασε νὰ προστεθῇ εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν (188), ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἠλείους καὶ τοὺς Μεσση-

νίους. Ἐπειδὴ ὅμως ὕστερον οἱ Μεσσήνιοι πεστάτησαν ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν κατὰ προτροπὴν τοῦ ἀκάστου Δεινοκράτους, ὁ Φιλοποίμην, καίπερ ἑβδομηκοντούτης, εἰσέβαλεν ἀμέσως εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἔρεψε τὸν Δεινοκράτην εἰς φυγήν. Ἐπειδὴ ὅμως ἔπεσε ἀπὸ τοῦ ἵππου του ἐξαίφνης, ἡχμαλωτίσθη καὶ ἐδηλητηριάσθη ἐν τῇ φυλακῇ ὑπὸ τοῦ ἀχρείου Δεινοκράτους (183). Τοιουτοτρόπως ἀπέθανεν ὁ ἀνδρεῖος Φιλοποίμην ὁ ἐπονομασθεὶς τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων, διότι μὲ αὐτὸν οὐδένα πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν ἄνδρα ἀνέδειξε πλέον ἡ Ἑλλάς. Καὶ ἐξέλεξαν μὲν θὺς οἱ Ἀχαιοὶ τὸν Λυκόρτα στρατηγὸν καὶ ἐξεδικήθησαν τοὺς Μεσσηνίους, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία καὶ ὅλη ἡ λοιπὴ Ἑλλὰς ὑπέκυψεν μετ' ὀλίγον εἰς νέα δυστυχήματα ἕνεκα τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου.

Περσεύς.

§ 175. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Ἀποθανόντος δηλονότι τοῦ Φιλίππου ἐν ἔτει 179, ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ φιλόδοξος υἱὸς αὐτοῦ Περσεύς. Οὗτος, ἐπειδὴ ἐμίσει τοὺς Ῥωμαίους ὡς καὶ ὁ πατήρ του, ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσῃ κατ' αὐτῶν. Ἔχων λοιπὸν μεγάλα πλούτη, ἔκαμε κρυφίως μεγάλας προπαρασκευάς, προσέλαβε συμμάχους τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ Ἠπειρώτας καὶ ὕστερον ἐκήρυξε τὸν πόλεμον (171). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκησε πολλάκις καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὅτε ὅμως ὕστερον οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν κατ' αὐτοῦ τὸν ἐμπειροπόλεμον καὶ λόγιον Παῦλον Αἰμίλιον, ὁ Περσεὺς δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ ντιστῇ· ἡττηθεὶς κατὰ κράτος ἐν μεγάλῃ τινὶ παρὰ τὴν Πύδναν μάχῃ (168),

ἔφυγεν ἀνάνδρως εἰς τὴν νῆσον Σαμοθράκην, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἀπήχθη εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τῶν θησαυρῶν, τῶν τέκνων καὶ τῶν φίλων του καὶ ἀπέθανεν οἰκτρῶς ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ τετραετῆ αἰχμαλωσίαν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ἀφ' οὗ ἔγιναν κύριοι τῆς Μακεδονίας, διήρεσαν αὐτὴν εἰς τέσσαρας ἀνεξαρτήτους κοινότητας (τετράδας), αἵτινες οὐδεμίαν ἐπιμιξίαν εἶχον πρὸς ἀλλήλας. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐτιμώρησαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τοὺς Ἰλλυριούς. Σκληρότατα ὅμως προσεφέρθη ὁ Αἰμίλιος πρὸς τοὺς ταλαιπώρους Ἠπειρώτας, καταστρέψας 70 πόλεις αὐτῶν καὶ ἐξανδραποδίσας 150 000 ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἔμειναν τότε ἀνενόχλητοι. Διότι πλεῖστοι ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς μακεδονίζοντες· καὶ ἐκ τῶν Ἀχαιῶν δὲ ἀπήχθησαν χίλιοι ἔγκριτοι πολῖται, ἐν οἷς καὶ ὁ μέγας ἱστορικὸς Πολύβιος.

§ 176. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΙ ΡΩΜΑΙΚΑΙ. Βαρέως ὅμως ἔφερον οἱ Μακεδόνες τὸν ἐπαχθῆ Ῥωμαϊκὸν ζυγόν. Ἐκ τῆς δυσαρεσκείας δὲ ταύτης ὠφελούμενος ὁ τολμηρὸς Ἀνδρίσκος, ὁ Ψευδοφίλιππος καλούμενος, διότι ὠνόμαζεν ἑαυτὸν Φίλιππον καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως, ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς καὶ διήγειρε τοὺς Μακεδόνας εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ῥωμαίων (149). Ἀλλὰ τότε ἐπελθὼν κατὰ τοῦ ἀποστάτου ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Μέτελλος ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ μετέβαλε τὴν Μακεδονίαν εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκήν (148).

Δὲν εἶχε δὲ ἀναχωρήσῃ ἀκόμη ὁ Μέτελλος ἐκ τῆς Μακεδονίας, ὅτε διετάχθη ἐκ τῆς Ῥώμης νὰ καταπολεμήσῃ καὶ τοὺς Ἀχαιούς. Οὗτοι δηλονότι, ἐπειδὴ διέκειντο πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἐχθρικῶς, διότι ἤθελον νὰ ἀποχωρισθῶσι τῆς συμπολιτείας, ὑπέβαλον τὴν ὑπό-

θεσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐκεῖνοι δέ, θέλοντες τὴν ἐξασθένησιν τῶν Ἀχαιῶν, ἔστειλαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρέσβεις (147), διατάττοντες νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὄχι μόνον ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ ἡ Κόρινθος καὶ τὸ Ἄργος καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις. Ἡ ἄδικος ὅμως αὕτη τῶν Ῥωμαίων προσταγὴ τόσον πολὺ ἐξηρέθισε τοὺς Ἀχαιούς, ὥστε οὗτοι περιύβρισαν τοὺς πρέσβεις καὶ ἤρχισαν νὰ προετοιμάζωνται εἰς πόλεμον λόγῳ μὲν κατὰ τῆς Σπάρτης, ἔργῳ δὲ κατὰ τῆς Ῥώμης. Τότε λοιπὸν ὁ Μέτελλος, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατετρόπωσε τοὺς Ἀχαιοὺς ἐν τῇ Σκαρφείᾳ τῆς Λοκρίδος. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐξέλεξαν εὐθὺς στρατηγὸν τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῆς Ῥώμης Δίαιον. Οὗτος ἔχων 14 000 πεζῶν καὶ 600 ἱππεῖς ἀντετάχθη μετ' ὀλίγον παρὰ τὴν Λευκόπετραν τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ῥωμαίων Μόμμιον, εἰς ὃν οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀναθέσῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν καταπολέμησιν τῶν Ἀχαιῶν. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐπὶ πολὺ ἠγωνίσθησαν ἀνδρείως, ἀλλ' ὕστερον ἡττήθησαν. Τότε ἡ Κόρινθος ἤνοιξε τὰς πύλας της εἰς τὸν τραχὺν καὶ ἄμουσον νικητήν, ὅστις παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἀγροίκους στρατιώτας τοῦ πρὸς λεηλασίαν. Ἐκ τῶν ἀπομεινάντων κατοίκων οἱ μὲν ἄνδρες ἐφονεύθησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ οἱ παῖδες ἐξηνδραποδίσθησαν· ἡ λαμπρὰ ἕδρα τῶν τεχνῶν πυρποληθεῖσα μετεβλήθη εἰς ἐρείπια, τὰ δὲ ἐκ τοῦ πυρὸς διασωθέντα ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης μεταφερθέντα ἐξωράϊσαν τὴν Ῥώμην. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία διελύθη καὶ ἡ Κορινθία ἔγινε κτῆσις τῶν Ῥωμαίων (146). Βραδύτερον δὲ καὶ ὅλη ἡ Ἑλλὰς μετεβλήθη εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα.

ΤΕΛΟΣ